

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ**

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

**5B020800 - «АРХЕОЛОГИЯ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ»
мамандығы бойынша**

ПӘНДЕРДІҢ ТИПТІК ОҚУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ

*** * ***

**ТИПОВЫЕ УЧЕБНЫЕ ПРОГРАММЫ ДИСЦИПЛИН
по специальности 5B020800 – «АРХЕОЛОГИЯ И ЭТНОЛОГИЯ»**

Алматы 2017

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ**

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

**5В020800 - «АРХЕОЛОГИЯ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ»
мамандығы бойынша**

ПӘНДЕРДІҢ ТИПТІК ОҚУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ

*** * ***

**ТИПОВЫЕ УЧЕБНЫЕ ПРОГРАММЫ ДИСЦИПЛИН
по специальности 5В020800 – «АРХЕОЛОГИЯ И ЭТНОЛОГИЯ»**

Алматы 2017

1. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде **ӘЗІРЛЕНГЕН ЖӘНЕ ҰСЫНҒАН.**

2. Типтік оқу бағдарламасы Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрі міндетін атқарушының 2013 жылғы 16 тамыздағы №343 бұйрығы негізінде бекітілген типтік оқу жоспарына сәйкес әзірленген (31 қосымша). ҚР Білім және ғылым министрлігі 2016 жылғы 05 шілдедегі №425 бұйрығымен өзгертулер енгізілген.

3. Республикалық оқу-әдістемелік жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру кеңесінің 2016 жылғы 30 маусымындағы №2 мәжіліс хаттамасының шешімімен **БЕКІТІЛДІ.**

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің рұқсатынсыз осы типтік бағдарламаларын көбейтуге және таратуға болмайды.

1. РАЗРАБОТАНЫ И ВНЕСЕНЫ Казахским национальным университетом им. аль-Фараби.

2. Типовая учебная программа разработана в соответствии с типовым учебным планом, утвержденным приказом исполняющего обязанности Министра образования и науки Республики Казахстан от 16 августа 2013 года № 343 (Приложение 31). Внесены изменения приказом Министра образования и науки РК от 5 июля 2016 № 425.

3. УТВЕРЖДЕНЫ протокольным решением №2 заседания Республиканского учебно-методического совета высшего и послевузовского образования от 30 июня 2016 года.

Настоящие типовые учебные программы не могут быть тиражированы и распространены без разрешения Министерства образования и науки Республики Казахстан

@ КазНУ аль-Фараби, 2017

ККТ 2201 КӘСІБИ ҚАЗАҚ ТІЛІ

Көлемі - 2 кредит

Авторлары:

Иманқұлова С.М. - филология ғылымдарының кандидаты, қазақ тіл білімі кафедрасының доценті

Егізбаева Н.Ж. – филология ғылымдарының кандидаты, қазақ тіл білімі кафедрасының доценті

Егізбаева М.Қ. - тарих ғылымдарының кандидаты, археология, этнология және музеология кафедрасының доценті

Пікір жазғандар:

Ермухамедова А.П. - тарих ғылымдарының кандидаты, Ш.Ш. Уалиханов атындағы тарих және этнология институты

Уразбаева А.М. - тарих ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Қазақстан тарихы кафедрасының доценті

ТҮСІНДІРМЕ ХАТ

Қазіргі таңда қызмет етудің барлық саласында белгілі бір білімге, шеберлік пен дағдыға, жеке адами қасиетке ие, өзінің кәсіби қызметін жоғары деңгейде атқаратын, бәсекеге қабілетті білікті мамандарға сұраныс артып келеді. Мұндай сұраныс жоғары кәсіби білім мақсатын анықтауға себепші болды.

Қоғамдағы тілдік жағдай еңбек нарығының нақты сұраныстарына сай мамандардан тек қазақ тілінде сөйлеу дағдысын талап етіп қана қоймай, таңдаған қызмет саласында табысты жұмыс істеп, жеке әлеуметтік қасиеттерін (азаматтық, мақсатқа талпынушылық, ұйымдастырушылық, еңбекқорлық, коммуникативтілік, төзімділік, әлеуметтік бейімделушілік) қалыптастыру мен дамытуды мақсат етеді. Сондай-ақ алған тілдік білімін қатысымда (іскерлік кездесулерде, қызмет барысында, мәжіліс, жиындарда және т.б.) ұтымды пайдалана алу дағдысын да көздейді.

Бүгінгі студент – болашақ маман өзінің алға қойған мақсатына жетуі үшін үнемі ізденіп, білімі мен біліктілігін арттырып, бірнеше тілді жетік меңгеруге, әсіресе қызметіне қатысты кәсіби қазақ тілін үйренуге қызығушылығы артады. Бұл өз кезегінде қазіргі студенттің кәсіби қазақ тіліне деген сұранысының артуына ықпалын тигізіп, тілдік тұлғаның сөздік қорын, кәсіби лексикасын дамытуға жол ашады.

Археология және этнология мамандығы бойынша оқитын студенттердің тілдік білімін, сөйлеу мәдениеті мен тілдік құзіреттілік деңгейін жетілдіру «Кәсіби қазақ тілінің» жалпы білім беру бағдарламасындағы оқу пәні ретінде маңызын арттырады.

Кәсіби қазақ тілі оқу пәні ретінде төмендегідей сипатқа ие:

✓ пәнаралық (қазақ тіліндегі сөйлеу мазмұны түрлі білім салаларынан: тарих, экономика, ақпараттану, химия, физика, биология, география, математика, және т.б. хабар береді);

✓ сан салалы (бір жағынан – сан алуан тілдік құралдарды тілдің түрлі аспектілерімен: фонетика, лексика, грамматикамен байланысты меңгеру, екінші жағынан – сөйлеу әрекетінің төрт түрлі әрекетін (тыңдалым, оқылым, жазылым, айтылым) жетілдіру қажеттілігі;

✓ сан алуан қызметтілігі (оқыту мақсатында және түрлі білім саласынан ақпарат алу құралы ретінде).

Кәсіби қазақ тілін меңгеру студентті шығармашылық ойлауға, көзқарасын кеңейтуге, өзінің жеке қасиеттерін жан-жақты ашуға, яғни археология және этнология мамандығы бойынша кәсіби білімін дамытуға әсерін тигізеді. Студент өзіндік жұмыс орындаудың дағдысын қалыптастырады, шығармашылық дербестікке қол жеткізеді, сол арқылы тілдік түсініктерді, логиканың барлық түрлерін (талдау, синтездеу, салыстыру, тұжырымдама жасау) жетілдіреді.

Бұл айтылғандардың бәрі *кәсіби білімді жетілдіруге әсерін тигізетінін, жоғары білікті мамандарды даярлау міндетін шешудің жолдарын көрсетеді.*

Пәнді оқытудың міндеттері:

«Кәсіби қазақ тілі» пәні қазақ тілін меңгерудің негізгі B1 және B2 деңгейлері игерілген жағдайда жүзеге асырылады. Болашақ археолог, этнолог маманның тілдік біліктілігін жетілдіріп, мемлекеттік тілді «Археология және этнология» мамандығы деңгейінде коммуникация құралы ретінде қолдану дағдыларын қалыптастыруды көздейді. Болашақ археолог, этнолог маманның кәсіби дағдыларды қолдану салаларына байланысты арнаулы тілдік білім жиынтығы өте кең болуы керек. Себебі кәсіби міндеттерді атқару барысында арнаулы терминдерді қолдану жиілігі артады, осылайша кәсіби тілдік дағдысы дамиды, жетіледі.

«Кәсіби қазақ тілі» пәнін оқыту тіл үйренушілердің белгілі бір тілдік құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталған. Кредиттік білім беру бағдарламасы бойынша модульдік технологияға негізделген талаптарға сай «бакалавр» төмендегідей құзыреттілік талаптарын меңгеруі тиіс:

А – құралдық құзырет: түрлі дереккөздерден алынған, ақпараттармен жұмыс істей алу, алған мәліметтерді кеңейту; өз көзқарасын дәлелдеу мақсатында немесе түрлі мәселелерді шешуде қолдана алу. Пайымдау түрлерін логикалық тұрғыдан талдай алу, көпшілік ортада сөйлеу дағдысын меңгеру, дәлелдер келтіру, пікірталас жүргізе білу.

В – тұлғааралық құзырет: жеке және ұжымдажұмыс істей алу қабілеті, ұлтаралық, мәдениетаралық қарым-қатынас ережелерін сақтай білуге қабілеттілік.

С – жүйелілік құзырет: кәсіби қазақ тілін Қазақстандағы, әлемдегі әлеуметтік-экономикалық, мәдени-тарихи, саяси жағдайлармен, ҚР конституциялық-құқықтық негіздерімен үйлестіруге бейімділік.

Д – пәндік құзырет: қазақ тілінің даму тенденциясы мен қазіргі жағдайын, Қазақстандағы тарихи-мәдени және тарихи-әдеби үдерісті

меңгеруге қабілеттілік; кәсіби бағдарлы қазақ тілінің жүйесін пысықтау, қазақ тіл бірліктерінің құрылымы мен қолданылуын халықтың тарихы мен мәдениетімен байланыстыру, ауызша және жазбаша мәтіндерді құрастырғанда берілген коммуникативтік жағдаяттарға байланысты іргелі білімдерді қолдана алу қабілеті; жаңа терминдерді «Археология және этнология» мамандығына бейімдеп тиімді меңгеруге дайындық.

«Кәсіби қазақ тілі» пәнін оқытудағы құзыреттілік дағды төмендегідей негізгі міндеттер бойынша анықталады:

лингвистикалық құзыретті қалыптастыру – тақырыпқа қатысты лексикалық бірлікті дамыту дағдысы; негізгі терминдер мен ұғымдардан тұратын пәрменді сөздіктердің дамуы; грамматикалық дағдыларды жетілдіру;

прагматикалық құзыретті қалыптастыру – кәсіби мазмұндағы мәтіндер негізіндегі сұқпаттық және монологтік айтылымдарды қалыптастыру шеберлігі, жазылым дағдыларын жетілдіру, коммуникативтік стратегияны өңдеу шеберлігі (белгілі бір сөйлесім жағдайына бейімделу);

когнитивтік құзыретті қалыптастыру – мәселелік тапсырмалар, ойын тапсырмалары, мәтіндер бойынша: мәтінді біріздендіру дағдысы (мазмұнның мәнін анықтау, сыни қабылдау, негізгі және қосымша ақпараттарды айыра білу); мәтіннің мазмұнын ұғыну (сәйкестендіру, түсіндіру, жинақтау) дағдысы; мәтіннің мазмұнын өзгерту (толықтыру, қайта құру, қажетті мазмұнды таңдау);

ақпараттық құзыретті қалыптастыру – тілдік тұлғаның білім алу шеңберіндегі, сондай-ақ қоршаған әлем туралы ақпаратты қолдана білу дағдылары. Түрлі нысандар (теледидар, ұнтаспа, телефон, компьютер) және ақпараттық технологиялар (бейне, электрондық почта, әлеуметтік желілер, Интернет т.б.) көмегімен ізденімпаздық біліктері қалыптасып, ақпаратты талдау, саралау, сараптау, сақтау және оны тарата білуге үйренеді.

Курс соңында студент:

1. Археология және этнология мамандығы саласындағы белсенді қолданылатын терминологияны білуі және оны кәсіби ортада тиімді қатынас жасау үшін ұтымды қолдана алуы;

2. кәсіби-іскери қарым-қатынас кезіндегі «маманданған» сөздерді (ұйғару, мақұлдау, сенім білдіру, келіспеу, негіздеу, дерек келтіру, бағалау, қорытынды) логикалық жүйемен құра білуі;

3. мәтіннен қажетті ақпаратты сұрыптап, оны кәсіби мақсатта сипаттай, қорыта білуі;

4. мәтіннің түзілу тәртібіне көңіл аудару, оның логикалық құрылымдық негізін құра білу.

5. маманданған тақырыпқа сай өзіндік ой-пікір білдіре білу құзіретін қалыптастыра**білуі керек.**

Пәнді меңгерудің болжамды нәтижесіне жету үшін **СТУДЕНТ** төмендегідей жүйелі, саналы және тұрақты білім, **білік пен шеберлік** қалыптастыруы қажет:

- негізгі кәсіби лексиканы білу (сағат санына байланысты оқу бірлігі көлеміндегі жалпы және терминологиялық сипаттағы лексикалық минимум) шеберлігі;
- археология және этнология мамандығына қатысты белсенді терминдердің мағынасын білу және оны кәсіби мақсатта қолдана білу дағдысы;
- археология және этнология мамандығына қатысты тақырып бойынша өз ойын дұрыс, жүйелі түрде жеткізе білу және мәтінге талдау жасай алу шеберлігі;
- археология және этнология мамандығы, елтанымдық, жалпы өз саласына қатысты тақырып аясында, диалог пен монолог құрап пікірсайыстарға қатыса алу дағдысы;
- құжаттардың жеке түрлерін (қызмет бабындағы хат-хабар, іскери байланыс, келіссөздер, сұраныс жіберу, ұсыныс, сервистік қызмет көрсету, тезис, хабарлама және т.б.) сауатты жаза алу дағдысы;
- түрлі жағдаяттық сұхбаттарға орынды араласа алу;
- қазақ тіліндегі дереккөздерден археология және этнология мамандығына қатысты аутентикалық ақпараттарды алып, қызмет саласында ұтымды пайдалана білу және т.б білік пен шеберлікті қалыптастыру.

ПӘННІҢ ТАҚЫРЫПТЫҚ ЖОСПАРЫ

р/с	Тақырыптың атауы
1	Кіріспе.
2	Археология және этнологиядағы кәсіби лексика. Терминдік норма.
3	Археология және этнология кәсіби тілінің термин жүйесі. Терминжасам.
4	Археология және этнологияның кәсіби тіліндегі грамматикалық нормалардың қолданысы.
5	Археология және этнологиядағы кәсіби мәтіннің грамматикалық-стильдік ерекшеліктері. Кәсіби саладағы іскери хат-хабар.
6	Археология және этнология кәсіби саласындағы іскери қарым-қатынас. Диалог. Монолог.
7	Мәтін – ауызша қарым-қатынас құзыретінің негізі. Жоспар құру.
8	Тілдің функционалды-мағыналық ерекшеліктері. Сипаттау. Абарлау.
9	Баяндау. Баяндаудың құрылымы және ерекшеліктері.
10	Мәтінді құрылымдық-мағыналық талдау негіздері. Аннотация.

ПӘННІҢ МАЗМҰНЫ

Кіріспе

Мақсаты мен міндеті:

Пәннің мақсаты – студенттердің қатысымдық құзыреттілік деңгейін көтеріп, қазақ тілін археология және этнологияның кәсіби (іскери және ғылыми) қызметінде, сондай-ақ өз білімін жетілдіру мақсатында пайдалана алуына бағыттау. Болашақ маманды археология және этнология саласына қатысты терминдермен жұмыс істеуге, грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдана білуге дайындау.

Бағдарламаның мазмұны археология және этнология мамандығы бойынша оқитын студенттердің ғылыми-кәсіби саладағы қажеттіліктерімен, қазақ тілін ғылыми салада қолдана алу мүмкіндіктерімен анықталады. Тілді практикалық жағынан меңгерудегі коммуникативтік мақсаттар пен міндеттер ең басты тұжырымдама болып табылады. Бакалавр студенттері ғылыми ортаға байланысты жаңа тілдік дағды мен білімін жетілдіре отырып, терең әрі сапалы тілдік білімін қалыптастырады.

Пәннің міндеті бірқатар қатысымдық (коммуникативтік) және танымдық (когнитивтік) міндеттердің орындалуы барысында жүзеге асырылады. Атап айтқанда:

- кәсіби мазмұндағы орта көлемді мәтіндерді, нұсқаулықтарды, анықтамалықтарды, БАҚ өнімдерін жатық оқу;
- аударма, кәсіби бағыттағы сөздіктерді пайдалана білуге үйрету;
- археология және этнологияның кәсіби аясында жиі қолданылатын белсенді (актив) сөздер мен сөз тіркестерін, кәсіби лексика, салалық ұғым, атаулар мен терминдердің мән-мағынасын еркін түсіну;
- әртүрлі стильде жазылған мәтін, өз мамандықтарына сәйкес еңбектер мен ғылыми зерттеулерді оқып, негізгі ақпараттарды ала білу дағдысын қалыптастыру;
- кәсіби аяда ауызша монолог, диалог түрінде (*хабарлама, таныстырылым (презентация), баяндама, дискуссия және т.б.*) әңгіме құру, сұхбат жүргізу;
- кәсіби аяда жазба жұмыстарын (*эссе, аннотация, түйіндеме, жоспар, тезис, мәлімдеме, пресс-релиз, өтініш, хат, аударма, аннотация, реферат және т.б.*) орындау;
- кәсіби аяда қолданылатын қалыпты сөйлеу (этикет) үлгілерін қолдану және белгілі бір кәсіби қатынас саласындағы танымдық-қатысымдық міндетті шешуге керекті ақпарат тыңдау арқылы түсіне білуге дағдыландыру;
- археология және этнология мамандығы бойынша ғылыми мәтіндерге пікір беруге, ғылыми мақала, баяндама жазуға машықтандыру;
- сонымен қатар, кәсіби бағыттағы тақырыптар бойынша тіл үйренушіні қазақ тілінде жүйелі талдау жасауға, өз ойын еркін жеткізуге және ұсынылған материалдар бойынша сипаттама, салыстырма, қорытынды жасай білу сияқты т.б. тілдік біліктілікті жетілдіруші әрекеттерге дағдыландыру.

Білім беру технологиясы. «Кәсіби қазақ тілі» пәнін жүргізу барысында тіл үйретудің заманауи үлгілері, отандық және шетелдік ғалымдардың авторлық озық әдіс-тәсілдері басшылыққа алынады. Жұмыс барысында уақыт көлемі, тақырып ерекшелігі, тіл үйренушінің қабілет-қарымы, оқытушының шеберлігі сияқты т.б. маңызды факторлар есепке алынып, соған

сәйкес белсенді оқыту әдісі, жеке-бағдарлы оқыту әдісі, сыни ойлау әдісі, жобалық оқыту әдісі, ақпараттық әдіс, түсіндіру әдісі, практикалық әдіс, кейс әдісі, ізденіс әдісі, іскери ойын әдісі сияқты т.б. әдіс түрлері мақсат-міндетке сәйкес қолданылады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Археология және этнологиядағы кәсіби лексика. Терминдік норма

Кәсіби лексика – табысты жұмыс істеу кепілі. Археология және этнология мамандығы, осы мамандыққа қатысты тақырып саласында әңгімелесу, пікірлесу. Терминдік норма. Оған тән белгілер. Термин қолдануға қойылатын нормативті талаптар.

Археология және этнология кәсіби тілінің термин жүйесі. Терминжасам

Археология және этнология кәсіби саласына қатысты терминжасам. Оның негізгі шарттары. Жасалу жолдары. Кәсіби тіл сапасы. Ғылыми тіл лексикасы. Ғылыми тілдің лексикалық құрылымы: терминология, жалқы, жалпы мәндес сөздер және т.б. Терминді қолданудағы даулы мәселелер. Мәтіндегі латын және грек элементтері. Халықаралық қолданыстағы терминдердің аударылу мәселесі. Тіл қызметінің жалпы сипаттамасы. Ғылыми тіл ерекшеліктері.

Археология және этнологияның кәсіби тіліндегі грамматикалық нормалардың қолданысы

Кәсіби тілдегі грамматикалық (морфологиялық, синтаксистік) нормадан ауытқу. Кәсіби мәтіннің грамматикалық синтаксистік құрылымдық ерекшеліктері. Кәсіби тілде сөйлеу дағдысын қалыптастырудағы грамматика орны.

Археология және этнологиядағы кәсіби мәтіннің грамматикалық-стильдік ерекшеліктері. Кәсіби саладағы іскери хат-хабар

Археология және этнология кәсіби саласындағы іскери хат-хабар. Кәсіби мәтіннің морфологиялық құрылымы: атаулық сипаты, етістіктердің қолданылу ерекшеліктері. Грамматикалық-стильдік ерекшеліктері. Іскери хат-хабардағы тілдік құрылымдар. Іскери хат-хабарда жиі кездесетін сөз орамдарының қызметі мен мағынасы.

Археология және этнология кәсіби саласындағы іскери қарым-қатынас. Диалог. Монолог

Археология және этнологияның кәсіби саласындағы диалогтік қатынастар. Қарым-қатынас жасаушылардың тіл табыса алу/алмауы. Диалог – сөздің коммуникативтік сапасын айқындаудағы негізгі құрал. Монологтің оқырманға арналуы.

Мәтін – ауызша қарым-қатынас құзыретінің негізі. Жоспар құру

Мәтіннің негізгі белгілері. Күрделі синтаксистік тұтастық мәтіннің негізгі құрамдас бөлігі. Мәтін сөздерін байланыстыру әдістері: жалғаспалы және параллель байланыс. Мәтін арқылы автордың ұстанымын анықтау. Арнайы мәтіндермен жұмыс. Алғашқы қауымдық және әлемдік археология, түркі халықтары, Еуропа және Азия халықтарының этнографиясын оқуда арнайы мәтіндермен жұмыс.

Тілдің функционалды-мағыналық ерекшеліктері. Сипаттау. Хабарлау.

Сипаттау мен хабарлау тілдің функционалды-мағыналық ерекшеліктері ретінде. Тілдік ерекшеліктері, құрылымы. Қатынастың әр сатысындағы сипаттау. Қоғамдық байланыстағы хабарлау. Ғылыми хабарлау ерекшеліктері.

Баяндау. Баяндаудың құрылымы және ерекшеліктері.

Баяндаудың құрылымы және ерекшеліктері. Баяндау түрлері: баяндау-түсіндіру, баяндау-дәлелдеу және баяндау-ойлау. Баяндаудың логикалық құрылымы. Ортағасыр, Ұлы Жібек жолы археологиясы, диаспора, этникалық, этномәдени және этникааралық қарым-қатынас мәселелеріне қатысты тақырыпта өз ойын баяндау.

Мәтінді құрылымдық-мағыналық талдау негіздері. Аннотация.

Мәтінді құрылымдық-мағыналық талдау негіздері. Мамандыққа сәйкес тақырыпты анықтау. Тақырып – мәтін негізі. Тақырыптың түрлі септіктердегі зат есімдік мәні. Мәтін тақырыбын есімдікпен немесе синоним сөздермен алмастыру. Ғылыми тақырыпшалардың мәтін мазмұнын ашудағы орны.

СЕМИНАР САБАҚТАРЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. «Кәсіби-бағытталған қазақ тілі» пәнінің өзектілігі, маңыздылығы мен міндеттері.
2. «Археология және этнология» мамандығы ғылым саласы ретінде.
3. Қазақ / орыс тілдеріндегі мамандандырылған сөздіктердің сөзтізбелері.
4. Археология және этнология саласындағы негізгі ғылыми мектептер мен ашылулар.
5. Термин жасалымының интернационалдық қоры. Тіл және қоғам.
6. Іскерлік хат жазысу. Іскерлік құжаттама мәтіндерінің ерекшеліктері.
7. Жазбаша оқу мәтіндерінің құрылымы мен құрамы (эссе, реферат, мақала).
8. Тіл және мәдениет. Тіл - мәдениетаралық қарым-қатынас құралы ретінде.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. Тіл және оның негізгі ерекшеліктері. Тілдің түрлері: ауызша, жазбаша, монологикалық, диалогикалық, активті, ішкі және сыртқы.
2. Өзіндік монолог құру (ауызша, жазбаша). Мамандыққа сәйкес сипаттау, хабарлау мәтіндерін даярлау.
3. Ауызша баяндама, тақырыпқа байланысты эссе жазу: «Менің саламның ғылыми тілі», «Көрнекті ғалымдар - ... », «Ғылым саласындағы жетістіктер», «Сала тілінің өзіндік ерекшеліктері», «20-21 ғасырлардағы сала терминдердің дамуы мен қалыптасуы».
4. Мамандық тақырыбына сәйкес белгілі-бір тақырыпқа құрылымдық-мағыналық талдау жасау.
5. Ғылыми салада дәйексөз келтіру. Дәйексөздерді рәсімдеу ережелері.
6. Ғылыми мәтіннің құрылымдық ерекшелігі. Тақырыптың мәнін ашуға арналған жоспар. Мәтіннің қысқаша мәнін ашуға арналған жоспар. Конспект жасау. Дәрісті конспектілеу– шығармашылық үдеріс.
7. Мамандыққа сәйкес мәтінге түйіндеме жасау.
8. Мамандыққа сәйкес тақырыпқа реферат жасау: рефератты презентациялау, таңдалған тақырыпты рефераттау-сипаттау.
9. «Тіл және ұлттық мінез-құлық» атты тақырыпта дөңгелек стол.
10. «Кәсіби-бағытталған қазақ тілін» оқыту тиімділігін арттыру үшін қазіргі ақпараттық технологиялардың маңызы» атты тақырыпта реферат.
11. Қазақстандағы «үштілділік» мәселесі (пікірталас).
12. Археология және этнология саласы бойынша ғылыми мақалаларды өзіндік дайындау.

ҰСЫНЫЛАТЫН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Негізгі:

1. С.М. Иманқұлова. Кәсіби бағдарлы қазақ тілі: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2014. – 218 б.
2. А.Ж. Жұмағұлова. Кәсіби қазақ тілі: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011. – 227 б.
3. А.О. Тымболова. Кәсіби экономика тілі: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2009. – 160 б.
4. Б.А. Омарова. Кәсіби қазақ тілі (тарих мамандығына арналған). Алматы: Қазақ университеті, 2011. – 153 б.
5. А.Т. Аширова. Кәсіби қазақ тілі (география факультетіне арналған). Алматы: Қазақ университеті, 2011. – 140 б.
6. Б. Ақбұзауова. Кәсіби қазақ тілі: оқу құралы. – Алматы, Қазақ университеті, 2011. – 177 б.
7. Г.Т. Тұрсынова. Кәсіби қазақ тілі: оқу құралы. – Алматы, 2011. – 121 б.

8. Т.Х. Сматаев, Т.Д. Айтказина. Кәсіби қазақ тілі : оқу құралы (биология, экология, география, туризм мамандықтарының студенттеріне арналған). – Павлодар: Кереку, 2012. –102 б.

9. А.К. Ақжанова, К.Б.Утегенова. Кәсіби қазақ тілі: оқу құралы. Астана, 2010. –128 б.

10. А.А.Сейтбекова. Кәсіби қазақ тілі: оқу құралы («Заңтану» мамандығына арналған) – Алматы, 2015. –164 б.

11. Х. Ш. Қожабаева. Кәсіби қазақ тілі.: оқу құралы (автомобильді жөндеу және оған қызмет көрсету мамандығына арналған) – Алматы, 2010. – 304 б.

12. Ұ. Шүленбаева, Г. Тұрсынова, Ә. Мұсаева. Кәсіби қазақ тілі: оқулық. (тау-кен саласындағы мамандықтар үшін) – Алматы: Қазақ университеті, 2008. –302 б.

13. Н.Қ. Мұхамадиева. Кәсіби қазақ тілі. I оқу кітабы, II оқу кітабы. – Алматы, 2013. - 165 б.

Қосымша:

1. С.Р. Тоқсанбай, Г.С. Тоқсанбай, А.С. Тоқсанбаев. Іскер адамдарға арналған орысша-қазақша тілашар. – Алматы, 2007. – 160 б.

2. Б. Белғара, Б. Жүнісбеков, Ұ. Қаюпова, Г. Жүсіпова. Банк саласы (есеп айырысу, төлемдер жасау) қызметкерлеріне арн. орысша-қазақша тілашар. – Астана, 2010. – 254 б.

3. Б. Белғара, Б. Жүнісбеков, Г. Жүсіпова, А. Салықбаева. Кәсіпкерлік, іскерлік қарым-қатынас салалары қызметкерлеріне арн. тілашар. – Астана, 2010. – 266 б.

4. Қазақша-орысша, орысша-қазақша терминологиялық сөздік. – Алматы, 2014. Т: 1-30.

Интернет - ресурстар:

terminkom.kz.

tilalemi.kz.

emle.kz.

atau.kz

www.sozdik.kz

[www. soylem.kz](http://www.soylem.kz)

til.gov.kz

anatili.kz

KBSHТ 2202 КӘСІБИ БАҒЫТТАЛҒАН ШЕТ ТІЛІ

Көлемі - 2 кредит

Авторлары:

Мадиева Г.Б. – филология ғылымының докторы, профессор, жалпы тіл білімі және Еуропа тілдері кафедрасының меңгерушісі

Таева Р.М. – филология ғылымының кандидаты, шетел филологиясы және аударма ісі кафедрасының доценті

Егізбаева М.Қ. – тарих ғылымдарының кандидаты, археология, этнология және музеология кафедрасының доценті

Шалгинбаева С.Х. - тарих ғылымдарының кандидаты, археология, этнология және музеология кафедрасының доценті

Пікір жазғандар:

Ермухамедова А.П. - тарих ғылымдарының кандидаты, доцент

Ш.Ш. Уалиханов атындағы тарих және этнология институты

Уразбаева А.М. - тарих ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Қазақстан тарихы кафедрасының доценті

ТҮСІНДІРМЕ ХАТ

Қазіргі танда гуманитарлық мамандықтарда кәсіби-бағытталған шет тілі бойынша тілдік даярлық жүргізу инновациялық типтегі заманауи ЖОО түлегінің кәсіби бағдарлы білім беру бағдарламасының негізгі құрамдас бөлігі болып табылады. Шет тілін білу – ғылыми-зерттеу университетінің даму ұстанымдарына сәйкес, академиялық ұтқырлық шеңберіндегі көптілді білім беру жағдайындағы халықаралық ынтымақтастық және біліктілікті арттырудағы басты шарттардың бірі болып табылады. Кәсіби бағдарлы тіл оқытудың тәсілі және мақсаты ретінде қолданылады, себебі, археология және этнология бойынша арнайы материалдарды жинақтау және зерделеу, біріншіден, студенттердің кәсіби білімдерін қолдануға, екіншіден, тілді жетік меңгеруге бағытталған.

Пәнді меңгеру барысында шетел тілінің базалық деңгейін одан әрі жетілдірумен қатар, тілді кәсіби қарым-қатынас мақсатында қолдануда жүйелілік, пәндік, тұлғааралық, әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктердің кәсіби бағдарлы деңгейі жетіледі. Кәсіби бағытталған тіл - мектеп бағдаламасында оқытылған ағылшын тілінің базалық курсының, сондай-ақ, жалпы білім беру пәндер (ЖБП) циклінің жалғасы болып табылады. Студентті лингвистикалық компонент негізінде оқыту траекториясының жалпы кәсіби және мәдениаралық бағытын күшейту, болашақ археолог, этнолог мамандығына, өзге дін мен мәдениеттен туған мәдениеттің семантикалық және құндылық қорымен салыстырғандағы ерекшелігіне деген нағыз қызығушылығын қалыптастыру орынды болып табылады. Курстың оқу материалын таныстыру барысында оқытылған тақырып пен қарым-қатынас саласының мазмұнын

көрсететін аутенттік арнайы мәтіндер, аудио және видео материалдарды қолдану, кәсіби қызметпен, сонымен қатар, маңызды тарихи оқиғалармен, мәдени-тарихи ассоциациялармен, қоғамдық-тарихи өмір ерекшеліктері, оқытылып отырған тіл елінің мемлекеттік құрылысы және экономикасына байланысты ақиқатты білдіретін тілдік бірліктерді қолдану қарастырылады. Бағдарлама B2-C1 деңгейі көлемінде білім беруге; тілдік қызметтің төрт түрі бойынша B2-C1 деңгейі көлемінде ептілік пен дағды қалыптастыруға; мәдениетаралық-коммуникативті құзіретті дамытуға; ептілік пен дағдылар қалыптастыруға, тілді кәсіби салада қолдануға бағытталған.

«Кәсіби-бағытталған шет тілі» пәнін оқу барысында студент төмендегідей біліктіліктерді меңгеруі қажет:

Жүйелілік біліктіліктері:

- кәсіби-бағытталған мәтіндердің ауызша және жазбаша қызметтік ерекшеліктерін білу;
- кәсіби және іскерлік байланыс барысында қабылданған құжаттану негіздерін тәжірибе тұрғысынан меңгеру (бағдарлама шеңберінде);
- халықаралық кәсіби және ғылыми қарым-қатынас жағдайларында стратегиялар мен коммуникативті іс-әрекет заңдылықтарын білу керек;

Пәндік біліктіліктер:

- кәсіби тақырып бойынша ауызша тілді (монолог, диалог) ұға білу;
- мамандық туралы талқылауларға белсене қатысу;
- кәсіби тақырыпта ауызша хабарламаларды даярлау, оның ішінде мультимедиялық технологияларды қолдана отырып, кәсіби-іскерлік, ғылыми қарым-қатынас жағдайында әр түрлі белгілер жүйесінде (мәтін, кесте, график, диаграмма, аудиовизуальды кадр және т.б.) жасалған ағылшын тіліндегі дереккөздерден қажетті ақпараттарды ала білу;
- қажет жағдайда сөздікті қолдана отырып, мамандық бойынша мәтіннің негізгі мазмұнын аннотациялау, туған тілде және қысқаша баяндау;
- типтік стандарттағы кәсіби бағдарлы міндеттерді шеше білу.

Қажетті дағдылар:

- археология және этнология бойынша кәсіби тақырыптарға хабарламалар, мақалалар, тезистер, рефераттар жазу;
- кәсіби сөйлеуге тән негізгі грамматикалық бірліктерді анықтай білу және ауызша және жазбаша пікір білдіргенде пайдалану;
- археология және этнология бойынша терминологиялық сипаттағы активті және пассивті лексикалық минимумдарды қосатын негізгі терминологияны анықтай білу және ауызша және жазбаша пікір білдіргенде пайдалану;
- археология және этнология саласындағы кәсіби қызметте коммуникативті міндеттерді орындау үшін қажетті ақпараттық дереккөздерді таңдау және ақпаратты сын көзбен бағалау.
- қойылған оқу және коммуникативті міндеттерді орындаудың тәсілдерін өз бетінше анықтау.

Әлеуметтік-мәдени біліктіліктер:

- оқытылып отырған тіл елінің мәдениетін білдіретін мінез-құлықтың әлеуметтік нормаларын ескере отырып, тілдік қатынас құрастыру қабілеті болу;

- ақпараттық технологияларды қазіргі маманның іскерлік қарым-қатынас саласындағы біліктіліктерді қалыптастырудағы маңызды құрал ретінде мақсатты және белсенді түрде қолдану (іздеу сайттары, шетелдік ЖОО беттерімен және кәсіби қауымдастықтар, электрондық энциклопедиялармен және т.б., жұмыс, шетел тіліндегі электрондық почталарды қолдану);

- командада, жобалық қызметте, оқу және ғылыми-зерттеуді ұйымдастыру мен жүргізудегі жұмыстарды жасай білу (конференцияларда баяндама жасау және сөз сөйлеу, академиялық ұтқырлық бағдарламалары бойынша гранттарға сұраным беру).

Пререквизиттер: Жоғарғы оқу орнындағы «Шетел тілі (ағылшын тілі).

Постреквизиттер: Тіл біліміне кіріспе, Жалпы тіл білімі, бакалавриаттың теориялық пәні.

ПӘННІҢ ТАҚЫРЫПТЫҚ ЖОСПАРЫ

№	Тақырыптың атауы
1	Кіріспе
2	Қарым-қатынастың оқу-кәсіби саласы: кәсіби бағдарлы шетел (ағылшын) тілінде «Археология және этнология» мамандығына кіріспе. Саланың қазіргі жағдайы туралы мәтіндермен жұмыс.
3	«Археология және этнология» мамандығының метатілін көрсету: қазақ (орыс) және ағылшынша сәйкестік. Термин жасамының интернационалдық қоры. Термин жасамы туралы шетел тіліндегі түсінік. Шетел (ағылшын) тіліндегі кәсіби бағдарлы терминология.
4	Кәсіби бағдарлы ағылшын тіліндегі «Археология және Этнология». Арнайы мәтіндермен жұмыс. Алғашқы қауымдық және әлемдік археология, түркі халықтары, Еуропа және Азия халықтарының этнографиясын оқуда арнайы мәтіндермен жұмыс.
5	Бизнес-коммуникациядағы шетел (ағылшын) тілі. Іскерлік хат жазысу (хаттар, факстер, баяндау қысқаша хаттары). Ақпарат, жазбалар, есептер.
6	Бизнес-коммуникациядағы шетел (ағылшын) тілі. Археология және этнологияның метатілінде келіссөздер, кәсіби дебаттар, презентациялар, конференциялар.
7	Мәдениетаралық коммуникация: «Археология және этнология» мамандығы бойынша ағылшын тіліндегі дискурсивтік тәжірибелер.
8	Оқу үдерісі барысындағы академиялық қарым-қатынас («Археология және этнология» мамандығы бойынша ағылшын тіліндегі дәрістер мен семинарлар).
9	Кәсіби құзірет: археология және этнология бойынша ағылшын

	тіліндегі арнайы мәтіндерге бағдар алу.
10	Кәсіби пәндер саласындағы көрнекті ғалымдар (арнайы ғылыми бағыттар бойынша ғалымдардың еңбектерінен реферат даярлау).
11	Ағылшын тілінің кәсіби пәндермен байланысы.
12	Қазіргі әлемдегі шетел (ағылшын) тілінің рөлі.

ПӘННІҢ МАЗМҰНЫ

Кіріспе

«Кәсіби-бағытталған шет тілі» - оқытылатын кәсіби бағдарлы ағылшын тілі үлгісінде мамандықтың пәндік саласы туралы теориялық білімдер жиынтығын ұсына отырып, студенттердің біліктілігін қалыптастыратын оқу пәні.

Мамандық шеңберінде оқытылатын «Кәсіби-бағытталған шет тілінің» **объектісі** – мамандық мазмұнын, археология және этнология саласындағы ағылшын тілінің терминдері мен түсініктеріндегі кәсіби білімнің негізгі бағыттарын сипаттау.

«Кәсіби-бағытталған шет тілінің» пәні кәсіби ағылшын тіліндегі арнайы ғылымның метатілі болып табылады.

Тілдік дайындықтың екінші кезеңі студенттердің мәдениет аралық деңгейдегі когнитивтік және кәсіби бейімділіктерін қалыптастырады, студент тұлғасының интеллектуалдық және эмоционалдық дамуына үлес қосады. Дамудың бұл кезеңінде студенттер шешілетін мәселелелік міндеттер негізінде коммуникативті-ойлау қызметіне дайын екендіктерін көрсетеді. Жазба сөз саласында археоллгия және этнология бойынша оқылған тілдің материалы шеңберінде бейтарап және ресми сипаттағы жазба сөздің нәтижелі үлгілерін жаза алу дағдылары мен қабілетін қалыптастыру қарастырылады.

Бағдарлама мәтіндік материалдарды терең зерттеуге бағытталған: талдау, аудару, кәсіби мәтін мазмұнын айту, сондай-ақ студенттердің сөздік қорын кеңейту және оқытылған лексикалық бірліктерді саралау мен ағылшын тілін меңгерудің әлеуметтік-жеткілікті, жалпы білім беру деңгейін қалыптастыру. Оқудың бұл кезеңінде тілдік қызметтің төрт түрінде коммуникативтік дағдылар мен ептілік қалыптасады, ол қоғам өмірінің түрлі саласындағы тұлғааралық және мәдениет аралық қарым-қатынастың құралы ретінде шет тілін еркін қолдануды қамтамасыз етеді.

Берілген шетел тілін оқыту курсы коммуникативтік-мәдениетаралық құзіреттілік негіздерінің төрт түрін қамтиды: тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу. Осы көлем шеңберінде Жалпы еуропалық шкала құзіреттіліктерінің (ЖЕК) B2 деңгейі - стандарттың базалық деңгейін игеру жүзеге асады.

Бағдарламаның білім берудегі мақсаты: болашақ археолог және этнолог мамандардың коммуникативтік құзіреттіліктерін, сондай-ақ ғылыми ортадағы нақты тілдік жағдайларда коммуникативті міндеттерді кәсіби түрде шет тілінде орындай алу қабілеттерін қалыптастыру. Осылайша, студенттер үшін білім арудың негізгі объектісі ғылыми-кәсіби тіл болып табылады.

Бағдарламаның **стратегиялық мақсаты** студенттердің көпмәдениетті және көптілді орта жағдайындағы әлеуметтік-мәдени, академиялық және кәсіби салаларда нәтижелі, өз бетімен қарым-қатынас орната алуы үшін шет тілдік коммуникативтік құзіреттіліктерін қалыптастыру.

Практикалық мақсаты күнделікті және академиялық қарым-қатынастың нақты жағдайларында, сондай-ақ кәсіби қатынастарға тән жағдайларда ағылшын тілін пайдалана алу болып табылады.

Бағдарламаның оқу-танымдық мақсатына студенттердің танымдық қызуғышылықтарын ынталандыру, олардың когнитивті қабілеттілігін дамыту, танымдық қызметінің стратегиясы мен тәсілдерін оқу жұмысының ағылшын тіліндегі икемділігі мен дағдыларын қалыптастыру жатады.

Бағдарламаның білім беру мақсатына берілген мамандық бакалаврының жалпы мәдениеті мен ой-өрісін кеңейту жатады.

Курстың міндеттері:

- студенттерді археология және этнология бойынша жалпы мазмұнды, жалпы ғылыми, ғылыми-көпшілік және арнайы мәтіндерді түсіну мен талдау жасауға үйрету;

- жалпы ғылыми және арнайы ауызша мәтіндердің мазмұнын түсіну икемімен қатар ағылшын тіліндегі ауызша сөздерді түсіну дағдысын, олардың ішінен мамандыққа қатысты ғылыми ақпараттарды бөліп алып конспект, арнайы ауызша және жазбаша мәтіндердің рефератын жасау дағдысын қалыптастыру мен дамыту.

- жалпыкоммуникативтік, академиялық және кәсіби қажеттіліктерге сай жазбаша түрде мәтіндерді (эссе, реферат, мақала) жасау дағдысын қалыптастыру мен дамыту;

- коммуникативтік және кәсіби мәселелерді шешуге қажетті сөйлеу дағдысымен қатар дискуссия жүргізу, презентация және ақпарат алу, жағдайды негіздеу дағдыларын дамыту;

- студенттерге қажетті көрсетілген жалпыкоммуникативті және кәсіби міндеттерді шешу үшін лексикалық қор және грамматиканы білуді қалыптастыру мен дамыту;

- тілдік мәселелерді өз бетімен шеше білу қабілеттерін дамыту;

- мамандандырылған сөздіктермен қоса оқытылып отырған тілдің біртүрлі сөздігімен, мультимедиялық және интернет-ресурстармен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру мен дамыту;

- күнделікті және кәсіби саладағы көпмәдениетті қарым-қатынас жағдайында шетел тілін тиімді қолдану мақсатында мәдениетаралық біліктіліктерді қалыптастыру және дамыту.

Аталған міндеттерді сәтті орындаған жағдайда - бұл кәсіби-бағдарлы шетел тілі коммуникативтік құзіреттілігі қалыптасуының тұрақты жүйесін жасауға, яғни түпкі мақсатқа әкеледі. Ол студенттердің танымдық ұшқырлықтарын жүзеге асыруды немесе білімін жалғастыруды, сондай-ақ еңбек нарығында бәсекеге қабілеттіліктерін қамтамасыз етеді.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қарым-қатынастың оқу-кәсіби саласы: кәсіби бағдарлы шетел (ағылшын) тілінде «Археология және этнология» мамандығына кіріспе. Саланың қазіргі жағдайы туралы мәтіндермен жұмыс

Мамандықтың пәні және мазмұны. Пәннің мақсаты мен міндеттері. Маманның кәсіби қызметінің құрылымы мен сипаты және оның оқытылып жатқан елдегі әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері туралы жалпы түсінік. Берілген мамандық ғылыми сала ретінде. Алынған ақпараттың мазмұнын «Ғылым және ғалымдар» тақырыбы бойынша беру. «Археология» және «Этнология» тақырыбы бойынша хабарламалармен сөз сөйлеу. Қазіргі таңдағы ғылыми технологияларды кәсіби қызметте қолдану туралы пайымдау. Саланың қазіргі жағдайы туралы мәтінмен жұмыс жасау.

Студенттік ғылыми-практикалық конференция: археология және этнология бойынша баяндамалар, берілген тақырыпқа байланысты хабарламалар. Кәсіби саладағы әр түрлі мәселелер бойынша мамандыққа қатысты мақалаларды рефераттау және аннотациялау: «білім беру» түсінігі. Білім берудің адам өміріндегі орны. Білімді маман даярлаудағы шетел тілін (ағылшын) білудің маңыздылығы. Коммуникация түсінігі. Кәсіби коммуникация – ерекше сала. Кәсіби коммуникацияның адам өміріндегі маңызы мен орны. Кәсіби коммуникацияның тілі. Кәсіби коммуникацияның стилдері. Кәсіби коммуникацияның ресми және бейресми түрлері, тілді қолдану. Кәсіби коммуникациядағы шетел тілінің (ағылшын) орны. Кәсіби пәндерді оқытудағы шетел тілінің (ағылшын) орны.

«Археология және этнология» мамандығының метатілін көрсету: қазақ (орыс) және ағылшынша сәйкестік. Термин жасамының интернационалдық қоры. Термин жасамы туралы шетел тіліндегі түсінік. Шетел (ағылшын) тіліндегі кәсіби бағдарлы терминология

Метатіл туралы түсінік. Метатіл құрылымы. Кәсіби саланың арнайы бағыттарының метатіл корпусы. Археология және этнологияның негізгі түсініктерінің мазмұны. Кәсіби терминологияның ерекшеліктері. Археология мен этнологиядағы анықтама-терминологиялық жүйе мәселесі. Ескірген терминдер. Кәсіби терминологияның оқытылып отырған тіл елі бойынша аймақтық ерекшеліктері. Халықтардың рухани және материалдық мәдениеттеріне байланысты терминдер. Ұлт, мемлекет, тілге байланысты терминология. Отбасы, отбасылық жағдай, некеге тұру, отбасы құрамы, туыстық қатынас.

Этнологиялық терминдер (отбасы түрлері, отбасылық этикет, дәстүрлер). Археологиялық зерттеулермен байланысты терминдер (қазба жұмыстары, барлау, шурф, материалдарды фиксациялау, кезеңдеу, хронология, мерзімдеу және т.б.).

Археология және этнология ғылымдарына байланысты терминология, оның ерекшелігі. Археологиялық терминология: тас құралдар, жебе ұштары, қорған, жиек, жерлеу, қыш, нуклеоус, қалашық, садақ қаптамасы. Этнологиялық терминология: этнос, этногенез, этникалық тұтастық. Зерттеліп

отырған саладағы жалпы және арнайы әдістер. Басқа тілден енген кірме терминдер (латын, грек, ағылшын), интернационалдық қор (ағылшын тілінің негізінде терминдердің құралуы). Терминологиялық сөздіктер (археология және этнология бойынша бір және екі тілді кәсіби сөздіктер. Шет тіліндегі лексикографиялық деректермен жұмыс (дәстүрлі және on-line). Ағылшын, қазақ/орыс тілдеріндегі кәсіби сөздіктердің сөзтізбелерін салыстыру. Ақпаратты іздеу (шеттілдік мағлұматтар базасы, интернет ресурстары).

Кәсіби бағдарлы ағылшын тіліндегі «Археология және Этнология».
Арнайы мәтіндермен жұмыс. Алғашқы қауымдық және әлемдік археология, түркі халықтары, Еуропа және Азия халықтарының этнографиясын оқуда арнайы мәтіндермен жұмыс.

Арнайы мәтінмен жұмыс. Кәсіби ғылым туралы мәліметтер. Арнайы ғылымның қысқаша тарихы. Ғылыми саланың ішкі құрылымы. Мамандықтың негізгі қызметтері. Кәсіби сала және мәдениет. Мамандықтың шетел тіліндегі (ағылшын) пәндік саласы. Кәсіби мамандық және оның білім берудегі орны. Кәсіби мамандық - кәсіби пәндердің жиынтығы. Кәсіби ғылымның әр түрлі бөлімдерінің объектісі мен пәні. Арнайы пәндердің негізгі теориялық мәселелері. Арнайы ғылымның көрнекті ғалымдары. Мектептер мен бағыттар. Қазіргі кәсіби ғылымның құрылымы (бағыттар бойынша).

Бизнес-коммуникациядағы шетел (ағылшын) тілі. Іскерлік хат жазысу (хаттар, факстер, баяндау қысқаша хаттары). Ақпар, жазбалар, есептер

Іскерлік қатынасхаттар (хаттар, факстер, баяндама қысқаша хат). Мәліметтер, Жазбалар, Есептер: құрылым, клишеленген сөйлем, сөзтіркестері. Шетел тілінде іскерлік хат жазысудың негізгі терминологиялық негіздері. Ағылшын тіліндегі іскерлік хат жазысудың жиі қолданылатын терминдері мен негізгі түсініктері және олардың ағылшын тіліндегі анықтамасы.

Бизнес-коммуникациядағы шетел (ағылшын) тілі. Археология және этнологияның метатілінде келіссөздер, кәсіби дебаттар, презентациялар, конференциялар

Келіссөздер институты: түрлері, қызметі, динамикасы және өткізу ережелері. Кәсіби дебаттар шешендік шеберліктің (шешендік өнер) жоғарғы деңгейі ретінде. Дебат базасы: кәсіби дебаттарға арналған кейстер мен дәлелдер базасы. Берілген тақырыпта конференциялар өткізу. Конференцияға қысқаша баяндамалар даярлау. Кәсіби құттықтау сөздің құрылымы.

Мәдениетаралық коммуникация: «Археология және этнология» мамандығы бойынша ағылшын тіліндегі дискурсивтік тәжірибелер

Кәсіби салада мәдениетаралық коммуникация дамыту бойынша тренинг. Әр түрлі мәдениеттерде кездесетін жағдайларды көрсету. мәдениетаралық қарым-қатынас құралы тіл ретінде. Қазіргі әлемдегі шет тілдерін рөлі. Тіл мәдениетаралық қарым-қатынас құралы ретінде. Шетел тілінің қазіргі

әлемдегі рөлі. Ағылшын тілінде мәдениетаралық коммуникациядағы тілдік сөйлемнің стереотиптік түрлері. Мәдениетаралық коммуникация түрлері. Кәсіби салада мәдениетаралық коммуникация субъектілері. Аударма және мәдениетаралық қарым-қатынас. Тұлғааралық қарым-қатынас. Өзге мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас барысында негізгі мәдениетаралық ерекшеліктермен танысу.

Оқу үдерісі барысындағы академиялық қарым-қатынас («Археология және этнология» мамандығы бойынша ағылшын тіліндегі дәрістер мен семинарлар)

Академиялық қарым-қатынас параметрлері мен ерекшеліктері. Тілдік мінез-құлық және академиялық қарым-қатынастың ұлттық-мәдени ерекшеліктері. Академиялық оқу қарым-қатынасы (дәріс және семинар). Академиялық оқу қарым-қатынасындағы (ағылшын тілінде) сөйлеу мәдениеті. Академиялық оқу (ағылшын тіліндегі кәсіби пәндер бойынша мәтіндерді жіктеу, ақпарат көздері). Академиялық қарым-қатынастың ауызша түрлері (презентация, ғылыми хабарлама, баяндама, талқылау, пікірсайыс). Шетел тілінде сабақты ұйымдастырудың дәріс түрі. Тақырыптың негізгі ұғымдары ашып көрсету; шетел тілінде нақты тәжірибелік мысалдардың теориялық материалмен сәйкестігі. Шетел тіліндегі семинарлар оқу үдерісін ұйымдастырудың негізгі түрлерінің бірі ретінде.

Кәсіби күзірет: археология және этнология бойынша ағылшын тіліндегі арнайы мәтіндерге бағдар алу

Арнайы кәсіби-бағытталған материал және оны кәсіби қарым-қатынастың берілген жағдайында қолдану: құрылымы, композиция (эссе, мақалалар, тезистер, рефераттар жазу). Кәсіби бағдарлы арнайы материал және оны кәсіби қарым-қатынастың берілген жағдайында қолдану (ортағасыр, Ұлы Жібек жолы археологиясы, диаспора, этникалық, этномәдени және этникааралық қарым-қатынас мәселелері бойынша эссе, мақала, тезис, реферат жазу).

Кәсіби пәндер саласындағы көрнекті ғалымдар (арнайы ғылыми бағыттар бойынша ғалымдардың еңбектерінен реферат даярлау)

Мамандық саласындағы қазіргі әлемдегі негізгі ғылыми парадигмалар: XIX ғ. ортасындағы этнологияның тәуелсіз ғылыми пән ретінде қалыптасуы. Этнос туралы ғылымның қалыптасуына ықпал еткен әлеуметтік-тарихи жағдайлар. Эволюциялық бағыттар. Л.Г. Морган, Э. Тайлор, М.М. Ковалевский. Ф. Ратцелдің антропогеографиялық әдісі. Этнология ғылымындағы диффузионизм және оның әр түрі. Л. Фробениус, Ф. Гребнер, В. Шмидт. Құрылымдық-функционалдық бағыт. Б.К. Малиновский, А.-Р. Рэдклифф-Браун. Америкалық этнологиядағы психологиялық концепция. А. Кардинер, Р. Бенедикт. Релятивистік және постмодерндік концепциялар. Көрнекті ғалымдардың еңбектеріндегі жалпы және жеке мәселелер.

Қазіргі қазақстандық ғылыми білімнің өкілдері. Кәсіби саланың шетелдік бағыттарының негізгі тенденциялары. Кәсіби мектептер және концепциялар. Мамандық саласындағы белгілі ғалымдардың еңбектерінен мәтіндер (оқу, аударма, мамандық пәндері бойынша оқу-әдістемелік құралдардың материалдары негізінде шетел (ағылшын) тілінде мәтіндердің мазмұнын айту).

Ағылшын тілінің кәсіби пәндермен байланысы

Мамандық құрылымы және осы құрылымға кіретін пәндердің ерекшеліктері. Кәсіби шет (ағылшын) тілінің бакалавриаттың негізгі: «Этнологияға кіріспе», «Археология», «Адамзаттың тарихилыққа дейінгі эволюциясы» және т.б. пәндерімен байланысы. Арнайы кәсіби-бағытталған материал және оны кәсіби қарым-қатынастың берілген жағдайларында пайдалану. Кәсіби құзірет: шетел (ағылшын) тілінде арнайы мәтіндерге бағдарлану. Кәсіби-бағытталған ағылшын тілінде мамандық тақырыбы бойынша оқу, тыңдау, мәтіндерге түсінік беру. Мамандық мәселелеріне арналған мәтіндер бойынша шетел тілінде реферат, конспект жасау.

Қазіргі әлемдегі шетел (ағылшын) тілінің рөлі

Ағылшын тілі - әлемдегі жаһандық тіл. Ағылшын тілі - халықаралық тіл. Ағылшын тілі - БҰҰ-ның алты тілінің бірі. Ағылшын тілі қоғамдағы өзгерістердің бір түрі. Президенттің Қазақстан халқына жолдаған жолдауындағы қорытындысында «Ел басының Мемлекеттік жаңа саяси бағыты Қазақстан - 2050 стратегиясы» – «Біз ағылшын тілін үйренуге ұмтылуымыз керек». «Тілдердің үшбірлігі» мәдени жобасы.

СЕМИНАР САБАҚТАРЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. «Кәсіби-бағытталған шет тілі» пәнінің өзектілігі, маңыздылығы мен міндеттері.
2. Таңдалған мамандық ғылым саласы ретінде.
3. Ағылшын және қазақ / орыс тілдеріндегі мамандандырылған сөздіктердің сөзтізбелері.
4. Археология және этнология саласындағы негізгі ғылыми мектептер мен ашылулар.
5. Термин жасалымының интернационалдық қоры. Тіл және қоғам.
6. Іскерлік хат жазысу. Іскерлік құжаттама мәтіндерінің ерекшеліктері.
7. Жазбаша оқу мәтіндерінің құрылымы мен құрамы (эссе, реферат, мақала).
8. Тіл және мәдениет. Тіл - мәдениетаралық қарым-қатынас құралы ретінде.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. Археология және этнология саласындағы бакалавриат мамандануына байланысты кәсіби саладағы қазіргі бағыттар.
2. Білім беру жүйесіндегі интернеттің рөлі.
3. Археология және этнология бойынша кәсіби тақырыптағы эссені өзіндік дайындау.
4. Кәсіби тақырыптағы рефератты өзіндік дайындау.
5. Археология және этнология бойынша кәсіби тақырыптағы ғылыми мақалаларды өзіндік дайындау.
6. Екінші тілді / шетел тілі (семинар) оқыту тиімділігін арттыру үшін қазіргі ақпараттық технологиялар.
7. Қазіргі әлемдегі ағылшын тілінің рөлі. Ағылшын тілі жаһандық ретінде (талқылау).
8. Тіл және ұлттық мінез-құлық.
9. Қазақстандағы «үштілділік» мәселесі (дөңгелек стол).
10. Оқытылып отырған тіл елінің мамандандырылған саладағы белгілі ғалымдардың еңбектері. Реферат.
11. Қазақстан ғалымдарының кәсіби саладағы еңбектері (шетел тілінде). Реферат.
12. Адам және қоршаған орта (эссе).
13. Білім беруді интернационализациялау. Болашақтың білім беруі (эссе).
14. Әлемдегі көптілділікті сақтау мәселесі (реферат).

ҰСЫНЫЛАТЫН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Негізгі:

1. Кунанбаева С.С, Кармысова М.К. и др. Концепция развития иноязычного образования Республики Казахстан. Алматы, 2010.
2. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. Алматы, 2010.
3. Introductory Guide to the Common European Framework of Reference (CEFR) for English Language Teachers. Cambridge University Press. - 2013.
4. Harding K. English for Specific Purposes. Oxford University Press. - 2009.
5. Anthony Manning. English for Language and Linguistics. Garnet education. – 2008.
6. Christina Latham-Koenig and Clive Oxenden. English File. From Intermediate to Upper-Intermediate. Third edition. – Oxford University Press. - 2013.
7. Фрейдина Е.Л. Основы публичной речи. Learning to Speak in Public : учебное пособие для вузов / Е.Л. Фрейдина. – М. : Владос, 2007. – 134 с.
8. Кристалл Д. «English as a Global Language». – Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, 2003.

Қосымша:

1. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов. С указателями языковедческих терминов на французском, немецком, английском и итальянском языках. – М: УРСС, 2004.
2. R. Harrison, S. Philpot, L. Curnick. New Headway Academic Skills. Reading, Writing, and Study Skills. Oxford University Press. - 2009.
3. Arline Burgmeier, Lawrence J. Zwier, Bruce Rubin, Kent Richmond. Inside Reading. The Academic Word List in Context. Pre-Intermediate to Advanced. Oxford. - 2009.
4. Elizabeth Sharman. Across Cultures. Culture, literature, music, language. Longman. - 2004
5. J. Lyons. Introduction to Theoretical Linguistics. Cambridge University Press. - 1999.
6. Murphy Raymond. Essential Grammar in Use. Intermediate. Cambridge University Press. – 2010.
7. British National Corpus: <http://www.natcorp.ox.ac.uk>
8. The Corpus of Contemporary American English (COCA): <http://www.americanacorp.org>

ЕОК 1203 ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ОРТАҒАСЫРЛАРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН

Көлемі - 3 кредит

Авторлары:

Кәрібаев Б.Б. – тарих ғылымының докторы, Қазақстан тарихы кафедрасының профессоры

Ноянов Е.Н. – тарих ғылымының кандидаты, Қазақстан тарихы кафедрасының доценті

Пікір жазғандар:

Қожакеева Л.Т. – тарих ғылымының докторы, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің профессоры

Қалыш А.Б. – тарих ғылымының докторы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессоры

ТҮСІНДІРМЕ ХАТ

«Ежелгі және ортағасырлардағы Қазақстан» курсы - 5B020800 Археология және этнология мамандығының бакалавриат студенттеріне арнайы базалық пән болып саналады. Қазақстан даласы ертеден Дала өркениетінің тарихи негізін құрайды. Курстың басты идеясы еуразияшылдық тұжырымның қазіргі уақытта жаңа ой мен жаңа мән-мағынаға ие болғандығы, оның әлеуметтік бағытта өзектілігін әрі өміршеңдігін айқындалып отырғандығы туралы түсінік болып табылады. Еуразиялық идея сантарапты, ежелден Қазақстан аумағында қалыптасқан мәдени және этностардың өзара байланыстағы дамуы мен түрлі тарихи өзгерістердің ұғымын құрайды. Қазақ этносы мен қазақ мемлекеттілігі, өз тамырын ежелден алып қазақ халқының бірігуіне ықпал еткен этникалық территориясының тұтастығын құраған, қазақ халқының материалдық және рухани мәдениетінің дамуынан тұратын ұзақ тарихи дамудың қорытындысы болып табылады.

Бұл курс Қазақстанның ежелгі және орта ғасырлық тарихының этносаяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени мәселелерін зерттеуге бағытталған. Аталмыш пән қызықты және дәлелді ақпараттарды жүйелендіреді, сондай-ақ, өзіне тән тарихи ғылыми негізге құрылып, тарихи танымның деңгейін айқындайды. Мұндай ұстаным әлемдік деңгейдегі білімі бар және отандық тарих ғылымының зерттелуі мен дамуындағы міндеттерді ойдағыдай шеше білетін қазіргі талаптарға сай мамандарды дайындауға жауап береді.

Пәннің пререквизиттері адамзаттың ең ежелгі дамуы және әлемдік өркениеттердің тарихы болып табылады.

Пәнді меңгеру барысында дүниежүзі тарихы, теориялық этнология пәндерін оқу барысында алынатын білім қажет.

Типтік бағдарламаның әр бөлімі Қазақстанның ежелгі және ортағасырлар тарихындағы ғылыми жетістіктерінің дамуын қамтиды, сонымен

қатар қазақстандық тарихи-шығыстанушылық мектептің қалыптасу мәселелерін көрсетеді.

Курсты меңгеру барысында студенттер:

- тарихи эволюцияның заңдылықтарын, Қазақстан территориясындағы ежелгі және ортағасырлардағы тарихи үдерістердің оқиғаларын, негізгі кезеңдерін білуі тиіс;

- тарихи ұстанымға негізделген тарихқа баға беруді, тарихи білімнің тұжырымдық және қолданбалық тұстарын ажырата біліп, кәсіби деңгейде қолдануды жасай алуы тиіс;

- тарихи деректерді талдай білуі және тарихи картаны толық меңгеру, баяндама жасау және ауызша материалдарды дұрыс айту дағдысы болуы тиіс;

- семинар сабақтарына дайындалу барысында ғылыми әдебиеттерге өзіндік және сыни көзқарасын білдіре алу дағдысы болуы тиіс;

- ғылыми зерттеу үдерісінде жаңа инновациялық технологияларды қолдану, қазіргі кездегі археология және этнология ғылымының дамуындағы заңдылықтар мен тенденцияларды білу құзіреті болуы тиіс.

ПӘННІҢ ТАҚЫРЫПТЫҚ ЖОСПАРЫ

№	Тақырыптың атауы
1	КІРІСПЕ
2	Қазақстанның көне тарихы
3	Қазақстан территориясындағы қола ғасыры (II –I мыңжылдық б.з.д.)
4	Ежелгі дәуірдегі Қазақстан (б.з.д.VII-IV ғғ.)
5	Ұлы Дала аумағындағы прототүріктердің алғашқы мемлекеттік құрылымдары (б.з.б. IV-б.з. Vғғ.)
6	Ерте ортағасырлардағы Қазақстан
7	Қазақстан аумағындағы IX-XII ғғ. түркі мемлекеттері
8	Түркілердің материалдық және рухани мәдениеті
9	Қазақстандағы XIII ғ. басы-XV ғасырлардағы этносаяси үдерістер
10	Қазақстан монғол империясы және Шыңғыс ұрпақтарының ұлыстары құрамында
11	Қазақстандағы монғолдық дәуірден кейінгі саяси құрылымдар (XIV-XV ғғ.)
12	XIII-XV ғғ. Қазақстанның рухани мәдениеті. Дін. Өнер
13	XV ғасырдың ортасы – XVIII ғасырдың алғашқы үштігіндегі Қазақ хандығы
14	XVII ғасыр – XVIII ғ. алғашқы үштігіндегі Қазақ хандығы
15	XV ғасырдың ортасы -XVIII ғ. алғашқы үштігіндегі дәстүрлі қазақ қоғамы

ПӘННІҢ МАЗМҰНЫ

Кіріспе

Курстың мақсаты: Қазақстанның ежелгі кезеңінен XVIII ғ. алғашқы үштігі аралығындағы тарихи үдерістердің негізгі заңдылықтары мен ерекшеліктерін Евразия тарихы контекстінде көрсету.

«Қазақстанның ежелгі және орта ғасырлар тарихы» курсының алдына қойған міндеттері:

- студенттерді қазіргі кездегі Қазақстанның тарих ғылымында қабылданған кезеңдеу негізінде хронологияны сақтап ауқымды фактологиялық материалдармен таныстыру;

- түркі өркениетінің дамуын, ежелгі және орта ғасырлардағы Қазақстан тарихына Ұлы Жібек жолының ықпалын көрсету;

- Қазақстан медиевистикасындағы: моңғол шапқыншылығының салдарлары мәселелері бойынша, Ақ Орда және Көк Орда туралы тарихи концепциялар, қазақ халқының этногенез мәселесі бойынша, көшпелі халықтар мемлекеттілігінің сипаты туралы және т.б. тұжырымдар туралы түсініктерді қалыптастыру;

- Қазақтардың ұлттық мәдениетінің қалыптасуының өзіндік ерекшеліктерін көрсету және студенттерді қазақ халқының материалдық, бай рухани мәдениеті мен дәстүрлі ауызша тарихымен таныстыру;

Курстың негізгі міндеттері және мәселелері. Қазақстан тарихы- Еуразия халықтары тарихының құрамдас бөлігі. Дүниежүзілік-тарихи үдерістердің синхронды және диахронды зерттеу тәсілдері. Қазақстанның ежелгі және орта ғасырлар тарихын кезеңдеу. Қазақстан ежелгі және ортағасырлар тарихын зерттеудегі жаңа тұжырымдық-концептуалды ұстанымдар. XVIII ғасырдағы орыс зерттеушілерінің Қазақстанның ежелгі және ортағасырлар тарихын зерттеуі. Ш. Уәлихановтың еңбектеріндегі қазақтардың этногенезі, жүздердің құрылуы, рулық құрылым, қазақтардың орналасуы мәселелері. Н.А.Аристов еңбектеріндегі қазақтардың этникалық тарихы. В.В. Бартольдтың орта ғасырлардағы Қазақстан тарихының мәселелерін зерттеуге қосқан үлесі. XX ғасырдағы Қазақстан тарихын зерттеудің даму ерекшелігі. Соңғы онжылдықтардағы ежелгі және орта ғасырлардағы Қазақстанның этносаяси және әлеуметтік тарихын зерттеу. Осы кезең бойынша негізгі деректер. Олардың классификациясы және типологиясы.

Типтік бағдарлама объектісі - Ежелгі дәуірден XVIII ғасырдың алғашқы үштігіне дейінгі Ұлы Дала деген атпен мәлім болған қазіргі Қазақстан аймағындағы тарихи үдерістерді студенттерге тиянақты баяндауды қамтамасыз ету.

Типтік бағдарламаны дайындау барысында төмендегідей зерттеу әдістері мен тәсілдері басшылыққа алынды:

- деректердің тарихи шынайылығын тарихи салыстырмалы зерттеу әдісін басшылыққа алу арқылы анықтау;

- тарихи оқиғаларға тарихи-салыстырмалы және аналитикалық талдаулар негізінде баға беру;

-қазіргі тарих ғылымындағы және гуманитарлық ғылымдардағы жаңа көзқарастар мен тың ой-тұжырымдарды басшылыққа алу;

-тарихи деректер мен пікірлердің объективтілігі мен субъективтілігін айқындау.

Студенттерге ұсынылып отырған Қазақстанның ежелгі және ортағасырлар тарихы пәнінің өзектілігі мен маңызы мынада: тарихшы мамандар мемлекет құрушы қазақ халқының этногенезін тарихи сабақтастықта жүйелі түрде баяндайтын зертеулермен тәуелсіздік тұсында ғана жүйелі түрде айналысуға мүмкіндіктер алды. Кеңестік кезеңде таптық-формациялық методология тұрғысынан жазылған ғылыми еңбектерде ежелгі дәуірдегі этникалық құрылымдардың (мысалы, ғұндардың, сарматтардың, сақтардың, үйсіндердің және қаңлылардың) бүгінгі қазақ халқын қалыптастырудағы алғышарттық тарихи орны мен рөлі нақты айқындалмады. Осы себептен өткен ғасырлардағы үдерістерден тарихи сабақтастықты іздестіру қолға алынбады.

Ежелгі және ортағасырлық тарихымызда Қазақстан жерінде байырғы дәуірлерде мекендеген халықтардың қазіргі қазақ халқын қалыптастырудағы орны мен маңызы жүйелі түрде баяндалуы керек. Тарихымызда әртүрлі тайпалық одақтар шын мәнінде қазақ халқын құраған рулар мен тайпалардың тарихи бастаулары болып табылатыны айтылуы керек. Осындай тарихи сабақтастық ескерілмегендіктен де кейбір шетелдік зерттеулер қазақ халқының тарих сахнасына шығуын қазақ этнонимі пайда болған ХҮ ғасырдың ортасынан бері қарай ғана қарастырады. Сондықтанда ендігі жерде Ежелгі Қазақстан тарихы пәнін оқып-үйренуде осы кемшілікті жоюға көмектесетін жаңа зерттеулер мен соны ой-пікір, тұжырымдар басшылыққа алынып, қазақ халқының ежелгі этникалық тарихы кейінгі тарихи кезеңдермен байланыстырыла баяндалуы тиіс.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазақстанның көне тарихы

“Ең ежелгі” терминіне түсінік. Адамзат дамуының үш бағыты: антропогенез, техногенез, социогенез және рухани мәдениеттің дамуы.

Палеолит ескерткіштерінің хронологиясы мен кезеңдері. Ерте палеолит кезеңіндегі өнер мен діни танымның қалыптаса бастауы. Мезолит, неолит және энеолит дәуірлерінде тіл, таным, діни түсініктің дамуы. Тасқа сурет салу өнері – петроглифтер.

Қазақстан территориясындағы қола ғасыры (II – I мыңжылдық б.з.д.)

Қола ғасыры мәдениетінің таралу ауқымы және оның пайда болу мәселесі. Андронов мәдениеті. Қола ғасыры ескерткіштерінің хронологиясы мен кезеңдері. Қазақстанның көне тұрғындарының антропологиялық түрі. Қола ғасырындағы Қазақстан тұрғындары экономикасының кешенді сипатта болуы (мал шаруашылығы, егіншілік). Материалдық және рухани мәдениеті.

Қоғамдық құрылысы. Қазақстанның көне тұрғындарының тілдік белгілері. Далалық өркениет. Протоқалалар. Көшпелілік генезисі. Көшпеліліктің қалыптасуының алғы шарттары: табиғи-географиялық фактор, әлеуметтік-мәдени фактор. Мал шаруашылығы рөлінің өсуі және маңызы. Көшпелілердің өндірісті ұйымдастыру үрдісінің заңдылықтары. Әлеуметтік құрылымы мен қоғамдық құрылысы.

Ежелгі дәуірдегі Қазақстан (б.з.д.VII-IV ғғ.)

Сақ дәуірі археологиялық ескерткіштерінің хронологиясы мен кезеңдері. Сақ тайпаларының қоныстануы туралы антикалық жазба деректер мен көне парсы сына жазбаларындағы мәліметтер. Ежелгі грек және парсы деректері. Ерте темір дәуірі тайпаларының этникалық және тілдік құрамы. Сақ тайпаларының саяси тарихы, қоғамдық құрылысы. “Скифтік-сібірлік аң стилі” Ежелгі Қазақстан әлем тарихының құрамдас бөлігі ретінде: ерте темір дәуіріндегі антикалық әлем және Оңтүстік Урал сауда-мәдени байланыстары. Ассирия, Мидия, Парфия және Иранмен байланыстары.

Ұлы дала аумағындағы прототүріктердің алғашқы мемлекеттік құрылымдары (б.з.б. IV-б.з. Vғғ.)

Қазақстан жеріндегі ғұндар (сюннулар) миграциясының кезеңдері. Сюнну туралы қытай деректеріндегі мәліметтер. Ғұндардың шежіресі мен этникалық тарихының мәселелері. Ғұн империясының әлеуметтік-саяси және экономикалық тарихы. Ғұндардың материалдық және рухани мәдениеті. Қазақстан территориясындағы ғұн дәуірінің археологиялық ескерткіштері. Жетісу мен Тянь-Шаньдағы үйсіндердің этносаяси бірлестіктері. Үйсіндер туралы қытай жазба деректерінің мәліметтері. Үйсіндердің этникалық және тілдік құрылымы мәселелері. Үйсіндердің көрші елдермен және мемлекеттермен қарым-қатынасы. Үйсіндердің қоғамдық құрылысы. Үйсіндердің материалдық және рухани мәдениеті. Археологиялық зерттеулердің қазіргі таңдағы мәліметтері. Қазақстан территориясындағы қаңлылар. Қаңлы (Кангюй) жайлы қытай деректерінің мәліметтері. Қаңлылардың шығу тегі және этникалық тарихы. Б.з.д. II ғ. - б.з. V ғасырдың бірінші ширегіндегі қаңлылардың территориясы мен көші-қон жерлері. Қоғамдық құрылысы. Материалдық және рухани мәдениеті. Қазақстан территориясындағы Қаңлы кезеңінің археологиялық ескерткіштері. Көрші халықтармен қарым-қатынасы.

Ерте ортағасырлардағы Қазақстан

Көне түркілер. Жазба және археологиялық деректер мәліметтері. Түркілердің шығу тегі мәселесі. Түрік, Ашина этнонимдері. Тайпалық құрамы. Түрік қағанатының пайда болуы және оның саяси тарихы. Түрік қағанатының көрші мемлекеттермен қарым-қатынасы. Түрік қағанатының Шығыс және Батыс түрік қағанаттарына бөлінуі. Түрік қағанатының Еуразия халықтарының этносаяси тарихында алатын орны. Қазақстан Батыс Түрік қағанаты құрамында: пайда болуы, территориясы, этникалық құрамы.

Әлеуметтік-экономикалық дамуы. Саяси тарихы. Тан империясымен қарым-қатынасы. Батыс түрік қағанатының ыдырауы.

Жетісу және Оңтүстік Қазақстан территориясындағы Түркеш қағанаты. Түркештер туралы жазба деректердің мәліметтері. Түркештердің этногенез (шығу тегі) мәселесі. Орналасу территориясы және тайпалық құрамы. Түркеш мемлекетінің пайда болуы және күшеюі. Талас шайқасы (751 ж.). Жетісуда қарлұқтардың ықпалының күшеюі. Қарлұқтар туралы жазба деректердегі мәліметтер. Қарлұқтардың этногенезі. Қарлұқ тайпаларының орналасу территориясы және тайпалық құрамы. Қоғамдық құрылысы. Қарлұқ мемлекетінің саяси тарихы. Рухани мәдениеті. Археологиялық зерттеулер мәліметтері.

Қазақстан аумағындағы IX-XII ғғ. түркі мемлекеттері

Қазақстан территориясындағы Оғыз мемлекеті. Оғыздар туралы ортағасырлық жазба деректер мәліметтері. Оғыздардың этникалық тарихының мәселелері. Оғыздардың территориялық орналасуы және тайпалық құрамы. Орта Азиядағы саяси үстемдік үшін оғыздардың печенег, хазар және селжұқтармен күресі. Оғыздар және қыпшақтар. Оғыздардың материалдық және рухани мәдениеті. Археологиялық зерттеулер мәліметтері.

Қазақстан Қарахан мемлекеті құрамында. Қарахандар атауы. Араб және парсы деректеріндегі қарахандар жәйлі мәліметтер. Қарахандар мемлекетінің құрылуы. Ислам дінін қабылдауы. Қарахандардың Мауереннахрға жорығы. Орта Азиядағы билік үшін ғазнауиліктермен және селжұқтармен күресі. XI ғасырдың ортасындағы ыдыраушылық процестерінің күшеюі. Хорезмшах мемлекетімен қарым-қатынасы. Қидандардың жаулауы. Қидандардың қарахандар мен селжұқтарды талқандауы. Орталық және Шығыс Қазақстандағы Қимақ қағанаты. Қимақтар жайлы ортағасырлық араб тарихшылары мен саяхатшыларының мәліметтері. Қимақтар тарихының этникалық мәселелері. Қимақтардың территориялық орналасуы және тайпалық құрамы. Қоғамдық құрылысы және әскери-патестарлық құрылысы. Қимақтардың материалдық және рухани мәдениетіндегі ерекшеліктері. Қыпшақ хандығы – Шығыс Дешті-Қыпшақтағы мемлекет. Қыпшақтар туралы жазба деректер мен шежірелердегі мәліметтер. Қыпшақтардың шығу тегі мен этникалық тарихының мәселелері. Үштік этносаяси бірлестік: қимақ, қыпшақ, құман. Қыпшақ хандығының күшейюі. Қыпшақтардың, хорезм шахтарымен және орыс княздерімен байланысы. Материалды және рухани мәдениеті. Қидан (Қара қытай). Қидандар мен қарақытайлар туралы ортағасырлық шығыс деректерінің мәліметтері. Қидандардың шығуы мен этникалық тарихы мәселелері. Қидандардың оңтүстік-шығыс Қазақстан жеріндегі миграциясы. Наймандар, меркіттер, керейлер, жалайыр тайпаларының Қазақстанға қоныс аударуы. Наймандар, меркіттер, керейлер, жалайырлар туралы ортағасырлық деректер. Этникалық тарихы мен тілдік қырылым мәселелері (монғолдық және түріктік шығу тегі туралы концепциялар). Орталық Азиядағы орналасу территориясы. Найман, керей, меркіт, жалайыр тайпаларының Қазақстан аумағына қоныстануы.

Түркілердің материалдық және рухани мәдениеті

Түрік өркениеті. Отырықшы және көшпелі («қала-дала» жүйесі) шаруашылықтық-мәдени түрлердің өзара байланысы. Қалалар мен қоныстардың әскери-әкімшілік өмірдің, мәдениеттің, сауда мен қолөнердің орталықтары ретіндегі рөлі. Ұлы Жібек жолының қазақстандық бағыттары. Салт-дәстүрлері. Тіл, жазу мен дін. Алғашқы түркі билеушілеріне арналған көне түркі руна жазулары. Түркілердің діни сенімі. Зороастризмнің, буддизмнің және христандықтың әсері. Түркі тайпаларының исламға бет бұруы. X-XII ғғ. ұлы ғұламалары. Әл-Фараби, Жүсіп Баласағұни, Махмұт Қашқари, Ахмет Ясауидың шығармашылық мұраларының маңызы және әлемдік мәдениеттегі орны.

Қазақстандағы XIII ғ. басы-XV ғасырлардағы этносаяси үдерістер

Монғол шапқыншылығы қарсаңындағы Қазақстан. Орталық Азияның көшпелі тайпалары. Материалдық және рухани мәдениет. Археологиялық зеттеулер мәліметтері. Орталық Азиядағы саяси үстемдік үшін күрестер. Шыңғыс хан мемлекетінің әскери-потестарлық құрылымы. Монғолдардың Қазақстан мен Орта Азия жаулауы. Қазақстан монғол ұлыстарның құрамында. Тарихи әдебиеттерде монғол шапқыншылығының салдары мәселесі. Қазақстан Алтын Орданың құрамында. Әкімшілік-саяси құрылымы. Алтын Орданың ыдырауының себептері мен барысы. Оңтүстік және Оңтүстік Шығыс Қазақстан Шағатай ұлысының құрамында. Шағатай ұлысының құрылуы. Шағатай мемлекетіндегі монғол хандарының жүргізген саясатындағы екі ағымы. XIII-XIV ғғ. Шағатай ұлысының ыдырауы. Жетісуда Моғолстанның құрылуы.

Қазақстан монғол империясы және Шыңғыс ұрпақтарының ұлыстары құрамында

1428-1468 жж. Шығыс Дешті қыпшақтағы мемлекет - Әбілқайыр хандығы. Әбілқайыр хандығының деректері мен тарихнамасы. Әбілқайыр ханның билікке келуі. "Көшпелі өзбектер" мемлекетінің этникалық құрамы. 1428-1468 жж. Әбілқайыр ханның ішкі және сыртқы саясаты. Керей мен Жәнібектің Әбілқайыр ханнан бөлінуі. Әбілқайыр ханның Моғолстанға жорығы. "Көшпелі өзбектер" мемлекетінің күйреуі. Шығыс Дешті қапшақта билеуші әулеттің ауысуы. Оңтүстік-Шығыс Қазақстан Моғолстан құрамында. Шағатай мемлекетінің шығыс бөлігінде Моғолстанның құрылуы. Моғолстандағы дулат тайпасының этносаяси рөлі. Алғашқы Моғол хандарының ішкі және сыртқы саясаты. XIV ғ. соңғы ширегі мен XV ғ. басындағы Әмір Темірдің Жетісуға жорықтары. XV ғасырдағы Моғолстан.

Қазақстандағы монғолдық дәуірден кейінгі саяси құрылымдар (XIV-XV ғғ.)

Ақ Орда - жергілікті этникалық негізде құрылған алғашқы мемлекеттік құрылым. Ақ Орда мен Көк Орда туралы тарихи концепциялар. XIV-XV ғ. I

ширегіндегі Ақ Орданың саяси тарихы. Батыс Қазақстан Ноғай Ордасының құрамында. "Ноғай" терминінің этимологиясы. Ноғай Ордасының құрылуы. Ноғай Ордасының территориясы және тұрғындарының этникалық құрамы. Саяси тарихы. Қазақстан тарихындағы Ноғай Ордасының алатын орны.

1428-1468 жж. Шығыс Дешті қыпшақтағы мемлекет - Әбілқайыр хандығы. Әбілқайыр хандығының деректері мен тарихнамасы. Әбілқайыр ханның билікке келуі. "Көшпелі өзбектер" мемлекетінің этникалық құрамы. 1428-1468 жж. Әбілқайыр ханның ішкі және сыртқы саясаты. Керей мен Жәнібектің Әбілқайыр ханнан бөлінуі. Әбілқайыр ханның Моғолстанға жорығы. "Көшпелі өзбектер" мемлекетінің күйреуі. Шығыс Дешті қапшақта билеуші әулеттің ауысуы. Оңтүстік-Шығыс Қазақстан Моғолстан құрамында. Шағатай мемлекетінің шығыс бөлігінде Моғолстанның құрылуы. Моғолстандағы дулат тайпасының этносаяси рөлі. Алғашқы Моғол хандарының ішкі және сыртқы саясаты. XIV ғ. соңғы ширегі мен XV ғ. басындағы Әмір Темірдің Жетісуға жорықтары. XV ғасырдағы Моғолстан.

XIII-XV ғғ. Қазақстанның рухани мәдениеті. Дін. Өнер

Дешті-қыпшақ территориясында түркі, монғол және ислам мәдениетінің тығыз байланысы. Эпос. Жазба әдебиет. Музыкалық өнер. Діни наным-сенімдер. XIV-XV ғғ. ислам. Дешті-қыпшақ көшпелілерінің арасындағы исламдану үдерісінің ерекшелігі. Шыңғыс хан ұрпақтары – сұлтандардың сопы-шейхтармен одақ құруы. Исламға дейінгі дәстүрлердің қазақ қоғамындағы маңызы және олардың тұрмыстағы рөлі. XIII-XV ғғ. Оңтүстік Қазақстан мен Жетісудың қалалық мәдениетіндегі архитектура мен өнер.

XV ғасырдың ортасы – XVIII ғ. Алғашқы үштігіндегі Қазақ хандығы

Қазақ хандығының құрылуы мен нығайуы (XV ғ. екінші жартысы). Қазақ хандығының құрылуының этникалық, саяси, мәдени - тарихи алғышарттары. Сыр өңірінің қазақ хандығы үшін экономикалық, саяси және стратегиялық маңызы. Қазақ хандығының деректері мен тарихнамасы. Тарихи әдебиеттерде қазақ халқының пайда болу және қалыптасу процесі жөніндегі негізгі тұжырымдар. Қазақстан территориясындағы этникалық процестер кезеңдері және оларға сипаттама. "Қазақ" сөзінің мәні туралы. Мұсылман деректерінде «Қазақстан» – қазақтар елі – терминінің пайда болуы. XVI ғ. басындағы Қазақ хандығының ішкі саяси жағдайы. Мұхаммед Шайбанидің Темір әулетінен билікті тартып алуы және Мауереннахрда Шайбани әулеті билігінің орнауы. XVI ғ. басындағы алғашқы қазақ билеушілерінің Шайбани әулетімен қарым-қатынасы. Қасым хан тұсында Қазақ хандығы жерлерінің кеңеюі. Қазақ хандығының “уақытша әлсіреуі” кезеңі. Қасым ханның өлімінен кейін (1523-1524) Мамаш және Тахир хандар тұсында қазақ хандығының бытыранқылығының күшеюі. Хақназар ханның қазақ жерлерін біріктіру саясаты. Қазақтардың өзбек-шайбанилықтар және ноғайлармен қарым-қатынасы. Шығай хан тұсындағы Қазақ хандығының

сыртқы саяси жағдайының ерешеліктері. XVI ғ. аяғындағы Тәуекел ханның Орта Азияға жорығы және оның маңызы.

XVII ғасыр – XVIII ғ. алғашқы үштігіндегі Қазақ хандығы

Қазақ хандығында бір мезгілде екі ханның – Есім және Тұрсынның билік етуі. Жәңгір ханның жоңғарлармен күресі. Тәуке ханның мемлекетті басқаруда жүргізген реформалары. Үш жүзге бөліну. XVII-XVIII ғ. бірінші ширегіндегі қазақ-жоңғар қатынасы. Жоңғар мемлекетінің құрылуы және XVII ғ. екінші жартысында Қазақстанға қарсы жоңғар экспансиясының күшеюі. XVIII басындағы қазақ-жоңғар қақтығыстарының нәтижелері. Қазақ хандығы тарихындағы “Ақтабан шұбырынды және Алқакөл сұлама” жылдары. XVI-XVIII ғасырдың бірінші ширегіндегі қазақ-орыс қатынастары. XVI ғ. аяғындағы қазақ-орыс елшілік байланыстарының орнауы. Батыс шекарадағы Ресейдің экспансиясы. XVII ғ. орыс – қазақ қатынастарындағы шекаралық мәселелер. Қазақстанның Ресейге қосыла бастауы. Әбілхайыр ханның саясаты.

XV ғасырдың ортасы -XVIII ғ. алғашқы үштігіндегі дәстүрлі қазақ қоғамы

Көшпелі мал шаруашылығы - қазақ халқы тіршілігінің материалдық негізі. Жылдың барлық маусымында малды жаю. Қазақстанның оңтүстігі мен оңтүстік-шығысындағы егін шаруашылығының дамуы. Қазақ қоғамының әлеуметтік құрылымы. Қазақ қоғамының территориялық – қауымдық құрылымы. Ру-тайпалық құрылым - қазақ қоғамының жетекші әлеуметтік құрылымы. Хандық билік институты. Хан сайлаудағы генеалогиялық дәстүрлер. Хандық билікті мұралану жолдары. Хан билігінің атқаратын қызметі. Қазақтардың материалдық және рухани мәдениеті.

СЕМИНАР САБАҚТАРЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. Ұлы Даладағы қола дәуірі.
2. Көшпенділіктің пайда болуы.
3. Ерте темір дәуірі туралы жазба және археологиялық деректер.
4. Қазақстан территориясындағы алғашқы мемлекеттік құрылымдар (үйсіндер, қаңлы, ғұндар).
5. Қазақстан Түрік қағанаттарының құрамында.
6. Қазақстан территориясындағы қарахан, оғыз, қимақ мемлекеттері.
7. Қыпшақтардың көршілес Еуразия мемлекеттерімен қарым-қатынасы.
8. Түрік жазба ескерткіштері.
9. Моңғолдардың Қазақстан мен Орта Азияны жаулауы. Қазақ жерлері Монғол ұлыстарының құрамында.
10. Жошы ұлысындағы Алтын Орда мемлекетінің құрылуы Еуразия тарихындағы феномен ретінде.
11. Ақ Орданың саяси тарихы.

12. XIII-XV ғасырлардағы Қазақстанның материалдық және рухани мәдениеті. Дін және өнер.

13. Қазақ хандығы құрылуының тарихи алғышарттары. «Қазақ» этнонимінің мәні.

14. XVI ғ. екінші жартысы -XVII ғасырдағы Қазақ хандығы.

15. XVI-XVIII ғ. қазақ халқының мәдениеті.

СТУДЕНТТІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. Сақтардың өнері мен мифологиясы
2. Үйсін, қаңлы, ғұн алғашқы мемлекеттер тарихына қатысты жазба деректер.
3. Көне түрік руна жазбаларының ескерткіштері.
4. Алтын Орда дәуірінің мәдениеті.
5. Қазақ хандығының тарихы бойынша деректер.
6. Қазақтардың Еуразия халықтары мен мемлекеттерімен қарым-қатынастары.
7. Скиф, сармат, және сақтардың археологиялық мәдениетінің ерекшеліктері.
8. Скиф, сармат және сақтардың археологиялық мәдениеттерінің ерекшелігі.
9. Қазақ халқының тұрмысы мен салт-дәстүрі.
10. Қазақстан аумағындағы өзара этникалық қатынастарға тарихи шолу(мысалға түркі тілдес үйсін және қаңлы тайпалары).
11. Л.Н.Гумилевтің этногенез тұжырымы.
12. Қазақ хандығының Қасым хан тұсындағы күшеюі.
13. Алғашқы мемлекеттік құрылымдардың рухани және материалдық мәдениеті.
14. Қазақ хандығының тарихына қатысты жазба деректер.
15. Орта Азия және Қазақстанның монғол шапқыншылығы алдындағы саяси жағдайы.

ҰСЫНЫЛАТЫН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Негізгі:

1. Мұхаммед Хайдар Дулати. Тарих-и Рашиди. (Хақ жолындағылар тарихы). – Алматы, 2003. -616 б.
2. Қазақстан (Қазақ Елі) тарихы. 4 кітаптан тұратын оқулық. «Қазақ университеті». -А, 2016
3. Жолдасбайұлы С. Ежелгі және орта ғасырдағы Қазақ елінің тарихы. – Алматы, 2010.
4. Золотая Орда в источниках. Китайские и монгольские источники (Собрание сведений, относящийся к истории Золотой Орды (улусу Джучи) из

китайских и монгольских источников) / Пер. с кит., состав., ввод. статья и комм. Р.П. Храпачевского. – М., 2009. – Т. III.

5. Омарбеков Т.О., Қазақ түркілерінің мемлекеттілігі: қағанаттар, ұлыстар мен хандықтар баяны. – Алматы, 2015.

6. Кәрібаев Б.Б. Қазақ хандығының құрылу тарихы: Монография.- Алматы: «Сардар» баспа үйі, 2014- 520 б.

7. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының күшеюі (XV ғ. соңғы – XVI ғ. алғашқы ширектері). – Алматы: «Сардар» баспа үйі, 2015. -176 бет.

Қосымша:

1. Хазанов А.М. Кочевники и внешний мир. – А., 2000.

2. Марков Г.Е. Проблемы развитие общественной структуры кочевников Азии. – М., 2000.

3. Оразбаева А. Дәстүрлі қазақ қоғамына тән билер институты. Алматы, 2004. 206 бет. 61 бб

4. Ерофеева И.В. Родословные казахских ханов и кожа XY111-X1X вв.(история, историография, источники). Алматы, 2003.

5. Телеуова Э.Т. Дәстүрлі қазақ қоғамының әлеуметтік-құқықтық ерекшеліктері. – А., 2007.

6. Султанов Т.И. Поднятые на белой кошме. Потомки Чингиз-хана. – Алматы, 2001. – 188 с.

7. Жүсіпова Л.Қ. Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының «Қазақ түбі» үлгілері- тарихи дерек көзі ретінде. – Алматы, 2002. – 135 б.

8. История Казахстана: народы и культуры. Алматы, 2000. – 147 с.

9. Трепавлов В.В. История Ногайской Орды. – М., 2002.

10. Кляшторный С.Г., Султанов Т.И. Государство и народы Евразийских степей. Древность и средневековье. Второе издание, исправленное и дополненное. – СПб., 2004.

ТДАЕ 1204 ТАРИХИЛЫҚҚА ДЕЙІНГІ АДАМЗАТ ЭВОЛЮЦИЯСЫ

Көлемі - 3 кредит

Авторлары:

Төлеубаев Ә.Т. – тарих ғылымының докторы, археология, этнология және музеология кафедрасының профессоры
Тұрғынбаев Е.М. – тарих ғылымының кандидаты, археология, этнология және музеология кафедрасының доценті

Пікір жазғандар:

Нұржанов А.А. – тарих ғылымының кандидаты, жетекші ғылыми қызметкер А.Х. Марғұлан атындағы Археология институты
Ноянов Е.Н. – тарих ғылымының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Қазақстан тарихы кафедрасының доценті

ТҮСІНДІРМЕ ХАТ

Адамзаттың тарихилыққа дейінгі эволюциясы өте үлкен уақыттық кезеңді – жер бетінде адамның пайда болуынан бастап, алғашқы өркениет ошақтары мен мемлекеттердің, әдетте олар мен қатар жүретін жүйеленген жазудың қалыптасуына дейінгі аралықтағы алғашқы қоғамның күрделі де өте ауқымды мәселелерін қамтиды. Адамзат қоғамы дамуының прогрестік теориясын жақтаушылар оның бірнеше даму сатысын ерекшелейді. Бұл прогрестің бастапқы сатысы алғашқы қауымдық құрылыс болды. Адамзат тіршілігінің бұл алғашқы сатысы алғашқы қоғам тарихы пәні болып есептеледі, әрі біртұтас тарих ғылымының бір бөлімі ретінде қарастырылады.

Адамзаттың тарихилыққа дейінгі эволюциясы тарих ғылымының әліпбиі болып табылады. Сондықтан бұл пән оқу процесінің бастапқы сатысында оқытылады және «Мамандыққа кіріспе», «Археология негіздері», «Этнология негіздері» сияқты жалпы курстармен I курста оқытылады.

Адамзаттың тарихилыққа дейінгі эволюциясы «Археология», «Этнология», «Евразияның тас ғасыры», «Қосалқы тарихи пәндер», «Қазақстан тарихы», «Ежелгі дүние және орта ғасыр тарихы» пәндерімен тығыз байланысты.

Курсты оқып-үйрену және нәтижесінде барысында студент:

- адам баласының және қоғамның пайда болуы мен дамуының теориялық мәселелері;
- шаруашылықтың, материалдық және рухани мәдениеттердің пайда болуы және дамуы мәселелері;
- алғашқы қоғамдық құрылыс кезеңінің түрлі сатыларындағы қоғамдық және отбасылық қатынастардың заңдылықтары;
- алғашқы қоғамның ыдырау заңдылықтарын **білуі тиіс.**

-алғашқы қауымдық қоғамның басқа қоғамдық формациялардан ерекшелігін талдау;

- Қоғам дамуының жалпы тарихи және жеке мәселелеріне қатысты заңдылықтарды түсініп, талдау жасай **білуі тиіс**.

- алғашқы қоғамның қалыптасуының, дамуының, ыдырауының заңдылықтарын түсіндіру;

- архаикалық тарихи оқиғалар мен құбылыстарды түсіндіруде алғашқы қоғамның нақты фактылық материалдарын пайдалана білу дағдысына ие **болуы тиіс**.

Адамның және адамзат қоғамының қалыптасуындағы жалпы тарихи үдерістердің негізгі теориялық мәселелерін дұрыс қолдануда күзiреттi болуы тиіс.

ПӘННІҢ ТАҚЫРЫПТЫҚ ЖОСПАРЫ

№	Тақырыптың атауы
1	Кіріспе
2	Алғашқы қоғам тарихының хронологиясы мен дәуірленуі
3	Жалпы (тарихи) дәуірлеу
4	Алғашқы қоғам тарихының дерек-көздері
5	Алғашқы қоғам тарихнамасы
6	Антропогенез мәселесі және адамзат қоғамының пайда болуы
7	Адамзат қоғамының пайда болуы
8	Ерте алғашқы қауым. Дамыған алғашқы қауым
9	Рулық қауымның пайда болуы
10	Неолит кезеңіндегі кейінгі алғашқы қауымның қалыптасуы және дамуы
11	Алғашқы қауымдық қоғамның ыдырауы
12	Таптық қоғам институттарының пісіп жетілуі
13	Мемлекеттің тууы
14	Қоғамдық сана эволюциясы
15	Таптық қоғамдардағы алғашқы қауымдық құрылыс қалдықтары

ПӘННІҢ МАЗМҰНЫ

Кіріспе

Пәнді оқытудағы мақсат – студенттерде адамзат қоғамының дамуының заңдылықтарының және дамудың алғашқы сатысындағы олардың шаруашылығы мен қоғамдық қызметі туралы шынайы тарихи түсініктер қалыптастыру.

Міндеттері – төмендегідей мәселелерді оқыту жатады: адамның және адамзат қоғамының пайда болуы, олардың шаруашылықтық қызметінің, материалдық және рухани мәдениетінің тууы мен алғашқы дамуы, алғашқы

қоғамның ыдырауының алғышарттары мен жалпы барысы мен таптық қоғамдардың қалыптасуы. Сондықтан да бұл теориялық курс адамзат тарихының жалпы заңдылықтарының негізі болып табылады. Шындығында да, адам өмірінің, соның ішінде қазіргі кезеңдегі де, көптеген құбылыстары алғашқы тұрмыстық қоғамның көне дәуірінде пайда бола бастады. Бірқатарын атап көрсететін болсақ, тұрғын үй және киім, егіншілік және мал шаруашылығы, қоғамдық еңбек бөлінісі, неке және семья, саналылық және этикет, қажетті ілім және білім, өнер және діни наным- сенімдердің пайда болуы осы кезеңнен бастау алады. Материалдық мәдениет, әлеуметтік нормалар немесе идеологиялық түсініктердің бірқатар элементтерінің эволюциясын дұрыс талдауда олардың қайнар бұлақтарына үңілуімізге тура келеді. Алғашқы тұрмыстық қоғамның танымдық маңызы да осыған байланысты.

Алғашқы тұрмыстық қоғамның материалдары негізінде зерттелетін мәселелерді шешуде де қазіргі таңда адамзаттың алдында көптеген сұрақтар туындайды. Жер бетінде адамдар қалай пайда болды: органикалық табиғаттың заңды эволюциясы нәтижесінде ме, болмаса құдай жаратты ма? Адам нәсілдерінің қалыптасуы қалай болды? Осының негізінде нәсілдер арасында артықшылық бар ма? Адамзат қоғамының коллективтік негізде дамуы қалай жүрді? Жеке меншік, қоғамдық жіктеліс және мемлекеттік күштеу қалай және қашан пайда болды? Діни түсінік немесе монотеистік діни ұғымдар мәңгілік пе? Осындай сұрақтардың идеологиялық көлемділігі айқын да көрінімді. Басқа тарихи пәндердің жазба деректер негізінде зерттелетінін ескерсек, алғашқы тұрмыстық қоғам тарихын зерттеуде жазба деректер жоқтың қасы. Алғашқы қоғам тарихын реконструкциялау – бірқатар ғылымдардың, оның ішінде бірінші кезекте археология, этнология және палеоантропологияның деректерін синтездеудің нәтижесі болып табылады. Сондықтан да алғашқы қоғам тарихы зор әлемдік танымдық мәнге ие.

«Адамзаттың тарихилыққа дейінгі эволюциясының» зерттеу объектісі – алғашқы адам мен оның қоғамының тарихы. Бұл пән синкреттік пән болып табылады. Сондықтан да, адамның, оның қоғамының пайда болуы және дамуына байланысты көптеген теориялық сұрақтар философия, психология, биология ғылымдарының тәсілімен зерттеледі. Ал алғашқы адамдардың шаруашылығы, материалдық өндірісінің дамуы сияқты мәселелер археологиялық тәсілдермен зерттеліп түсіндіріледі. Рудың, әртүрлі әлеуметтік институттардың, алғашқы әдет-ғұрыптардың, дүниеге көзқарастардың шығуына байланысты мәселелер этнологиялық тәсілдер арқылы зерттеліп оқылады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Алғашқы қоғам тарихының хронологиясы мен дәуірленуі

Алғашқы қоғам тарихының хронологиясы мен дәуірленуі. Алғашқы қоғам тарихының абсолюттік және салыстырмалы хронологиясы. Үштік және төрттік дәуірлер эволюциясы. Алғашқы қоғам тарихын арнайы және жалпы

(тарихи) дәуірлеуге бөлу. Археологиялық дәуірлеу. Археологиялық дәуірлеудің алғашқы қоғам тарихын нақты және салыстырмалы кезеңдеудегі маңызы. Кезеңдерін белгілеудің радиокарбонды, калий-аргонды, геохронологиялық, дендрохронологиялық әдістері. Геологиялық кезеңдеу. Мұздыққа дейінгі және мұздық кезең (плейстоцен) және мұздықтан кейінгі кезең (голоцен). Археологиялық дәуірлеуді Жер тарихын геологиялық дәуірлеумен сәйкестендіру. Палеоантропологиялық дәуірлеу. Архантроп, палентроп және неонтроптық көне, ежелгі әрі қазіргі заманғы адам мәйітінің өмір сүру кезеңдерін айқындау.

Жалпы (тарихи) дәуірлеу

Л.-Г. Морганның дәуірлеуі. Тағылық, жабайылық және өркениет кезеңдерін Ф. Энгельстің Л.-Г Морган дәуірлеуін талдауы. Алғашқы қоғам тарихын үшсатылы кезеңдеу. Қауымға дейінгі адамдар коллективі (алғашқы адамдар табыны), ертетұрмыстық алғашқы қауым және кейінгітұрмыстық алғашқы қауым. Көршілік қауымдар. Эгалитарлық және стратификациялық қауымдар.

Алғашқы қоғам тарихының дерек-көздері

Тарихи деректердің ұғымы. Алғашқы қоғам кезеңі үшін тарихи деректер. Алғашқы қауым кезеңдерінің тарихи деректері. Археологиялық мәліметтер алғашқы қоғам тарихының дерегі ретінде. Этнологиялық деректердің маңызы. Этнография, археология, антропология, лингвистика, төрттік геология және палеогеография, археозоология, археоботаника, информатика мәліметтері. Қосалқы жазба деректер.

Жаратылыстану ғылымдарының деректері немесе зерттеу әдістері. Тарихи географиялық, психологиялық, физика және химияләдістер. Алғашқы тұрмыстық тарихи синтез. Алғашқы тұрмыстық қоғам тарихын синтетикалық қайта қалпына келтіру ерекшеліктері.

Алғашқы қоғам тарихнамасы

Ежелгі дүние және орта ғасырлардағы алғашқы қоғам туралы ұғымдардың пайда болуы. Этнографиялық білімдердің қорланып жиналуы. Ұлы географиялық ашулар және алғашқы тұрмыстық қоғам деңгейінде өмір сүретін халықтар туралы мәліметтердің көбеюі. Алғашқы қоғам тарихы ғылымының пайда болуы.

XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырда алғашқы қоғам ғылымы тарихының дамуы. Этнографиялық бағыттар мен мектептер. Эволюциялық, диффузионистік, функционалдық, әлеуметтік, мәдени-тарихи, мәдени шеңберлер, биологиялық және басқа да мектептер мен бағыттар. XX ғ. алғашқы тұрмыстық қоғам археологиясы мен палеоантропологияның дамуы.

XX ғ. алғашқы тұрмыстық қоғамды тарихи-этнологиялық тұрғыдан қалпына келтіру.

Антропогенез мәселесі және адамзат қоғамының пайда болуы

Адамның шығу тегі туралы мәселе. Адамдардың жануарлар әлеміндегі орны. Адамдардың жануарлар әлемінен бөлініп шығуы. Адамзат критерилері. Антропогенез процесінің қозғаушы күштері. Адамдардың тікелей ата тектері, адамға айналған уақыты мен орны. Адамзаттың алғашқы отаны туралы пікірталас. Ерте гоминидтер және олардың еңбек әрекеті. Гоминидтердің бастапқы түрі. Антропогенездің экологиялық жағдайы. Антропогенездің коммуникативті аспектілері.

Моно және полицентризм, моно және полигенизм теориялары. Энгельстің еңбек теориясы. Еңбек-әлеуметтік қызмет негізі ретінде. Биологиялық жолмен ұйымдасқан табыннан алғашқы адамдар ұжымына өту. Антропогенездің бастапқы сатыларында еңбек құралдарын дайындау және қолданудың мәні.

Адамзат қоғамының пайда болуы

Адамзат қоғамының қалыптасуының теориялық мәселелері. Алғашқы адамдар табыны. Архантроптар мен палеонтроптардың мәдениеті және қоғамы. Неандерталдықтар және олардың түрлері. Өмір сүру уақыты мен мекен еткен жері. Ерте, орта, кейінгі еуропалық неандерталдықтардың биологиялық белгілері. Еңбек құралдары мен қарулары. Алғашқы тұрмыстық қоғамның дамуындағы аңшылықтың орны. Еңбектің алғашқы жыныстық бөлінісі. Ұжымдық және жеке еңбек. Алғашқы тұрмыстық ұжымның дамуы. Алғашқы тұрмыстық қоғам ішіндегі жыныстық қатынастар. Ойлау мен сөздің шығуы. Н.Я. Марр гипотезасы. Кинетикалық сөз. Ерте гоминидтердегі дыбыстық сөйлеу. Дыбыстардың екі түрі немесе негізгі екі тобы-жай дыбыстар және өмірлік дыбыстар. Адамның осы заманғы түрінің шығуына байланысты ойлау мен сөздің дамуы. Неандерталдық адам миының морфологиялық ерекшеліктерінің антропологиялық трактовкасы. Өлікті жерлеу сипаты. Күн культі (Тесік-Тас). Бейнелеу өнері мен магия жайлы алғашқы түсініктер. Идеологиялық ұғымдардың нышандары.

Ерте алғашқы қауым. Дамыған алғашқы қауым

Антропогенез процесінің аяқталуы және адамның осы заманғы түрінің қалыптасуы. Пайда болу уақыты. *Homo sapiens*-тің арғы отаны. Франц Вайденрайхтың полицентризм гипотезасы. Я.Я. Рогинскидің моноцентристік теориясы. Расогенез. Адамзат нәсілдерінің қалыптасуы. Нәсілдердің дивергенциясы.

Рулық қауымның пайда болуы

Кейінгі палеонтроптар қауымындағы жыныстар арасындағы қарым-қатынас. Жыныстық өндірістік табу. Агамия. Экзогамияның шығуы туралы теориялар. Дуалдық ұйымның пайда болуы. Неке эволюциясы мәселелері. Дуалдық экзогамия және фратриялық жүйе. Ру және қауым аражігі проблемалары. Аналық және әкелік ру.

Ерте алғашқы қауымның қалыптасуы және дамуы. Жоғарғы палеолит және мезолитте өндіргіш күштердің өрлеуі. Әуел басқы ойкуменаның ұлғаюы.

Халықтың орналасуы және көбеюі. Ертерулық қауымның шаруашылығы және материалдық мәдениеті. Мәдени-шаруашылық типтердің қалыптасуы. Әлеуметтік-экономикалық қарым-қатынастар. Неке және отбасы. Жастық-жыныстық бөліну. Билікті ұйымдастыру. Рухани мәдениет. Діни сенімдердің шығуы және алғашқы діннің формалары.

Неолит кезеңіндегі кейінгі алғашқы қауымның қалыптасуы және дамуы

Дәстүрлі табиғаттың дайын өнімдерін пайдалану шаруашылығынан өндіруші шаруашылыққа өтудің алғы шарттары. Алғашқы тұрмыстық комплексті өндірістік-иемденуші шаруашылықтың қалыптасуы. Егіншілік пен мал шаруашылығының алғашқы ошақтары. Егіншілік пен мал шаруашылығына өтудің алғы шарттары мен механизмі. Егіншілік пен мал шаруашылығының таралуы. Алғашқы егінші-малшылардың, жоғары дамыған аңшы-балықшылар мен терімшілердің материалдық мәдениеті. Еңбектің қоғамдық бөлінісі. Әлеуметтік ұйым және оның негізгі принциптері. Қауымдардың сипаты мен территориялық ұйымдасуы. Неке және отбасы. Жыныстық-жастық ұйым. Рулық қауымдық құрылыс. Билікті ұйымдастыру. Туысқандық терминологиясы және туысқандар арасындағы қарым-қатынас. Әлеуметтену процесі. Қауымаралық қатынастар. Рухани мәдениет. Рулық қауым кезеңіндегі демографиялық және этномәдени процестер. Тіл және этникалық жағдай.

Алғашқы қауымдық қоғамның ыдырауы

Таптардың пайда болуы. Алғашқы қоғам ыдырауының алғы шарттары. Өндіргіш күштердің дамуы және олардың түрлі қырлары. Кетпендік егіншіліктен жырtpалы егіншілікке ауысу. Малшылықтың дамуы. Жоғары ұйымдастырылған маманданған иемденуші шаруашылықтың дамуы. Металдардың өмірге енуі. Мыс пен қоланы өндірісте қолдану. Өндіріске темір еңбек құралдарының енуі. Үй ішілік кәсіпшілік пен қолөнердің дамуы. Айырбастың тереңдей түсуі. Қауым ішіндегі және қауым аралық айырбастар. Қоғамдық өнімнің өсуі және артық өнімнің қосымша өнімге айналуы. Экономиканың дамуы. Таптық қоғам кезеңіндегі адам шаруашылығының әртүрлілігі және әркелкілігі.

Таптық қоғам институттарының пісіп жетілуі

Қосымша өнімдердің пайда болуы. Жеке меншіктің шығуы. Көшпеліліктің пайда болу жолдары мен себептері. Көшпеліліктің тарихи мәні.

Отбасыларының жеке шаруашылық ретінде бөліне бастауы және оның әлеуметтік салдары. Қоғамдық таптардың пайда болуы. Қанаушылық қатынастары. Құлдық. Қауым ішіндегі қанаушылық және тәуелділік формалары. Алым-салық. Таптық құрылымның сыртқы факторлары. Айырбас және сауда. Қоғамның таптық жүйесінің қалыптасуы.

Мемлекеттің тууы

Қауымнан тыс құрылымдар: тайпа және тайпалық одақтар. Әскери демократия және әскери-иерархиялық құрылымдар. Билікті институционализациялау механизмінің басқа жолдары: ерлер одақтары, қоғамдық касталық құрылымдар. Биліктің жаңа формаларын легитимдеу. Саяси ұйымның негізгі және қосымша сипаттамалары.

Алғашқы қоғамның ыдырау дәуіріндегі демографиялық және этникалық жағдай. Ойкумена реконструкциясының тәсілі және этностардың таралу сипаты. Жыныстық қатынастардағы төңкеріс. Өмірдің ұзақтығы. Отбасы және неке. Таптардың пайда болуы және өкіметтік ұйымдардың шығуымен байланысты этноқұрылымдағы өзгерістер. Этнотілдік жағдай.

Қоғамдық сана эволюциясы

Рационалдық білімдер. Ой еңбегінің бөлінуі. Жазу-сызудың қалыптасуы. Өнер. Дін және мифология. Құпия одақтар және бабалар рухына табыну. Өкімет билігін киелі орын дәрежесіне көтеру (сакрализация) және оны қорғаушылар. Дінаралық және діни мамандану. Көп құдайға табынушылық (политеизм) және ғибадат орындары мен жерлеу қорымдарының тұрмысқа енуі. Таптық дәуірдегі діни көзқарастардағы алауыздық. Индивид және фаталистік түсініктер. Діни этиканың қалыптасуы. Миф және тарих. Таптық қоғамдардың тапқа дейінгі сырт аймағы. Жаңа замандағы алғашқы тұрмыстық қоғамда өмір сүруші жұрттар.

Таптық қоғамдардағы алғашқы қауымдық құрылыс қалдықтары
Тайпа және метатайпалар. Көршілік қауым. Жасанды туысқандық. Қоғамдық тұрмыс нормалары. Отбасы-неке нормалары. Қоғамдық сана түрлері. Алғашқы қауымдық құрылыс қалдықтары ертетаптық қоғамдар компоненті ретінде. Алғашқы қауымдар әлемдік тарихтың негізгі кезеңдерінде. Қазіргі замандағы алғашқы қауымдық құрылыс.

СЕМИНАР САБАҚТАРЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. Алғашқы қоғам тарихының деректері.
2. Алғашқы қоғам тарихының тарихнамасы.
3. Адамның пайда болуы.
4. Адамзат қоғамының пайда болуы.
5. Ойлау мен сөздің шығуы.
6. Идеологиялық ұғымдардың шығуы.
7. Антропогенез үрдісінің аяқталуы.
8. Қауымдық рулық құрылыстың пайда болуы.
9. Ерте рулық қауым дәуірі.
10. Кейінгі рулық қауым дәуірі.
11. Таптық қоғам дәуіріндегі өндірістің дамуы.
12. Таптық қоғамдағы институттардың өркендеуі.

13. Жынысаралық төңкерістер
14. Неке және отбасы.
15. Қауымдық және рулық ұйымдар.

СТУДЕНТТІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. Алғашқы тұрмыстық қоғам тарихының дерек көздері
2. Алғашқы тұрмыстық қоғам тарихының ғылым ретінде қалыптасуы
3. XIX -XX ғғ. батыстағы алғашқы тұрмыстық қоғам тарихы концепциясы
4. Гоминидтердің пайда болуы мен дамуы
5. Адамзат қоғамы шығуының теориялық проблемалары
6. Ертедегі адамдар тобыры
7. Кейінгі адамдар тобыры
8. Көне адамдар қоғамының қалыптасуы
9. Архантроптар мен палеоантроптар дәуірі
10. Алғашқы адамдар отаны проблемасы
11. Алғашқы тұрмыстық қоғамдағы діни сенімдердің пайда болуы
12. Алғашқы тұрмыстық қауымдастар саны және оның территориялық нормалары
13. Алғашқы тұрмыстық қоғамдағы иемденуші шаруашылық
14. Алғашқы тұрмыстық қоғамдағы өндіруші шаруашылық
15. Ой мен тілдің шығуы

ҰСЫНЫЛАТЫН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Негізгі:

1. Алексеев В.П., Першиц А.Н. История первобытного общества. – М., 2001.
2. Алексеев В.П. История первобытного общества.- М., 2007.
3. Марков Г.Е. Первобытное общество: Учебное пособие. – М., 2009.
4. История первобытного общества. Общие вопросы. Проблемы антропосоциогенеза. М., 2001.
5. История первобытного общества. Эпоха первобытной родовой общины. М., 2003.
6. Равдоникас В.И. История первобытного общества. Т. 1-2, 2-издание, СПб., 2013.

Қосымша:

1. Васильев С.В. Неандертальцы: формирование, расцвет и упадок // Этнографические обозрение. – 2010, – № 5.– С. 44-51.
2. Довнар–Запольский М.В. Первобытные формы брака. – М., 2011.
3. Столяр А. Д. Происхождение изобразительного искусства. М., 2002.
4. Алексеев В. П. Становление человечества. М., 2009.

5. Алексеев В. П. Историческая антропология. М., 2009.
6. История первобытного общества. Эпоха классообразования. М., 2003.
7. Деревянко А. П., Маркин С. В., Васильев С. А. Палеолитоведение. Введение и основы. Новосибирск, 2005. Левин-Дорш А., Кунов Г. Первобытная техника. М., 2016. Левин-Дорш А., Кунов Г. Первобытная техника. М., 2016.
8. Левин-Дорш А., Кунов Г. Первобытная техника. М., 2016.
9. Гернес М. История первобытного человечества. Краснодар, 2014.
10. Таймагамбетов Ж.К., Сойкина Н.Ю. Живопись палеолита Евразии. Астана, 2016.

ShA 2205 ШЕТЕЛ АРХЕОЛОГИЯСЫ

Көлемі - 4 кредит

Авторлары:

Омаров Ғ.Қ. - тарих ғылымдарының кандидаты, археология, этнология және музеология кафедрасының доценті

Бексеитов Ғ.Т. - тарих ғылымдарының кандидаты, археология, этнология және музеология кафедрасының доценті

Эгамбердиев М.Ш. - тарих ғылымдарының кандидаты, археология, этнология және музеология кафедрасының доценті

Пікір жазғандар:

Нұржанов А.А. – тарих ғылымының кандидаты, жетекші ғылыми қызметкер А.Х.Марғұлан атындағы Археология институты

Кәрібаев Б.Б. - тарих ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Археология, этнология және музеология кафедрасының профессоры

ТҮСІНДІРМЕ ХАТ

Шетел археологиясы ежелгі дәуір қоғамын зерттеуде үлкен жетістіктерге жетті. Сол себепті де қазіргі таңда мұндағы түрлі ғылыми мектептердің қалыптасуы, әр түрлі теориялық және әдістемелік концепциялардың дамуы, шетелдік археологтардың ізденістері ерекше назар аударуды қажет етеді. Себебі кезінде тарихты материалистік тұрғыда түсіндіруге тырысқан маркстік теория шетелдік зерттеушілердің ғылыми танымы мен пайымдауларын дәл әрі нақты көрсете алмаған еді. Соған байланысты бүгінгі күн талабы шетелдегі әріптестердің археологиялық деректерге деген көзқарасына, олардың археологиялық пайымдауларына жаңаша қарауды қажет етуде. Бұл әсіресе археолог-тарихшылардың жаңа буынын тәрбиелеуде өте маңызды қадам болып табылады. Шетел археологиясын жеке пән ретінде оқыту студенттердің білімін шыңдап қана қоймай, олардың материалдарды мейлінше терең меңгеріп, талдап, білімдерін одан ары жетілдіруге мол мүмкіндіктер туғызады. «Шетел археологиясы» курсы міндеттеріне келер болсақ, ол болашақ мамандарды дайындауда ең алдымен мынадай негізгі мәселелер өз шешімін табуын көздейді:

Курсты меңгеру мақсатында «Теориялық археология», «Археология тарихы», «Археологияның негізі» атты пәндермен ұштастырамыз. Шетел археологиясын меңгеру барысында студент:

Білуі тиіс:

Курсты меңгеруі барысында шетелдік көне және қазіргі заманғы кәсіби терминдер мен әдебиеттерді білуі керек.

Меңгеруі:

Қазба нәтижесінде алынған заттарға талдау жасауды; тұрғын үйлер, құрылыстар, жерлеу орындары конструкциясын анықтауды; маңызы зор ақпараттарды интернет және әдебиеттерден орыс және шет тілдерінде іздей білуді меңгеруі тиіс. Қазба нәтижесінде алынған материалдардың жерлеу орындары мен тұрғын үйлердің жасын құрылысы туралы ақпараттарды орыс және шет тілдерінде жазылған әдебиеттерден іздеу.

- студенттерді өз беттерінше жұмыс жасатуға дағдыландыру.

- археологияның өзекті мәселелері туралы жазылған заманауи еңбектерді таңдай білу.

Дағдылануы:

Студентке нақты тарихи деректерді дереккөздермен, археологиялық әдіс-тәсілдерді игеру барысында келесі мәселелерге тоқталамыз:

-мәдени қабаттардың игерілуі, анализ,мақсатқа жету барысында дұрыс таңдау жасай білу;

-ауызша және жазбаша тілді логикалық нақты және дәлелді түрде құруа білуі;

-түрлі деректермен және түрлі типтегі ақпараттармен жұмыс істей білуі;

-басқа тілде жазылған арнайы әдебиеттермен жұмыс жасай білуі;

-түрлі ақпараттарды кәсіби және әлеуметтік тұрғыда жазылған дереккөздермен ұштастыру.

ПӘННІҢ ТАҚЫРЫПТЫҚ ЖОСПАРЫ

№	Тақырыптың атауы
1	Кіріспе
2	Еуропа археологиясы. Еуропа археологиясының тарихы
3	Археологиялық ескерткіштер мен мәдениеттер. Тас ғасыры
4	Қола дәуірі
5	Темір дәуірі
6	Ортағасырлық ескерткіштердің мәдениеті
7	Шетелдік Азия, Африка және Америка археологиясы. Көне Месопатамияның археологиясы
8	Көне Иран археологиясы
9	Көне Қытай архитектурасы
10	Үндістан жерінің көне дәуір археологиясы
11	Шығыс Жерорта теңізі және Кіші Азияның көне мәдениеті
12	Перу және Орталық Американың көне мәдениеті
13	Монғолия археологиясы
14	Көне жапония. Ауғанстан археологиялық ескерткіштері
15	Африка археологиясы

ПӘННІҢ МАЗМҰНЫ

Кіріспе

Көне заманғы мәдениеттерді оқып – үйрену барысында негізгі тарихи-мәдени үрдістердің мақсатын анықтап алу қажет. Әсіресе «шетелдік материалдарда» алғашқы қауымдық құрылыс сипаты жер өңдеуден мал шаруашылығына өтуге байланысты сапалы ауысуы, қоғам және мемлекеттің қалыптасуымен байланысты әлеуметтік – мәдени жүйе, әлемдегі алғашқы өркениеттің қалыптасуы секілді өзекті мәселелер зерттелінген. Ең бастысы «шетелдік материалдардың» сол кезеңдегі зерттеулер нәтижесінде негізгі мәселелер, алғашқы қауымдық құрылыс, мәдени қабаттар, ең алғашқы жер аударулар, әлемдегі мәдени-әлеуметтік процестер, мемлекет пен қоғам арасындағы классикалық байланыс. Кәрі құрлықта орналасқан көптеген археологиялық ескерткіштерді дүние жүзі тарихының кезеңдерінде мәдениеті мен жалпы тарихы мен заңдарын игеру барысында аңғаруымызға әбден болады. Тарихи-географиялық орналасуларға байланысты Азия, Америка, Европа мен Африкада археологиялық материалдар көне шығыс мәдениеттерімен тығыз байланысты тарихи процестермен көпжақты және біржақты ұштасады. Археология сонымен қатар түрлі аймақтарда өркендеп дамуымен қатар, мәдени қабаттарды анық аңғаруға табылып алынған материалдарды сызуға зор мән берілген. Курсты оқу барысында археологиялық әдіс-тәсілдер мен зерттеулерді материалдарға сараптама жасау, археологиялық қазба нәтижесінде алынған, тас ғасыры және ортағасырдық археологиялық мәдениеттерді салыстыру. Археология білім саласында және өркениеттің дамуында түрлі аймақтарда сонымен қатар зор мәнге ие. Материалдық мәдениет кәсіби физикалық тұрғыда және диффузияның алмасуы әр мәдениеттен сызылған сызбаларды ортақ ойға шоғырландыруға болмайды.

Пәнді оқу барысында түрлі археологиялық әдіс-тәсілдерді, заттық материалдардың анализін, археологиялық қазбалар нәтижесін, ерте және кейінгі орғасырлық тас ғасырының археологиялық мәдениетін,

Курс мақсаты: «Шетел археологиясы» тарих пен археология саласында табылған материалдар мен сызбаларды адам дамуының кезеңделуіндегі орнын анықтап беруде. Оқу үрдісінде «Шетел археологиясы» пәнін «Археология және этнология» мамандығында оқитын студенттерге осы қағидаларды ұсынады. Қазіргі заманғы ақпарат ағымы ежелгі заманғы мәдениеттің дамуы мен технологиялардың әлеуметтік және өндірістік ортада қолдануда жарқын жүйе қайталанбас көркем стильді алып қарауымызға болады.

Тарих білімі саласында археологияның рөлі мен орны. Археологиялық дереккөздер, нысаны, мәдениет пен шетелдік зерттеушілердің еңбектері. Оқу үрдісінде археологияның ғылым арасындағы ізденісі мен нәтижесі. Археологияның тәжірибиелік біліктілігі. Шетел археологиясында археологтарды дайындаудағы орны. Жалпы пәнге сипаттама. Жүние жүзі тарихы, Антропология,Этнология, Тарих, Алғашқы қауымдық құрылыс т.б пәндермен байланысы.

Курсты меңгеру барысында студенттерге келесі міндеттер қойылды:

1. Студенттерді далалық археология жұмысы амалдарымен және әдістерімен, далалық құжаттама талаптарымен таныстыру. Ежелгі

ескерткіштердің типтері мен түрлері, олардың хронологиялық және мәдени сыныпталуы, археологиялық материалды есепке алу және өңдеу тәсілдері туралы білім беру.

2. Эксперименталды және теориялық моделдеу үшін ғылыми ойлауға баулу.

3. Студенттерді археологиялық әдістер және қазбалар негіздерімен таныстыру.

Археологиялық ескерткіштерді және мәдениеттерді бөлудің айырықша белгілерін көрсету. «Шетел археологиясы» пәні «Археология және этнология» мамандығында оқитын бакалавриат студенттеріне ұсынылады. Қазіргі заманауи ақпараттар ағымы ежелгі мәдениетті теңдесі жоқ технологиялардың пайда болуы мен пайдалану жолдары тұрмыстық тұрғыда және әлеуметтік тұрғыдағы теңдессіз құрылым қайталанбас стильмен байланысты.

Рөлі мен орны: «Шетел археологиясы» курсы игеру оқу жоспарында студенттерді даярлауда археологияның жалпы бір саласы болып табылады. Студенттерді дайындау үшін көптеген жаңа лекциялар жиынтығы енгізілді. Бағдарлама толығымен мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес енгізілген.

Археология пәні мен тапсырмасы: Тарих саласында археологияның ғылыми рөлі мен орны тарихи археологиялық дереккөздер, нысан, мәдениеті мен шетел зерттеушілерінің еңбектері. Оқу үдерісінде археологияны басқа ғылымдармен салыстырып, оның нәтижесін айтуға болады.

Археологияның тәжірибиелік ұғымы: Шетелдік археологияның археологияларды дайындау мақсатында Дүние жүзі тарихы, Антропология, Этнология, Алғашқы қауымдық құрылыс т.б пәндерді оқытамыз.

Далалық археология: Археологиялық барлау, негізгі түрі, тапсырмасы мен ұйымдастырылуы. Аэрофотолық барлау мен спекторлық түсірілімдер. Геофизикалық әдіс-тәсілдер. Археологиялық қазба. Стратиграфия мен мәдени қабат. Қоныстардың қазбалары. Далалық қазбалардың құжаттамалары. Қорғандар мен түрлі жерлеу орындары мен ескерткіштері. Қорғандардың қазбасы. Далалық консервация, талдау және қалпына келтіру. Музеефикациялық археологиялық ескерткіштер: тапсырмасы, әдіс-тәсілдері, мәселелері.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Еуропа археологиясы

Еуропа археологиясының тарихы

«Археология» термині. Бабыл (Вавилон) патшасы Набонид. Геродот еңбектеріндегі Мысыр пирамидалары, свайлық қоныстар, т. б. Фукидиттің «Археологиясы». Перизгесис. Павсаний (б. з. II ғ.) және оның «Элиадаға сипаттама» еңбегі. Ежелгі қауым туралы Страбон, Лукреций, т. б. ойшылдар тұжырымдамалары. Қайта өрлеу дәуіріндегі көне дәуірге деген қызығушылық. Көне мүсіндерге арнап соғылған Ватикандағы сарай. Лев X декреті. Венеция, Париж, Мадрид, Мюнхен, Прага қалаларында ежелгі дәуір бұйымдары коллекциясын жинастыру. Археологиялық материалдарды жүйелеудің

алғашқы қадамдары. Геркуланумдағы (1711), Помпейдегі (1748) қазба жұмыстары. «Археология атасы» Винкельман (1717-1768). Грекия, Кіші Азия, Сирия, Палестина жерлеріндегі алғашқы археологиялық экспедициялар. Алғашқы ғылыми қауымдастықтардың құрылуы. Британ музейі (1753-1756). Кельттер академиясы (1804). Дат ұлттық ежелгі дүние музейі (1807). Дания солтүстігіндегі ежелгі дүниені зерттейтін корольдік қоғамы (1825). Нюрнбергтегі ұлттық музейі, Майнцтағы Рим – Герман орталық музейі (1852), Сен-Жермен-ан-Ле ұлттық музейі (1862), т. б. Археологиялық мәліметтерге түсініктеме берудің алғашқы қадамдары. Үш ғасыр жүйесі. Томсен, Ворсо, Нильсон секілді ғалымдардың кезеңдестіруі. Морганның мәдени-тарихи кезеңдестіруі.

Палеолиттің ашылуы. Археология дамуына геология ғылымының қосқан үлесі. Павиленд, Льеж, Кент үңгірлеріндегі ертедегі хайуанаттар қалдықтарымен қатар адам сүйектері мен тас құралдарының ашылуы. Жоғарғы палеолит. Палеонтолог Э. Лартенің археологиялық ізденістері. Лартенің Ле-Мустье, Ла-Мадлен үңгірлеріндегі қазба жұмыстары және оның алғашқы палеолит өнері сақталған ескерткіштерді табуы.

Неолит, қола мен темір дәуірлерін зерттеудің басталуы. Д. Леббоктың «Тарихқа дейінгі уақыт» атты еңбегіндегі «палеолит», «неолит», «ерте неолит» терминдері. Свай қоныстары. Террамаралар. Кранногалар. Гальштат, Ла-Тен ескерткіштері. Кельттер. Латен мәдениеті.

Гал қалаларының қазбалары: Бибракте және Алезия. Скифтер. Ресейдегі скиф обаларының археологиялық қазбалары. А. П. Мельгунов, П. И. Сумарковтың Қырымда ежелгі-грек қалаларын зерттеуі. И. А. Сتمпковский және Боспор мемлекетінің территориясындағы археологиялық зерттеулер. Этрускілер. Этрускілердің молалары мен қоныстары. Қабырғадағы этрускілік көркем сурет. Ескерткіштері: Чиусті, Вейни, Орвието және басқалар.

Үңгірлік өнердің ашылуы. Савтуола үңгірлерінің қазындысы. Альтамир (Испания) және алғашқы қауымдық өнердің табылуы. Археологтар арасындағы пікірталас. Арлэ, Пьетт, Мортилье және басқалардың Альтамир полихромдық суреттерінің шынтуайттығы туралы көзқарастары. Сүйектен жасалған әйел бейнелі Брасемпуи статуэткасы. Ла-Мут, Тейяк, Камбарель, Фон-де-Гом, Тюк д'Одубер, «Үш ағайындар» және басқа да үңгірлердегі қабырға суреттері.

XIX ғ. соңғы ширегіндегі антикалық археология. Пергам, Дельфа, Афина, Олимпия, Самофракиядағы қазбалар. Г. Шлиманның Микенада, Итакада, Орхомде және Тиринфте қазба жүргізіп ежелгі Трояны іздеуі. Эгей өркениеті. Крит-Микен мәдениетінің зерттелуі.

Археологиялық ескерткіштер мен мәдениеттер. Тас ғасыры

Төменгі палеолит. «Протолит», «миолит» терминдері. Мүйіз, азутіс, сүйектерден жасалған құралдар. Шаруашылық түрлері. «Қарапайым аңшылар мен терімшілер шаруашылығы», «Жоғарғы аңшылар мен терімшілер шаруашылығы». Тас құралдар. Эолиттер. Еуропадағы малтатас мәдениеті. Вертепселлеш (Будапешт) тұрағы мен Валлоне (Франция) үңгіріндегі

малтатас құралдары. Шелль мәдениеті. Жылы климат фаунасы. Қол шапқы. Шеті шабылып жасалған құралдар. Шелль мәдениеті таралған аймақ. Ф. Зайнер еңбектеріндегі шелль мен ашель дәуірінің хронологиялық шеңбері. Шелль мәдениетіндегілердің физикалық келбеті. Архантроптар. Гейдельберг адамы және т. б. Өмір сүрудің ежелгі көзі.

А. Брейльдің қолшапқы техникасы, шелль, ашель, микок пен жаңқалау техникасы (клектон, леваллуа) туралы концепциясы. Ашель мәдениеті. Ірі бодан тәрізді қолшапқы. Шомбал балталар. Ашелль мәдениеті таралған аймақ. Леваллуа тәріздес құралдар. Леваллуа тілікшелерін дайындау. Обсерватория (Накака маңы) үңгіріндегі ашелль дәуірінің қонысы. Торральба, Амброна (Сория, Испания) тұрағы, Терра Амата (Ницца) қонысы.

Мустье. «Орта палеолит». Палеантроп. Неандерталь адамы. Неандертальдықтың бойы, бассүйегі мен миының көлемі. Эрингсдорф пен Шапелль тобы. Неандертальдықтың қаңқасының бөліктерін іздеуде маңызды олжалардың Гибралтар жартасынан, неандр жазығынан, Ла-Нолпет (Бельгия) үңгірінен Карпин (Югославия), Ла-Шапелль-о-Сен үңгірінде, Ле-Мустьенің төменгі үңгірінде, Ла-Ферраси, Ла-Кинада (Франция), Штейнхейм (Штутгарт) деревнясында, Эрингсдорфте (Веймар), Чарчео тауында (Рим), Петралон (Греция) деревнясы мен басқа да жерлерден табылуы. Мустье тұрақтары: Зальцгиттер (ГФР), Трекассат, Пейрард (Франция), Леринген (Төменгі

Саксония), Кантабрий, Мансенарес, Гранада (Испания), Саккопасторе (Италия) және т. б. Мустье техникасы. Қырғыш пен шошақ ұштар. Жерлеу. Діни нанымның тууы.

Жоғарғы палеолит. Кроманьондықтар. Жоғарғы палеолит адамының физикалық келбеті. Еуропадағы жоғарғы палеолит адамының маңызды олжалары. Гримальди, Комб-Капелль, Ла-Мадлен, Ложери Ба, Ле-Плакар, Солютре (Франция), Павиленд, Галлей-Хилл (Англия), Оберкассель (ФРГ), Брно, Прежедмост, Младеч, Дольни Вестонци, Павлов (Чехия, Словакия) және т. б. үңгірлер. Жару техникасын жетілдіру. Құрама саймандардың таралуы. Сүйектен жасалған инелер. Гарпундар. Жоғарғы палеолит А. Брейлем, Мортильенің кезеңдеуі. Жоғарғы палеолиттің үш сатысы (ориньяк, солютре, мадлен). Тас құралдар өндіріс. Жерлеу рәсімі. Тұрғын үй. Діни наным. Жоғарғы палеолиттік өнер. Савиньяно (Италия), Вилендорф (Австрия) және т. б. «Венера» статуэткалары.

Мезолит. «Эпипалеолит», «протонеолит», «миолит» терминдері. Мезолиттің басталуы. «Мамонтты» фаунаың жойылуы. Жебе мен садақтың пайда болуы. Ұсақ аңшы – балықшылар қоғамдары. Қайық жасау. Мезолиттік аңшылардың үйлері. Жануарларды қолға үйрету. Микролиттер. Құралдар дамуының жалпы үш фазасы. Мас д'Азиль (Франция), Гросс Офнетт (Нордлинген) үңгірлері. Азиль мәдениеті. Солтүстік Испания мен Португалия жағалауларындағы Аструий мәдениеті. Советер мен тарденуаз мәдениеттері. Тарденуаздықтардың жерлеу рәсімдері. Солтүстік Еуропаның мезолиттік аңшылық мәдениеті. Солтүстік Скандинавия мәдениеттері (фосна, комса, аскола). Суомусярви (Финляндия). Маглемозе мәдениеті. Маглемозе мәдениетінің қоныстары. Зеландия аралындағы – Холмгард, Свердборг;

Англиядағы – Броксберн, Килинг – Хит, Ньюбюри; ФРГ-дағы – Кальбе, Добертин, Дювензее; Швециядағы – Истаби, Омоссен, Сандарна және т. б. Маглемозе мәдениетінің құралдары. Балық аулау техникасы. Сүйек бұйымдары. Батыс Еуропадағы мезолиттік өнер мен наным-сенімі.

Неолит. Жалпы сипаттамасы. Тас құралдардың жасалу техникасының жақсаруы. Садақ пен жебенің жетілдіруі. Көзенің (құмыраның) пайда болуы. «Көзесіз неолит», «көзеге дейінгі неолит», «неолиттік революция» терминдері. Тігіншілік пен тоқымашылықтың пайда болуы. Қатынас құралдарының дамуы. Отырықшылық шаруашылықтың қоғамдық жүргізілуі. Аналық-рулық құралыс. Идеологияның өзгеруі. Өндірістік күштердің дамуы. «Демографиялық жарылыс». Егін шаруашылығы мен мал шаруашылығының пайда болуы.

Еуропадағы ерте неолиттік ескерткіштер. Румыния, Венгрия және Югославиядағы көзесіз неолит ескерткіштері. Еңбек құралдары. Жертөлелер мен үйлер. Асханалық керамика. Сүйек пен саздан жасалған антропоморфты және зооморфты статуэткалар. Жерлеу. Сызықты-ленталық керамика мәдениетінің ірі қоныстары. Ұзын үйлер. Орталық Еуропаның (Вормс, Фломбери және басқалар) ежелгі егіншілерінің зират ескерткіштері. Өшекейлер. Бюкка, лендель мәдениетінің құмыралары. Тисапольгар мәдениеті. Тіреулі қоныстар. Бағаналы қоныстарды зерттеген ғалымдар (Ф. Келлер, Гросс, Геер, Шерли, Форель, Мессикомер және т. б.). альпі маңы аймағындағы бағаналы құрылысты неолиттік қоныстардың шаруашылығы. Тас пен сүйектен жасалған шот, кетпендер. Алғашқы қауымдық топтар. Кортайо мәдениетінің кейінгі ескерткіштері. Эгольцвиль мәдениеті (Орталық Швейцария). Керамика. Ағаш ыдыстар. Горген мәдениеті (Швейцария). Сына тәрізді тас балталар. Көл маңындағы қоныстар.

Жерорта теңізі жағалауындағы штампталған (импрессио) мәдениет көзесі. Көзені безендіру тәсілі. Кардиум – керамика. Арена Кандид (Италия), Шатанеф-Ле-Мартингю (Франция) үңгір ескерткіштері. Қоныстар. Жерлеу ғұрыптары. Жеке және қосарлы жерлеу. СУМ.

Мегалиттер. Менгирлер. Менгирлердің таралу аймағы. Менгирлердің мақсаты. Кромлех. Стонхедж, Эвбюри, Карнака. Дольмены. Гавр Инис, Морбиган (Франция), Нью-Грендж (Ирландия) және т. б. өрнек салынған молалар.

Англиядағы Уиндмиллхиль мәдениеті. Уиндмилл-Хилл, Трнедл қала жұрттары. Халықтың негізгі кәсібі. Тас мүліктер. Керамика. Зираттық ескерткіштері. Мейден-Кастл обасы. Ирландияның мегалиттік зираттары.

Солтүстік Еуропадағы шұңқыр тәрізді кубок мәдениеті. Мәдениеттің алдыңғы қатарлы керамикалық түрі. Соғыс балға-балталары. Жерлеу құрылыстары. Трольдебьерг, Бландебьерг, Бундзее, Линде, Сторе Вальби қоныстары. Тайпалардың шаруашылығы мен тұрмысы.

Батыс Жерорта теңізі маңындағы ерте неолит. Сицилиядағы стентинелло мәдениеті. Нығайтылған қоныстар. Аңшылық пен терімшілік. Пуло ди Мольфетто неолиттік үңгірі. Жарқанаттар үңгіріндегі жерлеу. Кремнийлі сына. Риполи, Серра д'Альто қоныстары.

Энеолит. «Энеолит», «халколит» терминдері. Энеолиттің кезеңделуі. баден мәдениеті. Нығайтылған қоныстар. Егіншілік. Малшылық. Сазды орамдар. Ішке бүгілген сазды масқалар, ожау, ыдыстар. Жерлеу рәсімі. Ғұрыптық заттар. Гумельді мәдениет. Телли. Қорғаныс орлары. Тік бұрышты үйлер. Асханалық ыдыстар. Әйел келбетті мүсіндер. Бубани-хум мәдениеті. Украина орманды даласы мен Румыниядағы Триполь мәдениеті. Әшекейленген керамика. Саздан жасалған әйел және үй жануарлары бейнесіндегі мүсіндер. Отырықшы егіншілер мен малшылар.

Альпінің шығысындағы туыстас энеолит мәдениеттері (альтгеймер, мондзей, вучедоль). Егіншілік, малшылық. Дөң үстіндегі деревнялар. Тас құралдар. Жалпақ балталар, ромб тәрізді қанжарлар, біз бен мыс әшекей бұйымдары. Өрнектелмеген, жайпақ, дөрекі құмыралар.

Орта Еуропадағы шар тәріздес амфоралық мәдениет. Екі не төрт ілмегі бар цилиндр не сүйірлеу мойынды ыдыстар. Геометриялық оюлары. Требус, Эльблонг қоныстары. Тас цистада жерлеу.

Әскери балталар мәдениеті. Баулы көзешілік мәдениеті. Еуропадағы оған туыстас мәдениеттер.

Батыс және Орталық Еуропадағы қоңырау тәрізді тостағандар. Жапырақ тәрізді мыс қанжарлар мен янтарлы түймелер. Жерлеу ғұрпы мен қоныстары. Осы мәдениеттің ескерткіштері. Мал шаруашылығының ролі. Пиреней түбегіндегі энеолит.

Қола дәуірі

Қола дәуірінің жалпы сипаттамасы. Қола дәуірі тарихи кезең мен мәдени саты ретінде. Металдар дәуіріне өту. Қаланың пайда болуы. Ерітінділер арасалмағы. Қола дәуірінің хронологиялық шегі. Оңтүстік Иран мен Месопотамиядағы алғашқы қола орталықтары. Қола өнеркәсібінің Еуропа мен Азияда әсіресе Сирия, Палестина, Кіші Азия, Кипр, Критте таралуы. Еуропаның көп елдеріне қатысты қоланың хронологиялық шеңбері. Кипр, Крит пен Сардиния, Италия, Чехия, Германия, Испания, Австрия, Венгрия, Англия мен Ирландиядағы ежелгі кен орындары, Чехия, Словакия, Англия (Корнуэлл), Бретань түбегінде, Пиренейдің солтүстік-батысындағы қалайы кен орындары.

Малшылық пен егіншіліктің дамуы. Кетпенді егіншілік, ағаш соқа. Соха, қоғамдық еңбек бөлінісінің дамуы. Айырбастың алғашқы түрлері. Өндірістің өсі. Арба (күйме). Рудың шашыраңқылығы. Рулық көршілік қатынас. Мүліктің бөлшектеу үрдісі.

Эгей (крито-микен) мәдениеті. Эгей әлеміндегі елдер. Криттің қола дәуірі. Эванстың дәуірлеуі мен хронологиясы. Ерте минойлық мәдениет. Махлос пен Месара (Оңтүстік Крит) жазығындағы обалар. Орта Миной мәдениеті. Киосс, Маллин, Фестдегі ежелгі сарайлар. Таудағы шіркеулер (Юктас – Киостың оңтүстігі, Палекастро үстіндегі Петсоф т. б.). Кейінгі минойлық мәдениет. Халықтың шоғырлануы. Зафер-Папура мазарындағы шахталы табыттар. Өртүрлі кәсіптердің дамуы. Троя, Кипр, Киклад аралдарының қола дәуірі мен олардың Еуропа мәдениетіне тигізген әсері.

Шлиманның қазбалары мен В. Дерпфельдтің жүйелендіруінің маңызы. Эллада мәдениеті мен оның дәуірлері. Микена қаласы. Орта Микен уақытындағы күмбезді мазарлар. Микен қоғамының тұрмысы мен өнері. Пилостық тақтайшалар. Халықтың негізгі кәсібі. Көзешілік кәсібі. Мыс пен қола бұйымдар. Көркемөнер кәсібінің түрлері. Крито-микендік мәдениеттің Шығыстың ұлы өркениеттері мен Еуропаның варварлық әлемімен тоғысында.

Орта Еуропаның қола дәуірі. Унетиц мәдениеті. Унетиц мәдениетінің жергілікті топтары (1. Солтүстік Батыс Словакия, төменгі Австрия, Моравия; 2. Шығыс, Орталық және солтүстік-батыс Чехия; 3. Саксония; 4. ГФР-ның орталық бөлігі; 5. Жоғарғы және төменгі Лужица; 6. Ұлы Польша). Унетиц мәдениетінің негізгі дәуірлері. Ерте дәуірдің жерлеу ғұрпы мен мүліктері. Кейінгі дәуір қоныстары. Бағаналы құрылыс үйлері мен жартылай жертөлелер. Көзе. Соқалы егіншілік. Жерлеу ғұрыптарының түрлері. Обалы жерлеу мәдениеті. Металлургияның дамуы. Қанжарлар. Найза, жебе және секира (секиромплат) қола ұштары. Көзелер. Амфора. Әртүрлі табақтар., тостағандарұзын мойынды құмыралар. Майсбирнбаумдағы (төменгі Австрия) көзелер қоймасы, Загордағы (Словакия) көзе шеберханасы дунай жазығы мен Бавария, Чехия мен Карпат қазаншұңқырындағы қоныстар ізі. Жерлеу даласы мәдениеті. Лужицк мәдениеті. Ежелгі егіншілер. Малшылық көмекші шаруашылық ретінде. Лужицк мәдениетінің ерте дәуіріндегі амфор тәрізді ыдыстар (урналар). Ляска (Польша) қорымдары, Седдина обалары және төменгі лужиц мәдениетіне жататын Гаверниц (Дрезден) обасы. Қола әшекейлер (самай сақиналары, білезіктер, жүзік, алқа, шын моншақтар және әртүрлі түйреуіштер), фибула. Жерлеу даласы таралуының кейінгі дәуіріндегі күн культі.

Оңтүстік-шығыс Еуропадағы қола дәуірі. Карпат-дунай облысы. Румын мәдениет саз III – шнекенберг. Күшейтілмеген қоныстар. Дөрекі қамырдан (шамот, құм, жұмыр тас араласқан) жасалған құмыралар. Оңтүстік-шығыс Трансильваниядағы зираттар. Батыс Сібірдегі белотич мәдениеті. Өлікті өртеген обалар, сауытсыз жерлеу, өлікті қою, бүктелеген және тастармен қоршалаған өліктер. Бір не екі құлақты ыдыстар, жайпақ құмыралар мен алмұрт тәрізді ыдыстар. Үш бұрышты қанжарлар мен әшекейлер. Бонатадағы периама-печка мәдениеті. Югославия, Венгрия, орталық Дунайда. Г. Чайлдтің дәуірлеу схемасы. Сереге (Сегеда) зираты. Сербия мен Румыниядағы ватина, орталық Подунавьедегі вербичора, орталық Подунавье мен Балкан түбегіндегі дубовачжучто-брдо мәдениеттері. Кличевач, Кырна, Дупляйлық жылтыр статуэткалар. Крито-микендік әсер.

Орта қола дәуірінің мәдениеттері: тей (таралу аймағы: Мунтениц, солтүстік-шығыс Болгария, Батыс Добруже), вителберг (Трансильвания), монтефу (Монтенидің солтүстік-шығыс таулы аймағында, оңтүстік Молдовада), монтеруліктердің жер үсті үйлері. Эллипс тәрізді шіркеулер. Көзе, қанжар, соғыс балталары антропоморфті ғұрыптық ыдыстар. Жерлеу ғұрпы. Ноа мәдениеті. Хронологиялық кесте. Бұл мәдениеттің таралу аймағы – Трансильвания, Молдава, Шығыс Мунтения. Қоныстар. Сүйек құралдар. Ноа мәдениетін тасушылардың негізгі кәсібі. Румыния, Венгрия және Шығыс

Словакиядағы Оттоман – Фюзешабон мәдениеті. Оттоман мәдениетінің Барцтағы қоныстары. Төрт доңғалақты арбалар.

Батыс Жерорта теңізіндегі қола дәуірі. Аппенин мәдениеті. Бельверда, Пертоза үңгірлері. Әртүрлі ыдыс-аяқтар. Аппенин мәдениетіндегі терремер мәдениетінің элементтері. Екіншілік, малшылық, аңшылық остеологиялық қалдықтар. Керамика. Қола бұйымдар. Кастелучьо мәдениеті (Шығыс және оңтүстік-шығыс Сицилия). Кіші ауылдар. Дөңес үйлер. Жартасқа қашалған табыттар. Керамика. Екі құлақты амфора. «Құм сағат» түріндегі құмыралар. Геометриялық оюлар. Тас құралдар (кремний пышақтар, базальтті балталар, дән үккіштер). Эгей әлемінен алынған сүйек жапсырмалар.

Сардиниядағы «Нураға» мұнаралары. Нураг маңындағы қоныстар. Қола мүсіншілер. Корсикадағы «торри», Бальер аралдарындағы «тапайот», Менорктағы «наветас» (Кораблики) құрылыстары.

Солтүстік Еуропадағы қола дәуірі. Солтүстіктің қола дәуірін О. Монтелиустың хронологиялық кезеңдеуі. Норвегияның батыс жағалауындағы, Швециядағы Бохуссолен облысында, Гетеборгтағы жартас суреттер. Кивик (Швеция) обасындағы плитадағы суреттер. Көл түптеріндегі және батпақтардағы құрбандық көмбелері. Даниядағы Трундхольмдық ғұрыптық арба.

Еуропаның батыс бөлігінің қола дәуірі. Бретаньдағы «жалғыз жерлейтін арморикан» мәдениеті. Өзіндік жер обалар. Шаруашылық мүлік. Франция территориясындағы обалы жерлеу мәдениеті. Жерлеу мүліктері. Екіншілік. Уэссекс пен сауытты жерлеу мәдениеттері. Өлікті өртеу және күлін жерлеу дәстүрі. Шаруашылық. Өндірістік күштердің дамуы. Әскери қару-жарақ.

Темір дәуірі

Темір ғасырының жалпы сипаттамасы. Метеориттік темір. Греция мен Эгей аралдарындағы қара металлургия. Грек отарлаушылары және қара металлургия. Еуропадағы темір металлургиясының бастамасы. Кеннен темірді айыру әдістері. Темірді еріту. Темірдің тарауынан туындаған, техникалық төңкеріс. Темір құралдар. Өңделген жер көлемінің артуы. Құл иеленушіліктің дамуы. Мүліктік теңсіздіктің өсуі. Тонаушылық және құлдық үшін жүргізілген соғыстар. Қорғандардың көбеюі. «Ерте темір ғасыры» термині.

Италиядағы темір ғасыры. Өлікті өртеу ғұрпымен виллан мәдениеті. Протовиландар мәдениетінің шығуы туралы көптеген болжамдар. Виллан молалары: Беначи, Арноальди т. б. тұрғын үй қалдықтары. Екіншілік және мүйізді ірі қара өсіру. Жерлеу ғұрыптары. «Құдықты мола». Импасто. Вилан мәдениетінің дәуірлері. Голасек мәдениеті. Голасек мәдениетінің кезеңдері. Биконикалық сауыттар. Конус тәрізді саз електер. Қару. Солтүстік-шығыс Италиядағы эсте мәдениеті. Жерлеу ғұрыптары. Кельт әлемінің әсері. Эсте мәдениетінің абсолютті хронологиясы. Котти Альпісі мен теңіз маңындағы жартас суреттер. Кампании мен Калабридегі шұңқырлы жерлеу. Ингумация. Ыдыстар. Металл бұйымдар мен қару. Маркс және Абрции облыстарындағы Пицен мәдениеті. Халықтың кәсібі. Жерлеу кешендеріндегі қару-жарактың молдығы. Шар тәрізді ыдыстар. Апулия мен аралдар мәдениеті. Сицилияның

тас ғасыры және пантопика. Этрускілер. Этрускілер Аппенин тарихында. Этрускілер алып жатқан территориялар шекарасы. Қала-мемлекет (полис). Этрускілердің шығуы туралы теория. Жерлеу ғұрпы. Өлікті өртеу. Зират құрылыстар. Ерте «дөңгелек молалар». Черверти, Вульчи, Попупони, Тарквинни, Реджопипи – Галасси және т. б. Камералы молалар мен обалар. Зират мүліктері. Этрускілердің қалалары – Спина, Марцобатто. Вейя, Марцобатто, Орвиетто, Таркваний храмдары. Этрускілердің үйлері мен олардың жобалары. Материалдық мәдениет. Архитектуралық терракоттар, фриздер мен антификстер. Этруск бейнелеу өнері. Этруск жазуының пайда болуы.

Гальштат мәдениеті. Зерттеу тарихы. Таралу аймағы. Хронология. Неғұрлым тән олжа. Гальштат қаруының эволюциясы. Көзенің ерекшелігі. Тұрғын үй. Мыс кендері, темір еріту шеберханалары және ұстахана. Өнер. Бейнелеу өнері, пластиктер. Бағалы гальштаттық өнер. Саздан не қоладан жасалған ұсақ статуэткалар. Боялған сазды құмыралар. Велинген (Баден), Вюртемберг, Грехвиль, Ла-Гарени обалары. Виксе, Онегейм, Апремондегі соғыс арбалары мен жерлеу. Материалдық мәдениет. Күшейтілген қала жұрттар.

Иллириліктер. Қарақшылық. Гойтан, Маршаи, Зардейи, Плоче (Албания) нығайтылған қоныстар. Босниялық мәдениет мазарлары. Керамика және металл бұйымдар.

Фракиялықтар, киммериліктер және скифтер. Грек деректері фракиялықтар туралы. Фракиялықтардың шығу тегі туралы сұрақтар. Киммериліктер. Киммериліктердің Еуропаға басып кіруі. «Фрако-киммерилік» мәдениет. Әртүрлі керамика. Металл бұйымдар. Михалков (Украина), Волчетрыннан (Солтүстік Болгария) табылған атақты «франко-киммерилік» мәдениеттің көмбесті. Оңтүстік-шығыс Болгариядағы дольмендер. Румыниядағы Бесарабь мәдениеті және бұл мәдениеттің әртүрлі варианттары. Жерлеу мүліктері. Фракия мәдениетіне скифтердің тигізген әсері. Скифтер туралы жазба деректер. Территория. Жерлеу түрі. Керамика. Металл бұйымдары. Сенташ-Веккерцуча, Артанда, Хотин зираттары. Фрако-скиф өнері. Феттерсфельд (Польша) көмбесі.

Пиреней түбегіндегі ерте темір ғасырының өзіне тән ерекшелігі. Эбро жазығы, Телль Кортес-де-Наварро қоныстары. Мегарон типіндегі тұрғын үй. Уэльвтегі қола көмбелер. Грек отарлаушылығы. Ерте темір ғасырындағы Батыс Еуропа мәдениеті. Жергілікті қола ғасыры. Темірдің таралуы. Шаруашылығы. Тұрғын үй. Ескерткіштер. Литмл Вудбюри, Ол Кеннинг Кросс, Холингбюри, Мейдн-Касл және басқалар.

Латен мәдениеті. Латен мәдениетінің хронологиялық дәуірленуі. Тишлер, П. Рейнеке, Д. Виоллье, И. Видмер, К. Шумахер және т. б. классификациясы мен дәуірленуі. Латен мәдениетінің жалпы сипаттамасы. «Екінші темір ғасырлы». Кельттердің Еуропаға таралуы. Кельттер туралы тарихи шығармалар. Кельт миграциясының мәселелері. Кельттердің баспаналары мен қоныстары. Венец, Гейнебург, Монт-Лассуа қазбалары. «Оппидум» термині. Бибракте, Алезия, Антремон, Ансерюн, Манхинг,

Кельгейм, Зависти ескерткіштері. Цезарьдің мәліметтері. Кельттердің ауылшаруашылығы мен қолөнері. Екіншілік және мол шаруашылығы. Арнайы құрал-жабдықтар. Арбалар. Кемелер. Ұста станогі. Көзелік өндіріс. Тайпалар территориясы шекарасындағы сауда орталықтары. Кельт ақшалары. Күміс тетрадрахмалар. Кельт өнері. Даму этапы көркемөнер кәсібі. Монументальдік архитектура және мүсіндеу өнері. Клайнаспергель (Вюртемберг), Баллендорф (Эйфель), Рейнхейм (Саар) және т. б. зираттар. Материалдық мәдениет. Кельт-Лигур мәдениет. Құбыжық (тараски), қабан, ит, ат және т. б. жануарлар бейнелері. Жерлеу рәсімі. Адам құрбандықтары. Зират кешендері.

Иберлер. «Ибер» термині. Антикалық деректер. Жерлеу ғұрпы. Қалажұрттар мәдениеті (Кастро-Мәдениет). Саброзо, Бритиерос (Португалия), Санта Текла, Коана (Испания) қоныстары. Ибер қалалары (Леванте, Ансерюн, Нуманция). Жерлеу ғұрпы. Обалар мен топырақ зираттар (Мезет, Андалузии, Тутуги, Тойе, т. б.). Арба және ат әбзелдерінің әшекейлері. Ыдыстар. Ақшалар. Иберлердің діні. Өнері. Мүсіндері. Зергерлік бұйымдар.

Фракиліктер мен гето-дактар. Добрин, Равнг молаларындағы өлікті өртеу ғұрпы. Мезек, Казанлык, Мал-тепе және басқа да зираттар.

Германдықтар. Германдар туралы тарихи әңгімелер. «Тұрғын төбе». Рим лагерлері (Заальбург, Виндонисс және т. б.). Германдардың шаруашылығы. Әлеуметтік бөлшектер. Қолөнер бұйымдары. Керамика. Жерлеу ғұрпы. Германдықтардың наным-сенімі. Жерлеу ғұрпы.

Балты. Антикалық деректер. Археологиялық ескерткіштер. Биконусты ыдыстар. Материалдық мәдениеті. Жерлеу ғұрпы. Өлікті қою және өлікті өртеу. Сауытты және шұңқырлы жерлеулер. Шаруашылық мүлік.

Ортағасырлық ескерткіштердің мәдениеті

Алғашқы архитектуралық мәдениеттердің өмірге келуі, құрылыста (менгир, дольмен, кромлех) терминдердің пайда болуына алып келді. Парфенон мен Афина. Колизейлік, Феодалдық соғыстар, Қамалдар, София соборы мен Константинопольді алып қарауымызға болады. X ғасырдың аяғында Батыс және Орталық Европада қайта қалпына келу басталды. Романдық стиль, “Клуатр”, Готика, Амьене соборы. Қайта өркендеу дәуірінде Палаццо. Л.Б. Альбертидің трактаты, Виньолы, Палладио. Барокко. Римдегі Әулие Петр алаңы,. Творчество Л.Бернини, Ф.Борромини архитектуралық шығармалары аса құнды Еуропаның Классицизм мәдениетіне тұспа – тұс келді.

Шетелдік Азия, Африка және Америка археологиясы. Көне Месопотамияның археологиясы

Азияның географиялық-тарихи айырмашылығы. Азия елдеріндегі ірі тарихи аймақтар. Азия археологиясының адамзат қоғамындағы алатын орны. Азия археологиясының өркениетті дамуы.

Месопотамияның тарихи – географиялық түсінігі. Тигр және Евфрат өзендерінің өркениеттерінің өсуіне әсері, жер шаруашылығының даму ошағы. Месопотамияның көне тас ғасыры. Солтүстік Ирактың мустье дәуірі,

неандреталь адамы. Зарзия үңгірі. Шанидар үңгірі, мустье кезеңі. Ирак жерінде неолит дәуірі ескерткіштері: Иордания Леванш, Иран. «Ирак-Шармо» жобасының маңызы. Хассун мәдениеті. Эс-Савван және Самарра комплексі. Тигр және Евфрат өзендерінің оңтүстік бөлігінің мәдениеті: Эреду Халаф мәдениетінің қалыптасуы. Леонард Вулли және Убейд археологиясы. Оның Кіші Азия және Сирияға әсері. Убейд дәуірі: архитектура, діні, саз ыдыстары, Убейд обалары. Урук кезеңі: Варке Ану храмы, Эаина комплексі, Тель Укаир.

Жемдет-Наср кезеңі: Хафадша, алғашқы жазбалар Урук IV. Мүсіндер, мөрлер.

Солтүстік Месопотамия археологиясы: Арпачия қонысы. Саз ыдыстары. Теле Тавра. Хассул археологиясы және басқа ескерткіштері. Архитектура және саз ыдыстары. Шумер археологиясы және кезеңдері. Ур қаласының археологиясы. Ур-Халдей архитектурасы. Эль Убейд. Нимиур. Көне Аккад археологиясы. Телль – Асмар. Кумше и Лагаш.

Ерте ассирия қалаларының қазбалары. Хорсабад және Нимруд қазбалары. Вавилон және Ассирия археологиясы.

Көне Иран археологиясы

Иранның ерте энеолит дәуірі: (б. з. д. 5-2 м. ж.) жер шаруашылығы – мал шаруашылығының қалыптасуы. Загрос, Керманшахтағы, археологиялық қазбалар: Сиалк I, Сиалк II. Сузиана комплекстері. Дамыған энеолит дәуірі: Орталық және Оңтүстік Батыс Иран жеріндегі ескерткіштері: металлургия мен саз ыдыс жасау өндірісінің дамуы. Сиалк III, Сузы А. Пимдали және Гейдене ескерткіштері. Элам мәрінің археологиясы, қалалық мәдениеттің пайда болуы.

Иранның қола ғасыры. Сузы археологиясы: темір заттары, саз ыдыстары. Сузадағы жерлеу әдет-ғұрыптары. Оңтүстік-Шығыс Иран ескерткіштері. Шах-Хусейн ескерткіштері. Хураб обалары. Орталық Иран: Сиалк IV, Чешме Әли, Гиссар жерлері.

Солтүстік – Шығыс Иран: Гене Гисар, Шах-Тели ескерткіштері.

Ахаменидтер дәуірі: Персеполь археологиясы, архитектурасы. Бехистун жазбасы. Сузы қаласының археологиясы. Мрамордан жасалған мүсіндер. Александр Македонский және Иран. Ортағасырдағы Иран. Ислам және Иран: архитектуралық ескерткіштері.

Көне Қытай архитектурасы

Қытай археологиясының басталуы. Швед археологы Г. Андерсен және Қытайдың тас ғасыры, палеоантроптар. Қытай археологы Пэй-Вэн-Чжун және синантроп адамы. Неолит дәуірінің Яншао мәдениеті. Жер шаруашылығы, ыдыстары. Таньпо қонысы, Яушань археологиясы. Эрметау қаласы, темір өңдеудің дамуы.

Инь мәдениеті, инь патшалығының ақырғы астанасының табылуы. Сарай, ғибадатхана, үй орындары, кәсіпкерлер кварталы. Қаланың қорымы, жер асты патша қабірлері – онда қола, алтын, нефрит, жемчуг асыл тастар табылуы. Синьян қаласының маңындағы Чжоу патшалығы мен Хань династиясы патшаларының қорғандарының қазылуы. Тас қабірлерінің

ерекшеліктері. Қытай архитектурасының ерекшеліктері. «Жібек жолының бойында». Дуньхуан жерінде IV-XIV ғ. қытай-тибет жазбаларының табылуы.

Үндістан жерінің көне дәуірі археологиясы

Үндістан жерінің тас дәуірі. Индияның Соан өзенінің өңіріндегі Соан мәдениеті Тунгабхадра өзенінің өңірі. Дурмади тұрағы.

Оңтүстік Индияның тас ғасыры – Ахмад Нагор аймағы мезолит. Лангхандш тұрағы. Вагар ескерткіші. Геометриялық үлгідегі тас еңбек құралдары. Табылған жан-жануар сүйектері.

Инд аңғарында Хараппа мәдениетінің табылуы. Осы аймақтағы энеолит, қола дәуірі ескерткіштері. Амри, Зхоб, Калибайчан т. б. ескерткіштерінің ашылуы.

Жер шаруашылығының дамуы және кәсіпкерліктің өсуі. Діни-наным түсініктерінің дамуы және бейнелеу өнерінің дамуы. Мәдени және сауда байланысы. Шоругай ескерткіші. Хараппа мәдениетінің шығуы туралы мәселе.

Пәкістан жеріндегі Мохенджо – Даро қаласының археологиясы. Қаланың құрылымы, көшелері, тұрғын үйлері. Суландыру жүйелері. Саз ыдыстары т. б. Көне қоғамның қалыптасуы.

Белуджистанның солтүстігіндегі ерте жер шаруашылығы мәдениеті. Мергар жеріндегі ескерткіш. Аймақтық мәдениеттердің пайда болуы. Кветта, Амри, Зхоб және т. б.

Үндістанның тас ғасыры. Соан мәдениеті Соан өзені аймағындағы Үндістан. Тунгабхадра өзенінің аймағы. Дурмоди тұрағы.

Оңтүстік Үндістанның тас ғасыры - Ахмад Нагар аймағы. Мезолит – Лангханади аймағы. Вагар ескерткіші. Геометриялық тас еңбек құралдары. Жануарлардың сүйектері.

Шығыс жерорта теңізі және Кіші Азияның көне мәдениеті

Турция жеріндегі көне тас ғасыры ескерткіштері. Ашелль. Мустьер мәдениеті ескерткіштері. Анкара және Анталия маңы. Белориби тұрағы. Жоғары палеолиттің тас еңбек құралдары. Мезолит. Сирия және Палестинаның Натуфий мәдениеті. Эйнаи тұрағының еңбек құралдары. Аңшылық және балық аулау. Өнер және дін.

Сирия және Ливан жерінде қалалық қоныстардың қалыптасуы. Эбла. Палестинаның ертежершаруашылығы. Бербеш және Гассул. Орталық қалалар мен қалалық бекіністердің пайда болуы (Мегида, Лахши) Хаоршилар – ертежер шаруашылығы, мәдениеті. Кәсіпкерліктің дамуына байланысты мәдени үрдістің көптілігі. Троя 1. Темір өңдеудің дамуы. Қару-жарақ жасаудың дамуы. Аладша Хююк және Дарактағы ақсүйектерді жерлеу. Кашеи саудасы.

Перу және Орталық Американың көне мәдениеті

Перудегі Уака-Приета мәдениеті. Экономиканың сан-салалығы: жер шаруашылығы мен балық шаруашылығы. Б. э. д. VII-III мыңжылд. Анд тауларындағы өсімдік егу шаруашылығының пайда болуы және дамуы.

Отырықшы жер шаруашылығы мәдениеті. Монументальды архитектура. Гарагай, Пако-Пампа. Чавин комплексі. Мочика өркениетінің қалыптасуы. Әлеуметтік құрылымы және мәдени жалғастығы: Орталық Американың ерте жер шаруашылығы мәдениетінің қалыптасуы (Техуакаш) Ла-Вента монументальді архитектурасы. Ольмек өркениетінің пайда болуы және өзгерісі. Майя мәдениеті. Тикаль, Копай, Паленке т. б. қалалар. Орталық Американың Инк мәдениеті. Мачи-Пикчу жазбалар. Мексика жеріндегі – Тольтек өркениеті. Жазбалар және календарь. Ацтектер мәдениеті. Теночтитлан.

Моңғолия археологиясы

Моңғолияның тас ғасыры. Палеолит ескерткіштері: оңтүстікте – Гоби Алтайы, Кобдо жері. Оңтүстік-шығыстағы Саян-Шанда аймағы, солтүстікте Селенга және Толы өзендерінің бойлары Судгеш өңіріндегі тас өндіру шеберханалары жоғары палеолит және мезолит ескерткіштері: Халкин-Гол өңіріндегі Хэрэ-Ула тауы т. б. тас ғасырының петроглифтері: Хант-Цэнхэр үңгіріндегі суреттер Кобдо ауданының жеріндегі Тэбш тауларындағы тастағы бейнелер т. б. Үлкен тастармен тұрғызылған тасты бағаналар. Бұғылы тастары. Қола дәуірі ескерткіштері. Ноин-Уладағы ғұндар қорғандары. Күлтегін, Білге – қаған, Тоныкөк – ескерткіштері. Тас мүсіндер мен оған байланысты ескерткіштер. Моңғолияның көне қалалары. Чин-Толгаин – Балгас, Толыш-Улан Балгас т. б. – қидан қалалары. Монғол мемлекетінің көне астанасы Қара-Қорым қаласы ортағасырлық архитектуралық ескерткіші.

Көне Жапония. Ауғанстан археологиялық ескерткіштері

Дземон мәдениеті. Б. э. д. VII-I мыңжылдық. Аңшылар мен терімшілер. Хоккайдо аралының ескерткіштері. Канудзака – саз ыдыстары. Кейінгі Дземон – камэга саз ыдыстары. Жапонияның қола дәуірі. Яей мәдениеті. Жер шаруашылығы және кәсіп. Кофун мәдениеті. Шаруашылығы. Әскери адамдар, әйелдер, жылқы, жауарлар т. б. бейнелердегі саз мүсіндер. Ямато мәдениеті. Жапония мәдениеттеріндегі будда және синтоистикалық әдет – ғұрып.

Ауғанстанның тас ғасыры. Солтүстік-Шығыс Ауғанстанның Дардан-нур тұрағы. Кара-Камар үңгірі. Аңшылық. Таш-Купруа тұрағы. Ауғанстанның неолит кезеңі. Жер шаруашылығы және мал шаруашылығы мәдениеті. Мергар қонысы. Мундигак, Саид-кала, Дех-Мораси, Гхуидай т. б. Оңтүстік Ауғаныстанның Сеистан мәдениеті. Керамика Солтүстік Ауғаныстан бекінестері: Дашлы 1, Гирдай. Көне Ауғаныстан өркениеті және «Авеста». Мургаб оазисі. Тілла-төбе ескерткіші. Көне Бактрия–Бала-Хисар қаласы. Айханум қаласының орны. Кушан дәуірінің ескерткіштері. Беграм т. б.

Африка археологиясы

Африканың көне тас ғасыры. Шелль кезеңіне дейінгі Африка. Маймылтекес адамдар: рамапитек, дриопитек, австралопитек. Шығыс Африкадағы Олдовай қойнауындағы қазбалар. Л. Лики, Р. Лики ашқан жаңалықтар. Магриб, Батыс Африка жеріндегі палеоантропологиялық

қазбалар. Зинджантроп және президнжантроп – адамдардың шығу тегінде алатын орны. Батыс Сахарадағы археологиялық қазбалар. Тассили жеріндегі көне адамдардың тұрақтары. Тассилидегі тастағы суреттер және этноархеологиялық болжамдар. Ахаггоредегі тастағы бейнелер. Оңтүстік Марокко археологиясы. Жан-Малом ашқан жаңалықтар Үлкен Атлас тауларындағы тастағы бейнелер. Марокко-Сахарасы. Солтүстік Африка және Сахарадағы қорғандар. Заттай мәдениеті.

СЕМИНАР САБАҚТАРЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

- 1.Европаның палеолит ескерткіштері
- 2.Европадағы тас ғасырының палеолит өнері
- 3.Италияның және Грецияның темір ғасыры
- 4.Кельттердің археологиялық ескерткіштері
- 5.Фракилердің, киммерийлердің және скифтердің археологиялық ескерткіштері
- 6.Европадағы темір дәуірі тайпаларының өнері мен мәдениеті
- 7.Германдықтар. Археологиялық ескерткіштер
- 8.Ежелгі славяндықтардың мәдениеті
- 9.Европаның архитектуралық ескерткіштері
- 10.Ежелгі Месопотамиядағы археологиялық ескерткіштер
- 11.Қосөзен аңғарындағы мәдениеттер
- 12.Азия, Африка жеріндегі ежелгі адамдар қазбасындағы мәйіттерінің табылуы
- 13.Хараппа өркениеті
- 14.Инь мәдениеті
- 15.Африкадағы ежелгі палеолит дәуірі

СТУДЕНТТІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

- 1.Археологиялық кезеңдеу
- 2.Тас ғасырының кезеңдері мен шежіреленуі
- 3.Тас ғасыры: палеолит, мезолит, неолит
- 4.Европаның тас ғасыры ескерткіштері
- 5.Африка жеріндегі ежелгі гоминидтердің табылу орындары
- 6.Орталық Азияның тас ғасыры
- 7.Тас ғасырының үңгірлік өнері.
- 8.Евразияның палеолит-неолит ескерткіштері
- 9.Европаның қола дәуірі ескерткіштері
- 10.Евразияның темір ғасырының археологиялық ескерткіштері
- 11.Солтүстік және Оңтүстік Американың тас ғасыры
- 12.Африка континентінің темір ғасыры
- 13.Месопотамияның ежелгі археологиясы

14. Үндістан тас пен қола дәуірінде
15. Евразияның ортағасырлық ескерткіштері

ҰСЫНЫЛАТЫН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Негізгі:

1. Археология: Учебник / Под редакцией академика РАН В.Л. Янина. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 2006. – 608 с.
2. Археология Зарубежной Азии. – М., 1986.
3. Васильев С. А. Древнейшие культуры Северной Америки. – СПб: Петербургское востоковедение, 2004.
4. Гуляев В. И. Древние цивилизации Америки. – М.: «Вече», 2008.
5. Клейн Л.С. История археологической мысли. В 2 т. Т. 1. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2011. – 688 с.
6. Клейн Л.С. История археологической мысли. В 2 т. Т. 2. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2011. – 624 с.
7. Петров Н.И. Археология. – СПб.: Издательство «СПбКО», 2008. – 232 с.

Қосымша:

1. Мартынов А. И. Археология: учебник для вузов / А. И. Мартынов. - 5-е изд., перераб. – М. : Высшая школа, 2005. - 447 с.
2. Мелларт Дж., Древнейшие цивилизации Ближнего Востока М., 1986
3. Монгайт А.Л. Археология Западной Европы. т. II. Бронзовый и железный века. М., 1974
4. Неолит Северной Евразии. – М.: Наука, 1996.
5. Проблемы абсолютного датирования в археологии. – М., 2007
6. Рындина Н. В., Дегтярева А. Д. Энеолит и бронзовый век Учеб. пособие. М., 2002.
7. Сидорова Н.А. Новые открытия в области античного искусства. – М., 2008.
8. Ставиский Б. А., Яценко С. А. Искусство и культура древних иранцев. –М., 2002.
9. Табарев А. В. Древние ольмеки. – Новосибирск: Изд-во ИАиЭт СО РАН, 2005.
10. Табарев А. В. Введение в археологию Южной Америки. – Новосибирск: Сибирская научная книга, 2006.
11. Уайт Д. М. Индейцы Северной Америки. – М.: Центрполиграф, 2006.
12. Фаган Б., Де Корс К. Археология. В начале. – Москва: Техносфера, 2007. – 592 с.
13. Шер Я.А. Археология изнутри. – Кемерово, 2009.
14. Щукин М.Б. На рубеже эр. – СПб., 1994.

АНЕ 2206 ӘЛЕМ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ЭТНОГРАФИЯСЫ (ЕУРАЗИЯ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ЭТНОГРАФИЯСЫ, АМЕРИКА, АФРИКА ЖӘНЕ АВСТРАЛИЯ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ЭТНОГРАФИЯСЫ)

Көлемі - 4 кредит

Құрастырушылар:

Қалшабаева Б.К. - тарих ғылымдарының докторы, археология, этнология және музеология кафедрасының профессоры

Құлсариева С.П. - тарих ғылымдарының кандидаты, археология, этнология және музеология кафедрасының доценті

Бейсеғулова А.Қ. – аға оқытушы, археология, этнология және музеология кафедрасы

Пікір жазғандар:

Тоқтабай А.У. – тарих ғылымдарының докторы, жетекші ғылыми қызметкер Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты

Ноянов Е.Н. – тарих ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің доценті

ТҮСІНДІРМЕ ХАТ

Әлем халықтарының этнографиясы – тарихи пән ретінде әлемдегі алуан түрлі халықтардың этногенезін, этникалық тарихы мен дәстүрлі мәдениетінің әртүрлілігін зерттейді. Кейбір батыс елдерінде этнология әлеуметтік этнология не мәдени антропология аталатындығы белгілі.

«Әлем халықтарының этнографиясы» пәнінің негізгі нысаны – этностардың шығу тегі, олардың тарихи эволюциясы, шаруашылық-мәдени типі, материалдық және рухани мәдениеті, наным-сенімдері, қазіргі өмірі, әлемдегі қазіргі халықтардың этникалық және этномәдени үдерістері және т.б.

Пән әлемдегі халықтардың әр түрлі белгілеріне қарай – тілдік, антропологиялық типіне, конфессиясына, шаруашылықты жүргізу түріне, дәстүрлі мәдениетіне қатысты анықталатын әр түрлі топтастыруды қарастырады.

Пәнді оқыту логикасы географиялық классификацияға сәйкес құрылып, әлем халықтары континент және оған жақын аймақтар бойынша оқытылады.

Әлем халықтарының этнографиясы пәнінің алдында «Этнологияға кіріспе», «Орталық Азия және түркі әлемі халықтарының этнографиясы», «Қазақстанның ерте және ортағасыр тарихы» т.б. пәндері оқытылады. Әлем халықтарының этнографиясы пәні «Қазақстан демографиясы», «Мәдениеттану», «Социология», «Саясаттану» және т.б. пәнаралық курстармен де тығыз байланысты.

Курсты оқып-үйрену және нәтижесінде барысында студент **білуі тиіс:**

- этнографияның анықтамалық-әдістемелік аппаратын;
- әлем халықтарының этногенезі мен этникалық тарихын;

- әлем халықтарының шаруашылық-мәдени типі мен этникалық мәдениетін;

- әлем халықтарының тілдік, антропологиялық, конфессиялық, т.б. сипатын;

икемі болу керек:

- әлем халықтарының этникалық тарихына объективті талдау жасауға;
- әлем халықтарының дәстүрлі мәдениетіндегі жалпы және ерекшелікті таба білуге;

- этникалық үдерістердің динамикасына талдау жасай білу;

- алынған білімді зерттеу және сараптау жұмысында қолдан білуге.

дағды болу керек:

- мемлекеттік қызмет тәжірибесінде және ғылыми-зерттеу жұмыстарында білімін тиімді қолдана алуға,

- ұлтаралық қатынастар саласында пайда болатын мәселелерде алған білімін қолдануға икемі болу керек,

- этнографиялық жұмыстарды ұйымдастыруда түрлі салары мен түрлерін білуге;

- жиналған ақпараттардың негізгі әдістемелік амалдарын және этнографиялық ақпараттарды талдап қорытуға.

ПӘННІҢ ТАҚЫРЫПТЫҚ ЖОСПАРЫ

№	Тақырыптың атауы
1	Кіріспе
2	Австралия халықтары
3	Мұхиттық аралдар халықтары
4	Батыс Азия халықтары
5	Оңтүстік Азия халықтары
6	Оңтүстік-Шығыс Азия халықтары
7	Шығыс және Орталық Азия халықтары
8	Батыс және Солтүстік Еуропа халықтары
9	Оңтүстік-Шығыс Еуропа халықтары
10	Шығыс славян халықтары
11	Шығыс Еуропаның славян емес халықтары
12	Прибалтика халықтары
13	Шығыс және Батыс Сібір халықтары
14	Оңтүстік Сібір халықтары
15	Закавказья халықтары
16	Солтүстік Кавказ халықтары
17	Солтүстік және шығыс Африка халықтары
18	Оңтүстік және Батыс Африка халықтары
19	Солтүстік Америка халықтары
20	Орталық және Оңтүстік Америка халықтары

ПӘННІҢ МАЗМҰНЫ

Кіріспе

«Әлем халықтарының этнографиясы» пәнінің нысаны – әлемнің әр аймағында өмір сүріп жатқан этностар, сондай-ақ, олардың тарихи-мәдени ерекшелігі.

Аталмыш пәннің негізгі міндеті – «Археология және этнология» мамандығы бойынша мамандандырылған студенттерге ежелгі кезеңдегі этникалық тарихы мен қазіргі кезеңдегі этникалық үдерістеріне, әлем халықтарының дәстүрлі мәдениетінің мәдени әртүрлілігі жөніндегі ілімдерді қалыптастыру

Курстың негізгі мақсаты әлем халықтарының арнайы этникалық сипаттамасын айқындау, әлем халықтарының этникалық картасын, сонымен қатар халықтардың географиялық орналасуын, антропологиялық, тілдік, конфессионалдық құрамын және шаруашылық-мәдени типі ерекшеліктерін айқындауға арналған. Әлем халықтарының этногенезі, этникалық тарихы, дәстүрлі және қазіргі кезеңдегі мәдениетін оның ішінде әлемдегі этникалық, этномәдени үдерістерді білу қажет.

Басқа да көптеген мәселелермен әлем халықтарының курсында этногенез, этникалық тарих мәселелерімен қатар әлем халықтарына қатысты нақты этнографиялық категориялар: антропологиялық ерекшеліктер, шаруашылық-мәдени типтер, дәстүрлі баспана, киім, тағамы, этникалық менталитеті, тілі, тұрмысы діні қарастыру.

Пәнді оқытудағы мақсат – «Археология және этнология» мамандығындағы студенттерге әлем халықтарының этнографиясын, олардың дәстүрлі мәдениетінің көп түрлілігін тереңдете оқыту.

Әлем халықтарының этнографиясы пәні салыстырмалы-тарихи әдіске, сондай ақ пәнаралық социология және мәдениеттану әдістеріне сүйенеді.

«Әлем халықтарының этнографиясы» пәнінің орны гуманитарлық ғылымдар пәнімен қатар, себебі, ол тарих, археология, мәдениеттану, физикалық, әлеуметтік және мәдени антропология, социология, т.б. тығыз байланысты.

Лекция курсына студентті этнологияның пәндік саласымен оның негізгі мәселелерімен, далалық этнографиялық материалдарды зерттеудің әдістерімен, әлем халықтарын антропологиялық, шаруашылық-мәдени, діни және тілдік топтаудың принциптерімен таныс болады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Австралия халықтары

Австралия мен Мұхиттық аралдардың тарихи-мәдени аудандастырылуы: Австралия мен Тасмания халықтарының этногенез мәселелері, аймақтың этникалық тарихының негізгі кезеңдері. Австралия мен Тасманияға

еуропалықтардың енуі және оның салдары. Аумақтағы қазіргі заманғы этникалық және этномәдени үдерістер.

Австралия мен Тасмания халықтары. Халықтың саны мен этникалық құрамы. Антропологиялық және этнолингвистикалық сипаттама. Шаруашылығы: терімшілік, аң аулау және балық аулау. Материалдық мәдениет. Қонысы мен баспаналары. Киімі. Тағамы. Қоғамдық құрылысы және әлеуметтік құрылымы: тайпа, фратрия, ру локальдық топтар. Неке отбасылық қатынастар. Жергілікті халықтардың діни сенімдері. Тотемизм, анимизм, мана және т.б. Дәстүрлі мәдениет, халық шығармашылығы және көркем өнері. Еуропалық отарлау және англоавстриялықтар. Англоавстриялықтардың мәдени болмысы мен қоғамдық тұрмысы.

Мұхиттық аралдар халықтары

Мұхиттық аралдардың тарихи-мәдени аудандастырылуы: Меланезия («Қара арал»): Адмиралтейства, Санта-Крус, Фиджи, Лоялти және т.б. Мұхиттық аралдардың халықтарының этногенез мәселелері, аймақтың этникалық тарихының негізгі кезеңдері. Мұхиттық аралдарға еуропалықтардың енуі және оның салдары. Аумақтағы қазіргі заманғы этникалық және этномәдени үдерістер. Шаруашылық-мәдени типтері. Қол егіншілігі. Егіншіліктің өртемелі жүйесі. Көркем және музыка өнері. Қоғамдық құрылыс және дәстүрлі отбасы-некелік қатынастар. Діни наным-сенімдер.

Папуа - Жаңа Гвинея халықтары. Тілі және антропологиялық сипаты.

Папуа – Жаңа Гвинея халықтары. Тілдік және антропологиялық сипаттама. Шаруашылығы. Кетпенді егін шаруашылығы. Жер өңдеудің өртемелі егістік әдісі. Кәсібі. Дәстүрлі баспанасы. Киімі. Тамағы. Қоғамдық құрылысы. Экзогамия салты. «Ерлер одағы». Діни сенімдер. Мана, анимизм, магия, ата-баба аруағына сыйыну.

Полинезия және Жаңа Зеландия халықтары. Жаңа Зеландия мен Полинезия (“көп аралдар”): Гавай және Маркиз аралдарының, Элисса, Самоа, Тонга, Кука, Тубуаи, Таити, Туамоту және т.б. аралдар тұрғындарының жалпы сипаттамасы. Этногенез мәселесі: азиялық және американдық теориясы. Нәсілдік тип және тілдік классификация. Шаруашылық, дәстүрлі кәсіп және өнер. Материалдық мәдениеттің негізгі элементтері. Дәстүрлі қоғамдық құрылыс. Қоғамдық құрылыстың рулық-қауымдық институттардан ерте ежелгі мемлекеттілікке ауысу түрі. Касталар және олардың көсемдерінің иерархиясы. Мәдениет. Халық шығармашылығы және музыка. Жергілікті халықтардың тағдырына еуропалықтардың отарлық саясатының әсері. Ағылшын тілді жаңазеландықтар және маори.

Микронезия халықтары. Микронезия аралдары («кіші аралдар»): Мариан, Маршалл, Каролин аралдарының және Гильберт, Палау және т.б. аралдар тұрғындарының шығу тегінің ерекшеліктері. Микронезиялықтардың антропологиялық және тілдік классификациясы. Егін шаруашылығы және балық аулау. Материалдық және рухани мәдениет. Діні. Жергілікті

тұрғындардың қоғамдық және отбасылық өмірлерінің әртүрлі қырларына еуропалық отаршылдықтың әсері.

Батыс Азия халықтары

Батыс Азия халықтары этногенезі, этникалық тарихы. Семит тайпалары. Араб елдері халықтары. Батыс Азия халықтарының түркілдес этностары. Батыс Азия халықтарының антропологиялық және этнолингвистикалық құрамы. Батыс Азия халықтары этногенезі, этникалық тарихы. этногенезі, этникалық тарихы және қазіргі кезеңдегі этникалық құрамы. Месопотамия территориясындағы ежелгі өркениеттер. Шығыстан ауған түркілердің ықпалы.

Араб халифатының гүлденуі. Осман империясы кезіндегі жандануы. Батыс Азия халықтарының қалыптасуы. Ирандықтар. Түріктер. Арабтар. Этносаяси үдерістері.

Негізгі және қосалқы шаруашылығы. Соқалы егіншілік және көшпенділік. Меридианды көші-қон. Эгей, Мәрмәр және Жерорта теңіздері жағалауларындағы егіншілік. Ирандағы жерді игерудегі ортақ жүйе. Қосалқы шаруашылық. Қолөнершілер. Материалдық мәдениет. Селолық қоныстар. Көшпелі баспаналардың түрлері. Ауыл тұрғындарының дәстүрлі ыдыс-аяқтары. Дәстүрлі киімі. Тағамы. Қозғалыс көлік құралдары.

Отбасы және отбасылық қарым-қатынас. Көп әйел алушылық (полигамия). Қоғамдық қатынастар. Ирандағы жер иеленудің архаикалық қауымдық жүйесі. Архаикалық патриархалды дәстүр: көршілік өзарақөмек, тайпалық-қауымдық демократия (Ауғанстан көшпелілеріндегі джирга), қанды кек. Тайпалық-қауымдық ұжым. Рухани мәдениет. Халық шығармашылығы. Діні. Батыс Азия халықтарының этномәдени үдерістері.

Оңтүстік Азия халықтары

Оңтүстік Азия халықтарының этногенезі мен этникалық тарихы. Инд жазығындағы Хараппа және Мохенджо-Даро мәдениеті. Арийлер. Моңғол шапқыншылығының әсері. Еуропалықтардың отарлауы және ұлттық-азат етуші қозғалыстар. Антропологиялық және тілдік сипаттама. Суперэтникалық интеграция (индиялықтар, пакистандықтар және т.б.). Шаруашылығы. Индо-Ганга қосөзені, Шри-Ланкадағы өндіруші егінші-мал шаруашылығы. Көшпелі және жартылай мал шаруашылығы. Қол жер шаруашылығы. Дәстүрлі өртемелі егін шаруашылығы. Ирригациялық құрылыстар. Оңтүстік Индиялық тодтардың ұжымдық қауымдық мал шаруашылығы. Веддтерді «Үнсіз айырбас». Кәсіпкершілік және тұрмыстық кәсіпкершілік. Материалдық мәдениет. Үнді-Ганг тегістігіндегі егіншілердің қоныстары. Пакистан синдхілерінің ірі қоныстары. Бенгалияның хуторлық қоныстары. Ассама нагаларының қоныстары мен баспаналары. Жылжымалы баспана. Өрілген баспаналар. Оңтүстік Азия халықтарының киімі. Ыдыс-аяғы. Тамағы. Дәстүрлі транспорт құралдары. Кілем тоқу. Отбасы және отбасылық қатынастары. Көшпелілердегі бөлінбеген отбасы. Неке-отбасылық қатынастардағы әдет-ғұрыптар. Әлеуметтік құрылыс және қоғамдық ұжым. Касталық жүйе. Брахмандар, кшатри, вайшии және шудралар. Нага, кхакси

және т.б. алғашқы-қауымдық қатынастар сарқыншағы. Рухани мәдениеті. Халық медицинасы, көркем өнері және т.б. Оңтүстік Азия халықтарының діні. Индуизм. Ислам. Буддизм. Джайнизм. Сикх діні. Маздеизм (отқа табынушылық).

Оңтүстік-Шығыс Азия халықтары

Оңтүстік-Шығыс Азия тарихи-географиялық аймақ. Үндіқытай және аралдық әлем. Оңтүстік-Шығыс Азия халықтарының антропологиялық және лингвистикалық сипаттамасы. Аймақтағы халықтардың этногенезі және этникалық тарихы. Оңтүстік-Шығыс Азия антропогенездің бір аймағы. Мьянма, Тайландтың ежелгі тұрғындары. Лаос, Вьетнамның этникалық тарихы. Индонезия және Филиппин аралдарының халықтары. Малай архипелагы және Малайзия. Қазіргі кезеңдегі Оңтүстік Шығыс Азия елдерінің этникалық құрамы және этникалық үдерістері. Шаруашылығы. Егіншілік. Егіншіліктің кесінді-өртемелі түрі. Жасанды суармалы кетпенді егіншілік. Қол егіншілігі мен суарылмайтын егін шаруашылығы. Дәнді-дақылдар мәдениеті. Кезбе аңшылар мен терімшілер. Балық аулау. Мал шаруашылығы. Еңбек құралдары. Дәстүрлі үй шаруашылығының құралдары. Материалдық мәдениеті. Баспанасы: бағаналы және жер үсті баспана. Киімі. Тағамы. Рухани мәдениеті. Кәсіби және халықтық өнер. Халық музыкасы, биі, өлеңі, фольклоры. Діни наным-сенімдері. Әлеуметтік қатынастар мен қоғамдық ұжым. Отбасы және отбасылық қатынастар.

Шығыс және Орталық Азия халықтары

Шығыс Азияның географиялық сипаты. Этногенезі және этникалық тарихы. Қытайдағы Цинляньган және Яншао мәдениеті. Жапониядағы "дземон" неолиттік мәдениеті. Сянбийлер. "Халықтардың шығыс-азиялық қоныс аударуы". Наньмань және лао этникалық топтары. Қазіргі заманғы этникалық мәселелер. Этнолингвистикалық классификация Антропологиялық сипаты. Шаруашылық-мәдени типі. ҚХР мон-кхмер халықтарындағы (кава, бэнлун, булан) аңшылық, балық аулау және терімшілік. ҚХР тунгус-манчжур халықтарының тайгалық аңшылар шаруашылық-мәдени типі. Қоңыржай белдеудегі (айндар, жапондықтар, хэчжэлер) терімшілер мен балықшылар. Жыртпалы егіншілік (қытайлар, корейлер, манчжурлар). Кетпенді егіншілік (тайвандық гаошань, хайнаньдық ли, мяо және яо). Биік таулардағы (тибеттер, ну, дулун, ицзу) жыртпалы егін шаруашылығы. Киімі. Тағамы. Аймақтағы халықтардың әлеуметтік ұжымы. Рухани мәдениеті. Мифология. Космогониялық мифтер. Жазу-сызу дәстүрі (ежелгі қытайлық иероглифика, жапон иероглифтері және катакан мен хираганның буын белгілері, алфавиті). Діни наным-сенімдер және конфуцизм. Буддизм. Ламаизм. Даосизм. Синтоизм.

Орталық Азиядағы Моңғолдар. Этникалық құрамы. Лингвистикалық сипаттамасы. Этногенезі және этникалық тарихы. Сяньби. Сунну. Солтүстік моңғолдар. Батыс ойраттары. Түркі және тунгус-манчжур халықтарындағы мал шаруашылығы. Үлкен Хинган ауданындағы бұғы шаруашылығы.

Материалдық мәдениет. Каркасты-бағаналы баспаналардың құрылысы. Мал шаруашылығымен айналысатын көшпелілердің жылжымалы баспаналары. Баспаналарының ерекшеліктері. Дәстүрлі киімдері. Тағамы. Аймақтағы халықтардың әлеуметтік ұжымы. Рухани мәдениеті. Мифология. Космогониялық мифтер. Моңғол және түркі халықтарының батырлық эпостары. Жазу-сызу мәдениеті (ежелгі қытайлық иероглифика, жапон иероглифтері және катакан мен хираганның буын белгілері, түркі руникалық жазуы және ұйғыр алфавиті). Діни сенімдері.

Батыс және Солтүстік Европа халықтары

Батыс Европа халықтары (Германия, Бельгия, Австрия, Франция, Швейцария, Ұлыбритания, Италия және т.б.) және Солтүстік Европа (Норвегия, Швеция, Финляндия, Исландия және т.б.). халықтарының этногенезі және этникалық тарихы. Этникалық құрамы. Халықтардың тілдік классификациясы. Римдіктердің басып алу кезеңіндегі роман тілді халықтардың қалыптасуы. Герман тілді халықтардың қалыптасуы.

Шаруашылығы. Жыртпалы егіншілік. Суармалы егіншілік. Негізгі дәнді дақылдар мәдениеті. Мал шаруашылығы. Ірі қара мал. Англиядағы қой шаруашылығы. Отарлы малшаруашылығы. Балық аулау. Кәсіпшілдік. Солтүстік Еуропа халықтарындағы теңіздегі балық және кит аулау кәсібі.

Материалдық мәдениеті. Батыс Европа және Солтүстік Европа халықтарының баспана ерекшеліктері. Германиядағы каркасты «фахверк» баспанасының құрылысы. Швеция, Норвегия и Дания халықтарындағы оңтүстік скандинавиялық баспана түрі. Дәстүрлі киімі. Европа халықтарының ерлер киімі кешеніндегі жалпы элементтер. Альпі тұрғындарының (австрия, неміс және т.б.) киімдеріндегі дәстүрлі ерекшеліктер. Дәстүрлі тағамдары. Әлеуметтік тұрмысы және рухани мәдениеті. Діні. Күнгізбелік дәстүрлері. Ұлттық мерекелері. Рождество. Карнавал. Отбасылық тұрмысы және салт-дәстүрлер. Кіші (нуклеарлы) отбасылар. Әлеуметтік құрылымы. Таулы шотландецтер мен ирландықтардағы рулық қауым. Қазіргі заманғы этникалық үдерістер. Интеграция және консолидациялық үдерістер.

Оңтүстік-Шығыс Европа халықтары

Шығыс Европа халықтары (Поляктар, Чехтар, Словактар, Венгрлер, Румындар, Болгарлар,) Этникалық құрамы. Халықтардың антропологиялық және лингвистикалық сипаттамасы. (Чех, Словак, Поляктардың) және (словендер, хорваттар, болгарлар, сербтер) славян халықтарының этногенезі және этникалық тарихы.

Негізгі және қосалқы шаруашылық түрлері. Егіншілік. Негізгі ауыл шаруашылық мәдениеті. Балқан жартыаралы халықтарының шаруашылықтарындағы ерекшеліктер. Жүзім шаруашылығы. Мал шаруашылығы. Отарлы малшаруашылығы.

Балық аулау. Кәсіпшілдік. Материалдық мәдениеті. Оңтүстік-Шығыс Европа халықтарының баспана ерекшеліктері. Қонысы. Албандардың «Кулы» тас мұнаралары. Шегенді құрылыстар. Дәстүрлі киімі. Европа

халықтарының ерлер киімі кешеніндегі жалпы элементтер. Оңтүстік-Шығыс Европа халықтарының дәстүрлі киімдеріндегі ерекшеліктер. Әйелдер киімі. Бас киімдері. Дәстүрлі тағамдары. Ұннан жасалған тағамдар. Сусындар. Әлеуметтік тұрмысы және рухани мәдениеті. Католицизм. Протестантизм. Халық шығармашылығы. Фольклор. Күнтізбелік дәстүрлері. Ұлттық мерекелері. Рождество және т.б. Отбасылық тұрмыс және ғұрыптар. Кіші (нуклеарлы) отбасылар. Әлеуметтік құрылымы. Қазіргі кезеңдегі этникалық үдерістер. Оңтүстік-Шығыс Европа халықтарының интеграциясы және консолидациялық үдерістері.

Шығыс славян халықтары

Шығыс славян халықтары (орыстар, белорустар, украиндықтар) және славян емес халықтар. Шығу тегі және этникалық тарихы. Субэтникалық топтар. Шаруашылық кәсіптері. Әлеуметтік құрылымдары мен институттары. Қоғамдық тұрмыс. Отбасы және отбасылық тұрмысы. Дәстүрлі халық мәдениеті. Баспанасы. Киімі. Діні және наным-сенімдері. Халық өнері және фольклоры.

Шығыс Еуропаның славян емес халықтары. Волго-Кама халықтарының этногенезі және этникалық тарихи ерекшеліктері. Повольже және Казань татарлары. Чуваштар. Башқұрлар. Мордвалар. Удмурттар. Марийлер. Материалдық мәдениеті. Қоғамдық және отбасылық тұрмысы. Рухани мәдениеті.

Шығыс Еуропаның славян емес халықтары

Солтүстік шығыс Еуропа халықтары. Карелдер. Вепсылар. Коми (зырянды). Коми-пермяктар. Саамдар (лопарлар). Ненецтер. Этногенезі және этникалық тарихы. Шаруашылығы. Қонысы. Баспанасы. Киімі. Рухани мәдениеті. Қоғамдық тұрмысы.

Оңтүстік шығыс Еуропа халықтары. Молдавандардың этногенезі және этникалық тарихы. Материалдық және рухани мәдениеті. Гагауздар. Қалмақтар. Цыгандар.

Прибалтика халықтары

Литовтықтардың, эстондардың, латыштардың этногенезі және этникалық тарихы. Эстония, Латвия, Литва халықтарының антропологиялық және конфессионалдық классификациясы.

Эстония, Латвия, Литвалақытардың айналысатын дәстүрлі шаруашылығы, сондай-ақ, иноэтникалық топтың негізгі кәсібі. Негізгі қоныстарының түрлері, шаруалар баспаналарының түрлері. Эстон, латвия, литвалықтардың дәстүрлі ауылшаруашылық құрал-саймандары. Ұлттық киімдері мен әшекейлері. Ұлттық киімдерінің аймақтық ерекшеліктері. Дәстүрлі тағамдары: кең таралған азық-түліктерді таңдау, өңдеу әдістері. Прибалтика халықтарының тарихындағы дәстүрлі қауымдастық, көршілердің өзара көмегі. Ұлттық мерекелер. Өмір тіршілігі циклындағы негізді ғұрыптар. Жазу-сызу тарихы және литва, латыш, эстон тілдеріндегі әдебиеттің дамуы.

Фольклор. Халықтың батырлар жырлары мен шығармалары, солардың негізінде («Калевипоэг», «Лачплесис») жырлары. Дайндар. Ұлттық музыка. Би. Халықтың қолданбалы өнері: қыш, жүннен жасалған және ағаштан жасалған бұйымдар. Прибалтика халықтарының қазіргі кезеңдегі этникалық құрамы. Эстон, Латыш, Литвандардың субэтникалық топтары.

Шығыс және Батыс Сібір халықтары

Шығыс және Батыс Сібір халықтары. Сібірдің тарихи-этнографиялық тұрғыдан зерттелуі. «Палеоазиат» және «циркумполяриялық» мәдениетінің мәселелері. Сібір халықтарының антропологиялық құрамы. Тілдік классификациясы. Шығыс және Батыс Сібірдің жергілікті халықтарының этногенезі және этникалық тарихы. Шығыс Сібір және амур халықтарының этногенезіндегі «Тунгус мәселелері». Батыс Сібір халықтарының этногенезіндегі «Самоди мәселелері» және «Угор мәселелері». Батыс-Сібірлік татарлар. Арктикадағы теңіз жануарларын аулаушылар. Батыс Сібірдегі отырықшы балық аулаушылар. Обь хантылары. Нанай, нивхи, ительмен және т.б. халықтары. Хакастар. Алтайлықтар және т.б. Палеоазиаттық халықтар (юкагирлер, эскимостар, чукчалар, коряктар, ительмендер және т.б.). Материалдық мәдениеті. Қонысы. Баспанасы. Киіз үй. Дәстүрлі киімі. Тағамы. Рухани мәдениеті. Діні. Шығыс және Батыс Сібір халықтарының дәстүрлі дүниетанымы: анимистикалық көріністер, өндірістік мәдениет, пантеон және демонология. Әлеуметтік ұжымы. Сібір халықтарының рулық құрылымы. Отбасы және отбасылық тұрмысы. Қоғамдық қарым-қатынастар.

Оңтүстік Сібір халықтары

Оңтүстік Сібір халықтарының этникалық құрамы. Байырғы халқының тілдік және антропологиялық типтері. Этногенез мәселелері және этникалық тарихы. Табиғи–климаттық аймақ және малшаруашылық, егіншілік, аң аулауға қолайлылығы және бурят, тува, тофа, хакас, шор, алтайлықтардың тіршілігіндегі қолөнер. Тарихи-этнографиялық саласы және шаруашылық мәдени типтері. Оңтүстік Сібір және Лена өзені халықтарының малшаруашылығы, егіншілік, отырықшы аңшылық, балық аулау және тайга мен тундрадағы бұғы аулаушылар. Материалдық және рухани мәдениеті. Отбасылық және әлеуметтік қатынастарындағы ерекшеліктер.

Оңтүстік Сібір халықтары: Тувалар. Буряттар. Материалдық мәдениеті. Қонысы. Баспанасы. Киіз үй. Дәстүрлі киімі. Тағамы. Рухани мәдениеті. Діні. Тәңіршілдік. Буддизм және Ламизм. Сібір халықтарының дәстүрлі дүниетанымы. Әлеуметтік ұжымы. Сібір халықтарының рулық құрылымы.. Қоғамдық қарым-қатынастар.

Закавказья халықтары

Закавказья халықтары. Грузия, Әзірбайжан және Армения халықтарының этникалық құрамдарының қалыптасуы. Грузия, Әзірбайжан және Армения халықтарының антропологиялық және тілдік құрамы.

Европеоидтық нәсілдің оңтүстік тармағы: кавказиондық, понтийлік, алдыңғы азиаттық және каспиілік.

Лингвистік классификация: үндіевропалық, алтайлық, картвельдік, солтүстік кавказдық тіл семьялары.

Грузия, Әзірбайжан және Арменияның этнодіни картасы. Грузия, Әзірбайжан және Арменияның этникалық және этносаяси тарихы. Грузияның этногенезі және этникалық тарихы. Әзірбайжанның этногенезі және этникалық тарихы. Арменияның этногенезі және этникалық тарихы. Закавказья халықтарының әлеуметтік стратификациясының ерекшеліктері. Закавказья халықтарының дәстүрлі-тұрмыстық мәдениеті. Дәстүрлі шаруашылық салалары. Аймақтағы халықтардың негізгі егіншілік түрлері (локальді және этникалық ерекшеліктері). Таулы егістік (табиғи және жасанды террасалар). Өсімдік өсірудегі ерекшеліктері. Егіншілердің еңбек құралдары. Малшаруашылығының түрлері. Мал тұқымы мен көбею түрі. Шаруашылықтың басты саласы - қой шаруашылығы. Халық кәсіптері мен қолөнері. Кілем тоқу мен тоқымашылдық, металлөңдеу, қыш өндірісі және т.б. Қоныстары мен баспана түрлері. Қоныстануға таңдалатын орындардың себептері. Баспаналардың тарихи дамуы. Дәстүрлі киімдерінің этнографиялық ерекшеліктері. Бас киімдер мен аяқ киімдер. Дәстүрлі әшекейлер. Киімдер түстерінің үйлесімділігі және олардың этникалық өзгешеліктері. Закавказья халықтарының дәстүрлі тағамдары. Шаруашылық мәдени типтермен тамақтану жүйесінің өзара байланысы. Қоғамдық және отбасылық тұрмысы. Қонақжайлылық салт-дәстүрлері. Кек алу. Тиымдық дәстүрлер. Діни наным-сенімдер. Фольклоры. XX ғасырдың басы - XXI ғасырдың соңындағы Закавказьядағы этнотерриториялық жанжалдар. Этносаралық шиеленістердің себептері мен салдары. Закавказьядағы қазіргі этноәлеуметтік және этномәдени үдерістер.

Солтүстік Кавказ халықтары

Солтүстік Кавказ және Дағыстан халықтарының әлеуметтік стратификациясының ерекшеліктері. Жерді игеру және жерді пайдаланудағы формалары. Солтүстік Кавказ халықтарының әлеуметтік нормативті мәдениетінің сипаттамасы. Дәстүрлі әлеуметтік институттары (аталық, қонақжайлылық, туыстық, өзара көмек беру дәстүрі және т.б.). Мұсылманшылық аймақтардағы адат пен шариаттың өзара байланысы. Аймақтағы халықтардың негізгі егіншілік шаруашылығы. Таулы егіншілік. Өсімдік өсіру мәдениеті. Егіншілердің еңбек құралдары. Солтүстік Кавказ халықтарының малшаруашылығы. Таулы және жазық далалардағы шаруашылық жүйелерінің өзара толықтырулары. Халықтық кәсіптер мен қолөнер. Металлөңдеу, қыш өндірісі, кілем тоқу және т.б. «Шеберлер ауылы». Таулы ауылдар мен жазық елді-мекендер. Қалалардың материалдық және тұрмыстық мәдениеті. Баспана түрлері, ішкі бөлмелерінің ерекшеліктері, олардың мүшелеріне атқаратын мағанасы. Үй іші бұйымдары. Жауынгерлік және тұрғын жай мұнаралар. Табынатын архитектуралар. Солтүстік Кавказ және Дағыстан халықтарының дәстүрлі киімдеріндегі этнографиялық

сипаттамалар: ұқсастық және ерекшеліктер. Дәстүрлі әшекейлер. Әртүрлі жас мөлшерлеріндегі және этноәлеуметтік топтардың киімдеріндегі ерекшеліктер. Солтүстік Кавказ және Дағыстан халықтарының дәстүрлі тағамдары. Кавказ халықтарының тамақтану мәдениетінде ортақ кавказдық ұқсастық, аймақтық ерекшеліктер және өзгешеліктің енуі. Солтүстік Кавказ және Дағыстан халықтарының дәстүрлі күнтізбелік жүйелері және күнтізбелік ғұрыптар. Тіршіліккамы жүйесіндегі салт-дәстүрлер. Жерлеу әдет-ғұрыптары. XX ғасырдың басы - XXI ғасырдың соңындағы Солтүстік Кавказ және Дағыстандағы этнотерриториялық жанжалдар. Этносаралық шиеленістердің себептері мен салдары. Солтүстік Кавказ және Дағыстандағы қазіргі этноәлеуметтік және этномәдени үдерістер.

Солтүстік және Шығыс Африка халықтары

Африканың тарихи-мәдени және географиялық сипаттамасы. Африка халықтарының этногенезі және этникалық тарихы. Африка халықтарының тілдік классификациясы. Африка халықтарының діні және сенім нанымдары.

Солтүстік және Шығыс Африка халықтары. Солтүстік Африканың өндіруші шаруашылық ошақтары. Солтүстік Африка халықтары: Алжир, Египет, Батыс Сахара, Ливия, Мавритания, Марокко, Судан және Тунис халықтары. Араб басқыншылығы және тілдік классификация. Шаруашылығы және материалдық мәдениеті. Соқалы және қол егіншілігі. Араб-малшылары. Рухани мәдениет және халық шығармашылығы. Отбасы және отбасылық қатынастары. Нилоттардағы неке. Қек алу. Діні.

Шығыс Африка халықтары. Бурунди, Джибути, Замбии, Зимбабве, Кения, Комор аралдарының, Мадагаскар, Малави, Мозамбик, Руанда, Сейшель аралдарының, Сомали, Танзания, Уганда және Эфиопия тұрғындары. Шығыс Африка халықтарының этнолингвистикалық классификациясы. Шаруашылығы және материалдық мәдениеті. Егін шаруашылығы және мал шаруашылығы. Номадизмнің африкалық түрі. Қосалқы кәсіп. Тоқымашылық. Рухани мәдениет және халық шығармашылығы. Отбасы және отбасылық қатынастары.

Оңтүстік және Батыс Африка халықтары

Оңтүстік Африка халықтары. Ботсвана, Лесото, Намибия, Свазиленд, Оңтүстік-Африка Республикасы. Аймақтың тілдік және антропологиялық сипаттамасы. Тропикалық кетпенді жер шаруашылығы және көшпелі, жайылмалы мал шаруашылығы. Баспана. Киімі. Әлеуметтік ұйымы, наным сенімі. Отбасы және отбасылық қатынастары. Бушмендер және готтентоттар. Шаруашылық-мәдени типтері. Пигмейлер.

Батыс Африка халықтары. Бенин, Буркина-Фасо, Гамбия, Гана, Гвинея, Гвинея-Бисау, Кабо-Верде, Кот-де-Ивуар, Либерия, Мали, Нигер, Нигерия, Сенегал, Сьерра-Леон, Тогоның халқы. Тілдік семьялар және антропологиялық топтар. Шаруашылық түрлері және діни наным-сенімдері. Баспанасы. Дәстүрлі киімі. Тағамы. Кәсіптері. Мәдениет ескерткіштері. Архитектуралық дәстүрі. Халық шығармашылығы.

Орталық Африка халықтары. Ангола, Габон, Заир, Камерун, Конго т.б. және Орталық Африка Республикасы. Чадтық және сахаралық антропологиялық типтер. Этнолингвистикалық сипаттама. Дәстүрлі шаруашылық. Баспанасы. Тамағы. Киімі. Әлеуметтік қатынастары. Отбасы және отбасылық қатынастары. Рухани мәдениеті. Діні.

Қазіргі кезеңдегі Африкадағы этникалық үдерістер. Трайбализм. Отаршылдықтың зардабы. Интеграциялық және консолидациялық үдерістер. Ағылшын-африкандықтар (ағылшын отаршылдарының ұрпақтары) және африканерлер (голландия отаршылдарының ұрпақтары).

Солтүстік Америка халықтары

Континентке алғашқы адамдардың қоныстануы. Палеоиндейцтер және олардың шаруашылығы. Субарктикалық және арктикалық аймақтар. Әртүрлі экологиялық орталарға адамдардың бейімделуі. Американың жергілікті халқын шаруашылық кәсібіне байланысты классификациялау.

Солтүстік Америка және Мезоамерика. Солтүстік Американың (эскимостар) арктикалық облыстары. Негізгі кәсібі. Еңбек құралы. Дәстүрлі мәдениеті. Солтүстік орманды аймақ (алгонкиндар және атапаски). Баспана. Киім-кешек. Солтүстік Американың солтүстік-батыс (тынықмұхиттық) жағалаулары (тлинкиттер, хайда, сәлиш, вакаши және т.б.). Калифорния (хока, пенути, алгонкиндар, шошондар, атапаски, лутуами және т.б.). Материалдық мәдениеті. Діні. Солтүстік Американың шығысының орманды аймақтары (делаварлар, могикандар, ирокез тайпалары, мусгок тобы). Прерии (сиу-дакота, ассинобойн, айова, омаха және алгонкиндер). АҚШ-тың оңтүстік-батысы мен Мексиканың солтүстігі (пима, папаго, навахи, хопи).

Орталық және Оңтүстік Америка халықтары

Мезоамерика. Майялардың мәдениеті. Экономикасының негіздері. Майялардағы жазу-сызуы. Юта-ацтек тілдік семьясы. Майя-киче, михе-сокеи және басқа тілдік семьялар. Шаруашылығы. Тас өңдеу. Ацтектердегі сауда. Үлкен отбасылы топтар. Діні.

Оңтүстік Америка. Оңтүстік Американың орманы және далалары (Бразилияның, Аргентинаның, Боливияның және Парагваяның аңшылары мен терімшілері). Тілдік семьялар. Оңтүстік Американың тропикалық ормандары (аравактар, тупи-гуарандар). Орталық Андтар (Эквадор, Перу, Боливия, Чили). Инктер. Егіншілік. Аңшылық және балық аулау. Инк мемлекеті. Қоғамдық қатынастары. Діні. Отты Жер (алакалуфтар және ягана). Экзогамиялық топтар. Діни нанымдары.

Еуропалықтардың отарлауына дейінгі Америка халықтарының шаруашылығы мен материалдық және рухани мәдениеті. Еуропалықтардың Американы жаулап алуы және отарлауы. Отаршылдық саясаттың салдары. Африкадан күшпен қоныс аударту. Құл сату дәуірі. Этникалық өзіндік сананың өзгеріске ұшырауы. Шығу тегі әртүрлі этникалық топтар. “Негр”, “метистер” категорияларының мазмұны. Отаршылдық кезеңнен кейінгі Америкадағы этностар және мәдениет.

Қазіргі заманғы Америкадағы этникалық үдерістер. Континент ішіндегі көші-қон. Америка континенті халықтарының мәдениетаралық өзара әрекеттесуі.

СЕМИНАР САБАҚТАРЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. Еуропалықтардың Австралия мен Мұхиттық аралдарды жаулауы және оның зардаптары
2. Папуас және Жаңа Зеландия халықтары
3. Таяу Шығыс халықтарының материалдық және рухани мәдениеті
4. Үндістан халықтарының отбасылық қатынастары мен рухани мәдениеті
5. Оңтүстік Азия халықтарының діни наным сенімдері
6. Оңтүстік-Шығыс Азия халықтарының шаруашылығы мен материалдық мәдениеті
7. Оңтүстік-Шығыс Азия халықтарының рухани мәдениеті
8. Қытай халықтары
9. Моңғолдардың рухани және материалдық мәдениеті.
10. Солтүстік Африка тарихи-мәдени ерекшеліктері
11. Шығыс Африка халықтары
12. Солтүстік Америка халықтарының тарихи этнографиялық ерекшеліктері
13. Прибалтика халықтары
14. Кавказ халықтары
15. Сібір халықтарының тарихи мәдени ерекшелігі

СТУДЕНТТІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. Австралия халықтары
2. Полинезия халықтары
3. Түркия халықтары
4. Алдыңғы Азия халықтарының діні
5. Үндістан халықтарының отбасы және отбасылық қатынастары
6. Шри-Ланка халықтары
7. Вьетнамдықтардың материалдық мәдениеті
8. Камбоджа халықтары
9. Жапония халықтары
10. Корей халықтары
11. Моңғолдар
12. Оңтүстік Африка халықтары
13. Орталық Африка халықтары
14. Американы еуропалықтардың жаулап алуы және отарлауы
15. Батыс Еуропа халықтары
16. Маори (Жаңа Зеландия) халқы мәдениетінің ерекшелігі

17. Поволжье халықтарының ұқсастығы мен ерекшелігі
18. Кавказ халықтарының классификациясы
19. Африка халықтарының антропологиялық классификациясы
20. Америка халықтарының антропологиялық классификациясы

ҰСЫНЫЛАТЫН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Негізгі:

1. Этнология (Этнография). – М., 2015. – 580 с.
2. Пивоев В. М. Этнос и нация: проблемы идентификации М: Директ-Медиа, 2013.- 111 с.
3. Арутюнов С. А., Сергеев Д. А. Древние культуры азиатских эскимосов. – М: Директ-Медиа, 2014. - 210 с.
4. Артыкбаев, Ж.О. Этнология: учебник для вузов. – Алматы, 2006.
5. Лурье С.В. Историческая этнология. – М., 2003.
6. Садохин А.П., Грушевицкая Т.Г. Этнология. – М., 2012.
7. Қалшабаева Б.К. Теориялық этнология. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 236 б.

Қосымша:

1. Тавадов Г.Т. Этнология. Современный словарь-справочник. – М., 2007.
2. Энциклопедический справочник «Весь мир». Расы, народы, нации и народности. Минск, Москва, 2013.
3. Коренные малочисленные народы Севера и Сибири в условиях глобальных трансформаций. - Сибирский федеральный университет, 2012.- 643с.
4. Арутюнов С. А., Абдушелишвили М. Г., Калоев Б. А. Народы Кавказа. Антропология, лингвистика, хозяйство. – М: Директ-Медиа, 2014.- 198 с.
5. Армяне / отв. ред. Л.М. Варданян, Г.Г. Саркисян, А.Е. Тер-Саркисянц; Ин-т этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН; Ин-т археологии и этнографии ИАН РАН. - М. : Наука, 2012. - 648 с. (Народы и культуры).
6. Башкиры / отв. ред. Р.Г. Кузеев, Е.С. Данилко; Ин-т этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН; Ин-т этнологических исследований им. Р.Г. Кузеева Уфимского научного центра РАН; Ин-т истории, языка и литературы Уфимского научного центра РАН. - М.: Наука, 2015. - 662 с. - (Народы и культуры).
7. Грузины / отв. ред. Л.К. Бериашвили, Л.Ш. Меликишвили, Л.Т. Соловьева; Ин-т этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН; Национальная академия наук Грузии; Комиссия по истории, археологии и этнологии ИАН Грузии. - М.: Наука, 2015. - 813 с. - (Народы и культуры).
8. Ингуши / отв. ред. М.С.-Г. Албогачиева, А.М. Мартазанов, Л.Т. Соловьева ; Ин-т этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН ; Ингушский государственный университет. - М.: Наука, 2013. - 509 с. - (Народы и культуры).

9. Осетины - М.: Наука, 2012. - 605 с.

10. Узбеки / отв. ред. З. Х. Арифханова, С. Н. Абашин, Д.А. Алимова; Ин-т этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая РАН; Ин-т истории АН Республики Узбекистан.— М.: Наука, 2011.— 688 с.— (Народы и культуры).

11. Чеченцы / отв. ред. Л.Т. Соловьева, З.И. Хасбулатова, В.А. Тишков; Ин-т этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН; Комплексный научно-исследовательский ин-т им. Х.И. Ибрагимова РАН. – М.: Наука, 2012. – (Народы и культуры).

12. Якуты (Саха) / Отв. ред. А.Н. Алексеев, Е.Н. Романова, З.П. Соколова. М.: Наука, 2012. 599 с. - Серия «Народы и культуры».

DT 1207 ДҮНИЕЖҮЗІ ТАРИХЫ

Көлемі - 2 кредит

Құрастырушылар:

Мырзабекова Р.С. - тарих ғылымдарының кандидаты, археология, этнология және музеология кафедрасының доценті

Мийманбаева Ф.Н. - тарих ғылымдарының кандидаты, археология, этнология және музеология кафедрасының доценті

Пікір жазғандар:

Ахметова Ж. – тарих ғылымдарының кандидаты, Қазақ мемлекеттік қыздақ педагогикалық университетінің доценті

Кокебаева Г.К. – тарих ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессоры

ТҮСІНДІРМЕ ХАТ

«Дүние жүзі тарихы» курсы «Ежелгі дүние», «Орта ғасырлар тарихы», «Жаңа және қазіргі заман тарихы» бөліктерінен тұрады. Дүние жүзі тарихы алғашқы мемлекеттер пайда болған кезеңнен қазіргі уақытқа дейінгі адамзат тарихының өзекті мәселелерін қарастырады. Салыстырмалы тарихи сараптама негізінде әлем тарихының кезеңдері, оның маңызды сатылары, ежелгі және жаңа өркениеттердің ерекшеліктері, адамзат тарихындағы олардың орны мен маңызы көрсетіледі. Адамзат дамуындағы ғаламдық үдерістерді түсіну, қоршаған ортаның күрделі және көп жақты көріністерінде дұрыс бағдар жасауға мүмкіндік береді.

Дүние жүзі тарихы пәні тарихи дәуірлердің жетекші елдерінің ішкі мәселесін, әлеуметтік қатынастарын, идеологиясы мен халықаралық қатынастарын қарастырады. Бұл мәселені білу студенттерге тарихи үдерістердің негізгі сатыларындағы оның даму тұрақтылығы мен тиімділігінен мәлімет береді.

Курстың алдында оқылатын пәндер: дүние жүзі тарихының мектеп деңгейіндегі базалық курсы мен меңгеруі керек.

Пәнді игеру үшін қажетті **біліктілігі мен дағдысы**. Дүние жүзі тарихы логикалық тұрғыда және мазмұндық деңгейде өзге пәндермен байланысы бар. Атап айтар болсақ, ежелгі дүние тарихы, орта ғасырлар тарихы, жаңа және қазіргі заман тарихы, Қазақстан тарихы, өнер тарихы, әлем діндерінің тарихы, өркениеттер тарихы, халықаралық қатынастар тарихы, философия. Бұл пәндер дүние жүзі тарихын оқып түсіну үшін фактологиялық және методологиялық база дайындайды.

Дүние жүзі тарихы пәнінің негізінде саяси және билік институттары, қоғамның әлеуметтік құрылымы, халықаралық қатынастар мен дипломатияның белгілері, халықтардың мәдени мұрасы сияқты маңызды тарихи мәселелер жатыр.

Дүние жүзі тарихы курсы игеру нәтижесінде студент білуге тиіс:

- Әртүрлі өркениеттердің даму сатылары, әлем тарихының негізгі оқиғалары; тарихи тұлғалар;
- Тарихи үдерістің қозғаушы күштері мен заңдылықтары, қоғамның саяси ұйымындағы адамның орны;
- Дүние жүзі тарихының кезеңдерін бағалаудағы дәстүрлі және қазіргі ұстанымдар;
- Қоғам мен мемлекеттің тарихи даму барысында қалыптасқан мәдениет пен құндылықтың маңызды жетістіктері.

Дағдысы:

- Түрлі деректермен жұмыс жасау және мәліметтерді тиімді іздеу дағдысын меңгеру;
- Деректік мәліметтерді сараптамадан өткізу дағдысы;
- Тақырыптарға реферат және аннотация жаза алу;
- Өз пікірін логикалық тұрғыда дұрыс, анық және аргументация арқылы құру дағдысы;
- Көпшіліктің алдында өз пікірін әлеуметтік қолданыстағы формалар арқылы дәлелдей алу;
- Тарихи үдерістер мен оқиғалардың негізгі сипатын анықтай алу;
- Тарихи оқиғалардың сабақтары мен нәтижелерін білу және сонымен байланысты саналы шешім қабылдай алу.

Игеруі тиіс:

- Әлем тарихының оқиғалары, негізгі тарихи тұлғалар, әлем мәдениетінің жетістіктерін талдай білу;
 - Тарихи әдебиеттермен, деректермен зерттеу, іздеу жұмыстарын жасай алу;
 - Тарихи үдерістердің көп варианттылығын түсіну, ғылыми мәселелерге қатысты әртүрлі көзқарастар мен пікірлердің болатындығын білу;
 - Мәдениеттің, еркіндіктің, азаматтықтың, гуманизмнің базалық құндылықтарын меңгеру;
- Өз білімін үнемі жетілдіру жолында болу.

ПӘННІҢ ТАҚЫРЫПТЫҚ ЖОСПАРЫ

№	Тақырыптың атауы
1	Кіріспе
2	Ежелгі дүние тарихы
3	Орта ғасырлар тарихы
4	Жаңа тарих
5	АҚШ-тың пайда болуы. Конституцияның қабылдануы
6	XVIII ғ. Ұлы Француз буржуазиялық революциясы
7	XIX ғ. Германияны біріктіру үшін күрес
8	I Наполеон дәуіріндегі Франция
9	XIX ғ. соңы мен XX ғ. басындағы халықаралық қатынастар

10	Қазіргі заман тарихы
11	Екінші дүниежүзілік соғыс: себептері, сипаты, нәтижелері
12	«Қырғи-қабақ» соғыс кезеңіндегі халықаралық қатынастар
13	Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі Францияның әлеуметтік-экономикалық және асяси дамуындағы ерекшеліктер
14	ГФР-дың әлеуметтік-экономикалық және саяси дамуының ерекшелігі
15	Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі Ұлыбританияның әлеуметтік-экономикалық және саяси дамуындағы ерекшеліктер

ПӘННІҢ МАЗМҰНЫ

Кіріспе

Курсты оқыту мақсаты: Дүние жүзі тарихы курсына Еуропа, Америка, Шығыс елдерінің тарихын синхронды қарастырып, жалпылама қорытындылар шығарып, жеке елдердің ортақ және ерекше көріністерін анықтап, біртұтас тарихи үдерістің бөлігі ретінде қарастыру.

Міндеттері: адамзат қоғамының тарихи жолы туралы толық қанды түсінік беру, бұл үдерістің бірлігі мен көпжақтылығын көрсету, тарихи өркениетке жан-жақты көзқараспен қарау; тарихи даму жолы туралы ортақ түсінік беру.

Зерттеу аймағы: адамзат тарихының ежелгі дүниеден қазіргі кезеңге дейінгі тарихы.

Зерттеу тәсілдері: дәрістер, семинар сабақтары, деректерге сараптама жасау, мәселелерді талқылау, СӨЖ жұмыстары, рефераттарды саралау.

Аталмыш пәннің өзге ғылымдар арасындағы орны: өзге тарих пәндерімен салыстырғанда «Дүние жүзі тарихы» алғашқы өркениеттердің пайда болу себептерін, даму ерекшеліктерін, жаңа экономикалық қатынастарды, әлеуметтік және сословиялық құрылымды, мемлекеттік ұйымдарды, идеологиялық және діни өмірді, ұоғамның жалпы даму үдерісін зерттеп, ұоғам өмірінің көріністеріне сараптама жасап, өзара ықпалдастығы мен байланысын зерттейді.

Пән дамуының негізгі сатылары: Дүние жүзі тарихы туралы түсінік. «Батыс», «Шығыс» түсініктерінің пайда болуы. Тарихи танымның ғылыми қағидаттары: тарихилық қағидасы, шынайылық қағидасы, әлеуметтік ұстаным қағидасы, альтернативтік қағида, тарихты зерттеудегі ғылымилық пен шынайылық.

Ежелгі философтар, тарихшылар, географтар адамзат қоғамының тарихындағы географиялық фактордың орны туралы. Антикалық тарихнаманың қалыптасуы мен дамуы. Геродот. Фукидид. Тарихнамадағы антикалық философиялық ой және тарихнама. Рим тарихнамас. Тацит. Антикадағы тарихи ой ерекшелігі. Циклдық.

Шарль Монтескье, әртүрлі халықтардың тарихы мен дамуындағы, мәдени және материалдық байлығындағы климаттық және географиялық

фактордың орны. Маркистердің географиялық факторды жоққа шығаруы. Детерминизмнің екі формасы – географиялық және саяси экономикалық.

Қоғамның қазіргі түрлері және әлем тарихы. Формациялық, мәдени, өркениеттік ұстанымдары, олардың қарым-қатынастары. К.Маркс пен Ф.Энгельстің қоғамдық-экономикалық теориясы. Тарихи үдерістің еуропа центристік моделі, шығыс қоғамдарына қатысты эвристикалық шектеулігі. Шектеулі өркениеттер теориясы, Н.Данилевский, О. Шпенглер, А.Тойнби. Өркениеттердің стадиялық дамуы. Тарихи үдерістің негізгі интерпретациясы.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Ежелгі дүние тарихы

Ежелгі Шығыс тарихы. Шығыстағы мемлекеттік бірлестіктердің пайда болуы. Шумер, Вавилон, Египет, Үндістан, Қытай тарихының өркениеттік дамуға қосқан үлесі.

Ежелгі Греция тарихы. Тарихтағы Ежелгі Греция орны. Жерорта теңізі аймағында ерте таптық қоғамдар мен мемлекеттердің пайда болуы. Грек өркениетінің қалыптасуындағы архаикалық кезең. Азамат соғысы қоғамдық карама-қайшылықтың нәтижесі ретінде. Ерте грек тираниясы демократияға жол ретінде. Греция өміріндегі полистің орны. Афина. Спарта, Рулық аксүйектер мен жаңа аксүйектер арасындағы күрес. Солн реформасының сипаты. Классикалық кезең: афина құлиеленушілік демократиясының қалыптасуы және гүлденуі. Перикл. Қоғам мен мемлекеттің дағдарысы. Александр Македонскийдің жаулап алушылық соғыстары, әлемдік ірі империяның қалыптасуы және оның тағдыры. Шығыс Жерорта теңізі аймағының елдері. Алдыңғы Азия, Қара теңіз жағалаулары елдері эллиндік монархия кезінде. Римдіктердің гректерді жеңуі.

Ежелгі Рим тарихы. Ежелгі Рим тарихының ерте кезеңіндегі құлиеленушілік қоғамның экономикалық, әлеуметтік, саяси дамуының ерекшеліктері мен заңдылықтары. Республиканың қалыптасуы, оның гүлденуі. Спартак көтерілісі. Пуний соғыстары. Рим мемлекетінің территориялық ұлғаюы кезеңіндегі билік түрлері. Сулланың әскери диктатурасы. Цезарь реформасы, оның нәтижелері. Гай Октавиан Август. Ерте Рим империясы – принципат кезеңі. Империядағы дағдарыс. Азамат соғыстары. Шектеусіз монархия – доминаттың пайда болуы. Шығыс және Батыс Рим империясының пайда болуы. Батыс Рим империясының жойылуы.

Орта ғасырлар тарихы

Ерте орта ғасырлар кезеңіндегі Еуропа. Батыс Рим империясының құлауы. Еуропадағы варварлық патшалықтар. Каролингтік өркендеу. Ұлы Карл империясы. Еуропаның христиандануы және католик шіркеуінің күшеюі. Византияның құлдырай бастауы. Осман империясының қалыптасуы. Батыс Еуропа қалаларындағы коммуналдық қозғалыс. Бюргерлердің экономикалық және саяси жағдайының күшеюі. Англияның, Францияның, Германияның XI-XIII ғғ. феодалдық экономикасының ерекшелігі. XIV ғ. Еуропадағы дағдарыс.

Англия мен Франция арасындағы жүз жылдық соғыс. Франциядағы Жакерия. Англиядағы Уот Тайлер көтерілісі.

Кейінгі орта ғасырлар. Ұлттық мемлекеттердің пайда болуы мен күшеюі. Қасиетті Рим империясы. Испан империясының қуатының кетуі. Реформация: Англия мен Франциядағы діни соғыстар. Германиядағы Ұлы Шаруалар соғысы. Еуропадағы ірі мемлекеттердің экономикалық және саяси жетекшілік үшін күресі. Капитализм генезисі. Нидерланды – капитализм жеңіске жеткен алғашқы мемлекет. Англиядағы капиталдың алғашқы қорлану процесінің ерекшеліктері, әлемдік шаруашылық пен саудадағы жетекшілігі. Ұлы державалар арасындағы әлемді бөлісу.

Жаңа тарих

XVII ғ. ағылшын буржуазиялық революциясының ерекшелігі. Ағылшын реформациясының ерекшелігі. Пуритандық, революцияның идеологиясындағы орны. Пуританшылдықтың негізгі ағымдары: индипенденттер мен пресвитериандар. Ағылшын буржуазиялық революциясының негізгі сатылары. Ұзақ Парламенттің заң шығарушылық қызметі, оның таптық сипаты. Индипендент республикасы. Кромвель протектораты. Стюарттар реставрациясы, оның себептері. 1688 ж. Мемлекеттік төңкеріс. «Құқықтар туралы билль». Ағылшын революциясының тарихи маңызы. Англияның сыртқы саясатының негізгі бағыттары және зерттелу деңгейі.

АҚШ-тағы білімнің пайда болуы. Конституцияның қабылдануы

Англияның солтүстік америка отарларындағы әлеуметтік-экономикалық жағдай. Солтүстік американдық ұлтының қалыптасуы. Американдық ағартушылық.

Б. Франклин. Т. Джефферсон. Метрополия мен отарлар арасындағы қайшылықтың күшеюі. Азаттық қозғалыстың басталуы. Таптық күштердің орналасуы: патриоттар мен лоялистер. Қарулы қақтығыстың басталуы және тәуелсіздікті жариялау. «Тәуелсіздік декларациясы», оның тарихи маңызы. 1775-1781 жж. әскери оқиғалардың негізі сатылары. Версаль бітімі және АҚШ тәуелсіздігінің мойындалуы. АҚШ-тың мемлекеттік құрылымының қалыптасуы. 1787 ж. «Конфедерация баптарынан» конституцияға дейін. Америка буржуазиялық революциясының сипаты мен ерекшелігі. Негізгі нәтижелері мен тарихи маңызы. Тәуелсіздік тарихы бойынша тарихнама.

Француз ағартушылығы. Француз ағартушылығының негізгі ағымдары. Ш. Монтескье, Ф.М. Вольтер, Д.Дидро және «Энциклопедия». Ағартушылықтың эгалитарлық қанаты. Ж.Ж. Руссо. Ж. Мелье, Морелли, Г. Мабли. Алдыңғы қатарлы идеялардың таралуы. Француз ағартушылығының тарихнамасы. Тәуелсіздік жолындағы соғыстың тарихнамасы.

XVIII ғ. Ұлы Француз буржуазиялық революциясы

Революция себептері. Революцияның негізгі сатылары. Бас Штаттардың шақырылуы. Ұлттық Құрылтай жиналысы, оның заңшығарушылық және

әлеуметтік бағыты. Варен дағдарысы. Заң шығарушылық жиналыс. Соғыстың басталуы, оның сипаты. Монархияны құлату, республиканың орнауы. Билікке жирондистердің келуі. Ұлттық Конвенттің шақырылуы, оның құрамы. Француз буржуазиялық революциясының сипаты. Тарихнамасы.

Якобиншілер диктатурасы. Якобиншілердің билік басына келуі. Аграрлық мәселенің шешілуі. 1793 ж. Конституция. Үкіметтік мекемелер. Демократиялық ұйымдардың орны. Париж Коммунасы. Террор саясаты. Якобиншілердің әлеуметтік-экономикалық саясаты. Якобин диктатурасының сипаты, ішкі қайшылықтары. Якобин диктатурасының құлауы, тарихнамалық мәселелері. Заманауи тарихнамадағы якобиншілер диктатурасының проблемалары.

XIX ғ. Германияны біріктіру үшін күрес

XIX ғ. 50-60-жж. өнеркәсіптік төңкерістің жетістіктері. Экономикалық көтерілу себептері. Ауыл шаруашылығында капитализм дамуының Прусстық жолы. Австрия мен Пруссияның Германиядағы гегемондық үшін күресі. Буржуазиялық-либералдық қозғалыс. Пруссиядағы конституциялық қақтығыс және О.Бисмарктың билікке келуі. XIX ғ. 50-60-жж. Германиядағы жұмысшы қозғалысы. Социал-демократиялық жұмысшы партиясының пайда болуы. Пруссияның басшылығымен Германияның бірігуі. Солтүстік герман одағының пайда болуы. Герман империясын жариялау. Германияны «жоғарыдан» біріктірудің сипаты мен маңызы.

I Наполеон дәуіріндегі Франция

18 брюмердегі төңкеріс. 1799 ж. Конституция. Консулдық тәртібі. Империяны жариялау. Әкімшілік орталықтандыру. Демократиялық еркіндіктердің жойылуы. «Наполеон кодекстері». Рим папасымен конкордат. Консулдық пен империя тұсындағы Францияның әлеуметтік-экономикалық дамуы. Наполеон соғыстарының сипаты мен мақсаты. 3-4 коалициялармен Францияның соғысы. Құрылықтық блокада. Тильзит бітімі. Наполеон әскерінің жетістіктерінің себептері. Наполеон империясындағы ішкі дағдарыс. Бурбондардың бірінші реставрациясы. 100 күн. Бурбондардың екінші реставрациясы. Тарихнама.

XIX ғ. соңы мен XX ғ. басындағы халықаралық қатынастар

Франк-герман қарама-қайшылығы. «Үш императорлар одағы». 1877-1878 жж. орыс-түрік соғысы. Австро-орыс, орыс-герман қатынастарының ушығуы. Үштік Одақтың пайда болуы. Франк-орыс одағы. Ағылшын-француз және ағылшын-орыс қарама-қайшылығы. Оқшауланудың ағылшындық саясаты. Территориялық бөлістің аяқталуы. Антанта. Ағылшын-орыс келісімі. Блоктардың әскери-стратегиялық жоспары. Бірінші дүние жүзілік соғыстың басталуы.

Қазіргі заман тарихы

Фашизмнің пайда болу тарихы. Герман және итальян фашизмі: ортақтығы мен ерекшелігі (компаративті анализ). Фашизмнің тарихи тамырлары. Фашизмнің пайда болуы және әлеуметтік негізі. Италия билігіне фашистердің келуі. Германияда фашистік диктатураның қалыптасуы. Италия мен Германияда фашизмнің жеңу себептері. Фашистік партиялар мен ірі монополистер арасындағы байланыс. Экономикалық доктрина. «Корпоративизм». Фашистік мемлекеттің қоғамды бақылау тәсілдері. Идеологияның негізгі белгілері. Фашистік мемлекеттердің агрессиялық сыртқы саясаты. Еуропада соғыс ошақтарының пайда болуы.

Екінші дүниежүзілік соғыс: себептері, сипаты, нәтижелері

Екінші дүниежүзілік соғыстың себептері мен сипаты. Мюнхен келісімі. Кеңес-герман келісімі. Екінші дүниежүзілік соғыстың басталуы. Әскери қимылдардың негізгі ошақтары. Берлин пактісі. Тынық мұхит бассейніне Жапон экспансиясы. КСРО-ға фашистік Германияның бас салуы. Антигитлерлік коалицияның қалыптасуы: негізгі сатылары. Еуропада екінші майданның ашылуы. Гитлерлік блоктың жеңілуі. Германия мен Жапонияның капитуляциясы. Екінші дүниежүзілік соғыстың аяқталуы.

«Қырғи-қабақ» соғыс кезеңіндегі халықаралық қатынастар

II дүниежүзілік соғыстың қорытындысы. Әлемдік социалистік жүйенің қалыптасуы. Герман мәселесі. «Тежеу доктринасы», «Трумэн доктринасы», «Маршалл жоспары». Солтүстік Атлант Блогының пайда болуы. Германияны екіге бөлу. ГФР пайда болуы. «Қырғи-қабақ» соғыстың басталуы. «Қырғи-қабақ» соғыстың сатылары: ушығу және басылу сәттері. Кореядағы соғыс. Берлин және Кариб дағдарысы. Вьетнамдағы соғыс. Хельсинкидегі қауіпсіздіктің Қорытынды Актісіне қол қою. Ауғанстанға кеңес әскерлерін кіргізу. 80-ж. Соңындағы сыртқы саяси курстың өзгеруі. КСРО-ның ыдырауы. «Қырғи-қабақ» соғыстың аяқталуы.

Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі Францияның әлеуметтік-экономикалық және асыи дамуындағы ерекшеліктер

Франциядағы «Уақытша тәртіп». Франциядағы 4-Республика және оның ерекшелігі. Франция және «Маршалл жоспары». Француз отарлық империясының ыдырауы. Алжир дағдарысы. Ш. де Голь. 5-Республика және оның ерекшелігі. 1968 ж. Оқиға. 1971 ж. Франциядағы президенттік сайлау. Франсуа Миттеранның ішкі саясаты. Франциядағы қазіргі әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдай. Н.Саркози үкіметі.

ГФР-дың әлеуметтік-экономикалық және саяси дамуының ерекшелігі

Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі Германиядағы оккупациялық биліктің саясаты. ГФР-дың қалыптасуы. 1948 ж. Экономикалық реформа және «әлеуметтік нарықтық шаруашылық». ГФР-дағы негізгі саяси партиялар мен қозғалыстар. 50-60 жж. ХДС/ХСС партияларының ішкі және сыртқы саясаты.

Саясаттағы бет-бұрыс: «үлкен коалицияның» пайда болуы. «Кіші коалицияның» билікке келуі және «шығыстық саясат». Германияның 70-80 жж. экономика мен саясаттағы эволюция. Германияның бірігуі және қазіргі әлнуметтік-экономикалық және саяси жағдайы. А.Меркель үкіметінің ішкі және сыртқы саясаты.

Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі Ұлыбританияның әлеуметтік-экономикалық және саяси дамуындағы ерекшеліктер

Лейбористердің ішкі саясаты. Британ отарлық жүйенің ыдырауы. Анлия және «Маршалл жоспары». Консерваторлардың билікке келуі. Консерваторлардың ішкі және сыртқы саясаты. Еуропалық экономикалық интеграцияның мәселелері. 60-70 жж. лейбористік партия. Ирланд мәселесі: тарихы мен қазіргі жағдайы. М. Тэтчер үкіметінің саясаты. Ұлыбританияның қазіргі әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайы. Гордон Браун үкіметінің ішкі және сыртқы саясаты.

Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі АҚШ-тың әлеуметтік-экономикалық және саяси дамуы. АҚШ-тың сыртқы саяси ұстанымдарының күшеюі. «Трумэн доктринасы». «Маршалл жоспары». Солтүстік Атлантикалық Одақ. «Қырғи-қабақ соғыс» мәселелері. Кореядағы соғысқа қатысу. Дж.Кеннеди мен Л.Джонсон үкіметінің ішкі және сыртқы саясаты. Р. Никсон және Дж. Фордтың президенттік мерзімі. «Рейгономика» және АҚШ сыртқы саясатындағы алға жылжушылық. Р. Рейган мен Д. Буштың ішкі және сыртқы саясаты. Б.Клинтонның перзиденттікке келуі. Дж. Буш президенттігі. Ирактағы соғыс. АҚШ-тың қазіргі таңдағы әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайы. Б. Обама үкіметінің ішкі және сыртқы саясаты.

СЕМИНАР САБАҚТАРЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. Ежелгі Египеттегі әлеуметтік-экономикалық және саяси байланыстар.
2. «Иллиада» және «Одиссеи» шығармалары бойынша Ежелгі Грецияның шаруашылық қатынастары.
3. Ежелгі грек полисі, пайда болуы мен мәні.
4. XII таблица заңы бойынша Римдегі қоғамдық қатынастар.
5. Цезарь мен Тацит еңбектері бойынша герман тайпаларының шаруашылық және қоғамдық өмірі.
6. Ортағасырлық қалалар.
7. XVII ғ. ағылшын буржуазиялық революциясы.
8. XIX ғ. соңындағы халықаралық қатынастар.
9. Бірінші дүниежүзілік соғыс.
10. Ұлы француз буржуазиялық революциясы.
11. Солтүстік америка отарларының тәуелсіздік үшін күресі. АҚШ-тың пайда болуы.
12. Версаль-Вашингтон жүйесі.

13. Ф.Д.Рузвельттің «жаңа бағыты».
14. Германиядағы Веймар республикасы.
15. Ғаламдану процесі және әлемдік жүйедегі мемлекеттер.

СТУДЕНТТІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. XIV Людовигтің ішкі және сыртқы саясаты.
2. Англиядағы өнеркәсіптік төңкеріс.
3. XVII ғ. 40-жылдарындағы Англиядағы азамат соғыстары.
4. Польшаны жіктеу және оның салдарлары.
5. XIX ғ. ортасындағы Германияның бірігуі.
6. Бірінші дүниежүзілік соғыс қарсаңындағы халықаралық қатынастар.
7. Қырым соғысы.
8. 1861-1865 жж. АҚШ-тағы азамат соғысы.
9. Бірінші дүниежүзілік соғыс қарсаңындағы Франция.
10. Екінші дүниежүзілік соғыстың бірінші сатысы (1939-1941жж.).
11. 1990 ж. Германияның бірігуі.
12. Лейбористік К.Эттли үкіметінің ішкі және сыртқы саясаты.
13. Қазіргі интеграциялық процестер.
14. Франциядағы V республика.
15. Д. Эйзенхауэрдің ішкі және сыртқы саясаты.

ҰСЫНЫЛАТЫН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Негізгі:

1. История Древнего Востока. /Под ред. В.В.Кузищина. – М: МГУ, 2007.
2. История Древней Греции. /Под ред. В.В.Кузищина. – М: МГУ, 2008.
3. История Древнего Рима. /Под ред. В.В.Кузищина. – М: МГУ, 2009.
4. История средних веков./ Под ред. С.П.Карпова.- М: МГУ, 2005.
5. Н.А.Иванов. Всемирная история. М., 2004.
6. Уткин А.И. Уинстон Черчилль. М., 2000.

Қосымша:

1. Белоусов Л.С. Режим Муссолини и массы. М., 2000.
2. Лундестада Г. Восток, Запад, Юг. Основные направления международной политики. 1945-1996. М., 2002.
3. Попов В.И. Маргарет Тэтчер: человек и политик. М., 2000.
4. Смирнов В.К. Франция в XX веке. М., 2001.
5. Согрин В.В. Политическая история США. М., 2002.
6. Тарле Е.В. Европа в эпоху империализма//Тарле Е.В. Политика. М., 2000.
7. Хеншелл Н. Миф абсолютизма. Перемены и преемственность в развитии западноевропейской монархии раннего Нового времени. М., 2003.

8. Шоню П. Цивилизация классической Европы. Екатеринбург, 2005.
9. Мырзабекова Р.С. Ежелгі дүние тарихы. Алматы, Қазақ университеті, 2015
10. Жұмағұлов Қ.Т., Мырзабекова Р.С. Орта ғасырлар тарихы. Алматы, Қазақ университеті, 2016.
11. Мырзабекова Р.С. Кейінгі орта ғасырлар тарихы. Алматы, «Қазақ университеті» 2007.
12. Мырзабекова Р.С. Кейінгі орта ғасырлар тарихы және капитализм генезисі мәселелері. Алматы, «Қазақ университеті» 2003.
13. Мырзабекова Р.С. Орта ғасырлар тарихының терминдері. Алматы, «Қазақ университеті», 2016.

АК 1301 АРХЕОЛОГИЯҒА КІРІСПЕ

Көлемі - 3 кредит

Құрастырушылар:

Омаров Ғ.Қ. - тарих ғылымдарының кандидаты, археология, этнология және музеология кафедрасының доценті

Бексеитов Ғ.Т. - тарих ғылымдарының кандидаты, археология, этнология және музеология кафедрасының доценті

Пікір жазғандар:

Нұржанов А.А. – тарих ғылымының кандидаты, А.Х.Марғұлан атындағы Археология институтының жетекші ғылыми қызметкері

Омарбеков Т.О. - тарих ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессоры

ТҮСІНДІРМЕ ХАТ

Археология бірыңғай ғылым ретінде өз құралдары мен әдістерінің арнайы жиынтығымен жақында ғана қалыптасты. Археология тарихпен ортақ әдістемесі, зерттеудің бірыңғай мақсаттары мен амалдары бар, бірақ негізгі көздердің сипатымен ерекшеленетін оның бөлімі. Археологиялық зерттеулер базасы ретінде заттай дерек көздері, яғни адаммен ежелде дайындалған заттар, құрылыстар немесе ежелгі мүрделер қызмет атқарады. Пәннің зерделенетін курсы көп жағынан осы мамандық бойынша білім алатын мамандарға археологиялық қазбаларды жүргізу және зерттеу саласында білім алуға көмектеседі. Археологияда дереккөздерінің ортақ мақсаттарына ерекше мән береміз. Бірінші кезекте археология әлемді, басқа ғылымдармен байланысын анықтайды. Қазбаларды қазу барысында көптеген әдіс-тәсілдер арқылы зерттеу жұмыстары жүргізілді. Нәтижесінде адамдар мен жануарлардың сүйек қалдықтары мен өсімдіктердің қалдықтары тәжірибие жүзінде табылды.

Курсты меңгеру барысында студент

Білуі тиіс:

-Ақпараттық-археологиялық мәліметтерді тарихи ғылымда археологиялық факт.

- Әдіс - тәсілдер - археологиялық- шетелдік ғалымдардың ғылымдағы қолданатын тәсілдерімен.

-Археологиялық - археологиялық дағдыларды зерттеу.

Меңгеруі:

- Студенттеді өз беттерінше жұмыс жасауын қадағалау.

- Қазіргі заманғы және өткен замандағы деректерді археологиялық тұрғыдан зерттеу.

Дағдысы:

- алынған тәжірибелер нәтижесесін білім саласында қолдану.

- мемлекеттік жұмыста тәжірибие мен білім нәтижесін қолдану.

ПӘННІҢ ТАҚЫРЫПТЫҚ ЖОСПАРЫ

№	Тақырыптың атауы
1	Кіріспе
2	Археологияның туындауы және оның негізгі бағыттарының дамуы
3	Еуропадағы археология тарихы
4	Ресейдегі классикалық археологияның дамуы. Шығыс археологиясы
5	Месопотамиядағы археологиялық зерттеулердің басталуы
6	Алғашқы қауымдық археология.
7	Ортағасырлық археология, оның туындауы мен дамуы.
8	Археология пәні.
9	Археологиялық дереккөздер.
10	Археологиялық дереккөздерді сыныптау.
11	Теориялық археология
12	Гуманитарлық және жаратылыстану ғылымдары жүйесіндегі археология.
13	Қазақстандағы археологиялық ғылымның дамуы.
14	Қазақстандағы XIX ғасыр – XX ғасырдың басындағы археологиялық қазбалар.
15	Қазақстандағы XX ғасырдың 40-жылдарынан 90-жылдарына дейінгі археологиялық зерттеулер.

ПӘННІҢ МАЗМҰНЫ

Кіріспе

Курс мақсаты: «Археологияға кіріспе» пәнінің мақсаты археологиялық қазбалардың әдістері студенттердің далалық және зертханалық ғылыми-зерттеу жұмыстың әдістемелік амалдарын игеру болып табылады. Дәстүрлі археологиялық әдістермен және жаратылыстану ғылымдарының әдістерімен қазіргі археология ғылымының теориялық және қолданбалы мәселелерімен сондай-ақ осы саладағы негізгі ғылыми зерттеулерге талдамалық шолу жасай отырып таныстыру.

Пәннің міндеттеріне:

1. студенттерді далалық археология жұмысы амалдарымен және әдістерімен, далалық құжаттама талаптарымен таныстыру.
2. ежелгі ескерткіштердің типтері мен түрлері, олардың хронологиялық және мәдени сыныпталуы, археологиялық материалды есепке алу және өңдеу тәсілдері туралы білім беру.
3. эксперименталды және теориялық моделдеу үшін ғылыми ойлау машығын баулу.

4. студенттерді археологиялық әдістер және қазбалар негіздерімен таныстыру.

5. археологиялық ескерткіштерді және мәдениеттерді бөлудің айырықша белгілерін көрсету.

Ролі мен орны: «Археология» мамандығының студенттері курсты меңгеру барысында жаңа лекцияларды оқып, бағдарламалар толығымен мемлекеттік құрылымға сәйкес енгізіледі.

Археология пәні мен тапсырмасы: Тарих саласында археологияның ролі мен орны тарихи археологиялық дереккөздер, нысан, мәдениеті мен шетел зерттеушілерінің еңбектері. Оқу үдерісінде археологияны ғылыммен салыстырып, оның нәтижесін айтуға болады.

Археологияның тәжірибиелік ұғымы: Археологтарды дайындау мақсатында Дүние жүзі тарихы, Антропология, Этнология, Алғашқы қауымдық құрылыс т.б пәндерді оқытамыз.

Далалық археология: Археологиялық барлау, негізгі түрі, тапсырмасы мен ұйымдастырылуы. Аэрофотолық барлау мен спекторлық түсірілімдер. Геофизическалық әдіс-тәсілдер. Археологиялық қазба. Стратиграфия мен мәдени қабат. Қоныстардың қазбалары. Далалық қазбалардың құжаттамалары. Қорғандар мен түрлі жерлеу орындары мен ескерткіштері. Қорғандардың қазбасы. Далалық консервация, талдау мен қайта қалпына келтіру. Музеефикациялық археологиялық ескерткіштер: тапсырмасы, әдіс-тәсілдері, мәселелері.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Археологияның туындауы және оның негізгі бағыттарының дамуы

«Археология» терминінің пайда болуы және таралуы. Археологияның ғылым ретінде қалыптасуы. Археологияның қажеттілігі. Археология және тарих. Археологияның пәні, дереккөздері, мақсаттары және әдістері. Археология және оның тарихи ғылымдағы орны. негізгі дереккөздер. Археологиялық ескерткіштердің түрлері. Археологиялық зерттеулердің әдістері. Археологиялық ескерткіштер және олардың сыныпталуы. Тұрақтар, қорғандар, қала, қорымдар және заттарды түрлері мен кезеңдері бойынша басқа да археологиялық бөлу.

Археологиялық мәдениет. Археологияда лингвистикалық және антропологиялық дереккөздерді пайдалану. Археологиялық ескерткіштерді аэробарлау. Дендро хронологияны, радиокарбондық талдауды, спектрографияны, металлографияны және жаратылыстану ғылымдарының басқа да әдістерін пайдалану. Археологиялық қазбаларды жүргізу, ескерткіштерді қорғау және пайдалану.

XIX ғасыр – XX ғасырдың ортасындағы археологиялық қазбалар. Ежелгі өркениеттердің ескерткіштері: Шумер, Египет, Хетты, ежелгеүнділік археология (Мохенджедаро, Хараппа т.б.). Археология және өркениет, ацтектердің, майялардың, инкалардың өркениеттері. И.И. Винкельман, Г.Шлиман және А.Эванс. Говард Картер және Тутанхамон ескерткіштері.

Генри Лэйярд және Джордж Смит пен т.б. Э.Томпсон – майя өркениеті. Тур Хейердал және Пасха аралы. Археологияның бүгіні мен болашағы. Археологияның көмекші пәннен іргелі ғылымға айналуы. ЮНЕСКО және бүкіләлемдік ескерткіштерді қорғау.

Классикалық археология. антикалық дәуірдегі археологиялық ілімдер. Қайта өрлеу дәуіріндегі антикалық тарихқа қызығушылық таныту. Антикалық ескерткіштердің алғашқы қазбалары. Геркуланум, Помпеи. классикалық археология бойынша еңбектердің пайда болуы. Грекия аумағындағы қазбалар. Олимпиядағы, Афиндағы, Дельфыдағы зерттеулер. Э.Курциустің іс-қызметі. Эгей өркениетінің ашылуы. Г. Шлиман қазбалары. Троя, Микены, Аргос. А. Эванстың Криттегі қазбалары.

«Археология» терминінің пайда болуы және таралуы. Археологияның ғылым ретінде қалыптасуы. Археологияның қажеттілігі. Археология және тарих. Археологияның пәні, дереккөздері, мақсаттары және әдістері. Археология және оның тарихи ғылымдағы орны. негізгі дереккөздер. Археологиялық ескерткіштердің түрлері. Археологиялық зерттеулердің әдістері. Археологиялық ескерткіштер және олардың сыныпталуы. Тұрақтар, қорғандар, қала, қорымдар және заттарды түрлері мен кезеңдері бойынша басқа да археологиялық бөлу.

Археологиялық мәдениет. Археологияда лингвистикалық және антропологиялық дереккөздерді пайдалану. Археологиялық ескерткіштерді аэробарлау. Дендрохронологияны, радиокарбондық талдауды, спектрографияны, металлографияны және жаратылыстану ғылымдарының басқа да әдістерін пайдалану. Археологиялық қазбаларды жүргізу, ескерткіштерді қорғау және пайдалану.

Еуропадағы археология тарихы

«Археология» термині. Вавилон патшасы Набонид. Геродот еңбектеріндегі пирамидалар және свайдық қоныстар. Фукидидтің «Археологиясы». Периэгесис. Павсаний (б.д. II ғасыр) және оның «Элиаданы суреттеу» еңбегі. Страбон, Лукреций және басқа да ойшылдар ежелгі заман жайында. Қайта өрлеу дәуіріндегі антикалыққа әуестену. Антикалық мүсіндер үшін ватикандық арнайы аула. Лев X-ның декреті. Венецияда, Парижде, Мадридте, Мюнхенде, Прагада ежелгі заттарды жинақтау. Археологиялық материалдарды жүйелеудің алғашқы талпыныстары. Геркуланумдағы (1711), Помпеидегі (1748) қазба жұмыстары. «Археология атасы» Винкельман (1717-1768). Грекияға, Кіші Азияға, Сирияға, Палестинаға алғашқы экспедициялар. Алғашқы ғылыми қоғамдарды құру. Британ мұражайы (1753-1756). Кельт академиясы (1804). Даттық ежелгі заттар ұлттық мұражайы (1807). Даниядағы ежелгі заттарды зерделеуге арналған корольдік қоғам (1825). Нюрнбергтегі ұлттық мұражайлар, Майнцтағы Рим – Германдық орталық мұражай (1852), Музей национальных древностей в Сен-Жермен-ан-Ледегі ұлттық ежелгі заттар мұражайы (1862) және басқалар. Археологиялық деректерді интерпретациялаудың алғашқы қадамдары. Үш ғасыр жүйесі.

Томсеннің, Ворсоның және Нильсонның кезеңдеулері. Морганның мәдени-тарихи кезеңдеуі.

Палеолиттің ашылуы. Геология мен археологияның дамуына сіңірген ғалымдар. Павиленд, Льеж, Кент үңгірлерінде жойылып кеткен аңдардың қалдықтарымен бірге адамдардың сүйектері мен тас саймандардың бірге табылуы. Жоғарғы палеолиттің ашылуы. Э. Лартенің археологиялық ізденістері. Лартенің Ле-Мустье, Ла-Мадлен үңгірлеріндегі қазба жұмыстары және онымен палеолит өнерінің алғашқы ескерткіштерін табуы.

Неолитті, қола және темір ғасырларды зерттеудің басталуы. Д.Леббоктың «Тарихқа дейінгі уақыт» кітабындағы «палеолит» пен «неолит», «ерте неолит» кезеңінің терминдері. Свайлық қоныстар. Террамарлар. Кранногтар. Галынтат, Ла-Тен ескерткіштері. Кельттер. Латендік мәдениет. Галл қалалары – Бибрак пен Алезиядағы қазба жұмыстары. Скифтер. Ресейдегі скифтік қорғандардағы қазба жұмыстары. А. П. Мельгунов. П.И. Сумароковпен Қырымдағы ежелгі грек қалаларын зерттеуі. И.А. Стемпковский және Боспор мемлекетінің аумағындағы археологиялық зерттеулер. Этрускілер. Этрускілердің молалары мен қоныстары. Этрускілік қабырға сызбасы. Чиусти, Вейни, Орвието және басқа ескерткіштер.

Үңгірлік өнерді ашу. Савтуолдың Альтамир үңгіріндегі қазба жұмыстары (Испания) және алғашқы қауымдық өнерді табуы. Археологтар арасындағы дискуссия. Арлэ, Пьетт, Мортилье және басқалардың Альтамир полихромдық суреттерінің түпнұсқалығы туралы көзқарастары. Брасемпуидің сүйек әйел мүсіні. Ла-Мут, Тейяк, Камбарель, Фон-де-Гом, Тюк д'Одубер, «Үш ағайынды» және басқа да үңгірлердің қабырғаларындағы суреттер.

XIX ғасырдың соңғы ширегіндегі антикалық археология. Пергамадағы, Дельфыдағы, Афиныдағы, Олимпиядағы, Самофракиядағы қазба жұмыстары. Г.Шлиманның ежелгі Троядағы, Микеныдағы, Итакадағы, Орхомнадағы және Тиринфтегі қазба жұмыстары. Қазба жұмыстары нәтижелерінің әлемдік маңызы. Эгей өркениеті. Криттік-микендік мәдениетті зерттеу.

Ресейдегі классикалық археологияның дамуы. Шығыс археологиясы

Мұражайлардың ашылуы және XIX ғасырдың бірінші жартысында Николаевта, Феодосияда, Одессада, Керчтегі ғылыми қоғамдардың іс-қызметі. И.А. Стемпковскийдің, Дюбрюкстің, А.Б. Ашиктің іс-қызметі. Ольвиядағы және Херсонестегі қазба жұмыстары. К.Н. Костюшко-Волужинич, Б.Ф. Фармаковский. Боспор экспедициясының зерттеулері. В.Д. Блаватский, В.Ф. Гайдукевич.

Египтологияның өмірге келуі. XVIII ғасырдың аяғында Франция мен Египетте әскеи экспедицияның құрамында Денон, Ф. Шампольон, К. Лепсиус. О. Мариетта және Г. Масперо болды. Каир мұеіінің Ф.Петрдің археологиялық зерттеу әдістері XX ғасырда тарихта ұлы жаналықтардың ашылу заманы деуімізге болады.

Месопотамиядағы археологиялық зерттеулердің басталуы

П. Боттаның, Г. Лейярдтың, Р. Колдевейдің, Э. Андрэнің, Л. Вуллидің және басқалардың қазба жұмыстары. Урарту мен Орта Азиядағы зерттеулер. Үндістан аумағындағы алғашқы қазба жұмыстары. Үнділік өркениетті ашу. Р. Банерджидің, Э. Маккейдің, Д. Маршаллдың, М. Уилердің қазба жұмыстары. Қытайдағы археологиялық зерттеулер. Яншао мәдениеті. Шан Инь және Чжоу дәуірінің ескерткіштері. Цинь және хань әулеттерінің молалары.

Алғашқы қауымдық археология

К.Томсен, Й.Я.Ворсо, Г.Мортилье еңбектеріндегі кезеңдеуді әзірлеу. Франциядағы палеолиттік ескерткіштердің ашылуы. Буше де Перт, Э. Лартэ, А. Брейль зерттеулері. Орта Еуропаның палеолиттік ескерткіштерін зерделеу. Г. Чайльд зерттеулері. Ресейдегі алғашқы қауымдық археологияның дамуы. Ресейдегі тас ғасыры ескерткіштерін ашу және зерделеудің басталуы. К.С.Мережковскийдің, А.С. Уваровтың, А.А. Спицыннің, В.А. Городцовтың зерттеулері.

Ортағасырлық археология, оның туындауы және дамуы.

Еуропалық қалалардың тарихын зерттеудегі археологияның рөлі. Скандинавиядағы археологиялық зерттеулер. Орыс қалаларын зерделеу. Еуразиялық даланың ортағасырлық ескерткіштерін зерттеу.

Евразиядағы археологиялық көне мемлекеттер. Антикалық қалалардың археологиясы. Жерорта теңізі мен Орта Азия аймақтарында және б.з.д I мыңжылдықтағы Қазақстан және б.з.д I мыңжылдықтағы Боспор қаласы. Жәнеде Ольвия, Херсонес, Хорезм, Торпак – кала, Пенджикент, Бухара, Самарканд, Тараз, Отрар, Яссы, Сауран, Сайрам, Талхиз, Баласагун, Ұлы жібек жолы.

Археология пәні

«Ғылым пәні» түсінігі туралы жалпы пайымдау. Философиядағы «объект» және «зат» түсініктерінің пысықталуы. Археология объектісі мен пәні туралы дискуссия. Археология тарихи білімдегі жүйе. Адамзат тарихын оқыту барысындағы археологияның рөлі. Археологиялық ескерткіштер. Адамзат тарихындағы археологиялық кезеңделу. В.Ф. Генинг, Ю.Н. Захарук, Л.С. Клейн тұжырымдамалары. Мәселенің заманауи жағдайы.

Археологиялық дереккөздер

Көрініс табу теориясы. Тарихи таным көрініс табудың ерекше түрі ретінде. Өткен объективті нақтылық пен танымдық субъект арасындағы делдал ерекшелігі. Археологиялық көрініс табу. «Археологиялық дереккөз» түсінігінің қалыптасу тарихы. Артефактілер және артефактілік емес материалдар.

Археологиялық материалдар және жазбаша құжаттар арасындағы айырмашылық. Археологиялық дереккөздің табиғаты. «Тірі» және «өлі»

мәдениет түсініктерінің арақатынасы. Археологиялық дереккөздердегі тарихи ақпарат. Археология құзыретінің шектері.

Археологиялық дереккөздерді сынау қажеттілігі туралы түсінікті қалыптастыру. Олардың сыртқы және ішкі сыны.

Археологиялық дереккөздерден тарихиларға. Археологтың далалық және кабинеттік жұмысы. Дескриптивтік археология. Археологиялық зерттеудің негізгі рәсімдері. Археологиялық герменевтика.

Археологиялық дереккөздердің сыныпталуы

Археологиялық дереккөздерді сыныптау қажеттілігі. Сыныптаудың негізі критерийлері. Ежелгі адамдардың практикалық іс-қызметінің алуандығын археологиялық сыныптауда көрініс тапқызу. Олардың өміршеңдік іс-қызметінің нәтижелерін археологизациялау түрлері. Тірі мәдениеттен өліге мәдени қалдықтардың «қалыпты» және «аномальды» түсуі. Археологиялық дереккөздердің типтері.

Теориялық археология

Археологиялық сараптама. Әдістер мен негізгі түсініктер. Археологиялық дереккөздер дегеніміз не. Археологиялық материалдардың сипаттамасы мен өңделуі. Математикалық әдіс-тәсілдер. Аналитикалық археология. Негізгі түсініктер мен әдістер. Үш “ғасыр”. Стратиграфия және мәдени қабат. Археологияны игеру барысындағы мәдени байланыс. Типологиялық әдіс. Нақты және болжамды мерзімдер. Археологиялық ескерткіштердің мерзімделуі (жазбаша деректер, теңгелер, көне заттардың негізгі көркемдік жағы, аналогия). Дамино әдісі. Баулы әдіс. Нақты жасын анықтау барысында радиоизотоптық және дендрохронологиялық әдістер. Радиоактивтің пайда болуы. У.Ч. Либбидің ашылулары. Алғашқы мерзімдік шкалалардың құрылымы. Радиоуглеродтар мен археологиялық мерзімдеулер арасындағы байланыс. Археологтар мен физиктер арасындағы екі жаққа да пайдасы тиетін ең алғашқы жаратылыстану және гуманитарлық ғылымда бірінші осы радиоизотоптық мерзімді анықтау мақсатында ортақ пікір – талас туындады. Либбидің жіберген қателіктерін Калибровтық шкала арқылы анықтады. Гоминидтердің қазылған мерзімі. AMS технологиясы. Табылған көне заттар мен қабаттарға спекторлық және металлографиялық анализ жасау. «Археометрия» көне технология мен тәжірибиелерді моделдеу. Тарихи археология. Алғашқы археология мен тарихи алғашқы қауымдық орта. Палеолит, неолит, қола дәуірі, Темір дәуірі. Негізгі ашылулар мен Ескерткіштер мен мәселелер. Адамдардың жіктелуі мен жүйедегі орындары.

Әлем тарихы өркениеті және ежелгі археология. Негізгі ескерткіштер мен мәселелер. Биліктік орта. Ежелгі өркениет пен жабайы периферия.

Ғылымның алғашқы сұлбаларын жасауда жалпы археологиялық негіз керек. Түсіндіру мен дәлел. Түсіндірудің деңгейі. Дәлел және гипотеза. Тарихи түсіндіруді біржақты етпеу.

Гуманитарлық және жаратылыстану ғылымдары жүйесіндегі археология

Археологияның басқа ғылымдармен ынтымақтасу қажеттілігі. Археологияның этнографиямен, антропологиямен, геологиямен, палеозоологиямен, палеоботаникамен, палеотопырактанумен дәстүрлі байланысы. Археологияда зерттеудің физикалық және химиялық әдістерін пайдалану. Математика және археология. Компьютерлік технологияларды пайдалану. Ғарыштық археология. Арнайы физикалық археологиялық дәлел. Тарих пен археология арасындағы айырмашылық. Ғылымдар арасындағы байланыстар «нақты қазбалық дәлел», «археологиялық эмпирикалық» және «реконструктивті археологиялық» атап өтуге болады.

Қазақстанда археология ғылымының дамуы

Ең алғашқы археология ғылымында шығыстанушы және тарихшы ғалымдар В.В. Бартольд, В.В. Радлов, П.И. Лерх өз үлестерін қосты. Қазақстанда алғашқы археологтар М.Е. Массон, А.Х. Маргулан, С.П. Толстов, А.Н. Бернштам, М.П. Грязнов. 1960 жылы А.Г. Максимова, Е.И. Агеева, Т.Н. Сенигова, К.А. Акишев, М.К. Кадырбаев, А.М. Оразбаев, Х.А. Алпысбаев, К.М. Байпаковтар зерттеу жұмыстарын жүргізді. Тас ғасырының қазіргі заманғы зерттелу деңгейі. Тас ғасырының Қазақстан мен әлем археологиясындағы орны. Ежелгі көшпенділердің мәдениеті мен қалалық мәдениеті, және көшіп-қонуы. Археологиялық қазбалардың соңғы он жылдағы қазіргі заманғы тарихты оқытудағы орны.

Қазақстанда археологиялық зерделеу тарихы XIX ғасыр – XX ғасырдың басындағы қазақстандағы археологиялық қазбалар

Қазақстанның географиялық және табиғи-климаттық сипаттамасы. Ежелгі тарихтың жалпы проблемалары.

Миллердің, С.Г. Гмелиннің, П.С. Палластың, В.В. Радловтың және басқалардың еңбектеріндегі Қазақстанның археологиялық ескерткіштерінің сипаттамасы. XIX ғасыр ортасындағы қазба жұмыстары. XIX ғасырдың екінші жартысындағы археологиялық олжалар туралы мәліметтердің келіп түсуі. В.В.Радловпен Қазақстандағы қоршаулар мен қорғандарды қазу жұмыстары. Түркістан археологиялық үйірмесі әуесқойларының іс-қызметі. XX ғасырдың басындағы қазба жұмыстары.

XX ғасырдың 40-шы жылдарынан 90-шы жылдарына дейінгі қазақстандағы археологиялық ғылымның дамуы

Археологиялық ғылымның дамуына алғашқы үлес қосқан шығыстанушы ғалымдар мен тарихшылар: В.В. Бартольд, В.В. Радлов, П.И. Лерх т.б. Қазақстанның алғашқы археологтары: М.Е. Массон, Ә.Х. Марғұлан, С.П. Толстов, А.Н. Бернштам, М.П. Грязнов. 1960-шы жылдардағы ірі экспедицияларды ұйымдастыру және кездің зерттеушілері: А.Г. Максимова, Е.И. Агеева, Т.Н. Сенигова, К.А. Акишев, М.К. Кадырбаев, А.М. Оразбаев, Х.А. Алпысбаев, К.М. Байпаков т.б. Тас ғасырын заманауи зерттеудің деңгейі.

Тас ғасырының әлемдік археологиясында қазақстандық ғылымның алатын орны. Ежелгі көшпенділердің мәдениетін және қалалық мәдениетін зерттеу және олардың сабақтастығы. Соңғы онжылдықтың археологиялық қазбалары және олардың қазақ тарихын заманауи зерделеудегі маңызы.

СЕМИНАР САБАҚТАРЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. (Үш ғасырдың дерекөзі) жалпы тарихи дереккөздердегі орны
2. Археологиялық ескерткіштердің негізгі ерекшеліктері
3. Батыс Европа археологиясының қысқаша тарихы
4. Ресей археологиясының қысқаша тарихы
5. Археологиялық ескерткіштердің пайдаланылуы мен заңды қорғалуы
6. Стратиграфия және мәдени қабат
7. Археологиялық ескерткіштердің кезеңдері мен зерттелу әдіс-тәсілдері
8. Монтелиус пен Городцованың типологиялық әдіс-тәсілі
9. Радиоизотоптық дендрохронологияның нақты зерттелу әдістері
10. Археологиялық құрылымның мәдени байланысы
11. Алғашқы қоғамдық құрылыс және алғашқы қоғам археологиясы
12. Археология және Ежелгі Шығыс тарихы
13. Археология және ортағасырлық тарих
14. Музеефикациялық археологиялық ескерткіштер: мақсаты, әдіс-тәсілдер, проблемалар
15. Археология ғылымының пайда болуы мен негізгі бағыттары

СТУДЕНТТІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. Антикалық археологияның дамуы.
2. Шығыс археологиясының пайда болуы және дамуы.
3. Алғашқы қауымдық археология.
4. Ортағасырлық археология.
5. Археология пәнінің пайымдалуы.
6. Археологиялық көрініс табудың ерекшелігі.
7. «Археологиялық дереккөз» түсінігінің пайда болу тарихы.
8. Археологиялық дереккөздің қалыптасуы.
9. Археологиялық дереккөздердегі тарихи ақпараттың бар болуы және ерекшелігі.
10. Археологиялық дереккөздердің сыртқы және ішкі сыны.
11. Дескриптивтік археология.
12. Археологиялық зерттеудің негізгі рәсімдері. Археологиялық герменевтика.
13. Археологиялық дереккөздердің сыныпталуы.
14. Археологиялық факт. Археологиялық ескерткіштердің дереккөздердегі ортақ орны (Үш ғасырдың деректері)

15. Археологиялық ескерткіштердің негізгі ерекшеліктері
16. Батыс Европа, Монфокон, Томсен, Монтелиус, Брейльдің қысқа археологиялық тарихы
17. Россия: Мессершмидт, Городцов, Ростовцев, Ефименко, Арциховский, Пиотровский, Руденко, Грязновтың қысқа археологиялық тарихы

ҰСЫНЫЛАТЫН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Негізгі:

1. Археология: Учебник / Под редакцией академика РАН В.Л. Янина. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 2006. – 608 с.
2. Археология Зарубежной Азии. – М., 1986.
3. Васильев С. А. Древнейшие культуры Северной Америки. – СПб: Петербургское востоковедение, 2004.
4. Гальперина Г.А., Доброва Е.В. Популярная история археологии. – М., 2002.
5. Гуляев В. И. Древние цивилизации Америки. – М.: «Вече», 2008.
6. Древние цивилизации Евразии: История и культура. – М., 2001.
7. Клейн Л.С. История археологической мысли. В 2 т. Т. 1. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. Ун-та, 2011. – 688 с.
8. Клейн Л.С. История археологической мысли. В 2 т. Т. 2. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. Ун-та, 2011. – 624 с.
9. Мелларт Дж., Древнейшие цивилизации Ближнего Востока М., 1986
10. Петров Н.И. Археология. – СПб.: Издательство «СПбКО», 2008. – 232 с.

Қосымша:

1. Каменецкий И.С. Археология (I. Введение. II. Археология и другие науки): Учебное пособие. – М., 1999.
2. Клейн Л.С. Археологическая типология. – Л., 1991.
3. Клейн Л.С. Археологические источники. Издание 2. – СПб., 1995.
4. Ковалевская В.Б. Археологическая культура – практика, теория, компьютер. – М., 1995.
5. Массон В.М. Исторические реконструкции в археологии. – Самара, 1996.
6. Байгунаков, Д.С.. Қазақстан тас ғасыры дәуірі: зерттелу тарихы мен негізгі мәселелері. – Алматы, 2003.
7. Байпаков, К.М.. Қазақстан археологиясы.- Алматы, 2011.
8. Ставиский Б. А., Яценко С. А. Искусство и культура древних иранцев. – М., 2002.
9. Табарев А. В. Древние ольмеки. – Новосибирск: Изд-во ИАиЭт СО РАН, 2005.
10. Табарев А. В. Введение в археологию Южной Америки. – Новосибирск: Сибирская научная книга, 2006.

11. Уайт Д. М. Индейцы Северной Америки. – М.: Центрполиграф, 2006.
12. Фаган Б., Де Корс К. Археология. В начале. – Москва: Техносфера, 2007. – 592 с.
13. Шер Я.А. Археология изнутри. Кемерово, 2009.
14. Щукин М.Б. На рубеже эр. СПб., 1994.

ЕК 1302 ЭТНОЛОГИЯҒА КІРІСПЕ

Көлемі - 2 кредит

Құрастырушылар:

Қалшабаева Б.К. - тарих ғылымдарының докторы, археология, этнология және музеология кафедрасының профессоры

Құлсариева С.П. - тарих ғылымдарының кандидаты, археология, этнология және музеология кафедрасының доценті

Пікір жазғандар:

Тоқтабай А.У. - тарих ғылымдарының докторы, Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология жетекші ғылыми қызметкері

Хабижанова Г.Б. - тарих ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессоры

ТҮСІНДІРМЕ ХАТ

«Этнологияға кіріспе» пәні этнология ғылымының терминдік-анықтамалық аппаратын, этнографиялық деректер мен зерттеу әдістерін, этнология ғылымының қалыптасу тарихын, этнологиялық мектептер мен әлем халықтарын классификациялау принциптерін, этнос теориясын, этногенез және этникалық тарихтың теориялық аспектілерін, мәдениет және этникалық психология негіздерін, этникааралық коммуникация, этникалық жанжал оны шешу және болдырмау жолдарының концепцияларын оқытады.

«Этнологияға кіріспе» курсына этностың дамуына қатысты жалпы заңдылықтар, этникааралық қатынастар, этнос теориясы мен этникалық мәдениет мәселелері қарастырылады. Курста сондай-ақ этникааралық коммуникация, этникааралық жанжалдар және этномәдени өзара ықпалдастық теорияларын да оқып үйренуге көңіл бөлінген.

Курс барысында студенттер қазіргі қоғамның дамуымен этникалық топ, этникалық және мәдени үдерістер ролін, этникааралық қатынастар мен әлемдегі этносаяси ахуалдармен таныс бола алады.

«Этнологияға кіріспе» пәнінің пререквизиттері: «Адамзаттың тарихылыққа дейінгі эволюциясы», «Археологияға кіріспе», «Қазақстан тарихы». Пәндердің осындай кезектілігін сақтау «археология» және «этнология» пәндерін оқытудың принципі мен кешенді тәсіл талабынан және оларды оқытудың үзіліссіздігімен тарихи үдерістің ішкі логикасынан көрініс табады. Аталған пән әлеуметтік және мәдени антропология, этнография, социология, мәдениеттану, этникалық психология ғылыми бағыттарымен де тығыз байланысты. Пәнаралық «Тарих», «Мәдениеттану», «Социология», т.б. пәндермен сабақтасады.

Студент аталған пәннің курсын оқып-үйрену нәтижесінде білуі тиіс:

- этнологияның теориялық және қолданбалы аспектілермен байланысты терминдер мен анықтамалық ұғымдарды;

- этнология ғылымының қалыптасуы мен дамуындағы негізгі бағыттар мен мектептердің негізгі қағидаларын білуі тиіс;

- этникааралық коммуникация әлемнің этникалық сипатын, этникалық өзіндік сана мен этникалық өзіне тән ерекшелігі, этникалық жанжалдар, т.б..

меңгеруі:

- теориялық этнология саласындағы отандық және шетелдік концепциялар жөніндегі ілімді;

- жаһандану жағдайындағы әлем халықтарын оқытудың жаңа теориялық және методологиялық ілімдерді қолдануды;

- әр аймақтағы этникалық мәдениет пен этносаясаттағы мәселелерді айырып, шеше алуды меңгеруі тиіс.

дағдысы:

- әлемнің әр аумағындағы этномәдени және этносаяси үдерістердің өзіндік жалпы заңдылығы мен нақты тарихи ерекшелігін түсіндіруге;

– студент алған білімін зерттеу және сараптау жұмыстарында қолдана алуға;

– мемлекеттік қызмет тәжірибесінде, ғылыми зерттеу жұмыстарында қолдана білуге дағдылануы тиіс.

ПӘННІҢ ТАҚЫРЫПТЫҚ ЖОСПАРЫ

№	Тақырыптың атауы
1	Кіріспе
2	Этнология ғылымының тарихы
3	Этнографиялық деректер мен зерттеу әдістері
4	Әлем халықтарының классификациясы
5	Этногенез және этнос теориясы
6	Этникалықты зерттеу әдістері
7	Этникалық мәдениет
8	Дәстүрлі мәдениет және жаңашылдық
9	Этникааралық коммуникация
10	Этникалық жанжалдар: пайда болуы, оларды шешу мен алдын алудың тәсілдері

ПӘННІҢ МАЗМҰНЫ

Кіріспе

«Этнологияға кіріспе» пәнін зерттеу этнология саласындағы теориялық ілімдер, этнология ғылымындағы әр түрлі мектептер бағыттардың қалыптасу тарихы, сондай ақ әлем халықтарын классификациялау принциптері мен әр түрлі этнос теориясы, т.б.

«Этнологияға кіріспе» пәнінің мақсаты «Археология және этнология» мамандығындағы студенттерді классикалық ілімдер мен қазіргі этнология ғылымының теориялық және қолданбалы мәселелерімен сондай ақ осы

саладағы негізгі ғылыми зерттеулерге аналитикалық шолу жасай отырып таныстыру.

Пәннің міндеттеріне этнология ғылымының теориялық негіздерінен басқа «Археология және этнология» мамандығындағы студенттерді әлемдік кеңістікте этноспен болып жатқан этникалық үдерістермен, сондай ақ жаһандану дәуіріндегі этникааралық, мәдени және конфессияаралық коммуникация теорияларының негіздерімен де таныстыру жатады.

«Этнологияға кіріспе» пәнін оқыту мамандарды дайындауда аса маңызды, себебі, бұл курста этнос теориясының ұғымдары мен терминдері, этножанжалдың негізгі теориялық мәселелері қарастырылады.

Пәнді оқу барысында студент салыстырмалы-тарихи әдісті қолданады, этнология - пәнаралық археология, социология, антропология, мәдениеттану т.б. пәндердің әдістеріне сүйенеді.

«Этнологияға кіріспе» пәнінің негізгі ролі «Археология және этнология» мамандығындағы студенттерде кәсіби білім мен этнографиялық материалдармен жұмыс істеуге дағдысы, бір не бірнеше этностардың қатысуымен болып жатқан қоғамдағы әртүрлі үдерістерді талдай білуге, сондай ақ қажет жағдайда этникааралық коммуникация мен этножанжал саласында алған білімін іс жүзінде қолдана алуға икемі болу керек

«Этнологияға кіріспе» пәні гуманитарлық пәндер қатарынан орын алады, сондай ақ кәсіби-этнологтарды дайындауда логикалық тұрғыдан да маңызды.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Этнология ғылымының тарихы

Этнология ғылымының тарихы. Этнология ғылымының пайда болуы мен қалыптасуы. Ерте замандағы этнографиялық материалдардың жинақталуы. Орта ғасыр және қайта өрлеу дәуіріндегі этнография. Қазіргі этнологияның қалыптасуы. «Этнография», «Этнология», «Әлеуметтік/мәдени антропология».

Шет елдерде этнологияның қалыптасуы мен дамуы. Франция, Германия, Біріккен Корольдікте этнологияның даму ерекшелігі. АҚШ-та этнологияның дамуы. Ресей мен Қазақстанда этнологияның қалыптасуы мен дамуы.

Негізгі этнологиялық мектептер мен бағыттар. Эволюциялық ілімдер тарихы. Эволюциялық этнологияның классиктері: А. Бастиан, И. Бахофен, Эд. Тейлор, Л.Г. Морган, Дж. Фрезер, Н.Н. Харузин т.б. және олардың негізгі ілімдері. Мәдени диффузия концепциясы. Ф. Ратцель, Лео Фробениус, Ф. Гребнер т.б.. Функционализм. Р. Турнвальд, Б. Малиновский, А.Р. Рэдклифф-Браун т.б. «Әлеуметтік мектеп». Э. Дюркгейм. Этнопсихологиялық мектеп. Р. Турнвальд. Зигмунд Фрейд. Рут Бенедикт, Маргарет Мид және т.б. Қоғамды басқарудың психологиялық және биологиялық заңдылығы. Мәдени релятивизм және структурализм. М. Херсковиц, Клод Леви-Стросс және т.б.. Неоэволюционизм. Лесли Уайт, Дж. Стюарт, Дж. Мердок. Аталған бағыттағы мектеп өкілдерінің негізгі тұжырымдамалары, артықшылығы, кемшілігі.

Ресей және Кеңестік этнологиялық мектеп өкілдері: Д.Н. Анучин, В.Г. Богораз, В. И. Иохельсон, Л.Я. Штернберг, Н.Н. Миклухо-Маклай, т.б. этнология ғылымына қосқан үлесі және негізгі концепциялары. С.А. Токарев, Ю.В. Бромлей, Г.Е. Марков, В.В. Пименов, Л.Н. Гумилев және т.б. зерттеу нысандары, тұжырымдарындағы басты ұстанымдары.

Қазақстанда этнология мектебінің қалыптасуы мен дамуы. Этнографиялық далалық зерттеулер нысандары. Этнологиялық зерттеу бөлімдері мен мекемелер. А.Х. Марғұлан, Н.С. Сабитов, Х.А. Арғынбаев, М.С. Мұканов, У.Х. Шалекенов, А.Т. Толеубаев, С.И. Ажигали, Ж.А. Артыкбаев, и др. Қазіргі кезеңдегі Қазақстандағы этнографиялық зерттеу бағыттары.

Этнографиялық деректер мен зерттеу әдістері

Этнографиялық дерек түсінігі. Жылнамалық ескерткіштер және этнология. Этнографиялық мәліметтер. Жазба құжаттары. Эпистолярлық мәліметтер мен жеке архивтер. Музей коллекциялары. Этнографиялық дерек ретіндегі – архивтік мәліметтер. Деректерді анықтаудың параметрлері. Этнографиялық деректерді талдау мен анықтау, табудың дағдылары, заттай дерек және этнография. Этнология пәні бойынша талдамалық ақпарат деректері. Анықтамалық әдебиет, оның тақырыптық көрсеткіштері. Этнографиялық деректердің классификациясы және қолданыс аясы. Далалық этнографиялық деректер. Аудивизуальды деректер. Этнологиядағы археологиялық деректер. Жазба деректер. Антропологиялық деректер. Лингвистикалық этнографиялық деректер. Фольклорлық деректер. Пәнаралық мәліметтер.

Этнографиялық зерттеу жұмыстарының әдістері. Зерттеу нысаны, зерттеу пәні, зерттеу әдісі. Зерттеу әдістерінің маңызды аспектілері – жүйелілік (құрылымдық), этникалық менталитет ерекшелігі, этникалық үдерістер түрлері. Зерттеу әдістерінің түрлері: аналитикалық жүйелі тәсіл не салыстырмалы-тарихи әдіс, тарихи және құрылымдық-функционалды әдіс. Этнографиялық материалдарды жинаудың далалық зерттеу әдістері. Далалық мәліметтерді өңдеу және жинақтаудың этно әлеуметтік әдістері: анкеталық сауалнама, сұхбат.

Әлем халықтарының классификациясы

Этнологияда қолданатын әлем халықтарының классификацияның негізгі түрлері. Негізгі материктер шекарасындағы этностардың орналасуы, негізгі тілдік семьялар, жер бетіндегі нәсілдер, конфессиялық классификация шаруашылық-мәдени классификация.

Географиялық топтау. Әлем халықтарын географиялық топтау қағидалары. Австралия және Мұхиттық аралдар халықтары. Азия халықтары. Еуропа халықтары. Америка және Африка халықтары. ТМД елдеріндегі халықтар.

Тілдік топтау. Үндіевропалық тіл семьясы: славян, герман, роман, иран және т.б., топтар. Алтай тіл семьясы: түрік, монғол, тунгус-маньчжур. Қытай-

тибет тіл семьясы: қытай, тибет, бирман, т.б. Картвель семьясы: картвель, мегрел-чан және сван тілдері. Солтүстік Кавказ тіл семьялары: нах-дағыстан, абхаз-адыгей тобы. Австронезиялық тіл семьясы: батыс австронезиялық, шығыс австронезиялық (мұхиттық), орталық австронезиялық және тайвань топтары. Афразияттық (семит-хамит): кушит, бербер және чад тіл топтары. Нигер-кордофон тіл семьясы: нигер-конго және кордофан тобы, Нил сахар тіл семьясы. Қойсан тілі. Эскимосско-алеут семьясы. Анд-экваториалдық тіл семьялары. Оқшау тілдер. Жапон және корей тілі.

Шаруашылық мәдени классификация. Иемденуші шаруашылық, меншіктенетін салалық әрекеттің басым болуы. Аңшылық, балық аулау, терімшілер. Өндіруші шаруашылықтың пайда болу тарихы. Тропиктік және субтропиктік қол егіншілігі. Кетпенді қол егіншілігі. Көшпелі мал шаруашылығының пайда болуы. Көшпелі мал шаруашылығы мен жартылай көшпелілер. Соқалы егіншілер.

Антропологиялық классификация. Нәсілдің шығу тегі (Расогенез). Нәсіл (раса) терминінің пайда болу тарихы. Нәсілді анықтаудың параметрлері. XVII-XX ғғ. нәсілдік классификация. Ресейлік антропологиялық классификация. Қазіргі нәсіл жөніндегі пікірлер. Әлемдегі ең ірі нәсілдер: европеоид, монғолоид, негроид, австролоидтар. Аралас типтер. Нәсілдердің географиялық таралу ареалы.

Этногенез және этнос теориясы

Этногенез және оның негізгі факторлары. Этногенез үдерісіндегі жаулап алушылар мен аборигендердің өзара ықпалдастығы. Субстрат (жергілікті тұрғын). Суперстрат (келгінді тұрғындар). Этногенетикалық үдерістердің типтері. Біріктіруші және ажыратушы этногенетикалық үдерістер. Этногенезді зерттеу әдістері. Этногенез және антропогенез. Л.Н.Гумилевтың этногенез концепциясы.

«Этнос» және «этникалық» ұғымы. Қазіргі ғылымдағы этнос проблемасы. Л.Н. Гумилевтың этностың пассионарлық теориясы. Этносфера ұғымы адамның Жерде өмір сүру тіршілігінің бір түрі. Этностың әлеуметтікбиологиялық және тарихи эволюциялық теориясы. Ю.В. Бромлейдің дуалистік теориясы. Этностың ақпараттық теориясы (Н.Н. Чебоксаров, С.А. Арутюнов, В.В. Пименов). Жүйелі-статистикалық не компонентті теориясы. Этностың құрылымы. «Этнос», «этникалық», «этникалық қауым», «субэтнос» ұғымдары.

Этникалықты зерттеу әдістері

Қазіргі ғылымдағы этникалықты зерттеу. Примордиализм. Примордиализмдегі табиғи бағыт. Примордиализмнің тарихи - эволюциялық-бағыты.

Этникалықты зерттеудегі конструктивті және инструменталды тәсілдер. Инструменталдық концепциядағы әлеуметтік-психологиялық теория. Д. Хоровиц, Дж. Ротшильда, С. Олзан, т.б. еңбектеріндегі этникалық

ынтымақтастық концепциясы. Этнологиялық инструментализмнің методологиялық параметрі.

Этникалықты зерттеудегі конструктивті тәсіл ерекшелігі.. Конструктивті тәсіл этникалық өзіндік қасиет қалыптасатын сана мен тілдің роліне айрықша көңіл бөледі. Конструктивті тәсілдің теориялық негіздемесі Дж. Камарофф, Ф. Барт еңбектерінде. Қазіргі ғылым саласында этникалықты зерттеу. Этнос аралық дамудағы теңсіздік. Этникалық қауымдастық түрлері. Иммиграцияға ұшыраған халықтар. Этникалық үрдіс. Этника аралық байланыстар мен олардың әр түрлі деңгейі. Ұлт дамуындағы екі түрлі бағыт. Аккультурация. Ассимиляция. Этникалық үрдістердің экономикалық және қоғамдық тетіктері. Этникалық үрдістегі жүйесі детерминациялық қасиет. Экономикалық, демографиялық және географиялық детермениум теориялары.

Этникалық мәдениет

«Этникалық мәдениет» және «этнос мәдениеті» ұғымы. Мәдениет және оның этникалық функциясы. Этникалық мәдениет. Этникалық стереотип және этникалық образ. Әлем халықтарының этникалық бейнесі. Этникалық менталитет.

Халықтық этикет (этноэтикет) тәртіп жүйесі ретінде. Этикет және ритуал: жалпы және ерекшелік. Шаруашылық әрекетте, отбасында, дастархан басында, жастар арасында және т.б. қарым-қатынас пен мінез-құлықтың дәстүрлі үлгісі.

«Әйел мен ердің», «үлкен мен кішінінің», «ата-ана мен баланың», «өзім және басқа» арасындағы қарым-қатынас мәдениеті.

Уақыт, кеңістік, себеп-салдар түсінігі. Дін. Сенім мен ілімнің, магия және әдет-ғұрыптардың арақатынасы. Сиқыршы, бақсы және абыздардың дәстүрлі қоғамдағы ғұрыптық тәжірибесі. Мифология. Мифологиялық сюжет түрлерінің көрініс табуы.

Дәстүрлі мәдениет пен жаңашылдық

«Дәстүрлі мәдениет» және «жаңашылдық» ұғымы. Мәдениеттің эволюциялық теориясы. Мәдениеттің конструктивті концепциясы. Дәстүрлі мәдениет және оның этникалық қызметі. Мәдениет қызметінің аспектілері: нормативті, сигнификативті, танымдық, коммуникативті инкультурация қызметі. Этникалық стереотиптер және этникалық бейне.

«Дәстүрлі мәдениет», «архайкалық мәдениет», «модернизацияланған мәдениет» түсінігі. Дәстүрлі мәдениеттің негізгі белгілері. Дәстүрлі мәдениетті қабылдау мен түйсіну ерекшелігі. Дәстүрлі мәдениеттегі әдет ғұрыптар және оның қызметі. Дәстүрлі қоғамды модернизациялау проблемасы. Модернизация теориясының негізгі қағидалары.

Этникааралық коммуникация

Этникааралық байланыстың түрлері. Этникааралық байланыстың негізгі екі типі: Этникааралық ассимиляция және этникааралық интеграция. Титульды ұлт, этникалық (ұлттық) аз санды халықтар. «Геноцид», «апартеид»,

«сегрегация» ұғымдары. Этноконсолидациялық үдерістердің әртүрлілігі: этнотрансформациялық және этноэволюциялық. Этникалық ассимиляция этнотрансформациялық үдерістердің категориясы. Этникааралық интеграция. Этникааралық коммуникациядағы этнос статусы. Этникалық қауымдастықтың типологиясы.

Этномәдени өзара ықпалдастық теориясы. Дәстүрлілік пен жаңашылдықтың өзара қарама-қайшылығындағы екі бағыт: мәдени және құрылымдық. Аккультурация және мобилизацияның мәдени бағыты, интеграциялану мен ішкі отаршылдықтың құрылымдық концепциясы. Р. Редфилд, Р. Линтон, М. Херсковиц. Қазіргі әлемдегі этникалық үдерістердің типтері. Әлемнің қазіргі этникалық сипаты жағдайы және оның дамуын анықтаушы факторлар.

Этникалық жанжалдар: пайда болуы, оларды шешу мен алдын алудың тәсілдері

«Этникааралық шиеленісу» ұғымы. Этникааралық шиеленісу деңгейі. Этникалық жанжалдардың өзіндік ерекшелігі мен себептері. Территориалдық даулар. Шикізат ресурстары мен меншік үшін күрес. Жергілікті элита статусын өзгертуге ұмтылу. Еңбекті бөлу жүйесінің өзгерісі. Тарихи естеліктермен байланысты даулар. Ресей, алыс және жақын елдердегі этникалық шиеленіс себептері.

Этникалық жанжалдардың динамикасы мен типологиясы. Этникалық жанжалдардың сатылары. Этникалық жанжалдардың классификациясы: латентті және өзекті, күштеу, қарусыз. Этнотерриториалды, тілдік- мәдени, діни және жанжалдардың т.б. түрлері.

Этникалық жанжалдарды реттеудің түрлері мен тәсілдері. Әртүрлі деңгей дамуындағы жанжалдарды реттеудің өзіндік ерекшелігі. Этникалық жанжалдарды реттеудегі халықаралық ұйымдардың ролі.

СЕМИНАР САБАҚТАРЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. Этнология ғылымының қалыптасу тарихы
2. Этнологиядағы диффузионизм және этнопсихологиялық мектептер
3. Қазақстандағы этнология ғылымының қалыптасуы
4. Әлем халықтарын классификациялау принциптері
5. Этнос теориясы жөніндегі отандық және шетелдік ғалымдар концепциясы
6. Этникалықты зерттеу әдістері: инструменталдық және конструктивизм
7. Этногенездің қалыптасу факторлары, этностың құрылымы
8. Этникалық үрдістердің типологиясы
9. Этнос теориясының категориясы (санаты) және негізгі ұғымдары
10. Дәстүрлі мәдениеттің жаңашылдық мәселелері
11. Этникааралық өзара ықпалдастық теориясы

12. Этникааралық коммуникация типтері қарым-қатынас типтері
13. Этникалық ассимиляция және этникалық интеграция үдерістері
14. Этникалық жанжалдардың типологиясы мен динамикасы
15. Этникалық жанжалдарды реттеу жолдары

СТУДЕНТТІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫНА ҰСЫНЫЛАТЫН ҮЛГІЛІ ТАҚЫРЫПТАР ТІЗБЕСІ

1. Қазақстандағы этнологиялық мектеп
2. Л.Н.Гумилевтің этнос теориясы
3. Ю.В. Бромлейдің этнос теориясы
4. Шаруашылық-мәдени тип концепциясы
5. Мәдениеттің эволюциялық теориясы
6. Дәстүрлі қоғамды модернизациялау мәселелері
7. Этникааралық интеграция
8. Этномәдени өзара әрекеттесу теориясы
9. Қазіргі этникалық үдерістер
10. Этникалық жанжалдардың динамикасы мен типологиясы
11. Қазіргі этномәдени үдерістер
12. Этникалық жанжалдарды реттеудегі халықаралық ұжымдардың ролі
13. К. Леви-Строс алғашқы қауым мәдениеті жөнінде
14. Этникалық мәдениет және этникалық менталитет
15. Этникалық мәдениеттің қызметі
16. Этникалық өзіндік сананың құрылымы
17. Этностың тіршілік қалпы жүйесі
18. Этнос және тіл

ҰСЫНЫЛАТЫН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Негізгі:

1. Этнология (Этнография) / под ред. В.А. Козьмина, В.С. Бузина. – М.: Юрайт, 2015.-580с.
2. Пивоев В. М. Этнос и нация: проблемы идентификации М: Директ-Медиа, 2013.- 111 с.
3. Арутюнов С. А., Сергеев Д. А. Древние культуры азиатских эскимосов. – М: Директ-Медиа, 2014. - 210 с.
4. Садохин А.П., Грушевицкая Т.Г. Этнология. – М., 2012.
5. Лурье С.В. Историческая этнология. – М., 2003.
6. Артыкбаев, Ж.О. Этнология: учебник для вузов. – Алматы, 2006.
7. Қалшабаева Б.К. Теориялық этнология (оқу құралы). – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 236 б.

Қосымша:

1. Малинин Г.В., Дунаев В.Ю., Курганская В.Д., Нысанбаев А.Н. Теория и практика межэтнического и межкультурного взаимодействия в современном Казахстане. Учебное пособие. – Алматы, 2002.
2. Ачкасов В.А. Этнополитология. – СПб., 2012.
3. Баландые Ж. Политическая антропология. – М., 2012.
4. Белик А.А. Историко-теоретические проблемы психологической антропологии. – М., 2005.
5. Кравченко А.И. Социальная антропология. – М., 2003.
6. Мейрманова Г.А., Исаева А.И. Этнологиялық зерттеу әдістері. Оқу құралы. Алматы, Қазақ университеті, 2016. - 180б.
7. Тавадов Г.Т. Этнология. Современный словарь-справочник. – М., 2007.
8. Энциклопедический справочник «Весь мир». Расы, народы, нации и народности. – Москва, 2013.

PRYа 2201 ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ РУССКИЙ ЯЗЫК

Объем - 2 кредита

Авторы:

Абаева Жамиля Сериковна - кандидат филологических наук, доцент
кафедры русской филологии и мировой литературы
Сойкина Наталья Юрьевна - кандидат исторических наук, доцент
кафедры археологии, этнологии и музеологии

Рецензенты:

Казкенова А.К. – кандидат филологических наук, профессор кафедры
русского языка и литературы Казахского национального
педагогического университета им. Абая
Сансызбаева С.К. – кандидат филологических наук, доцент кафедры
русской филологии и мировой литературы Казахского
национального университета им. аль-Фараби

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Изучение дисциплины «Профессиональный русский язык» в высшем учебном заведении является составной частью базовой подготовки специалистов. Данная дисциплина предполагает более глубокое изучение русского языка с учетом специфики специальности, использование его не в качестве объекта, а в качестве средства овладения базовыми знаниями.

Изучению дисциплины «Профессиональный русский язык» предшествуют вводные дисциплины специальности.

В результате изучения данной дисциплины студент должен:

Иметь представление о научном стиле и его жанровом многообразии;

- о правилах построения научного текста и языкового оформления;
- о методах и приемах структурно-семантического и смысло-лингвистического анализа профессионального текста;
- об особенностях функционирования системы языка в профессиональном общении;

Знать **научную** лексику и научные конструкции естественно-технического и общественно-гуманитарного профилей;

- правила продуцирования текстов разных жанров;
- речевые нормы профессиональной сферы деятельности;
- основы деловой коммуникации и документации;
- использовать основные приемы информационной переработки устного и письменного текста;
- выбирать языковые средства в соответствии с коммуникативной интенцией и ситуацией общения;
- знать технологию интерпретации и анализа текстов научно-профессиональной литературы;

- технологию самостоятельного поиска научной информации как основы профессиональной деятельности;
- быть компетентным в профессиональной области делового общения.
- знать стратегии и тактики речевой коммуникации в сфере профессионального взаимодействия.

Содержание программы определяется коммуникативными потребностями студентов в научно-профессиональной сфере.

ТЕМАТИЧЕСКИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛИНЫ

№	Название тем
1	Профессиональная письменная речь как основа формирования предметно-языкового материала
2	Профессиональный язык археологии, этнологии и его составляющие. Профессиональная терминология как основной признак научного стиля
3	Обучение научному стилю речи как языку специальности «Археология и этнология»
4	О научных методах исследования в археологии и этнологии. Правила выбора методов в соответствии с темой и коммуникативными задачами
5	Структура научно-исследовательских работ по профилю специальности. Требования к содержанию работы
6	Основная терминология археологии и этнологии в учебно-профессиональной и научно-профессиональной сферах
7	Официально-деловые тексты и их разновидности: законодательные, административно-канцелярские
8	Развитие профессиональной компетенции при работе с научными текстами по специальности «Археология и этнология»
9	Связь профессионального русского языка с дисциплинами специальности «Археология и этнология»
10	Устная научно-профессиональная речь
	Основные типы коммуникабельности людей в профессиональной сфере
11	Общение как механизм взаимодействия и речевого воздействия в деловой сфере
12	Коммуникативное пространство речевой личности в профессиональной картине мира
13	Правила оформления презентаций и докладов
14	Законодательство Республики Казахстан в области археологии и этнологии

СОДЕРЖАНИЕ ДИСЦИПЛИНЫ

Введение

Целью изучения дисциплины «Профессиональный русский язык» является формирование и развитие навыков коммуникативной компетенции на русском языке и обеспечение профессионально-ориентированной языковой подготовки компетентной личности, способной адекватно выстраивать общение в профессионально значимых ситуациях.

Основные задачи дисциплины - выработать у студентов-археологов, этнологов представления о профессиональном тексте, о стратегиях и тактиках речевой коммуникации в профессиональной сфере, как об объектах, формирующих у будущих специалистов профессиональной компетенции – способности решать лингвистическими средствами реальные коммуникативные задачи в конкретных речевых ситуациях в сфере профессиональной деятельности. Помочь студентам понять сущность текста по специальности Археология и этнология, его основную терминологию: познакомить с типологией профессиональных текстов и их компонентов. Практическая задача курса – привитие навыков теоретически обоснованного анализа текстов, стратегии и тактики речевой коммуникации в профессиональной сфере.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Введение в предметную область специальности на профессиональном русском языке

В процессе изучения дисциплины «Профессиональный русский язык» студенты должны научиться практически применять знания для построения профессиональных и научных текстов, для активного участия в сфере профессионального общения. Кроме профессиональных и научных задач, данная дисциплина должна обеспечить общекультурное развитие студентов и их эстетическое воспитание. В этом смысле концепция дисциплины «Профессиональный русский язык» подразумевает овладение навыками профессионального общения, а также расширение общегуманитарного и общепрофессионального кругозора.

Данная программа определяет содержание и объем учебного материала с учетом профессиональных потребностей студентов.

Профессиональный язык и его составляющие. Профессиональная терминология как основной признак научного стиля

Термин как основная понятийная единица научной сферы человеческой деятельности и основная лексическая составляющая научного стиля речи. Основные способы терминообразования. Научная терминология археологии. Научная терминология этнологии. Узкоспециальные отраслевые термины – раскопки, разведка, шурф, датировка, этнос, диаспора, этническая культура и т.п.

Обучение научному стилю речи как языку специальности

Общая характеристика научного стиля речи как языка специальности. Профессиональный язык, профессиональный жаргон: сходства и различия. Разновидности (подстили) научного стиля речи. Жанры современного научного стиля речи.

О научных методах исследования в археологии и этнологии. Правила выбора методов в соответствии с темой и коммуникативными задачами

Виды методов для различных направлений исследования. Принципы подбора литературы по теме исследования. Особенности работы с бумажными и электронными носителями.

Структура научно-исследовательских работ по профилю специальности. Требования к содержанию работы

Сокращение. Виды сокращений. Общепринятые сокращения. Средства сокращения слов и словосочетаний. Формы рубрикации текста. Правила цитирования. Варианты выделения текстовых фрагментов и возможности их использования. Правила оформления сносок. Правила составления библиографии.

Основная терминология археологии и этнологии в учебно-профессиональной и научно-профессиональной сферах

Развитие профессиональных навыков и речевых умений на уровне интерпретации и анализа научно-профессиональных текстов и их разновидностей по их стилевой ориентации.

Научные тексты и их разновидности: собственно-научные, научно-популярные, учебно-справочные. Стилистическое своеобразие разных видов и жанров научных текстов. Основная терминология археологии, этнологии – дефиниции терминов в специальных научных текстах. Термины в научно-популярных текстах, особенности их образования в русском языке.

Формы представления чужой речи в научном тексте: *цитирование*. Проявление авторской индивидуальности в научном тексте. Интерпретация и анализ композиции профессионально-научного текста. Отзыв о научной работе по специальности.

Официально-деловые тексты и их разновидности: законодательные, административные

Стилистическое своеобразие разных видов официально-деловых текстов. Распорядительные документы. Документирование трудовых отношений их терминологические особенности.

Развитие профессиональной компетенции при работе с научными текстами по специальности

Усвоение специального профессионально-ориентированного материала с использованием его в профессиональных ситуациях.

Усвоение типовых языковых конструкций для выражения специальных смыслов профессиональных текстов различных жанров в ходе их интерпретации и анализа.

Субъект действия в контексте научной картины мира: творческий портрет и научный вклад учёных-археологов, ученых-этнологов.

Контент текстовика из аутентичных текстов, взятых из печатных и электронных источников. Ядерная часть вербального компонента языкового портрета ученого-археолога, этнолога.

Термины, обозначающие этапы развития археологической, этнологической науки, различных научных направлений, течений, школ, методов, принципов, подходов, процессов, законов.

Связь профессионального русского языка с дисциплинами специальности

Реализация принципа взаимосвязанного обучения: взаимосвязь русского языка с дисциплинами специальности.

Развитие умений самостоятельной работы со справочной литературой, поиск информации по заданной тематике в Интернете.

Устная научно-профессиональная речь

Особенности речевого поведения в профессиональной сфере. Общение как механизм взаимодействия, в который включён субъект - языковая активность, речевая ситуация, коммуникация.

Основные единицы общения: речевое событие, речевое взаимодействие, речевое воздействие. Стимулированный диалог – обращение, предложение, совет, вопросно-ответные комплексы.

Построение устного текста - монолога: последовательность предложений, связанных семантически и формально при помощи различных языковых средств; тематические блоки.

Тактики и способности языковой личности при коммуникативной координации в сфере профессионального взаимодействия.

Основные типы коммуникабельности людей и диалогов в профессиональной сфере.

Тактики различных видов коммуникативного сотрудничества (кооперативный тип); полемичные тактики (центрированный тип). Виды собеседников.

Общение как механизм взаимодействия и речевого воздействия в деловой сфере

Коммуникативные особенности диалогической речи. Типы диалогов: диалог-интервью (расспрос), диалог-унисон (согласие), диалог-диссонанс (несогласие), диалог-уточнение (переспрос), диалог-полилог (обсуждение).

Коммуникативное пространство личности в профессиональной картине мира.

Имитационные модели аспектов профессиональной деятельности: переговоры, деловая беседа. Методические приёмы игрового обучения общению и взаимодействию в профессиональной сфере. Анализ и результаты деловой беседы.

Речевые тренировки в виде высказываний, выступлений. Невербальные средства общения. Правила оформления презентаций и докладов.

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ СЕМИНАРСКИХ (ПРАКТИЧЕСКИХ) ЗАНЯТИЙ

1. Основные признаки текста: связность, логичность, объективность, точность, информативность, целостность, интертекстуальность, завершенность
2. Интерпретация и анализ текстов по музейному делу в аспекте связности, логичности, целостности
3. Интерпретация и анализ текстов в аспекте кинтенциональности, точности и информативности
4. Интерпретация и анализ текстов в аспекте категорий воспринимаемости, ситуативности и завершенности
5. Интерпретация и анализ текстов в аспекте категорий интертекстуальности. Цитаты и правила цитирования
6. Информационно-структурные характеристики текста: точность, логичность, ясность, понятность, доступность
7. Виды информации и функционально-смысловые типы речи
8. Сравнительная характеристика типов диалогов и видов собеседников
9. Ситуации профессионального общения. Основные виды общения
10. Разработать план научной статьи

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТА

1. Выделить термины и их дефиниции в специальных научных текстах, объединённых одной темой (тексты на выбор)
2. Охарактеризовать компрессию текста как интенсивный способ свёртывания информации
3. Определение интенции (замысла) в научном тексте. Основные принципы выявления интенции автора текста (текст на выбор)
4. Охарактеризовать минимум краткой и расширенной информации и понятие текстовой нормы – для деловой и справочной литературы
5. Составить план предстоящей дискуссии по специальности «Археология и этнология»
6. Стандартные обороты речи в научной дискуссии
7. Составить вопросник для этнологического исследования

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТА С ПРЕПОДАВАТЕЛЕМ

1. Классификация терминологии в контексте формирования гуманитарной картины мира ученого-археолога, этнолога
2. Научно-информативный стиль речи. Типы словарей. Работа со словарями
3. Значение темы и её формулировка. Выбор темы. Тема и аудитория. Структура темы: коммуникативные задачи текста
4. Культура общения. Понятие общения и его структура. Портрет адресата. Понятие речевого жанра
5. Устное деловое общение. Деловой диалог. Деловая беседа. Переговоры. Логическое доказательство. Типы аргументаций. Понятие об умозаключении
6. Эссе
7. Резюме
8. Аннотация
9. План
10. Тезисы
11. Реферат
12. Тесты
13. Ролевые игры
14. Статья

СПИСОК РЕКОМЕНДУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Основная:

1. Аксарина Н.А. Технология подготовки научного текста. Учебно-методическое пособие – М.: Наука, 2014. – 112 с.
2. Жаналина Л.К., Килева Л.Т., Касымова Р.Т., Маймакова А.Д., Абаева М.К. Язык современной науки: языковые портреты. Учимся искусству научной речи./Учебное пособие. – Алматы, 2010. – 344 с.
3. Рогова К.И., Колесова Д.В. и др. Текст: теоретические основания и принципы анализа. Учебно-научное пособие. – СПб, 2011. – 464 с.
4. Мухамадиев Х.С. Профессионально-ориентированный русский язык. – Алматы, Казак университеті, 2013, 2016. – 210 с.
5. Салагаев В.Г. Риторика. Технология сотрудничества: учебное пособие. – Астана: Дарын, 2007. – 304 с.
6. Салагаев В.Г. Студенческие научные работы. Академическая риторика. – Алматы: Раритет, 2004. – 200 с.

Дополнительная:

1. Русский язык: Учебное пособие для студентов казахских отделений университета / Под ред. К.К. Ахмедьярова, Ш.К. Жаркынбековой. – Алматы, 2012. – 226.

2. Васильева Т.В. Информатика: учебное пособие по языку специальности (читаем тексты по специальности; вып. 12). – СПб., 2012. – 136 с.
3. Маслова А.Ю. Введение в прагмалингвистику. – М.: Наука, 2010. – 152 с.
4. Салагаев В.Г. Составление деловых документов. Учебно-справочная книга./Пер. на каз. язык А.А. Какишевой – Алматы: Раритет. – 2013. – 300 с.
5. Колесникова Н.И. От конспекта к диссертации: Учебное пособие по развитию навыков письменной речи. – 2-е изд. – М.: Наука, 2003. – 288 с.
6. Шаяхметова Н.К. Русский язык. Обучение научному стилю. Учебное пособие. – Алматы: изд-во «Эверо», 2007. – 189 с.
7. Штрекер Н.Ю. Русский язык и культура речи. Учебное пособие для студентов вузов. – М., 2007.
8. Буторина Е.П. Русский язык и культура речи. Учебное пособие для студентов нефилологического профиля. – М., 2009. – 150 с.

РОІУа 2202 ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ИНОСТРАННЫЙ ЯЗЫК

Объем - 2 кредита

Авторы:

Мадиева Г.Б. – доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой общего языкознания и европейских языков

Таева Р.М. – кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранной филологии и переводческого дела

М.К. Егизбаева - кандидат исторических наук, и.о. доцента кафедры археологии, этнологии и музеологии

С.Х. Шалгинбаева – кандидат исторических наук, и.о. доцента кафедры археологии, этнологии и музеологии

Рецензенты:

Сарыбай М.Ш. – кандидат филологических наук, доцент Казахского университета Международных отношений и мировых языков им. Абылай хана

Окушева Г.Т. – кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранных языков Казахского национального университета имени аль-Фараби

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Языковая подготовка по профессиональному иностранному языку на гуманитарных специальностях является неотъемлемым компонентом профессионально ориентированной образовательной программы выпускника современного ВУЗа инновационного типа. Знание иностранного языка – одно из важных условий осуществления международного сотрудничества и повышения квалификации в рамках академической мобильности в условиях полиязычного образования в соответствии с принципами развития научно-исследовательского университета. Профессионально-ориентированный язык выступает как средством, так и целью обучения, т.к. подборка и изучение специализированного материала по археологии и этнологии ориентированы, во-первых, на использование студентами профессиональных знаний, а во-вторых, на успешное овладение языком.

В ходе обучения дисциплине наряду с дальнейшим совершенствованием базовых умений иноязычного общения достигается профессионально-ориентированный уровень системных, предметных, межличностных, социокультурных компетенций в использовании языка в целях профессионального общения. Профессионально-ориентированный язык – продолжение курса базового английского языка, изучаемого в школьной программе, а также в рамках цикла общеобязательных дисциплин (ООД). Релевантным является усиление общепрофессиональной и межкультурной

направленности траектории обучения студента на основе лингвистического компонента, формирование неподдельного интереса к будущей профессии археолога, этнолога и феноменам иной ментальности и культуры в сопоставлении с семантическим и ценностным фондом родной культуры. В ходе презентации учебного материала курса предусматривается использование аутентичных специальных текстов, аудио- и видеоматериалов, адекватно отражающих содержание изучаемой тематики и сфер общения, языковые единицы, обозначающие реалии, связанные с профессиональной деятельностью, а также важнейшими историческими событиями, культурно-историческими ассоциациями, особенностями общественно-политической жизни, государственным устройством и экономикой стран изучаемого языка. Программа нацелена на то, чтобы дать знания языков в объеме уровней В2-С1; выработать умения и навыки по четырем видам речевой деятельности в объеме уровней В2-С1; развивать межкультурно-коммуникативные компетенции; формировать умения и навыки использовать языки в профессиональной сфере

В результате изучения дисциплины «Профессионально-ориентированный иностранный язык» студент должен владеть следующими компетенциями:

системные компетенции:

- знание функциональных особенностей устных и письменных профессионально-ориентированных текстов;
- практическое владение основами документоведения (в пределах программы), принятыми в профессиональной и деловой коммуникации;
- знание стратегий и тактик коммуникативного поведения в ситуациях международного профессионального и научного общения (в пределах программы).

предметные компетенции:

уметь:

- понимать устную (монологическую, диалогическую) речь в пределах профессиональной тематики;
- участвовать в обсуждении тем, связанных со специальностью;
- самостоятельно готовить и делать устные сообщения на профессиональные темы, в том числе с использованием мультимедийных технологий;
- извлекать необходимую информацию из англоязычных источников, созданных в различных знаковых системах (текст, таблица, график, диаграмма, аудиовизуальный ряд и др.) в типичных ситуациях профессионально-делового, научного общения;
- аннотировать, реферировать и излагать на родной язык / с родного языка основное содержание текстов по специальности, при необходимости пользуясь словарем;
- аргументировать, решать типовые стандартные профессионально-ориентированные задачи.

иметь навыки:

- писать сообщения, статьи, тезисы, рефераты на профессиональные темы по археологии и этнологии;
- распознавать и употреблять в устных и письменных высказываниях основные грамматические единицы, характерные для профессиональной речи;
- распознавать и употреблять в устных и письменных высказываниях основную терминологию по археологии и этнологии, включающую активный и пассивный лексический минимум терминологического характера;
- отбирать информационные источники и критически оценивать информацию, необходимую для выполнения коммуникативных задач в профессиональной деятельности в области археологии и этнологии;
- самостоятельно определять способ достижения поставленной учебной и коммуникативной задачи.

социокультурные компетенции:

- способность конструировать речевое поведение с учетом социальных норм поведения, обусловленной культурой страны изучаемого языка;
- целенаправленное и активное использование возможностей информационных технологий как важнейшего средства формирования профессиональной компетенции в области делового общения современного специалиста (работа с поисковыми сайтами, страницами зарубежных вузов и профессиональных сообществ, электронными энциклопедиями и др., пользование электронной почтой на иностранном языке);
- умение работать в команде, проектной деятельности, в организации и проведении учебной и научно-исследовательской работы (доклады и выступления на конференции, оформление заявок на гранты и стажировки по программам академической мобильности и др.).

Пререквизиты: «Иностранный язык (английский язык)» в высшем учебном заведении.

Постреквизиты: Введение в языкознание, Общее языкознание, теоретические дисциплины бакалавриата.

ТЕМАТИЧЕСКИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛИНЫ

№	Наименование тем
1	Введение
2	Учебно-профессиональная сфера общения: введение в специальность «Археология и Этнология» на профессионально-ориентированном иностранном языке (английском). Работа с текстами о современном состоянии отрасли.
3	Выражение метаязыка специальности «Археология и этнология»: казахские (русские) и английские соответствия. Интернациональный

	фонд терминообразования. Понятие о терминообразовании на английском языке. Профессионально-ориентированная терминология на иностранном (английском языке)
4	«Археология и Этнология» на профессионально-ориентированном английском языке. Работа со специальными текстами по изучению первобытной и мировой археологии, этнографии тюркских народов, народов Европы и Азии
5	Иностранный (английский) язык в бизнес-коммуникации. Деловая переписка (письма, факсы, докладные записки). Сводки, Заметки, Отчеты
6	Иностранный (английский) язык в бизнес-коммуникации. Переговоры, профессиональные дебаты на метаязыке археологии и этнологии, презентации, конференции.
7	Межкультурная коммуникация: дискурсивные практики по специальности «Археология и этнология» на английском языке
8	Академическое общение в учебном процессе (лекции и семинары по дисциплинам специальности «Археология и этнология» на английском языке).
9	Профессиональная компетенция: ориентированность на специальные тексты по археологии и этнологии на английском языке.
10	Выдающиеся ученые в области профилирующих дисциплин (реферирование трудов ученых по специальному научному направлению).
11	Связь профессионального английского языка с профилирующими дисциплинами по археологии и этнологии
12	Роль иностранного (английского) языка в современном мире

СОДЕРЖАНИЕ ДИСЦИПЛИНЫ

Введение

«Профессионально-ориентированный иностранный язык» – это учебная дисциплина, которая формирует компетенции студентов в презентации совокупности теоретических знаний о предметной сфере специальности в формате изучаемого профессионально-ориентированного английского языка.

Объект «Профессионально-ориентированного иностранного языка», изучаемого в рамках специальности, – описание сущности специальности, основных направлений профессиональных знаний в области археологии и этнологии в терминах и понятиях английского языка.

Предметом учебной дисциплины *Профессионально-ориентированный иностранный язык* является метаязык археологии и этнологии на профессиональном английском языке.

Второй этап языковой подготовки формирует у студентов когнитивные и профессиональные компетенции на межкультурном уровне, стимулирует интеллектуальное и эмоциональное развитие личности студента. На этом

этапе развития студенты проявляют готовность к коммуникативно-мыслительной деятельности на основе решаемой проблемной задачи. В области письменной речи предусматривается формирование навыков и умений написании продуктивных образцов письменной речи нейтрального и официального характера в пределах изученного языкового материала по археологии и этнологии.

Программа рассчитана на углубленное изучение текстовых материалов: толкование, перевод, пересказ профессионального текста, а также на расширение словарного запаса студентов и анализ изучаемых лексических единиц и призвана сформировать социально-достаточный, общеобразовательный уровень владения английским языком. На этом этапе обучения формируются коммуникативные навыки и умения в четырех видах речевой деятельности, что обеспечивает достаточно свободное использование иностранного языка как средства межличностного и межкультурного общения в различных сферах общественной жизни.

Данный курс обучения иностранному языку включает основы коммуникативно-межкультурной компетенции в четырех видах деятельности: аудирования, говорения, чтения и письма. В рамках данного объема происходит освоение уровня B2 Общеввропейской шкалы компетенций (ОЕК) – уровень базовой стандартности.

Цель преподавания дисциплины: формирование у будущих специалистов-археологов и этнографов коммуникативной компетенции, а также способности профессионально решать на иностранном языке коммуникативные задачи в конкретных речевых ситуациях научной сферы. Таким образом, для студентов основным объектом обучения представляется научно-профессиональная речь.

Стратегической целью настоящей программы является формирование у обучающихся иноязычной коммуникативной компетенции для эффективного, самостоятельного общения в социокультурной, академической и профессиональной сферах в условиях поликультурной и многоязычной среды.

Практическая цель состоит в формировании умения использования английского языка в реальных ситуациях повседневного и академического общения, а также в типичных ситуациях профессионального общения.

В качестве **учебно-познавательной цели** выделяется стимулирование познавательного интереса обучающихся, развитие их когнитивных способностей, формирование стратегий и приемов познавательной деятельности, умений и навыков учебной работы на английском языке.

Образовательную цель программы составляет повышение уровня общей культуры и расширение кругозора бакалавров указанной специальности.

Задачи курса:

– обучение студентов пониманию и анализу текстов общего содержания, общенаучных, научно-популярных и специальных текстов по археологии и этнологии;

– формирование и развитие навыков понимания устной речи на английском языке, включая навык понимания общего содержания общенаучных и специальных устных текстов, извлечения из них необходимой для профессиональной деятельности информации и навык конспектирования, реферирования специальных устных и письменных текстов;

– формирование и развитие навыков создания письменных текстов (эссе, рефератов, статей) в соответствии с общекоммуникативными, академическими и профессиональными потребностями;

– развитие навыков говорения, необходимых для решения общекоммуникативных и профессиональных задач, включая навыки ведения дискуссии, презентации и запроса информации, обоснования положения/тезиса и своей точки зрения;

– формирование и развитие лексического запаса и знаний грамматики, необходимых студентам для решения указанных общекоммуникативных и профессиональных задач;

– развитие навыков самостоятельного решения языковых проблем;

– формирование и развитие навыка работы со специализированными словарями, включая одноязычный словарь изучаемого языка, справочниками, мультимедийными и интернет-ресурсами;

– формирование и развитие межкультурной компетенции с целью эффективного использования иностранного языка в условиях поликультурного общения в повседневной и профессиональной сферах.

Успешное выполнение этих задач приведет к **конечной цели** – созданию стабильной системы формирования **профессионально-ориентированной иноязычной коммуникативной компетенции**, что обеспечит обучающимся конкурентное преимущество при осуществлении образовательной мобильности или продолжении образования, а также на рынке труда.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Учебно-профессиональная сфера общения: введение в специальность «Археология и этнология» на профессионально-ориентированном иностранном языке (английском). Работа с текстами о современном состоянии отрасли.

Предмет и содержание специальности. Цель и задачи дисциплины. Общее представление о структуре и характере профессиональной деятельности специалиста и ее социокультурные особенности в изучаемой стране. Избранная специальность как научная отрасль. Передача содержания полученной информации по теме «Наука и ученые». Выступление с сообщением по теме «Археология» и «Этнология». Рассуждение на тему использования современных научных технологий в профессиональной деятельности. Работа с текстами о современном состоянии отрасли.

Студенческая научно-практическая конференция: доклады, сообщения на заданную тему по археологии и этнологии. Реферирование и

аннотирование статей по специальности по различным проблемам профессиональной области: Понятие «образование». Роль образования в жизни человека. Знание иностранного (английского) языка в формировании образованного специалиста. Понятие коммуникации. Профессиональная коммуникация – особая сфера. Роль и значение профессиональной коммуникации в жизни человека. Язык профессиональной коммуникации. Стили профессиональной коммуникации. Официальные и неофициальные виды (формы) профессиональной коммуникации, применение языка. Роль иностранного (английского) языка в профессиональной коммуникации. Роль иностранного (английского) языка в преподавании профессиональных дисциплин.

Выражение метаязыка специальности «Археология и этнология»: казахские (русские) и английские соответствия. Интернациональный фонд терминообразования. Понятие о терминообразовании на английском языке. Профессионально-ориентированная терминология на иностранном (английском языке)

Понятие о метаязыке. Структура метаязыка. Корпусы метаязыка специальных направлений профессиональной сферы. Трактовка основных понятий археологии и этнологии. Особенности профессиональной терминологии. Проблемы справочно-терминологической системы в археологии и этнологии. Устаревшие термины. Региональные различия в профессиональной терминологии страны изучаемого языка. Термины, связанные с материальной и духовной культурой народов. Терминология, связанная с национальностью, странами, языками. Семья, семейное положение, вступление в брак, состав семьи, родственные связи.

Этнологические термины (типы семьи, семейный этикет, обычаи, традиции). Термины, связанные с археологическими исследованиями (раскопки, разведка, шурф, фиксация материалов, периодизация, хронология, датировка и т.п.). Терминология, связанная с археологической и этнологической наукой, ее специфика.

Археологическая терминология: каменные орудия, наконечники стрел, курган, бровка, погребение, поливная керамика, нуклеус, городище, накладка лука. Этнологическая терминология: этнос, этногенез, этническая общность. Общие и специальные методы в исследуемой области. Заимствованные иноязычные термины (латинские, греческие, английские), интернациональный фонд (терминообразование на основе английского языка). Терминологические словари (Одноязычные и двуязычные словари по археологии и этнологии. Работа с лексикографическими источниками на иностранном языке (традиционными и on-line). Сопоставление словников профессиональных словарей на английском, казахском/русском языках. Информационный поиск (иноязычная база данных, Интернет-ресурсы).

«Археология и Этнология» на профессионально-ориентированном английском языке. Работа со специальными текстами по изучению

первобытной и мировой археологии, этнографии тюркских народов, народов Европы и Азии

Работа со специальными текстами. Сведения о профилирующей науке. Краткая история специальной науки. Внутренняя структура научной области. Основные функции специальности. Профессиональная область и культура. Предметная сфера специальности на иностранном (английском) языке. Профилирующая специальность и ее место в системе образования. Профилирующая специальность – совокупность профессиональных дисциплин. Объект и предмет различных разделов профилирующей науки. Основные теоретические проблемы специальных дисциплин. Выдающиеся ученые специальной науки. Школы и направления. Структура современной профессиональной науки (по направлениям археология и этнология).

Иностранный (английский) язык в бизнес-коммуникации. Деловая переписка (письма, факсы, докладные записки). Сводки, Заметки, Отчеты

Деловая переписка (письма, факсы, докладные записки). Сводки, Заметки, Отчеты: структура, клишированные фразы, словосочетания. Основы терминологического подязыка на иностранном языке в деловой переписке. Наиболее частотные термины и исходные понятия деловой переписки и их дефиниции на английском языке.

Иностранный (английский) язык в бизнес-коммуникации. Переговоры, профессиональные дебаты на метаязыке археологии и этнологии, презентации, конференции.

Институт переговоров: виды, функции, динамика и правила проведения. Профессиональные дебаты как высший пилотаж ораторского мастерства (ораторского искусства). Дебатобазы: база кейсов и аргументов для профессиональных дебатов. Подготовка презентаций по профессиональной теме. Проведение конференции на заданную тему. Подготовка минидокладов на конференцию. Структура профессионального спича.

Межкультурная коммуникация: дискурсивные практики по специальности «Археология и этнология» на английском языке

Тренинг по развитию межкультурной коммуникации в профессиональной сфере. Проигрывание ситуаций, встречающихся в различных культурах. Язык как средство межкультурного общения. Роль иностранного языка в современном мире. Язык и межкультурная коммуникация. Стереотипные формы языковых выражений в межкультурной коммуникации на английском языке. Виды межкультурной коммуникации. Субъекты межкультурной коммуникации в профессиональной сфере. Перевод и межкультурная коммуникация. Межличностная коммуникация. Знакомство с основными межкультурными различиями во взаимоотношениях с представителями других культур.

Академическое общение в учебном процессе (лекции и семинары по дисциплинам специальности «Археология и этнология» на английском языке)

Параметры и специфика академического общения. Национально-культурная специфика речевого поведения и академического общения. Академическое учебное общение (лекции и семинары). Культура речи в академическом учебном общении (на английском языке). Академическое чтение (типология текстов по профилирующим дисциплинам на английском языке, источники информации). Устные формы академического общения (презентация, научное сообщение, доклад, обсуждение, дискуссия). Лекционная форма организации занятий на иностранном языке. Раскрытие основных понятий темы; сочетание теоретического материала с конкретными практическими примерами на иностранном языке. Семинарское занятие на иностранном языке как одна из основных форм организации учебного процесса.

Профессиональная компетенция: ориентированность на специальные тексты по археологии и этнологии на английском языке

Ориентированность на специальные тексты на английском языке. Академическое письмо (эссе, реферат, аннотация, тезисы, статья, доклад, курсовая, дипломная работа, диссертация). Специальный профессионально-ориентированный материал и его использование в заданных ситуациях профессионального общения (написание эссе, статей, тезисов, рефератов по средневековой археологии, Великому Шелковому Пути, вопросам диаспор, этническим, этнокультурным и межэтническим отношениям)

Выдающиеся ученые в области профилирующих дисциплин (реферирование трудов ученых по специальному научному направлению)

Основные научные парадигмы в современном мире в области специальности: Формирование этнологии как самостоятельной научной дисциплины в середине XIX в. Социально-исторические условия, способствовавшие складыванию науки об этносах. Эволюционное направление. Л.Г. Морган, Э. Тайлор, М.М. Ковалевский. Антропологогеографический метод Ф. Ратцеля. Диффузионизм в этнологии и его разновидности. Л. Фробениус, Ф. Гребнер, В. Шмидт. Структурно-функционалистское направление. Б.К. Малиновский, А.-Р. Рэдклифф-Браун. Психологическая концепция в американской этнологии. А. Кардинер, Р. Бенедикт. Релятивистские и постмодернистские концепции. Общие и частные вопросы профессиональной области в трудах выдающихся ученых. Представители современного казахстанского научного знания. Основные тенденции зарубежных направлений профессиональной сферы. Профессиональные школы и концепции. Тексты из трудов известных ученых в области специальности (чтение, перевод, пересказ текстов на иностранном

(английском) языке по материалам учебно-методических пособий по дисциплинам специальности).

Связь профессионального английского языка с профилирующими дисциплинами по археологии и этнологии

Структура специальности и особенности дисциплин, входящих в эту структуру. Связь профессионального иностранного (английского) языка с основными дисциплинами бакалавриата: «Введение в этнологию», «Археология», «Доисторическая цивилизация» и др. Специальный профессионально-ориентированный материал и его использование в заданных ситуациях профессионального общения. Профессиональная компетенция: ориентированность на специальные тексты на иностранном (английском) языке. Чтение, аудирование, комментирование текстов по тематике специальности на профессионально-ориентированном английском языке. Реферирование, конспектирование текстов на иностранном языке, посвященных проблемам специальности.

Роль иностранного (английского) языка в современном мире.

Английский язык – глобальный язык в мире. Английский язык – международный язык. Английский язык – один из шести языков ООН. Английский язык как одна из форм изменения общества. Заключение Президента в послании народу Казахстана «Государственное новое политическое направление главы государства стратегия «Казахстан – 2050» – «Мы должны стремиться изучать английский язык». Культурный проект «Триединство языков».

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ СЕМИНАРСКИХ ЗАНЯТИЙ

1. Актуальность, значение и задачи курса «Профессионально-ориентированный иностранный язык».
2. Избранная специальность как научная отрасль.
3. Словники специализированных словарей на английском и казахском/русском языках.
4. Основные научные школы и открытия в области археологии и этнологии.
5. Интернациональный фонд терминообразования. Язык и общество.
6. Деловая переписка. Особенности текстов деловой документации.
7. Структура и композиция письменных учебных текстов (эссе, реферет, статья).
8. Язык и культура. Язык как средство межкультурного общения.

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТА С ПРЕПОДАВАТЕЛЕМ

1. Культура речи. Функциональные стили языка (научный стиль).

2. Функциональные стили языка (официальный/неофициальный стиль): общее понятие.
3. Организация речевого произведения на иностранном языке: введение, основная часть и заключение.
4. Документальные виды: письмо, эссе.
5. Типы словарей. Электронные словари.
6. Информационный поиск (иноязычная база данных, Интернет-ресурсы).
7. Культура речи. Национально-культурная специфика речевого поведения.
8. Межкультурная коммуникация в профессиональной сфере.
9. Специфика официального и неофициального стилей в профессиональной сфере.
10. Научный метаязык: признаки, характерные особенности. Метаязык археологии и этнологии.
11. Английский язык – международный язык.
12. Культурный проект «Триединство языков».

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТА

1. Современные направления в области археологии и этнологии, связанные со специализацией бакалавров.
2. Роль Интернета в системе образования.
3. Самостоятельная подготовка эссе на профессиональную тему по археологии (этнологии).
4. Самостоятельная подготовка реферата на профессиональную тему.
5. Самостоятельная подготовка научной статьи на профессиональную тему по археологии (этнологии).
6. Современные информационные технологии в повышении эффективности обучения второму / иностранному языку (семинар).
5. Роль английского языка в современном мире. Английский язык как глобальный (дискуссия).
6. Язык и национальный характер
7. Вопросы трехязычия в Казахстане (круглый стол).
8. Труды знаменитых ученых, специализирующихся в археологии, этнологии страны изучаемого языка. Реферат.
9. Труды ученых Казахстана профессиональной области (на иностранном языке). Реферат.
10. Человек и окружающая среда (Эссе).
11. Интернационализация образования. Образование будущего (Эссе).
12. Проблема сохранения многоязычия в мире (реферат).

СПИСОК РЕКОМЕНДУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Основная:

1. Кунанбаева С.С, Кармысова М.К. и др. Концепция развития иноязычного образования Республики Казахстан. Алматы, 2010.
2. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. Алматы, 2010.
3. Introductory Guide to the Common European Framework of Reference (CEFR) for English Language Teachers. Cambridge University Press. - 2013.
4. Harding K. English for Specific Purposes. Oxford University Press. - 2009.
5. Anthony Manning. English for Language and Linguistics. Garnet education. – 2008.
6. Christina Latham-Koenig and Clive Oxenden. English File. From Intermediate to Upper-Intermediate. Third edition. – Oxford University Press. - 2013.
7. Фрейдина Е.Л. Основы публичной речи. Learning to Speak in Public: учебное пособие для вузов / Е.Л. Фрейдина. – М.: Владос, 2007. – 134 с.
8. Кристалл Д. «English as a Global Language». – Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, 2003

Дополнительная:

1. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов. С указателями языковедческих терминов на французском, немецком, английском и итальянском языках. – М: УРСС, 2004.
2. R. Harrison, S. Philpot, L. Curnick. New Headway Academic Skills. Reading, Writing, and Study Skills. Oxford University Press. - 2009.
3. Arline Burgmeier, Lawrence J. Zwier, Bruce Rubin, Kent Richmond. Inside Reading. The Academic Word List in Context. Pre-Intermediate to Advanced. Oxford. - 2009.
4. Elizabeth Sharman. Across Cultures. Culture, literature, music, language. Longman. – 2004.
5. J.Lyons. Introduction to Theoretical Linguistics. Cambridge University Press. - 1999.
6. Murphy Raymond. Essential Grammar in Use. Intermediate. Cambridge University Press. – 2010.
7. British National Corpus: <http://www.natcorp.ox.ac.uk>
8. The Corpus of Contemporary American English (COCA): <http://www.americancorpus.org>

DSIK 1203 ДРЕВНЯЯ И СРЕДНЕВЕКОВАЯ ИСТОРИЯ КАЗАХСТАНА

Объем - 3 кредита

Авторы:

Карибаев Б.Б. – доктор исторических наук, профессор
кафедры истории Казахстана

Ноянов Е.Н. – кандидат исторических наук, доцент
кафедры истории Казахстана

Рецензенты:

Кожакеева Л.Т. – доктор исторических наук, профессор Казахского
государственного женского педагогического университет

Калыш А.Б. – доктор исторических наук, профессор Казахского
национального университета им. аль-Фараби

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Курс «Древней и средневековой истории Казахстана» является базовой дисциплиной для студентов бакалавриата по специальности: 5В020800-Археология и этнология. Казахстан является колыбелью Великой степной цивилизации. Основной идеей курса является положение о том, что содержание евразийского концепта, ядром которого является современный Казахстан, обретает в настоящее время новый смысл и новое значение, обнаруживает свою актуальность и жизненность во всех сферах социальной действительности. Евразийская идея многозначна, так как подразумевает множество исторических коллизий в развитии и взаимоотношении культур и этносов, включает в себя несколько аспектов, в том числе и обозначение суперэтнической общности, которая формировалась с древности на территории Казахстана. Казахский этнос и казахская государственность есть итог длительного исторического развития, уходящего корнями в древность, способствовавшего консолидации казахской народности, формированию целостности ее этнической территории, развитию материальной и духовной культуры казахского народа.

Данный курс направлен на изучение этнополитических, социально-экономических и культурных вопросов древней и средневековой истории Казахстана, он систематизирует информацию, обладающую интегрирующими свойствами: междисциплинарность, которая присуща научной исторической реконструкции, основывается на многоуровневой детерминации объекта исторического познания вследствие его временной отдаленности. Данный подход отвечает современным требованиям подготовки специалистов, обладающих знаниями мирового уровня и способных успешно решать задачи в деле изучения и развития отечественной исторической науки.

Пререквизитами дисциплины являются предметы Доисторическая эволюция человечества, История мировых цивилизаций.

Для освоения изучаемой дисциплины необходимы знания, получаемые в ходе таких дисциплин как Всемирная история, Теоретическая этнология.

Каждый раздел типовой программы включает в себя историю развития научных достижений в области древней и средневековой истории Казахстана, а также отражает проблемы становления казахстанской историко-востоковедческой школы.

В ходе изучения курса студенты должны

знать:

- законы исторической эволюции;
- основные этапы, события исторического процесса на территории Казахстана с древности до позднего средневековья.

уметь:

- анализировать историческое прошлое на основе принципа историзма;
- выделять теоретические, прикладные, ценностные аспекты исторического знания, применять их для обоснования практических решений, как в повседневной, так и в профессиональной жизни.
- анализировать исторические источники, хорошо ориентироваться в исторических картах.

иметь навыки:

- связанные с составлением докладов и правильным изложением устного материала;
- самостоятельного и критического подходов к имеющейся научной литературе при подготовке к семинарам.

быть компетентными:

- в применении новых инновационных технологий в области исследовательского процесса;
- знании закономерностей и тенденций современного развития археологической и этнологической науки.

ТЕМАТИЧЕСКИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛИНЫ

№	Наименование темы
1	Введение
2	Древнейшая история Казахстана
3	Бронзовый век на территории Казахстана (II – I тыс. до н.э.)
4	Казахстан в эпоху древности (VII-IV вв. до н.э.)
5	Раннегосударственные образования тюркоязычных племен на территории Великой степи (III до н.э. – II в.)
6	Казахстан в эпоху раннего средневековья
7	Государства IX-XII вв. на территории Казахстана
8	Материальная и духовная культура тюрков
9	Этнополитические процессы в Казахстане нач. XIII-XV вв.

10	Казахстан в составе Монгольской империи и улусов Чингизидов
11	Казахстан в период поселемонгольских политических образований (XIV-XV вв.)
12	Духовная культура. Религия и искусство Казахстана в XIII-XV вв.
13	КАЗАХСТАН В СЕРЕДИНЕ XV- ПЕРВОЙ ТРЕТИ XVIII вв.
14	Казахское ханство в середине XVII- первой четверти XVIII вв.
15	Традиционное казахское общество XV – первой трети XVIII вв.

СОДЕРЖАНИЕ ДИСЦИПЛИНЫ

Введение

Цель курса: показать основные закономерности и особенности исторического процесса в Казахстане с древнейших времен до первой трети XVIII вв. в контексте истории Евразии.

Курс ставит следующие **задачи**: ознакомить студентов с обширным фактологическим материалом в хронологической последовательности на основе периодизации, принятой в современной казахстанской исторической науке; показать развитие тюркской цивилизации, значение и влияние Великого Шелкового пути в истории древнего и раннесредневекового Казахстана; дать представление об основных дискуссиях в казахстанской медиевистике: по проблемам последствий монгольских завоеваний, исторических концепциях об Ак-Орде и Кок-Орде, по проблеме этногенеза казахов, о характере государственности кочевых народов и т.д.

Предмет и задачи исторической науки. История Казахстана – составная часть истории народов Евразии. Синхронный и диахронный методы исследования всемирно-исторического процесса. Периодизация древней и средневековой истории Казахстана. Новые теоретико-концептуальные подходы в изучении древней и средневековой истории Казахстана. Изучение древней и средневековой истории Казахстана русскими исследователями XVIII в. Проблемы этногенеза казахов, образования жузов, родоплеменного состава, расселения казахов в трудах Ч.Валиханова. Этническая история казахов в трудах Н.А.Аристов. Вклад В.В.Бартольда в изучение проблем истории средневекового Казахстана. Особенности развития исторической науки истории Казахстана в XX в. Изучение проблем этнополитической и социальной истории древнего и средневекового Казахстана в последние десятилетия Основные источники по данному периоду. Их классификация, типология.

Содержание типовой программы отражает объем знаний, необходимый для формирования у студентов понимания исторических процессов, проходивших на территории современного Казахстана, известной с древнейших времен до первой трети XVIII века, как Великая Степь.

При подготовке типовой программы руководствовались следующими методами исследования и методиками:

- Определение исторической достоверности при помощи сравнительно-исторического метода исследования;
- Оценка исторических событий на основе историко-сравнительного и аналитического анализа;
- Приоритетное использование новейших подходов и новыми идей в исторической и гуманитарных науках;
- Определение объективности и субъективности в исторических источниках и взглядах.

Актуальность и значение, предлагаемой для студентов дисциплины - древняя и средневековая история Казахстана - выражена в следующем: только в период Независимости специалисты-историки, получили возможность заниматься изучением этногенеза казахского народа в совокупности с непрерывным процессом образования государства на основании наиболее значимых исторических фактов и событий. В советский период в научных трудах, написанных на основании классово-формационного подхода, не было достоверно определено место и роль этнических структур древнего периода (например, гуннов, сарматов, саков, уйсуней, кангюй) в формировании казахского народа. По этой причине, не предпринимались попытки изучения непрерывности исторических процессов в прошлых веках.

Важно определить значение и роль древних и средневековых насельников и племён Казахстана в формировании современного казахского народа. Необходимо признать, что различные племенные союзы, существовавшие ранее на нашей территории, действительно стояли у истоков формирования казахских родов и племен. Не принятие во внимание такой исторической преемственности, привело к тому, что в некоторых зарубежных исследованиях, появление на исторической арене казахского народа относят к середине XV века, когда формируется этноним казах. Таким образом, изучение данной дисциплины по истории древнего и средневекового Казахстана поможет заполнить этот пробел, при помощи новых исследований и оригинальных идей, для подтверждения взаимосвязи древней этнической истории казахов с последующими историческими периодами.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Древнейшая история Казахстана

Содержание термина «доистория». Три линии развития человечества: антропогенез, техногенез, социогенез и развитие духовной культуры. Хронология и периодизация памятников палеолита. Зачатки искусства и религиозных представлений в раннем палеолите, мезолита, неолита, энеолита. Наскальное искусство – петроглифы.

Бронзовый век на территории Казахстана (II – I тыс. до н.э.)

Ареал распространения и проблема происхождения культур эпохи бронзы. Андроновская культура. Хронология и периодизация памятников

эпохи бронзы. Антропологический тип древних насельников Казахстана. Комплексный (скотоводческо-земледельческий) характер экономики населения Казахстана в эпоху бронзы. Материальная культура. Общественное устройство и духовная культура. Проблема языковой атрибуции древних насельников Казахстана. Степная цивилизация. Протогорода. Генезис номадизма. Предпосылки возникновения кочевничества: природно-географический фактор, социо-культурный фактор. Возрастание роли и значения скотоводства. Закономерности организации процесса производства у номадов. Социальная организация и общественное устройство.

Казахстан в эпоху древности (VII-IV вв. до н.э.)

Хронология и периодизация археологических памятников сакского периода. Сообщения письменных источников о расселении древних племен. Этническая и языковая принадлежность племен эпохи раннего железа. Общественное устройство. “Скифская триада” и “скифский звериный стиль”. Древний Казахстан в контексте мировой истории: торгово-культурные связи античного мира и Южного Урала в раннежелезном веке. Связи с Ассирией, Мидией, Парфией, Ираном.

Раннегосударственные образования тюркоязычных племен на территории Великой степи (III до н.э. – II в.)

Миграционные процессы хунну (сюнну) на территории Казахстана. Сообщения китайских источников о сюнну. Проблема происхождения и этнической истории сюнну. Социально-политическая и экономическая история империи хунну (сюнну). Материальная и духовная культура сюнну. Археологические памятники периода хунну на территории Казахстана. Этнополитическое образование усуней в Семиречье и на Тянь-Шане. Сообщения китайских источников об усунях. Проблемы этнической и языковой принадлежности усуней. Взаимоотношения усуней с сопредельными народами и государствами. Общественный строй усуней. Материальная и духовная культура усуней. Современные данные археологических исследований. Канглы (кангюй) на территории Казахстана. Сообщения китайских источников о кангюй. Происхождение и этническая история кангюй. Территория и места кочевий кангюй во II в. до н.э. первой трети V в. н.э. Общественный строй. Материальная и духовная культура. Археологические памятники эпохи Кангюй на территории Казахстана. Взаимоотношения кангюй с усунями, Китаем и Яньцай.

Казахстан в эпоху раннего средневековья

Древние тюрки. Данные письменных и археологических источников. Проблема происхождения тюрков. Этнонимы тюрк, ашина. Племенной состав. Образование и политическая история Тюркского каганата. Взаимоотношения с соседними государствами. Распад Тюркского каганата. Значение Тюркского каганата в этнополитической истории народов Евразии. Формирование и взаимодействие тюркских народов в изменяющейся этнокультурной среде

Евразии: проблемы изучения и историография. Казахстан в составе Западно-тюркского каганата: образование, территория, этнический состав. Десятипоколенное деление западных тюрков: дулу и нушиби. Социально-экономическое развитие. Политическая история. Взаимоотношения с Танской империей. Распад Западно-тюркского каганата.

Тюргешский каганат на территории Жетысу и Южном Казахстане. Сообщения письменных источников о тюргешах. Проблема этногенеза тюргешей. Территория, расселение и племенной состав. Образование и усиление государства тюргешей. Битва на р. Талас (751г.) Усиление влияния карлуков в Жетысу. Сведения письменных источников о карлуках. Проблема этногенеза карлуков. Территория расселения и племенной состав карлукских племен. Общественный строй. Политическая история государства карлуков. Духовная культура. Данные археологических исследований.

Государства IX-XII вв. на территории Казахстана

Государство огузов на территории Казахстана. Сведения письменных источников. Проблемы этнической истории огузов. Территория расселения и племенной состав огузов. Борьба огузов с печенегами, хазарами и сельджуками за политическую гегемонию в Средней Азии. Огузы и кипчаки. Материальная и духовная культура огузов. Данные археологических исследований. Казахстан в составе государства Караханидов. Проблема происхождения караханидов. Караханиды в арабских и персидских источниках. Образование государства Караханидов. Принятие ислама. Походы караханидов в Мавераннахр. Борьба с Газневидами и Сельджуками за власть в Средней Азии. Усиление центробежных тенденций в середине XI в. Взаимоотношения с государством хорезмшахов. Вторжение киданей. Разгром киданями караханидов и сельджуков. Кимакский каганат в Центральном и Восточном Казахстане. Сведения арабских историков и путешественников о кимаках. Проблемы этнической истории кимаков. Миграционные процессы кимакских племен. Территория расселения и племенная конфедерация кимаков. Общественный строй и военно-потестарная организация. Особенности материальной и духовной культуры кимаков. Кыпчакское ханство – государство в Восточном Дешт-и Кыпчаке. Сведения нарративных источников и генеалогических преданий о кыпчаках. Проблема происхождения и этнической истории кыпчаков. Данные средневековых авторов о миграциях кыпчаков на запад. Триада этнополитических объединений: кимаки, кипчаки, куманы. Возвышение Кыпчакского ханства. Социальная стратификация и военно-потестарная организация. Отношения кыпчаков с Хорезмшахами, русскими княжествами. Материальная и духовная культура. Кидани/кара-хытай. Миграция найманов, керейтов, меркитов, джалаириров в Казахстан. Сведения восточных источников о киданях и кара-хытаях. Проблема происхождения и этнической истории киданей. Миграция киданей в Юго-Восточный Казахстан. Сведения источников о найманах, керейтах, меркитах, джалаирах. Проблема этнической истории и языковой принадлежности (концепции монгольского и тюркского происхождения).

Территория расселения в Центральной Азии. Переселение найманов, керейтов, меркитов на территорию Казахстана.

Материальная и духовная культура тюрков

Тюркская цивилизация. Взаимодействие двух хозяйственно-культурных типов: оседлого и кочевого (система «город-степь»). Города и поселения как центры военно-административной жизни, культуры, торговли и ремесла. Казахстанские трассы Великого Шелкового пути. Обычаи, обряды и традиции. Язык, письменность и религия. Древнетюркские рунические памятники в честь первых тюркских правителей. Древнетюркский пантеон божеств. Влияние зороастризма, буддизма, христианства. Синкретизм тюркской духовной культуры. Начало исламизации тюркских племен. Великие ученые X – XII вв. Значение творческого наследия аль-Фараби, Юсуфа Баласагуни, Махмуд Кашгари, Ахмеда Яссауи в мировой культуре.

Этнополитические процессы в Казахстане нач. XIII-XV вв.

Казахстан накануне монгольского нашествия. Кочевые племена Центральной Азии. Материальная и духовная культура. Данные археологических исследований. Борьба за политическую гегемонию в Центральной Азии. Военно-потестарная организация государства Чингизхана. Завоевание монголами Средней Азии и Казахстана. Казахстан в составе монгольских улусов. Проблема последствий завоевания монголов в исторической литературе. Казахстан в составе Золотой Орды. Источники и историография изучения Золотой Орды. Владение Орда-Ежена и его территория. Причины и ход распада Золотой Орды. Новые государственные образования в Восточном Дешт-и Кипчаке. Южный и Юго-Восточный Казахстан в улусе Чагатай. Образование улуса Чагатай. Две тенденции в политике монгольских ханов в Чагатайском государстве. Начало политического дробления в Чагатайском улусе. Образование в Семиречье и Восточном Туркестане Моголистана, и независимых владений в Мавераннахре.

Казахстан в составе Монгольской империи и улусов Чингизидов

Внутренняя и внешняя политика хана Абулхаира 1428-1468 гг. Откочевка Жаныбека и Гирея из Узбекского улуса. Поход Абулхаира в Моголистан. Упадок государства кочевых узбеков. Смена правящей династии в Восточном Дешт-и Кипчаке. Юго-Восточный Казахстан в составе Моголистана. Образование Моголистана в восточной части Чагатайского государства. Этнополитическая роль племени дулат в Моголистане. Внутренняя и внешняя политика первых могульских ханов. Походы эмира Тимура на Семиречье в последней трети XIV – начале XV в. Моголистан в первой половине XV в.

Казахстан в период послемонгольских политических образований (XIV-XV вв.)

Ак-Орда – первое государственное образование на местной этнической основе. Исторические концепции об Ак-Орде и Кок-Орде. Источники. Политическая история Ак-Орды в XIV-первой четверти XV в. Западный Казахстан в составе Ногайской Орды. Этимология термина «ногай». Образование Ногайской Орды. Территория и этнический состав населения Ногайской Орды. Историческое значение Ногайской Орды в истории Казахстана. Ханство Абулхаира – государство в Восточном Дешт- и Кипчаке в 1428-1468 гг. Источники и историография Ханства Абулхаира. Этнический состав населения Государства кочевых узбеков.

Духовная культура. Религия и искусство Казахстана в XIII-XV вв.

Тесное взаимодействие на территории Дешт-и Кыпчака исконно тюркской, монгольской и исламской культурных традиций. Эпос. Устная индивидуальная поэзия в культурной жизни Дешт-и Кыпчака. Письменная литература. Музыкальное искусство. Религиозные верования. Ислам в XIV-XV вв. Особенности процесса исламизации кочевников Дешт-и Кыпчака. Союз чингизидов-султанов с суфийскими шейхами. Значение древних доисламских традиций в жизни казахского общества и их роль в семейном быту. Архитектура и искусство в развитии городской культуры Южного Казахстана и Семиречья в XIII-XV вв.

Казахстан в середине XV-первой трети XVIII вв.

Образование и укрепление Казахского ханства (вторая половина XV в.). Этнические, политические и культурно-исторические предпосылки образования Казахского ханства. Экономическое, политическое и стратегическое значение Присырдарьинского региона для Казахского ханства. Источники изучения и историография проблемы Казахского ханства. Проблема происхождения и основные концепции процесса формирования казахского народа в исторической литературе. Этапы этнических процессов на территории Казахстана и их характеристика. Семантика термина «қазақ». Появление в мусульманских источниках термина «Қазақстан» - страны казахов. Внутриполитическое положение Казахского ханства в начале XVI в. Захват Мухаммадом Шайбани государства Тимуридов и воцарение в Мавераннахре династии Шайбанидов. Взаимоотношения первых казахских владетелей с шайбанидами в начале XVI в. Расширение границ Казахского ханства при хане Касыме. «Временное ослабление» Казахского ханства. Усиление раздробленности Казахского ханства после смерти Касым-хана (1523-1524 гг.) при ханах Мамаш и Тахир. Политика хана Хакназара по объединению казахских земель. Взаимоотношения казахов с узбеками-шайбанидами и ногайцами. Особенности внешнеполитической обстановки вокруг Казахского ханства при хане Шигае. Походы Таукель-хана на Среднюю Азию в конце XVI в. и их значение. Установление в Казахском ханстве власти двух ханов – Есима и Турсуна.

Казахское ханство в середине XVII - первой четверти XVIII вв.

Борьба казахского хана Джангира с джунгарами. Реформы хана Тауке в управлении государством. Усиление политической раздробленности после смерти Тауке-хана. Разделение на три жуза. Казахско-джунгарские отношения в XVII-первой четверти XVIII вв. Образование Джунгарского ханства и его экспансия в сторону Казахстана во второй половине XVII в. Результаты казахско-джунгарских столкновений в начале XVIII в. «Годы великого бедствия» в истории Казахского ханства. Казахско-русские отношения в XVI-первой трети XVIII вв. Установление русско-казахских посольских связей в конце XVI в. Экспансия России на западных границах. Пограничные вопросы в русско-казахских отношениях в XVII в. Начало присоединения Казахстана к России. Политика хана Абулхаира.

Традиционное казахское общество XV – первой трети XVIII вв.

Кочевое скотоводство - материальная основа существования большинства казахского населения. Развитие земледельческого хозяйства на юге и юго-востоке Казахстана. Социальная организация казахского общества. Территориально-общинная организация казахского общества. Родоплеменная организация – ведущий принцип социальной организации казахского общества. Институт ханской власти. Генеалогическая традиция избрания ханов. Механизм передачи и наследования ханской власти. Функции ханской власти. Материальная культура казахов. Духовная культура казахского народа.

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ СЕМИНАРСКИХ ЗАНЯТИЙ

1. Великий Степь в эпоху бронзы.
2. Генезис номадизма.
3. Письменные источники по истории племенных объединений Казахстана.
4. Раннегосударственные объединения на территории Казахстана (усуни, кангюй, хунну).
5. Казахстан в составе Тюркских каганатов
6. Государства Караханидов, огузов, кимаков на территории Казахстана.
7. Взаимоотношения кыпчаков соседними государствами Евразии.
8. Памятники древнетюркской письменности.
9. Завоевание монголами Средней Азии и Казахстана. Казахские земли в составе монгольских улусов.
10. Образование Золотой Орды в улусе Джучи как феномен евразийской истории.
11. Политическая история Ак-Орды в XIV в.
12. Духовная и материальная культура Казахстана в XIII-XV вв. Религия и искусство.

13. Исторические предпосылки образования Казахского ханства. Значение этнонима «казах».
14. Казахское ханство во второй половине XVI в.-XVII в.
15. Культура казахского народа в XVI-XVIII века.

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ РАБОТ СТУДЕНТОВ

1. Искусство и мифология саков.
2. Письменные источники по истории раннегосударственных образований хунну, усуни и кангюй.
3. Памятники древнетюркской рунической письменности.
4. Культура золотоордынской эпохи.
5. Источники по истории Казахского ханства.
6. Взаимоотношения казахов с народами и государствами Евразии.
7. Особенности археологических культур скифов, савроматов и саков.
8. Исторические судьбы и культурное наследие скифо-сарматских племен
9. Быт и обычаи Казахского народа
10. Исторический экскурс межэтнических отношений на евразийском пространстве (на примере тюркоязычных племен усунь и канглы).
11. Концепция этногенеза по Л.Н.Гумилеву.
12. Возвышение казахского ханства при хане Касыме.
13. Материальная и духовная культура канглы, усуней и хунну.
14. Этнополитическая история тюркских племен IX-XII вв. в исследованиях конца XX-начала XXI вв.
15. Политическое положение в Средней Азии и Казахстане накануне нашествия монголов.

СПИСОК РЕКОМЕНДУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Основная:

1. История Казахстана с древнейших времен до наших дней. В 4-х томах.- Алматы, 2010. - Т.1-2.
2. Кляшторный С.Г., Султанов Т.И. Государства и народы Евразийских степей. Древность и средневековье. - СПб., 2004.
3. Крадин Н.Н. Кочевники Евразии.- Алматы, 2007.
4. Золотая Орда в источниках. Китайские и монгольские источники (Собрание сведений, относящийся к истории Золотой Орды (улусу Джучи) из китайских и монгольских источников) / Пер. с кит., состав., ввод. статья и комм. Р.П. Храпачевского. – М., 2009. – Т.III.
5. Омарбеков Т.О., Қазақ түркілерінің мемлекеттілігі: қағанаттар, ұлыстар мен хандықтар баяны. – Алматы, 2015.
6. Кәрібаев Б.Б. Қазақ хандығының құрылу тарихы: Монография.- Алматы: «Сардар» баспа үйі, 2014- 520 б.

7. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының күшеюі (XV ғ. соңғы – XVI ғ. алғашқы ширектері). – Алматы: «Сардар» баспа үйі, 2015. -176 бет.

Дополнительная:

1. Хазанов А.М. Кочевники и внешний мир. – А., 2000.
2. Марков Г.Е. Проблемы развитие общественной структуры кочевников Азии. – М., 2000.
3. Оразбаева А. Дәстүрлі қазақ қоғамына тән билер институты. Алматы, 2004.206 бет. 61 бб
4. Ерофеева И.В. Родословные казахских ханов и кожа ХҮ111-Х1Х вв.(история, историография, источники). Алматы, 2003.
5. Телеуова Э.Т. Дәстүрлі қазақ қоғамының әлеуметтік-құқықтық ерекшеліктері. – А., 2007.
6. Султанов Т.И. Поднятые на белой кошме. Потомки Чингиз-хана. – Алматы, 2001. – 188 с.
7. История Казахстана: народы и культуры. – Алматы, 2000. – 147 с.
8. Трепавлов В.В. История Ногайской Орды. – М., 2002.
9. Кляшторный С.Г., Султанов Т.И., Казахстан летопись трех тысячелетии. – Алматы, 1992.

DESh 1204 ДОИСТОРИЧЕСКАЯ ЭВОЛЮЦИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА

Объем - 3 кредита

Авторы:

Толеубаев А.Т. – доктор исторических наук, профессор кафедры археологии, этнологии и музеологии

Тургунбаев Е.М. – кандидат исторических наук, и.о. доцента кафедры археологии, этнологии и музеологии

Рецензенты:

Нуржанов А.А. – кандидат исторических наук, ведущий сотрудник Института археологии им. А.Х.Маргулана

Ноянов Е.Н. – кандидат исторических наук, доцент кафедры истории Казахстана Казахского национального университета имени аль-Фараби

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Первобытная история, охватывающая весь огромный период времени – от появления на Земле человека до становления первых классовых обществ и государств, а также обычно сопутствующего им возникновения упорядоченной письменности, включает в себя достаточно широкий круг проблем, относящихся к истории первобытного общества. Сторонники теории прогресса в развитии человечества выделяют ряд восходящих ступеней развития. Начальным этапом этого процесса был первобытнообщинный строй. Этот начальный этап существования человечества и есть предмет первобытной истории, и рассматривается как один из разделов единой исторической науки.

Взаимосвязь дисциплины с другими предметами. История первобытного общества является как бы азбукой исторической науки. Поэтому она изучается на самом начальном этапе обучения и проходит параллельно (одновременно) с такими общими курсами как «Введение в специальность», «Основы археологии», «Основы этнологии», «Археология», «Этнология», «История древнего мира и средних веков», «Каменный век Евразии», «Вспомогательные исторические дисциплины», «Этнография казахов». В результате прохождения курса студент должен:

знать:

- основные теоретические проблемы происхождения человека и человеческого общества;
- происхождения семьи и семейно-брачных отношений, дорелигиозных верований, ХКТ, человеческой культуры;
- общие закономерности общественного и семейных отношений в разных стадиях первобытного общества;
- общие закономерности разложения первобытного общества.

уметь:

– отличать различие первобытного общества от других общественных формации;

- объяснять общие закономерности и конкретно-исторические особенности становления, развития и разложения первобытного общества.

иметь навыки:

- объяснять закономерности становления, развития и разложения первобытного общества;

- навыки использования конкретных фактических материалов для объяснения архаических исторических событий и явлений первобытного общества.

быть компетентным:

- в области основных теоретических проблем общеисторических процессов становления человека и человеческого общества.

ТЕМАТИЧЕСКИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛИНЫ

№	Наименование темы
1	Введение
2	Проблемы, задачи и значение первобытной истории
3	Общая (историческая) периодизация
4	Источники первобытной истории
5	Историография первобытной истории
6	Проблемы происхождения человека
7	Возникновение человеческого общества
8	Зрелость первобытного общества. Эпоха первобытной общины
9	Возникновение первобытной родовой общины
10	Становление и развитие ранне-первобытной общины
11	Разложение первобытного общества. Эпоха классовообразования
12	Вызревание институтов классового общества
13	Рождение государства
14	Эволюция общественного сознания
15	Остатки первобытнообщинного строя в классовых обществах

СОДЕРЖАНИЕ ДИСЦИПЛИНЫ

Введение

Цель дисциплины – формирование у студентов объективно-исторического понимания закономерностей развития человеческого общества, его хозяйственной и общественной деятельности на самых ранних стадиях развития.

В **задачу** курса входит изучение таких проблем как, происхождение человека и человеческого общества: зарождение и первоначальное развитие его хозяйственной деятельности, материальной и духовной культуры; предпосылки и общий ход разложения первобытнообщинного строя и

складывания классового общества. Поэтому этот теоретический курс является фундаментом общих закономерностей истории человечества. И действительно, множество явлений человеческой жизни, в том числе и современной жизни, возникло или стало возникать в седой древности первобытного общества. Назовём только некоторые: жилище и одежда, земледелие и скотоводство, общественное разделение труда, брак и семья, нравственность и этикет, полезные знания, искусство и религиозные верования. Чтобы правильно разобраться в эволюции ряда элементов материальной культуры, социальных норм или идеологических представлений, часто приходится обращаться к их истокам.

В числе проблем, целиком или частично исследуемых на материалах первобытной истории, немало таких, в решении которых десятилетиями проходил, а подчас и теперь проходит водораздел между разными мировоззренческими позициями. Как появился на Земле сам человек: в результате закономерной эволюции органической природы или божественным промыслом? Каково происхождение человеческих рас, и даёт ли оно основание для расистских идей о их неравноценности? Как и когда возникли частная собственность, общественное неравенство и государственное принуждение? Извечно ли такая специфичная форма миропонимания, как религия, и, в частности, религия в её монотеистической форме? Идеологическая масштабность этих вопросов очевидна. В то время как другие исторические дисциплины основываются на изучении прежде всего письменных источников, первобытная история таких источников в своём распоряжении почти не имеет. Её реконструкции – результат синтеза данных ряда других наук, и в первую очередь этнологии, археологии и палеоантропологии. Таким образом, первобытная история имеет также и большое мировоззренческое значение.

Объектом изучения «Доисторическая эволюция человечества» является история древнейшего человека и его общества. Данная дисциплина является синкретической. поэтому многие теоретические вопросы истории зарождения и формирования человека и его общества изучаются методами философской, психологической и биологической наук. такие вопросы как развитие хозяйства и материального производства первобытного человека изучаются посредством методов археологии. Проблемы, связанные с происхождением рода различных социальных институтов, первобытных обычаев и обрядов и мировоззрения обычно изучаются этнологическими методами.

История первобытного общества занимает особое место среди исторических дисциплин. Потому что именно через обучение этой дисциплины студенты овладевают фундаментальными теоретическими вопросами о происхождении человека, родового общества, частной собственности, классов и государства.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Проблемы, задачи и значение первобытной истории

Хронология и периодизация первобытной истории. Абсолютная и относительная хронология истории первобытного общества. Эволюции третичного и четвертичного периода. Специальные и общая (историческая) периодизации первобытной истории.

Археологическая периодизация. Значение археологической периодизации для абсолютной и относительной хронологии первобытной истории. Радиоуглеродный, калий-аргоновый, геохронологический, дендрохронологический методы датировки.

Геологическая периодизация. Предледниковая и ледниковая эпохи (плейстоцен) и послеледниковая эпоха (голоцен). Синхронизация археологических эпох с геологическими периодами истории Земли. Палеоантропологическая периодизация. Выделение эпох существования древнейшего, древнего и ископаемого современного человека, т.е. архантропа, палеоантропа и неантропа.

Общая (историческая) периодизация

Периодизация Л.Г. Моргана. Эпоха дикости, варварства и цивилизации. Обобщение Ф.Энгельсом периодизации Л.Г. Моргана. Трехчленная периодизация первобытной истории. Праобщина (первобытное человеческое стадо), раннепервобытная и позднепервобытная, первобытная соседская (протокрестьянская) общины. Эгалитарные и стратифицированные общества.

Источники первобытной истории

Понятие исторического источника. Исторические источники для эпохи первобытности. Данные археологии как источник первобытной истории. Значение этнологических источников для разработки духовной культуры первобытности. Данные исторической антропологии, лингвистики, четвертичной геологии и палеогеографии, археозоологии, археоботаники, информатики. Письменные вспомогательные источники. Особенности синтетической реконструкции истории первобытного общества.

Историография первобытной истории

Представления древних о своих соседях. Этнологические наблюдения в эпоху средневековья. Накопление этнографических знаний. Эпоха великих географических открытий и расширение этнологических знаний о первобытных народах. Первые обобщения. Накопление конкретных знаний о первобытном обществе и их обобщение в XIX в. История первобытного общества и основоположники марксизма. Возникновение науки первобытной истории.

Развитие науки первобытной истории в конце XIX-XX вв. Этнографические направления и школы. Эволюционизм, диффузионизм, школа культурных кругов, функциональная, социологическая, культурно-историческая, биологическая и др. школы и направления. Развитие первобытной археологии и палеоантропологии в XX в.

Историко-этнологическая реконструкция первобытного прошлого в XX в.

Проблемы происхождения человека

Проблемы происхождения человека. Место человека в животном мире. Проблема выделения человека из мира животных. Критерии человека. Движущие силы процесса антропогенеза. Ближайшие предки человека, время и место очеловечивания. Дискуссия о месте возникновения человека. Древнейшие гоминиды и их трудовая деятельность. Древние гоминиды и их трудовая деятельность. Исходная форма гоминид. Экологические обстоятельства антропогенеза. Факторы формообразования. Коммуникативные аспекты антропогенеза.

Теории моно- и полицентризма, моно- и полигенеза. Теория Ф.Энгельса о роли труда в происхождении человека. Труд - как основа социальной деятельности. Переход от биологической организации стаи к первобытному коллективу. Значение изготовления и применения орудий труда на начальных этапах антропогенеза.

Возникновение человеческого общества

Теоретические проблемы становления человеческого общества. Праобщина (первобытное человеческое стадо). Культура и общество архантропов и палеоантропов. Неандертальцы и их разновидности. Время и места обитания. Биологические признаки ранних, развитых европейских и поздних европейских неандертальцев. Оружие и орудия труда. Роль охоты в развитии праобщины. Начало половозрастного разделения труда. Коллективный и индивидуальный труд. Развитие первобытного коллективизма. Половые отношения в праобщине. Возникновение и развитие мышления и речи. Гипотеза Н.Я. Марра. Кинетическая речь. Звуковая речь у древнейших гоминид. Два типа или две основные группы звуков – обычные звуки и жизненные шумы. Глагольная номинация. Развитие языка и мышления в связи с появлением человека современного типа. Истоки идеологических представлений. Антропологическая трактовка морфологических особенностей мозга неандертальского человека. Характеры труположения. Солнечный культ (Тешик-Таш). Праобразы изобразительного творчества и магии.

Зрелость первобытного общества. Эпоха первобытной общины

Эволюция семейства гоминида на протяжении раннего и среднего плейстоцена. Неандертальский человек. Завершение процесса антропогенеза и возникновение человека современного вида. Преимущества современного человека перед неандертальским как существа социального. Вероятная теория факторов возникновения человека современного типа. Время появления. Прародина *Homo sapiens*. Теория полицентризма Ф. Вайденрайха. Моноцентристская теория Я.Я. Рогинского. Расогенез. Формирование человеческих рас. Дивергенция рас.

Возникновение первобытной родовой общины

Отношения между полами в праобщине поздних палеоантропов. Половые производственные табу. Агамия. Теория происхождения экзогамии. Возникновение дуально-праобщинной организации. Проблемы эволюции брака. Дуальная экзогамия и фратриальная система. Проблема универсальности рода. Материнский и отцовский роды.

Становление и развитие ранне-первобытной общины

Подъем производительных сил в верхнем палеолите и мезолите. Расширение первоначальной ойкумены. Народонаселение и его воспроизводство. Хозяйство и материальная культура людей раннеродовой общины. Становление хозяйственно-культурных типов. Социально-экономические отношения. Брак и семья. Организация власти. Духовная культура. Развитие религиозных верований и формы первобытной религии.

Поздне-первобытная община земледельцев-скотоводов и высших охотников, рыболовов и собирателей.

Становление и развитие поздне-первобытной общины в эпоху неолита. Переход от присваивающего хозяйства к производящему. Сложение первобытного комплексного производяще-присваивающего хозяйства. Первичные очаги земледелия и скотоводства. Условия и механизм перехода к земледелию и скотоводству. Распространение земледелия и скотоводства. Материальная культура ранних земледельцев-скотоводов и высших охотников-рыболовов и собирателей. Общественное разделение труда. Социальная организация и ее основные принципы. Характер общин и территориальная организация. Семья и брак. Общинно-родовая организация. Организация власти. Терминология родства и взаимоотношения родственников. Процесс социализации. Межобщинные отношения. Духовная культура. Демографические и этнокультурные процессы в эпоху родовой общины. Языковое и этническое состояние.

Разложение первобытного общества. Эпоха классовообразования

Предпосылки разложения первобытного общества. Развитие производящего хозяйства и его аналогов. Переход от палочно-мотыжного земледелия к более развитому плужному. Развитие скотоводства. Развитие высокоорганизованного специализированного присваивающего хозяйства. Открытие металлургии. Производственное применение меди и бронзы. Введение в производство железных орудий труда. Дальнейшее развитие домашних промыслов и ремесел. Интенсификация обмена. Межобщинный и внутриобщинный обмен. Рост общественного продукта и постепенное превращение избыточного продукта в прибавочный. Дальнейшее развитие престижной экономики. Неравномерность и разнообразие хозяйственного развития человека в эпоху классовообразования.

Вызревание институтов классового общества

Возникновение прибавочного продукта. Возникновение частной собственности. Причины и пути возникновения кочевничества. Историческая роль кочевничества.

Обособление семьи и его социальные последствия. Возникновение общественных классов. Отношения эксплуатации. Рабство. Внутриобщинные формы эксплуатации и зависимости. Данничество. Внешние факторы классовобразования. Обмен и торговля. Формирование классовой структуры общества.

Рождение государства

Надобщинные структуры: племя и объединение племен. Военная демократия и военно-иерархические структуры. Прочие варианты механизмов институционализации власти: мужские (тайные) союзы, общинно кастовые структуры. Легитимизация новых форм власти. Главные и дополнительные характеристики политической организации.

Демографическая и этническая ситуация эпохи разложения первобытного общества. Способ реконструкции ойкумены и характер расселения этносов. Переворот в положении полов. Продолжительность жизни. Брак и семья. Этнообразование в связи с классовобразованием и организацией власти. Этнолингвистическая картина.

Эволюция общественного сознания

Рациональные знания. Выделение умственного труда. Становление письменности. Искусство. Религия и мифология. Тайные союзы и культ предков. Сакрализация власти и ее носителей. Жречество и специализация культа. Политеизм и формирование пантеона. Противоречия в религиозной системе эпохи классовобразования. Индивид и фаталистические представления. Становление религиозной этики. Миф и история. Эволюция нормативного сознания. Первобытная периферия классовых обществ. Структура периферии. Типы контактов. Результаты взаимодействия классовых обществ с первобытными СПО. Первобытная периферия в новое время.

Остатки первобытнообщинного строя в классовых обществах

Племя и мета племя. Соседская община. Искусственное родство. Нормы общественного быта. Семейно-брачные нормы. Формы общественного сознания. Остатки первобытнообщинного строя как компонент раннеклассовых обществ. Первобытные общества на основных этапах мировой истории. Первобытные общества в современном мире.

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ СЕМИНАРСКИХ ЗАНЯТИЙ

1. Источниковедение первобытной истории
2. Историография первобытной истории
3. Происхождение человека
4. Возникновение человеческого общества

5. Возникновение и развития мышления и речи
6. Истоки идеологических представлений
7. Завершение процесс антропогенеза
8. Возникновение общинно-родового строя
9. Стадия раннепервобытной общины
10. Стадия позднепервобытной общины
11. Подъем производства в эпоху классовообразования
12. Вызревание институтов классового общества
13. Переворот в положении полов
14. Брак и семья
15. Общинная и родоплеменная организация

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ РАБОТ СТУДЕНТОВ

1. Источники первобытной истории.
2. Становление первобытной истории как науки.
3. Концепции первобытной истории на Западе в XIX-XX вв.
4. Возникновение и эволюция гоминид.
5. Теоретические проблемы становления человеческого общества.
6. Стадо ранних предлюдей.
7. Стадо поздних предлюдей.
8. Становление праобщества формирующихся людей.
9. Эпоха архантропов и палеоантропов.
10. Проблема прародины человечества.
11. Возникновение первобытных религиозных верований.
12. Численность первобытного сообщества и размеры его нормовой территории.
13. Первобытное присваивающее хозяйство.
14. Первобытное воспроизводящее хозяйство.
15. Происхождение мышления и языка.

СПИСОК РЕКОМЕНДУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Основная:

1. Алексеев В.П., Першиц А.Н. История первобытного общества. – М., 2001.
2. Алексеев, В.П.. История первобытного общества.- М., 2007.
3. Марков Г.Е. Первобытное общество: Учебное пособие. – М., 2009.
4. История первобытного общества. Общие вопросы. Проблемы антропосоциогенеза. М., 2001.
5. История первобытного общества. Эпоха первобытной родовой общины. М., 2003.
6. Равдоникас В.И. История первобытного общества. Т. 1-2, 2-издание, СПб., 2013.

Дополнительная:

1. Васильев С.В. Неандертальцы: формирование, расцвет и упадок // Этнографические обозрение. – 2010, – № 5.– С. 44-51.
2. Довнар–Запольский М.В. Первобытные формы брака. – М., 2011.
3. Столяр А. Д. Происхождение изобразительного искусства. М., 2002.
4. Алексеев В. П. Становление человечества. М., 2009.
5. Алексеев В. П. Историческая антропология. М., 2009.
6. История первобытного общества. Эпоха классовообразования. М., 2003.
7. Деревянко А. П., Маркин С. В., Васильев С. А. Палеолитоведение. Введение и основы. Новосибирск, 2005.
8. Левин-Дорш А., Кунов Г. Первобытная техника. М., 2016.
9. Гернес М. История первобытного человечества. Краснодар, 2014.
10. Таймагамбетов Ж.К., Сойкина Н.Ю. Живопись палеолита Евразии. Астана, 2016.

ЗА 2205 ЗАРУБЕЖНАЯ АРХЕОЛОГИЯ

Объем - 4 кредита

Авторы:

Омаров Г.К. - кандидат исторических наук, доцент кафедры археологии, этнологии и музеологии
Бексеитов Г.Т. - кандидат исторических наук, доцент кафедры археологии, этнологии и музеологии
Эгамбердиев М.Ш. - кандидат исторических наук, доцент кафедры археологии, этнологии и музеологии

Рецензенты:

Нуржанов А.А. – кандидат исторических наук, ведущий сотрудник Института археологии им. А.Х.Маргулана
Карибаев Б.Б. - доктор исторических наук, профессор кафедры истории Казахстана Казахского национального университета им. аль-Фараби

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Зарубежная археология в изучении древних обществ достигла больших успехов. Становление различных научных школ, разных теоретических и методологических концепции, основные археологические памятники и культуры, принципы и методы археологических исследований зарубежных археологов на данном этапе представляют огромный интерес. Так как в свое время марксистская теория материалистического понимания истории не могла точно и полностью отражать конкретно научных подходов и мировоззрение зарубежных исследователей. В связи с этим вопрос о переосмыслении и новых подходах к археологическим источникам дальнего зарубежья приобретает важнейшее значение для отечественной археологической науки, а также для подготовки будущего историка-археолога. Выработка зарубежной археологии как системы знаний и практических умений и навыков, позволяет студентам самостоятельно интегрировать новые знания, научно предвидеть и анализировать материалы.

Перечень смежных дисциплин, предшествующих изучению данной дисциплины курсы лекции по «Теоретической археологии», «Истории археологии», «Основы археологии». В результате изучения курса зарубежной археологии студент должен:

Знать:

- профессиональную терминологию археологии зарубежных стран от древности до современности; основную литературу по курсу.

Уметь:

- грамотно анализировать вещевой материал, полученный в результате археологических раскопок; определять конструкцию жилищ, культовых и гражданских построек, оборонительных сооружений и погребений; уметь

искать заслуживающую доверия информацию в литературе и интернете на русском и иностранных языках;

-развить навыки и повысить качество самостоятельной работы студентов;

-разобраться в предшествовавших и современных трактовках важнейших археологических проблем.

Иметь навыки:

Применения данных и методов археологии в источниковедческом и конкретно-историческом исследовании. Студент осваивает следующие **компетенции:**

- владение культурой мышления, способностью к обобщению, анализу, восприятию информации, постановке цели и выбору путей её достижения;

- способность логически верно, аргументировано и ясно строить устную и письменную речь;

- способность работать с информацией из различных типов и видов источников;

- способность осваивать специальную литературу на нескольких языках;

- способность использовать навыки работы с информацией из различных источников для решения профессиональных и социальных задач.

ТЕМАТИЧЕСКИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛИНЫ

№	Наименование темы
1	Введение
2	Археология Европы. История археологии в Европе
3	Археологические памятники и культуры. Каменный век
4	Бронзовый век
5	Железный век
6	Архитектурные памятники средневековья
7	Археология зарубежной Азии, Африки и Америки. Археология древней Месопотамии
8	Археология древнего Ирана
9	Архитектура древнего Китая
10	Археология древней Индии
11	Древние культуры восточного Средиземноморья и Малой Азии
12	Древние культуры Перу и Мезоамерики
13	Археология Монголии
14	Древняя Япония. Афганистан
15	Археология Африки

СОДЕРЖАНИЕ ДИСЦИПЛИНЫ

Введение

Изучение древнейших и древних культур имеет большую научную значимость для понимания основных этапов историко-культурного процесса в целом. Именно на «зарубежных материалах» могут быть исследованы такие узловые проблемы, как характер раннего человеческого общества, качественный скачок, происшедший с переходом к земледелию и скотоводству, формирование первых в мире цивилизаций как социально-культурных систем, связанных с образованием классового общества и государства. Поступательное развитие культуры и общеисторические закономерности древних периодов всемирной истории ярко выявляются благодаря данным, которые поступают в распоряжение учёных при изучении археологических памятников, расположенных на территории крупнейшего материка Старого Света. Вместе с тем обилие и разнообразие археологических материалов, связанных с древними культурами зарубежной Азии, Америки, Европы и Африки позволяет проследить и такую важнейшую особенность исторического процесса, как его многообразие и своеобразие в каждом конкретном случае и конкретном историко-географическом регионе.

Археология не только выявляет многоочаговый характер образования и становления цивилизаций в различных регионах. Материальная культура ярко рисует и специфические, неповторимые черты каждого из этих центров, черты, которые нельзя свести к упрощённой формуле прямого заимствования или диффузии. Взаимодействие этих центров вело не к односторонним влияниям, а к взаимному обогащению.

Предметом изучения данного курса являются принципы и методы археологических исследований; анализ вещного материала, полученного в результате археологических раскопок; археологические культуры от раннего каменного века до позднего средневековья.

Целью курса «Зарубежная археология» является знакомство студентов с основными особенностями археологического изучения истории и возможностями использования археологического материала в реконструкции истории человеческой цивилизации. Учебная дисциплина «Зарубежная археология» предлагается студентам, обучающимся на ступени бакалавриата по специальности «Археология и этнология». Современный уровень информации о древних культурах позволяет прослеживать возникновение и развитие уникальных технологий и способов природопользования, оригинальных форм производящего и присваивающего хозяйства, своеобразных политических образований, ярких религиозно-мифологических систем, неповторимых художественных стилей.

Задачи археологии. Роль и место археологии в системе исторического образования. Археологические источники, объекты, культуры в трудах зарубежных исследователей. Связь археологии как учебной дисциплины с научным поиском его результатами. Практическое значение археологии. Место зарубежной археологии по подготовке археологов. Общая характеристика смежных дисциплин. Всемирная история. Антропология.

Этнология. История первобытного общества и др. В ходе изучения курса решаются следующие:

- 1) знакомство с понятийным аппаратом археологического исследования;
- 2) дается критический анализ путей, предлагавшихся в зарубежной историографии для выделения археологических культур, методов датировки вещественного материала, реконструкций жилищ, культовых и гражданских объектов, оборонительных сооружений и погребений;
- 3) раскрываются место и роль археологического анализа в историческом построении.

Роль и место курса в структуре учебного плана состоит в том, что он, предшествуя общему курсу «Археология», подготавливает студентов к восприятию совершенно нового для них курса лекций. Программа полностью соответствует Государственному образовательному стандарту.

Предмет и задачи археологии. Роль и место археологии в системе исторического образования. Археологические источники, объекты, культуры в трудах зарубежных исследователей. Связь археологии как учебной дисциплины с научным поиском его результатами.

Практическое значение археологии. Место зарубежной археологии по подготовке археологов. Общая характеристика смежных дисциплин. Всемирная история. Антропология. Этнология. История первобытного общества и др.

Полевая археология. Археологические разведки: основные виды, задачи и организация. Аэрофоторазведка и спектрозональные съемки. Геофизические методы. Археологические раскопки. Культурный слой и стратиграфия. Раскопки поселений. Полевая фиксация и документация. Курганы и другие погребальные памятники. Раскопки могильников. Полевая консервация, анализы и реконструкции. Музеефикация археологических памятников: задачи, методы, проблемы.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Археология Европы. История археологии в Европе

Термин “археология”. Вавилонский царь Набонид. Египетские пирамиды и свайные поселения в трудах Геродота. “Археология” Фукидида. Перизгесис. Павсаний (II век н.э.) и его труд “Описание Элиады”. Страбон, Лукреций и другие мыслители о древностях. Увлечения античностью в эпоху Возрождения. Ватиканский специальный двор для античных статуй. Декрет Льва X. Коллекционирование древностей в Венеции, Париже, Мадриде, Мюнхене, Праге. Первые попытки систематизации археологических материалов. Раскопки Геркуланума (1711), Помпей (1748). “Отец археологии” Винкельман (1717-1768). Первые экспедиции в Грецию, Малую Азию, Сирию, Палестину. Создание первых научных обществ. Британский музей (1753-1756). Кельтская академия (1804). Датский национальный музей древностей (1807). Королевское общество для изучения северных древностей в Дании (1825). Национальные музеи в Нюрнберге, Римско – Германский центральный

музей в Майнце (1852), Музей национальных древностей в Сен-Жермен-ан-Ле (1862) и др. Первые шаги интерпретации археологических данных. Система трех веков. Периодизации Томсена, Ворсо и Нильсона. Культурно-историческая периодизация Моргана.

Открытие палеолита. Вклад геологии в развитие археологии. Совместные находки человеческих костей и каменных орудий с останками вымерших животных в пещерах Павиленд, Льеж, Кент. Открытие верхнего палеолита. Археологические изыскания палеонтолога Э.Ларте. Раскопки Ларте пещер Ле-Мустье, Ла-Мадлен и обнаружение им первых памятников палеолитического искусства.

Начало исследования неолита, бронзового и железного веков. Термины “палеолит” и “неолит”, “ранний неолит” в книге “Доисторическое время” Д. Леббока. Свайные поселения. Террамары. Кранноги. Памятники Гальштат, Ла-Тен. Кельты. Латенская культура. Раскопки галльских городов – Бибракте и Алезия. Скифы. Археологические раскопки скифских курганов в России. А.П. Мельгунов. Исследование древне-греческих городов в Крыму П.И. Сумароковым. И.А. Стемпковский и археологические исследования на территории Боспорского государства. Этруски. Гробницы и поселения этруск. Этруская стенная роспись. Памятники – Чиусты, Вейни, Орвието и другие.

Открытие пещерного искусства. Раскопки Савтуола пещеры Альтамир (Испания) и обнаружение первобытного искусства. Дискуссия среди археологов. Взгляды Арлэ, Пьетт, Мортилье и других по поводу подлинности полихромных рисунков Альтамир. Костяная женская статуэтка Брасемпуи. Рисунки на стенах пещер Ла-Мут, Тейяк, Камбарель, Фон-де-Гом, Тюк д’Одубер, “Трех братьев” и др.

Античная археология в последней четверти XIX века. Раскопки в Пергаме, Дельфах, Афинах, Олимпии, Самофракии. Раскопки Г.Шлимана древней Трои, в Микенах, на Итаке, в Орхомне и Тиринфе. Мировое значение результатов раскопок. Эгейская цивилизация. Исследования крито-микенской культуры.

Археологические памятники и культуры. Каменный век

Нижний палеолит. Термины “протолит”, “миолит”. Орудия из костей, рогов, бивней. Хозяйственные формы. “Хозяйство примитивных охотников и собирателей”. “Хозяйство высших охотников и собирателей”. Каменные орудия. Эолиты. Культура галек в Европе. Комплекс галечных орудий на стоянке Вертешёллэш (Будапешт), в пещере Валлоне (Франция). Культура ручных рубил. Шелльская (абвийская) культура. Фауна теплого климата. Ручное рубило. Орудия изготовленные оббивной техникой. Территория распространения шелльской культуры. Ф. Зайнер о хронологических рамках шелльской и ашельской эпох. Физический тип носителей шелльской культуры. Архантропы. Гейдельбергский человек др. Источники существования. Концепция А. Брейля о носителях техники ручного рубила (шелль, ашель, микок) и техники отщепов (клектон, леваллуа). Ашельская культура. Крупное миндалевидное ручное рубило. Массивные топоры.

Территория распространения ашельской культуры. Орудия типа леваллуа. Изготовление пластин леваллуа. Поселение ашельского времени в гроте Обсерватория (возле Монако), стоянка Торральба, Амброн (Сория, Испания), поселение Терра Амата (Ницца).

Мустье. “Средний палеолит”. Палеоантроп. Неандертальский человек. Рост неандертальцев. Объем мозга, череп. Группа Эрингсдорф и Шапелль. Важнейшие находки некоторых частей скелета неандертальцев на скале Гибралтар, в долине Неандер, в пещере Ла-Ноллет (Бельгия): в Крапине (Югославия), в пещере Ла-Шапелль-о-Сен, в нижнем слое грота Ле-Мустье, Ла – Ферраси, Ла-Кина (Франция), у деревни Штейнхейм (Штутгарт), в Эрингсдорфе (Веймар), в горах Чирчео (Рим), у деревни Петралоны (Греция), и др. Мустьерские стоянки Зальцгиттер (ФРГ), Трекассат, Пейрард (Франция), Леринген (Нижняя Саксония), Кантабрии, Мансенарес, Гранада (Испания), Саккопасторе (Италия) и др. Мустьерская техника. Скребло и остроконечник. Захоронения. Возникновения религиозных представлений.

Верхний палеолит. Кроманьонцы. Физический тип верхнепалеолитического человека. Важнейшие находки верхнепалеолитического человека в Европе. Гроты Гримальди, Комб – Капелль, Ла – Мадлен, Ложери Ба, Ле-Плакар, Солютре (Франция), пещеры Павиленд, Галлей – Хилл (Англия), Оберкассель (ФРГ), Брно, Пржедмост, Младеч, Дольни Вестонци, Павлов (Чехия, Словакия) и др. Усовершенствование техники скола. Распространение составных орудий. Костяные иголки. Гарпуны. Периодизация верхнего палеолита А.Брейлем,Мортилье. Три стадии верхнего палеолита (ориньяк, солютре, мадлен). Индустрии каменных орудий. Захоронения. Жилища. Религиозные представления. Верхнепалеолитическое искусство. Статуэтки “Венеры” из Савиньяно (Италия), Виллендорфа (Австрия) и др.

Мезолит. Термины “эпипалеолит”, “протонеолит”, “миолит”. Начало мезолита. Исчезновение “мамонтной” фауны. Изобретение лука и стрелы. Маленькие охотничьи – рыболовецкие общества. Изготовление лодок. Хижины мезолитических охотников. Одомнивание животных. Микролиты. Три общие фазы развития орудий. Пещеры Мас д’Азиль (Франция), Гросс Офнет (Нордлинген). Азильская культура. Аструийская культура на побережье Северной Испании и в Португалии. Советеррская и тарденуазская культуры. Погребения тарденуазцев. Мезолитические охотничьи культуры. Северной Европы. Культуры Северной Скандинавии (фосна, комса аскола). Суомусярви (Финляндия).

Культура маглемозе. Поселения культуры маглемозе на острове Зеландия – Холмгард, Свердборг; в Англии – Броксберн, Киллинг – Хит, Ньюбюри; в ФРГ – Кальбе, Доббертин, Дювензее; в Швеции – Истаби, Омоссен, Сандарна и др. Орудия культуры маглемозе. Техника рыбной ловли. Костяные изделия. Мезолитическое искусство и верования в Западной Европе.

Неолит. Общая характеристика. Улучшение техники изготовления каменных орудий. Усовершенствование лука и стрелы. Изобретение керамики. Термины “бескерамический неолит”, “докерамический неолит”,

“неолитическая революция”. Изобретения прядения и ткачества. Развитие средств передвижения. Оседлость. Общинное ведение хозяйства. Матриархально-родовой строй. Изменения в идеологии. Развитие производительных сил. “Демографический взрыв”. Возникновение земледелия и скотоводства.

Ранние неолитические памятники в Европе. Памятники бескерамического неолита Румынии, Венгрии и Югославии. Орудия труда. Землянки и хижины. Кухонная керамика. Антропоморфные и зооморфные статуэтки из кости и глины. Погребения. Крупные поселения культуры линейно-ленточной керамики. Длинные дома. Могильные памятники древнейших земледельцев Средней Европы (Вормс, Фломборн и др.). Украшения. Керамика культуры бюкка, ленделль. Тисапольгарская культура. Свайные поселения. Ученые исследовавшие свайные постройки постройки (Ф.Келлер, Гросс, Геер, Шерли, Форель, Мессикомер и др.). Хозяйство неолитического поселения свайных построек Приальпийской зоны. Мотыги из камня, кости. Первобытнообщинные коллективы. Поздние памятники культуры кортайо. Эгольцвильская культура (Центральная Швейцария). Керамика. Деревянная посуда. Горгенская культура (Швейцария). Каменные клиновидные топоры. Озерные поселения.

Культура штампованной (импрессо) керамики на берегах Средиземного моря. Способ украшения керамики. Кардиум-керамика. Пещерные памятники Арена Кандид (Италия), Шатонёф-ле-Мартигю (Франция). Поселения. Погребальные обряды. Индивидуальные и двойные погребения. СУМ.

Мегалиты. Менгиры. Территория распространения менгир. Назначения менгиров. Кромлех. Стоунхендж, Эвбюри, Карнака. Дольмены. Орнаментированные гробницы Гавр Инис, Морбиган (Франция), Нью-Грендж (Ирландия) и др.

Уиндмиллхиллская культура в Англии. Городища Уиндмилл-Хилл, Трендл. Основные занятия населения. Каменный инвентарь. Керамика. Погребальные памятники. Курганы Мейден-Кастл. Мегалитические гробницы Ирландии.

Культура воронковидных кубков в Северной Европе. Ведущие керамические формы культуры. Боевые топоры-молоты. Погребальные сооружения. Поселения Трольдебьерг, Бландебьерг, Бундзёе, Линдё, Сторе Вальби. Хозяйство и быт племен.

Ранний неолит Западного Средиземноморья. Культура стентинелло в Сицилии. Укрепленные поселения. Охота и собирательство. Неолитическая пещера Пуло ди Мольфетта. Захоронения в пещере Летущих Мышей. Кремневые вкладыши. Поселения Риполи, Серра д'Альто.

Энеолит. Термины “энеолит”, “халколит”. Периодизация энеолита. Баденская культура. Укрепленные поселения. Земледелие. Скотоводство. Глиняные катушки. Глиняные маски с внутренними перегородками, черпаки, сосуды с ручками выше горла. Погребальный обряд. Культовые предметы. Культура гумельница. Телли. Оборонительные рвы. Прямоугольные дома. Столовая посуда. Женские скульптурные изображения. Культура бубани-хум.

Трипольская культура в лесостепной зоне Украины и в Румынии. Расписная керамика. Глиняные женские статуэтки и статуэтки домашних животных. Оседлые земледельцы и скотоводы.

Родственные энеолитические культуры на восточных склонах Альп (альтгеймская, мондзейская, вучедольская). Земледелие и скотоводство. Деревни на вершинах холмов. Каменные орудия. Плоские топоры, ромбовидные кинжалы, шилья и украшения из меди. Неорнаментированная, слабопрофильная, плоскодонная, грубая керамика.

Культура шаровидных амфор в Средней Европе. Сосуды круглой формы с цилиндрической или конической шейкой с двумя (иногда четырьмя) ушками для подвешивания. Геометрические орнаменты. Поселения Требус, Эльблонг. Погребения в каменных цистах.

Культура боевых топоров. Культура шнуровой керамики. Родственные им культуры в Европе.

Культура колоколовидных кубков в Западной и Центральной Европе. Листовидные черешковые медные кинжалы, янтарные пуговицы. Обряд погребения и поселения. Группы памятников этой культуры. Роль скотоводства. Энеолит Пиренейского полуострова.

Бронзовый век

Общая характеристика бронзового века. Бронзовый век как историческая эпоха и культурная стадия. Переход к веку металлов. Изобретение бронзы. Соотношение сплавов. Хронологические рамки бронзового века. Первые металлургические центры бронзы в Южном Иране и Месопотамии. Распространение бронзовой индустрии в Малой Азии, Сирии, Палестине, на Кипре и Крите, в Европе и Азии. Хронологические рамки бронзового века для большинства стран Европы. Древние рудники на Кипре, Крите и Сардинии, в Италии, Чехии, на юге Германии, в Испании, Австрии, Венгрии, Англии, Ирландии, древние оловянные рудники – в Чехии, Словакии, Англии (Корнуэлл), на полуострове Бретань, на северо-западе Пиренейского полуострова.

Развитие скотоводства и земледелия. Мотыжное земледелие. Пашенное орудие – деревянный плуг. Соха. Развитие общественного разделения труда. Первобытные формы обмена. Рост производства. Колесница. Децентрализация рода. Превращение родовой общины в соседскую. Процесс имущественной дифференциации.

Эгейская (крито-микенская) культура. Страны Эгейского мира. Бронзовый век Крита. Периодизация и хронология Эванса. Раннеминойская культура. Погребения в Мохлосе и в долине Месара (Южный Крит). Среднеминойская культура. Древнейшие дворцы в Кноссе, Маллии, Фесте. Святилища на горах (Юктас к югу от Кносса, Петсофа над Палекастро и др.). Позднеминойская культура. Децентрализация населения. Шаховые гробницы в некрополе в Зафер-Папура. Развитие различных ремесел. Бронзовый век Трои, Кикладских островов, Кипра и его влияние на культуру Европы. Значение раскопок Шлимана и систематизации В. Дерпфельда. Элладская

культура и ее периоды. Город Микены. Купольные гробницы в средне микенское время. Быт и искусство микенского общества. Пилосские таблички. Основные занятия населения. Гончарное ремесло. Изделия из меди и бронзы. Виды художественных ремесел. Крито-микенская культура на пограничье великих цивилизаций Востока и варварского мира Европы.

Бронзовый век Средней Европы. Унетицкая культура. Локальные группы унетицкой культуры (1. Северо-западная Словакия, Нижняя Австрия, Моравия; 2. Восточная, средняя и северо-западная Чехия; 3. Саксония; 4. Центральная часть ФРГ; 5. Верхняя и нижняя Лужица; 6. Великая Польша). Основные периоды унетицкой культуры. Погребальный обряд и инвентарь раннего периода. Поселения позднего периода. Жилища столбовой конструкции и полуземлянки. Керамика. Плужное земледелие. Формы погребального обряда. Культура курганных погребений. Развитие металлургии. Кинжалы. Бронзовые наконечники копий и стрел и секиры (секиромлаты). Керамики. Амфора. Миски разных видов, чаши, кувшины с высоким горлом. Склад керамических изделий в Майсбирнбауме (Нижняя Австрия), гончарная мастерская в Загоре (Словакия). Следы поселения в долине Дуная и Баварии, в Чехии и Карпатской котловине. Культура полей погребений. Лужицкая культура. Древние земледельцы. Скотоводство как вспомогательная отрасль хозяйства. Территория занятой лужицкой культуры и ее экспансия. Амфоровидные сосуды (“урны”) раннего периода лужицкой культуры. Могильники в Лясках (Польша), курган у Седдина, и курганы поздней лужицкой культуры у Гаверницы (Дрезден). Бронзовые украшения (височные кольца, браслеты, перстни, ожерелья, стеклянные бусы, различные булавки, фибула). Культ солнца в поздний период распространения полей погребений.

Бронзовый век Юго-Восточной Европы. Карпато-дунайская область. Румынская культура глина III – шнекенберг. Неукрепленные поселения. Горшки из грубого (с примесью шамота, песка, гальки) теста. Могильники на юго-востоке Трансильвании. Культура белотич в Западной Сербии. Курганы с трупосожжениями, погребения без урн, трупоположения, скорченных и находящихся в каменных цистах или окруженных камнями. Одно и двуручные сосуды, плоские миски и грушевидные сосуды. Треугольные кинжалы и украшения. Культура периама-печка в Банате, Югославии и Венгрии, в бассейне среднего Дуная. Схема периодизации Г.Чайлда. Могильник Сереге (Сегеда). Культуры ватина в Сербии и Румынии, вербичоара в Среднем Подунавье, дубовач-жуто-брдо в Среднем Подунавье и Балканского полуострова. Глиняные статуэтки из Кличеваче, Кырны, Дупляй. Крито-микенское влияние.

Культуры среднего бронзового века: тей (территория распространения в Мунтении, Северо-Восточной Болгарии и Западной Добрудже), витенберг (в Трансильвании), монтеору (в северо-восточной горной части Мунтении, в Южной Молдове). Наземные жилища монтеору. Святилища эллиптической формы. Керамика, кинжалы, боевые топоры, антропоморфные культовые сосуды. Обряд захоронения. Культура ноа. Хронологические рамки. Плато

Трансильвании, Молдова, Восточная Мунтения – территория распространения этой культуры. Поселения. Орудия из кости. Основное занятие носителей культуры ноа.

Отоманско-фюзешабонская культура в Румынии, Венгрии и Восточной Словакии. Поселение культуры отомани в Барце. Колодец в Гановцах. Четырехколесные повозки.

Бронзовый век Западного Средиземноморья. Аппенинская культура. Пещеры Бельверда, Пертоза. Сосуды разнообразных форм. Элементы культур терремар на памятниках аппенинской культуры. Земледелие, скотоводство, охота. Остеологические остатки. Керамика. Бронзовые изделия. Культура кастелучьо (Восточная и Юго-Восточная Сицилия). Маленькие поселки. Овальные хижины. Гробницы, высеченные в скале. Керамика. Двуручная амфора. Кувшины в виде “песочных часов”. Геометрический орнамент. Каменные орудия (кремневые ножи, базальтовые топоры, зернотерки и др.). Костяные пластинки из Эгейского мира.

Башни “Нурага” на Сардинии. Поселения вокруг нураг. Бронзовые статуэтки. Постройки “торри” на Корсике, “талайоты” на Балеарских островах, “наветас” (Кораблики) на Менорке.

Бронзовый век Северной Европы. Хронологические подразделения северного бронзового века О.Монтелиусом. наскальные рисунки на западном побережье Норвегии, в области Бохуселен в Швеции, Гетеборга. Рисунки на плитах из кургана Кивик (Швеция). Жертвенные клады на дне озер и болот. Культовая повозка из Труднхольма в Дании.

Бронзовый век западной части Европы. “Армориканская культура одиночных погребений” на Бретани. Своеобразные земляные курганы. Хозяйственный инвентарь. Культура курганных погребений на территории Франции. Погребальный инвентарь. Земледелие. Культуры Уэссекса и погребальных урн. Кремация и погребение праха в урнах. Хозяйство. Развитие производительных сил. Военные снаряжения.

Железный век

Общая характеристика железного века. Метеоритное железо. Черная металлургия в Греции и на Эгейских островах. Греческие колонисты и черная металлургия. Начало металлургии железа в Европе. Способ получения железа из руды. Плавление железа. Технический переворот, вызванный распространением железа. Железные орудия. Увеличение площади обрабатываемых земель. Усовершенствование военной техники. Обмен. Крупные сдвиги в развитии производительных сил. Развитие рабовладения. Рост имущественного неравенства. Войны с целью грабежа и порабощения. Распространение укреплений. Термин “Ранний железный век”.

Железный век в Италии. Культура вилланова с обрядом трупосожжения. Многочисленные гипотезы о происхождении культуры протовилланова. Могильники вилланова: Беначи, Арноальди и др. Остатки жилищ. Земледелие и разведение КРС. Погребальный обряд. “Колодезная могила”. Импасто. Периоды существования культуры вилланова. Культура голасекка. Периоды

культуры голасекка. Биконические урны. Конические глиняные ситуты. Оружие. Культура эсте на северо-востоке Италии. Погребальный обряд. Влияние кельтского мира. Абсолютная хронология культуры эсте. Наскальные рисунки в Приморских и Коттиевых Альпах. Культура ямных погребений в Кампании и Калабрии. Ингумация. Сосуды. Металлические изделия и оружие. Пиценская культура в областях Марке и Абрुцци. Занятие населения. Обилие оружия в погребальных комплексах. Шаровидные сосуды. Культура Апулии и островов. Железный век Сицилии и культура пантолика. Этруски. Этруски в истории Аппенинского полуострова. Граница территории, занятой этрусками. Город-государство (полис). Теории о происхождении этрусков. Погребальный обряд. Кремация. Могильные сооружения. Ранние “круговые могилы”. Камерные гробницы и курганы в Черветери, Вульчи, Популонии, Тарквинии, Реджолини-Галасси и др. Могильный инвентарь. Города этрусков – Спины, Марцаботто. Храмы в Вейях, Марцаботто, Орвието, Тарквинии. Планировка домов и жилищ этрусков. Материальная культура. Архитектурные терракоты, фризy и антефиксы. Этруская живопись. Возникновение этрусской письменности.

Гальштатская культура. История изучения. Территория распространения. Хронология. Наиболее характерные находки. Эволюция гальштатских оружий. Особенности керамики. Жилища. Соляные копи, медные рудники, железоплавильные мастерские и кузницы. Искусство. Живопись, пластики. Монументальное гальштатское искусство. Мелкие статуэтки из глины или бронзы. Крашенные глиняные кувшины. Курганы в Виллингене (Баден), Вюртемберге, Грехвилля, Ла-Гарени и др. Погребения на колесницах в Виксе, Онегейме, Апремоне. Материальная культура. Укрепленные городища.

Иллирийцы. Пиратство. Укрепленные поселения в Гойтане, у Маршаи, Зардеие, Плоче (Албания). Некрополи боснийской культуры. Керамические и металлические изделия.

Фракийцы, киммерийцы и скифы. Греческие источники о фракийцах. Вопрос о происхождении фракийцев. Киммерийцы. Вторжения киммерийцев в Европу. “Фрако-киммерийская” культура. Керамика разнообразных форм. Металлические изделия. Знаменитые кладy “фрако-киммерийской” культуры из Михалкова (Украина), Волчетрына (Северная Болгария). Дольмены в Юго-Восточной Болгарии. Культура Басарабь в Румынии и различные варианты этой культуры. Погребальный инвентарь. Скифское влияние на фракийские культуры. Письменные источники о скифах. Территория. Типы погребений. Керамика. Металлические изделия. Могильники – Сентеш – Веккерцуга, Артанда, Хотин. Фрако – скифское искусство. Клад из Феттерсфельде (Польша).

Характерные особенности раннего железного века на Пиренейском полуострове. Поселения в долине Эбро, Телль Кортес-де-Наварро. Жилища мегаронного типа. Греческая колонизация. Вторжение племен полей погребений. Металлические изделия. Клад бронзовых изделий из Уэльвы. Западноевропейские культуры в раннем железном веке. Местный бронзовый

век. Распространение железа. Хозяйство. Жилища. Памятники. Литмл Вудбюри, Ол Кеннинг Кросс, Холингбюри, Мейдн-Касл и другие.

Латенская культура. Хронологические подразделения латенской культуры. Классификации и периодизации Тишлера, П. Рейнеке, Д. Виоллье, И. Видмера, К. Шумахера и др. Общая характеристика латенской культуры. “Второй железный век”. Расселение кельтов в Европе. Исторические сочинения о кельтах. Проблема кельтской миграции. Поселения и жилища кельтов. Раскопки Венец, Гейнебург, Монт-Лассуа. Термин “оппидум”. Памятники Бибракте, Алезия, Антремон, Ансерюн, Манхинг, Кельгейм, Зависти. Сведения Цезаря. Сельское хозяйство и ремесло кельтов. Земледелие и скотоводство. Специализированные орудия и инструменты. Телеги. Корабли. Токарный станок. Гончарное производство. Торговые центры на границах племенных территории. Кельтские монеты. Серебряные тетрадрахмы. Кельтское искусство. Этапы развития. Художественное ремесло. Монументальная архитектура и скульптура. Могильники Клайнаспергель (Вюртемберг), Баллендорф (Эйфель), Рейнхейм (Саар) и др. Материальная культура. Кельто-Лигурийская скульптура. Изображение чудовищ (тараски), кабана, собаки, коня и других животных. Погребальный ритуал. Человеческие жертвоприношения. Погребальные комплексы.

Иберы. Термин “иберы”. Античные источники. Обряд погребения. Культура городищ (Кастро-Культура). Поселения Саброзо, Бритиерос (Португалия), Санта Текла, Коана (Испания). Иберские города (Леванте, Ансерюн, Нуманция). Погребальный обряд. Курганы и грунтовые могильники (Мезет, Андалузии, Тутуги, Тойе и др). Колесница и украшения конской сбруи. Сосуды. Монеты. Религия иберов. Искусство иберов. Скульптура. Ювелирные изделия.

Фракийцы и гето-даки. Могильники с обрядом трупосожжения Добрина, Равнга. Гробницы Мезек, Казанлык, Мал-тепе и др.

Германцы. Исторические сведения о германцах. “Жилые холмы”. Римские лагеря (Заальбург, Виндонисс и др.). Хозяйство германцев. Социальная дифференциация. Ремесленные изделия. Керамика. Обряд погребения. Религиозные представления германцев. Погребальный культ.

Балты. Античные источники. Археологические памятники. Биконические сосуды. Материальная культура. Погребальный обряд. Трупоположения и трупосожжения. Особенности захоронения. Хозяйственный инвентарь.

Архитектурные памятники средневековья

Зарождение архитектуры в первобытнообщинном строе. Мегалитические сооружения (менгир, дольмен, кромлех). Парфенон в Афинах. Колизей.

Феодалные войны. Фортификация. Замки. Храм Софии в Константинополе. Возрождение городов в конце X века в странах Западной и Центральной Европы. Романский стиль. “Клуатры”. Готика. Собор в Амьене. Эпоха возрождения. Палаццо. Трактаты Л.Б. Альберти, Виньолы, Палладио.

Барокко. Площадь Святого Петра в Риме. Творчество Л.Бернини, Ф.Борромини. архитектурные шедевры Европы. Классицизм.

Археология зарубежной Азии, Африки и Америки. Археология Древней Месопотамии

Историко-географическая особенность Азии. Крупные исторические регионы в Азиатских странах. Место и роль археологии Азии в истории человечества. Развитие археологии в Азии и Америки.

Историко-географическое положение Месопотамии. Тигр и Евфрат – центр земледельческих культур, их роль в развитии хозяйства. Нижний палеолит Месопотамии. Эпоха мустье Северного Ирака. Неандерталец. Пещера Зарзия. Пещера Шанидар. Основные памятники неолита на территории Ирака. Иордания Леванш, Иран. Значение проекта “Ирак-Шармо”. Культура Хассун. Комплексы Э-Савван, Самарра. Культуры в южных районах Тигра и Евфрата. Сложение культуры Эреду Халаф. Археолог Леонард Вулли и Убейд. Ее влияние на Малую Азию и Сирию. Период Убейд: архитектура, религия, керамика, погребальные комплексы. Период Урук: храм Варке Ану, комплексы Заина и Тель Укаир.

Период Жемдет-Наср. Хадафша. Надписи. Урук IV. Статуэтки, печати. Археология Северной Месопотамии. Поселения Арпачия. Керамика. Теле Тавра. Хассул и другие памятники. Архитектура и керамика. Археология Шумер. Основные периоды. Археология города Ур. Архитектура Ур-Халдеев. Эль - Убейд. Нимиур. Археология Древнего Аккада. Телль-Асмар. Кумше и Лагаш.

Раскопки древнеассирийских городов. Раскопки Хорсабад и Нимруд. Археология Вавилона и Ассирии.

Археология древнего Ирана

Палеолитические памятники Ирана. Раннеэнеолитическая эпоха Ирана (5-2 тыс. лет до н.э.). Зарождение земледелия и скотоводство. Загрос, Керманшах. Раскопки в Сялк –1,2. Комплексы Сузиана. Развитой энеолит. Памятники Центрального и Юго-Западного Ирана. Развитие металлургии и керамики. Сялк-3, Сузы А. Памятники Пимдали и Гейдене. Археологические раскопки в Элам. Зачатки городской культуры.

Бронзовый век Ирана. Археология Сузы. Металлические изделия, керамика. Погребальный обряд в сузах. Памятники Юго-Восточного Ирана. Памятники Шах-Хусейн. Могильники Хураб. Центральный Иран. Сялк-4, Четме Эли, Гиссар.

Северо-Восточный Иран. Памятники Гене Гисар, Шах-Тели. Династия Ахменидов. Археологические работы в Персополе. Архитектурные особенности. Бехистунская надпись. Археологические раскопки в Сузах. Статуэтки из мрамора. Александр Македонский и Иран. Средневековый Иран. Ислам и Иран. Особенности архитектурных памятников.

Архитектура древнего Китая

Возникновение археологии. Шведский археолог Г. Андерсен и каменный век Китая. Палеоантропы. Китайский археолог Пэй-Вэн-Чжун и синантроп. Неолитическая культура Яншао. Земледелие. Сосуды. Поселение Таньпо. Археологические раскопки. Яушань. Городище Эрметау. Развитие металлургии железа.

Культура инь. Открытие последней столицы царства инь. Дворец. Святилища. Жилые дома. Квартал ремесленников. Могильники возле города. Погребальные царские камеры. Находки ювелирных украшений. Царство Чжоу возле города Синьян. Раскопки царских курганов династии Хань. Особенности погребальных камер. Отличительные черты Китайской архитектуры. “На Великом Шелковом пути”. Открытие китайско-тибетских надписей IV-XIV вв. на территории Дуньхуан.

Археология древней Индии

Каменный век Индии. Цивилизация Хараппа в долине Инд. Памятники энеолита и эпохи бронзы. Открытие памятников Ашри, Зхоб, Калибойчан и др. Археологические раскопки на городище Мохенджа-Даро в Пакистане. Структура города. Улицы. Дома. Ирригация. Керамика и другие хозяйственные принадлежности. Земледелие и ремесло. Религия и искусство. Культурные и торговые связи. Памятники Шортугая. Проблемы появления Хараппской культуры.

Раннеземледельческая культура Северного Белуджистана. Памятники на земле Мергада. Появление региональной культуры. Кветта Амри Зхоб и другие.

Каменный век Индостана. Культура Соан в долине реки Соан в Индии. Долина реки Тунгабхадра. Стоянка Дурмоди.

Каменный век Южной Индии – район Ахмад Нагар. Мезолит – стоянка Лангхнади. Памятник Вагар. Геометрические каменные орудия труда. Кости животных.

Древние культуры восточного Средиземноморья и Малой Азии

Каменный век на территории Турции. Ашелль. Памятники мустьерской культуры. Близ Анкары и Анталии. Гроб Гелдиби. Каменные орудия верхнего палеолита. Мезолит. Натуфийская культура Палестины и Сирии. Орудия труда стоянка Эйнам. Охота и рыболовства. Искусство и религия.

Формирование городских поселений в Сирии и Ливане. Эбма. Раннеземледельческая культура Палестины. Сербии и Тассул. Сложение укрепленных городских культур городских центров (Мегиор, Лахши) Раннеземледельческие комплексы Хаорилада. Множественность культурных традиций в эпоху развития ремесел. Троя. Прогресс металлургии и металлообработки. Развитие оружейного дела. Погребение знати в Дераке и Алаории Хююке. Торговля Камиша.

Древние культуры Перу и Мезоамерики

Культура Уака. Приета в Перу. Комплексный характер экономики. Земледелье и рыболовство. Зарождение, развитие растениеводства в горных областях Аид в VII-III тыс. до н.э. Оседло-земледельческая культура. Монументальная архитектура. Памятники Гарагай, Пако, Пампа. Комплексы Чавина. Формирование цивилизации мочика. Ее социальная структура и культурные традиции. Формирование раннеземледельческой культуры в Мезоамерике (Техуаком). Монументальная архитектура Ла Велта. Происхождение и судьбы ольмекской цивилизации. Культура Майя – города Тикаль, Копай, Паленке а также города - государства Чичен-Ица, Майяпай и др. Центральная Инкская культура. Мачи-Пикчу. Письменность. Мексика – тольтекская цивилизация. Письменность и календарь. Культура ацтеков. Теночтитлан.

Археология Монголии

Каменный век Монголии. Результаты работ Российско-Монгольской-Американской археологической экспедиции. Палеолитические памятники на юге страны. Гобийский Алтай на территории Кобдо, на юго-востоке района Сайн Шаида, на севере долины р. Селенга и р. Толы.

Мастерские в долине Суджи. Верхнепалеолитические и мезолитические памятники на горе Хэрэ Ула в долине Халхин-Гола. Петроглифы каменного века: роспись в пещере Хойт Цэнхер. Наскальные изображения в горах Тэбш в районе Кобдо. Гравюры в горах Богро-Ула и др. Каменные столбы на плитах Оленные камни. Памятники бронзового века. Хунские курганы Ноин-Ула, и др. Памятники – Кюльтегина, Бильге - кагана, Тоньюкука. Каменные изваяния и их сооружение в Горо. Древние города Монголии. Столица Уйгурского каганата Хара-Балгас. Город Байбалык. Киданские городища: Чин-Толгаин-Талгас, Талин-Улан Балгас и др. Археологические раскопки в столице средневековой монгольской державы Кара-Корум. Архитектурные сооружения средневековья.

Древняя Япония. Афганистан

Культура Дземои. Охотники и собиратели VII-I тысл. до н.э. Памятники острова Хоккайдо. Керамические изделия кацудзака. Поздний Дземои – керамика. Калуга ика. Эпоха бронзы Японии. Культура Яей. Земледелие и ремесло. Культура Кофун (курганы). Хозяйство. Глиняные фигурки воинов, жрецов, женщин, лошадей и животных и т.д. Культура Ямато. Синтоистские и буддийские традиции в японской культуре.

Каменный век Афганистана. Стоянка Дарран-Кур в Северо-Восточном Афганистане. Пещера Кара Камар. Охота. Стоянка Таш-Кучук. Неолит Афганистана. Земледельческая и скотоводческая культура Афганистана. Мергор. Памятники Мундичак Саид-кала, Дех Модаси-Гхундай Сеистанская культура Южного Афганистана. Керамика. Северный Афганистан. Крепости Дашлы 1, Гирдай. “Авеста” и древнейшие цивилизации Афганстана. Оазис

Мургаб. Памятник Тилля-тепа. Древняя Бактрия – городище Бала Хисар. Городище Айханум. Памятники Кушанской эпохи. Беграм и др.

Археология Африки

Каменный век Африки. Дошельский период Африки. Вопросы антропогенеза: рамапитек, дриопитек, австралопитек. Раскопки в Восточной Африке. Олдувай. Открытие Л.Лики, Р. Лики: Зинджантроп и презинджантроп и их место в антропогенезе. Палеоантропологические раскопки в Западной Африке. Магриб.

Археологические раскопки Западной Сахары. Стоянки на территории Тассилии. Наскальные изображения Тассилии и вопросы этноархеологии. Наскальные изображения Ахачгаре. Археологические работы в Южном Марокко. Открытие Шана Маломе. Наскальные изображения в горах Высокого Атласа и Маракканской Сахары. Курганы Северной Африки и Сахары. Материальная культура.

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ СЕМИНАРСКИХ ЗАНЯТИЙ

- 1.Палеолитическое искусство каменного века Европы.
- 2.Бронзовый век Европы. Археологические культуры.
- 3.Железный век в Италии и Греции.
- 4.Археологические памятники кельтов.
- 5.Археологические памятники фракийцев, киммерийцев и скифов.
- 6.Искусство и культура племен железного века в Европе.
- 7.Германцы. Археологические памятники.
- 8.Культура древних славян.
- 9.Архитектурные памятники Европы.
- 10.Археологические памятники Древней Месопотамии.
- 11.Древние цивилизации в Междуречье.
- 12.Древнейшие находки гоминид в Африке и Азии.
- 13.Цивилизации Хараппа.
- 14.Культура Инь.
- 15.Ранний палеолит Африки.

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ РАБОТ СТУДЕНТОВ

1. Археологическая периодизация.
2. Периодизация и хронология каменного века.
3. Каменный век: палеолит, мезолит, неолит.
4. Памятники каменного века Европы.
5. Находки древнейших гоминид на территории Африки.
6. Каменный век Центральной Азии.
7. Открытия пещерного искусства эпохи каменного века.
8. Палеолит-неолит Евразии.

9. Памятники эпохи бронзы Европы.
10. Археологические памятники железного века Евразии.
11. Каменный век Северной и Южной Америки.
12. Железный век Африканского континента.
13. Археология древней Месопотамии.
14. Индия в эпоху камня и бронзы.
15. Средневековые памятники Евразии.

СПИСОК РЕКОМЕНДУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Основная:

1. Археология: Учебник / Под редакцией академика РАН В.Л. Янина. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 2006. – 608 с.
2. Археология Зарубежной Азии. – М., 1986.
3. Васильев С. А. Древнейшие культуры Северной Америки. – СПб: Петербургское востоковедение, 2004.
4. Гуляев В. И. Древние цивилизации Америки. – М.: «Вече», 2008.
5. Клейн Л.С. История археологической мысли. В 2 т. Т. 1. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2011. – 688 с.
6. Клейн Л.С. История археологической мысли. В 2 т. Т. 2. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2011. – 624 с.
7. Петров Н.И. Археология. – СПб.: Издательство «СПбКО», 2008. – 232с.

Дополнительная:

1. Мартынов А. И. Археология: учебник для вузов / А. И. Мартынов. - 5-е изд., перераб. – М. : Высшая школа, 2005. - 447 с.
2. Мелларт Дж., Древнейшие цивилизации Ближнего Востока М., 1986.
3. Монгайт А.Л. Археология Западной Европы. т. II. Бронзовый и железный века. М., 1974.
4. Неолит Северной Евразии. – М.: Наука, 1996.
5. Проблемы абсолютного датирования в археологии. – М., 2007.
6. Рындина Н. В., Дегтярева А. Д. Энеолит и бронзовый век Учеб. пособие. М., 2002.
7. Сидорова Н.А. Новые открытия в области античного искусства. – М., 2008.
8. Ставиский Б. А., Яценко С. А. Искусство и культура древних иранцев. –М., 2002.
9. Табарев А. В. Древние ольмеки. – Новосибирск: Изд-во ИАиЭт СО РАН, 2005.
10. Табарев А. В. Введение в археологию Южной Америки. – Новосибирск: Сибирская научная книга, 2006.
11. Уайт Д. М. Индейцы Северной Америки. – М.: Центрполиграф, 2006.
12. Фаган Б., Де Корс К. Археология. В начале. – Москва: Техносфера, 2007. – 592 с.

13. Шер Я.А. Археология изнутри. Кемерово, 2009.
14. Щукин М.Б. На рубеже эр. СПб., 1994.

**ENM 2206 ЭТНОГРАФИЯ НАРОДОВ МИРА (ЭТНОГРАФИЯ
НАРОДОВ ЕВРАЗИИ, ЭТНОГРАФИЯ НАРОДОВ АВСТРАЛИИ,
АФРИКИ И АМЕРИКИ)**

Объем - 4 кредита

Авторы:

Калшабаева Б.К. - доктор исторических наук, профессор кафедры
археологии, этнологии и музеологии

Кульсариева С.П. - кандидат исторических наук, доцент кафедры
археологии, этнологии и музеологии

Бейсегулова А.К. - старший преподаватель кафедры археологии,
этнологии и музеологии

Рецензенты:

Токтабай А.У. - доктор исторических наук, ведущий научный сотрудник
Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова

Ноянов Е.Н. - кандидат исторических наук, доцент кафедры истории
Казахстана Казахского национального университета им. аль-Фараби

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Этнография народов мира – историческая дисциплина, которая изучает народы во всем их многообразии, включая этногенез, этническую историю и традиционную культуру во всем ее многообразии. В ряде западных стран этнография известна как социальная антропология, или культурная антропология.

Основной объект дисциплины «Этнография народов мира» – происхождение этносов, их историческая эволюция, хозяйственно-культурные типы, материальная и духовная культура, ритуалы, традиции, современная жизнь, этнические и этнокультурные процессы в среде современных народов мира и т.д.

Дисциплина рассматривает различные классификации народов мира, определяемые по разным признакам – языковой принадлежности, антропологическому типу, конфессии, типу ведения хозяйства, традиционной культуре.

Логика изучения дисциплины выстроена в соответствии с географической классификацией – народы мира рассматриваются по континентам и прилегающим к ним регионам.

Дисциплины, предшествующие изучению этнографии народов мира: «Введение в этнологию», «Этнография народов Центральной Азии и тюркского мира», «Древняя и средневековая история Казахстана» и другие. Этнография народов мира читается параллельно с такими междисциплинарными курсами, как «Демография Казахстана», «Культурология», «Социология», «Политология» и др.

В результате прохождения курса студент должен

знать:

- о методах и понятийном аппарате этнографии;
- об этногенезе и этнической истории народов мира;
- о хозяйственно-культурных типах и этнической культуре народов мира;
- о классификации народов мира по конфессиональному, лингвистическому, антропологическому и др. признакам.

уметь:

- проводить объективный анализ этнической истории народов мира;
- находить общее и особенное в традиционной культуре народов мира;
- проводить анализ динамики этнических процессов;
- применять полученные знания в исследовательской и экспертной работе;

иметь навыки:

- оперировать знаниями в практике государственной службы, в научно-исследовательской работе;
- применения полученных знаний в поиске разрешения возникающих проблем в области межнациональных отношений;

- различных видов и форм организации этнографической работы;
- основными методическими приемами сбора и обобщения этнографической информации.

ТЕМАТИЧЕСКИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛИНЫ

№	Название тем
1	Введение
2	Народы Австралии
3	Народы Океании
4	Народы Западной Азии
5	Народы Южной Азии
6	Народы Юго- Восточной Азии
7	Народы Восточной и Центральной Азии
8	Народы Западной и Северной Европы
9	Народы Юго-Восточной Европы
10	Восточнославянские народы
11	Неславянские народы Восточной Европы
12	Народы Прибалтики
13	Народы Восточной и Западной Сибири
14	Народы Южной Сибири
15	Народы Закавказья
16	Народы Северного Кавказа
17	Народы Северной и Восточной Африки
18	Народы Южной и Западной Африки
19	Народы Северной Америки
20	Народы Центральной и Южной Америки

СОДЕРЖАНИЕ ДИСЦИПЛИНЫ

Введение

Объектом дисциплины «Этнография народов мира» являются этносы, проживающие в различных регионах мира, включая их историко-культурные особенности.

Основная **цель** настоящей дисциплины – формирование у студентов, специализирующихся по специальности «Археология и этнология», знаний по этногенезу и этнической истории народов мира, их традиционной культуре во всем ее многообразии.

К основным **задачам** курса относятся выявление специфики этнической картины мира, географического расселения народов, конфессионального, антропологического, языкового составов и хозяйственно-культурных типов. Значительное место отведено в программе классификации традиционной и современной культуры народов мира, современным этническим и этнокультурным процессам.

В курсе этнографии народов мира содержатся данные, затрагивающие этногенез, этническую историю, а также данные о конкретных этнографических категориях: антропологических особенностях, хозяйственно-культурных типах, традиционном жилище, одежде, пище, этническом менталитете, языке, быте, конфессиональной принадлежности изучаемых народов мира. Наряду со многими другими вопросами, особое внимание в курсе этнографии народов мира уделяется древним и современным этническим процессам.

Этнография народов мира опирается на сравнительно-исторический метод, а также на методы смежных дисциплин, к примеру, социологии и культурологии.

Роль дисциплины «Этнография народов мира» заключается в формировании у студентов-историков базовых знаний о культурном разнообразии народов мира.

Место дисциплины «Этнография народов мира» - в ряду гуманитарных наук, т.к. тесно связана с историей, археологией, культурологией, физической, социальной и культурной антропологией, социологией и др.

В лекционный курс включены темы, знакомящие студентов с предметной областью этнологии, ее основными проблемами, методами изучения полевого этнографического материала, с принципами антропологической, хозяйственно-культурной, религиозной и лингвистической классификации народов мира.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Народы Австралии

Историко-культурное районирование Австралии и Океании. Проблемы этногенеза народов Австралии и Тасмании, основные этапы этнической истории региона. Европейское проникновение в Австралию и Тасманию и его последствия. Современные этнические и этнокультурные процессы в регионе.

Народы Австралии и Тасмании. Численность и этнический состав населения. Антропологическая и этнолингвистическая классификация. Хозяйство: охота, собирательство и рыболовство. Материальная культура. Поселение и жилища. Одежда. Пища. Общественный строй и социальная структура: племя, фратрия, род, локальная группа. Семейно-брачные отношения. Религиозные верования коренного населения. Тотемизм, анимизм, мана и др. Традиционная культура, народное творчество и изобразительное искусство. Европейская колонизация и англоавстралийцы. Культурный облик и общественный быт англоавстралийцев.

Народы Океании

Историко-культурное районирование Океании: Меланезия («Черные острова»): острова Адмиралтейства, Санта-Крус, Фиджи, Лоялти и др. Проблемы этногенеза народов Океании, основные этапы этнической истории региона. Европейское проникновение в Океанию и его последствия.

Антропологическая и этнолингвистическая характеристика. хозяйственно-культурные типы. Ручное земледелие. Подсечно-огневая система земледелия. Рыболовство. Материальная и духовная культура. Изобразительное и музыкальное искусство. Общественный строй и традиционные семейно-брачные отношения. Религиозные верования и представления.

Народы Папуа-Новой Гвинеи. Языковая и антропологическая характеристика. Хозяйство. Мотыжное земледелие. Подсечно-огневой способ обработки земли. Ремесло. Традиционное жилище. Одежда. Пища. Общественный строй. Обычай экзогамии. "Мужские союзы". Религиозные верования. Мана, анимизм, магия, культ предков.

Народы Полинезии и Новой Зеландии. Общая характеристика населения Новой Зеландии и Полинезии («Многоостровье»): Гавайские и Маркизские острова, острова Элисса, Самоа, Тонга, Кука, Тубуаи, Таити, Туамоту и др. Проблема этногенеза: азиатское и американское участие. Расовый тип и языковая классификация. Хозяйство, традиционное ремесло и искусство. Основные элементы материальной культуры. Традиционный общественный строй. Переходный тип социальной структуры от общинно-родовых институтов к ранней государственности. Касты и иерархия вождей. Культура. Народное творчество и музыка. Влияние европейцев на судьбы местного населения. Англоязычные новозеландцы и маори.

Народы Микронезии. Особенности происхождения населения Микронезии («Мелких островов»): Марианских, Маршалловых, Каролинских островов и островов Гильберта, Палау и др. Сложности в антропологической и языковой классификации микронезийцев. Земледелие и рыболовство. Материальная и духовная культура. Религия. Социальная структура. Влияние европейской колонизации на различные стороны общественной и семейной жизни коренного населения.

Народы Западной Азии

Этногенез и этническая история народов Западной Азии. Семитские племена. Народы арабских стран. Тюркоязычные этносы Западной Азии. Антропологический и лингвистический состав народов Западной Азии. Этногенез, этническая история и современный этнический состав народов Западной Азии. Древнейшие цивилизации на территории Месопотамии. Влияние переселения тюрков с востока. Расцвет Арабского халифата. Период расцвета Османской империи. Формирование народов Западной Азии. Иранцы. Турки. Арабы. Этнополитические процессы.

Основные и подсобные виды хозяйства. Плужное земледелие и кочевничество. Меридианальное кочевничество. Земледелие на побережье Эгейского, Мраморного и Средиземного морей. Общинная система землепользования в Иране. Подсобные хозяйства. Ремесленники. Материальная культура. Сельские поселения. Типы кочевых жилищ. Традиционная утварь сельских жителей. Традиционная одежда. Пища. Средства передвижения.

Семья и семейные отношения. Многоженство (полигамия). Общественные отношения. Архаические патриархальные традиции: соседская

взаимопомощь, общинно-племенная демократия (джирга у кочевников в Афганистане), кровная месть. Общинно-племенная организация. Духовная культура. Народное творчество. Религия. Современные этнокультурные процессы народов Западной Азии.

Народы Южной Азии

Этногенез и этническая история народов Южной Азии. Культуры Хараппа и Мохенджо-Даро в долине Инда. Арийцы. Монгольское завоевание и его последствия. Европейская колонизация и национально-освободительное движение. Антропологическая и языковая характеристика. Суперэтническая интеграция (индийцы, пакистанцы и др.). Хозяйство. Производящее земледельческо-скотоводческое хозяйство Индо-Гангского междуречья, Шри-Ланки. Кочевое и полукочевое скотоводство. Ручное земледелие. Традиционное подсечно-огневое земледелие. Ирригационные сооружения. Коллективное общинное скотоводство у тода Южной Индии. "Немой обмен" у веддов. Ремесло и домашние промыслы. Материальная культура. Поселения у земледельцев Индо-Гангской равнины. Крупные поселения у синдхов Пакистана. Хуторские поселения Бенгалии. Поселения и жилища нага Ассама. Кочевые жилища. Плетеные хижины. Одежда у народов Южной Азии. Утварь. Пища. Традиционные транспортные средства. Ковроткачество. Семья и семейные отношения. Неразделенные семьи у кочевников. Традиции в семейно-брачных церемониях. Социальный строй и общественная организация. Кастовая система. Брахманы, кшатрии, вайшии, шудра. Пережитки первобытно-общинных отношений у нага, кхакси и др. Духовная культура. Народная медицина, изобразительное искусство и др. Религии народов Южной Азии: индуизм, ислам, буддизм, джайнизм. Сикхская религия. Маздеизм (огнепоклонники).

Народы Юго-Восточной Азии

Юго-Восточная Азия как историко-географическая область. Индокитай и островной мир. Антропологическая и лингвистическая характеристика народов Юго-Восточной Азии. Этнический состав. Этногенез и этническая история народов региона. Юго-Восточная Азия как одна из областей антропогенеза. Древнейшее население Мьянмы, Таиланда. Этническая история Лаоса, Вьетнама. Народы островов Индонезии и Филиппин. Малайский архипелаг и Малайзия. Современный этнический состав и этнические процессы в странах Юго-Восточной Азии.

Хозяйство. Земледелие. Подсечно-огневая форма земледелия. Мотыжное земледелие с искусственным орошением. Плужное земледелие. Ручное и неорошаемое земледелие. Основные зерновые культуры. Бродячие охотники и собиратели. Рыболовство. Животноводство. Орудия труда. Традиционные домашние ремесла. Материальная культура. Жилища: свайные и наземные. Традиционная одежда. Пища. Духовная культура. Профессиональное и народное искусство. Народная музыка, танцы, песни, фольклор. Религиозные верования. Буддизм. Ислам. Социальные отношения и

общественная организация. Семья и семейные отношения.

Народы Восточной и Центральной Азии

Географическая характеристика Восточной Азии. Этногенез и этническая история. Культура Цинляньган и Яншао в Китае. Неолитическая культура "дземон" в Японии. Сянбийцы. "Восточно-Азиатское переселение народов". Этнические группы наньмань и лао. Современные этнические проблемы. Этнолингвистическая классификация. Антропологический состав. Хозяйственно-культурные типы. Охотники, рыболовы и собиратели у мон-кхмерских народов КНР (кава, бэнлун, булан). Хозяйственно-культурный тип таежных охотников у тунгусо-манчжурских народов КНР. Собиратели и рыболовы умеренного пояса (айны, японцы, хэчжэ). Мотыжное земледелие (тайваньские гаошань, хайнаньские ли, мяо и яо). Пашенное земледелие (китайцы, корейцы, манчжуры). Пашенное земледелие высокогорья (тибетцы, ну, дулун, ицзу). Одежда. Пища. Социальная организация народов Восточной Азии. Духовная культура. Мифология. Космогонические мифы. Письменная традиция (древнекитайская иероглифика, японские иероглифы и слоговые азбуки катакана и хирагана, алфавит). Религиозные верования и конфуцианство. Буддизм. Ламаизм. Даосизм. Синтоизм.

Монголы Центральной Азии. Этнический состав. Лингвистическая характеристика. Этногенез и этническая история. Сяньби. Сунну. Северные монголы. Западные-ойраты. Скотоводство у монгольских, тюркских и тунгусо-манчжурских народов. Оленеводство в районе Большого Хингана. Материальная культура. Жилища каркасно-столбовой конструкции. Переносные жилища кочевников-скотоводов. Особенности жилищ. Традиционная одежда. Пища. Социальная организация народов региона. Духовная культура. Мифология. Космогонические мифы. Героический эпос монгольских и тюркских народов. Письменная традиция (древнекитайская иероглифика, японские иероглифы и слоговые знаки катакана и хирагана, тюркское руническое письмо и уйгурский алфавит). Религиозные верования.

Народы Западной и Северной Европы

Этногенез и этническая история народов Западной (Германии, Бельгии, Австрии, Франции, Швейцарии, Великобритании, Италии и др.) и Северной Европы (Норвегии, Швеции, Финляндии, Исландии и др.). Этнический состав. Языковая классификация народов. Формирование романоязычных народов в эпоху римских завоеваний. Формирование германоязычных народов.

Хозяйство. Пашенное земледелие. Орошаемое земледелие. Основные зерновые культуры. Животноводство. Крупный рогатый скот. Овцеводство в Англии. Отгонное животноводство. Рыболовство. Промыслы. Морское рыболовство и китобойный промысел народов Северной Европы.

Материальная культура. Особенности жилища у народов Западной и Северной Европы. Каркасная конструкция домов «фахверк» Германии. Южноскандинавский тип жилища у народов Швеции, Норвегии и Дании. Традиционная одежда. Общие элементы мужской одежды народов Европы.

Особенности традиционной одежды жителей Альп (австрийцев, немцев и др.) Традиционная пища. Социальный быт и духовная культура. Религия: католицизм, протестантизм. Календарная обрядность. Народные праздники. Рождество. Карнавал. Семейный быт и обряды. Малая (нуклеарная) семья. Социальная структура. Клановая структура у горных шотландцев и ирландцев. Современные этнические процессы. Интеграция и консолидация.

Народы Юго-Восточной Европы

Народы Восточной Европы (Польша, Чехия, Словакия, Венгрия, Румыния, Болгария). Этнический состав. Языковая и антропологическая характеристика народов. Этногенез и этническая история западных (чехи, словаки, поляки) и южных (словенцы, хорваты, болгары, сербы) славян.

Основные и подсобные виды хозяйства. Земледелие. Основные сельскохозяйственные культуры. Особенности хозяйства народов Балканского полуострова. Винограводство. Скотоводство. Отгонное животноводство. Рыболовство. Промыслы. Материальная культура. Особенности жилища у народов Юго-Восточной Европы. Усадьба. Каменные башни—«кулы» у албанцев. Срубные постройки. Традиционная одежда. Общие элементы комплекса мужской одежды народов Европы. Особенности традиционных одежд юго-восточных славян. Женский костюм. Головные уборы. Традиционная пища. Мучные изделия. Напитки. Социальный быт и духовная культура. Религия. Католицизм. Протестантизм. Народное творчество. Фольклор. Календарная обрядность. Народные праздники. Рождество и др. Семейный быт и обряды. Малая (нуклеарная) семья. Социальная структура. Современные этнические процессы. Интеграция и консолидация народов юго-восточной Европы.

Восточнославянские народы

Восточнославянские народы (русские, белорусы, украинцы) и неславянские народы Восточной Европы. Происхождение и этническая история. Субэтнические группы. Хозяйственные занятия. Социальные структуры и институты. Общественный быт. Семья и семейный быт. Традиционная народная культура. Жилище. Одежда. Религия и верования. Народное искусство и фольклор.

Неславянские народы Восточной Европы

Неславянские народы Восточной Европы. Особенности этногенеза и этнической истории народов Волго-Камья. Поволжские или казанские татары. Чуваши. Башкиры. Мордва. Удмурты. Марийцы. Хозяйство. Материальная культура. Общественный и семейный быт. Духовная культура.

Народы севера Восточной Европы. Карелы. Вепсы. Коми (зыряне). Коми-пермяки. Саамы (лопары). Ненцы. Этногенез и этническая история. Хозяйство. Поселение. Жилище. Одежда. Духовная культура. Общественный быт.

Народы юга Восточной Европы. Этногенез и этническая история

молдаван. Материальная и духовная культура. Гагаузы. Калмыки. Цыгане.

Народы Прибалтики

Этногенез и этническая история литовцев, эстонцев, латышей. Характеристика антропологического и конфессионального населения Эстонии, Латвии, Литвы.

Традиционные хозяйственные занятия эстонцев, латышей и литовцев, а также хозяйственные занятия основных иноэтничных групп.

Характеристика основных типов поселений, типов крестьянского жилища. Традиционный сельскохозяйственный инвентарь эстонцев, латышей и литовцев. Национальная одежда и украшения. Региональные различия в национальной одежде. Традиционная пища: распространенный набор продуктов, способы обработки.

Общинные традиции в истории народов Прибалтики, соседская взаимопомощь. Народные праздники. Основные обряды жизненного цикла.

История появления письменности и развитие литературы на литовском, латышском и эстонском языках.

Фольклор. Народный героический эпос и произведения, созданные на его основе («Калевипоэг», «Лачплесис»). Дайны. Народная музыка. Танцы.

Народное декоративное искусство: керамика, текстильные и деревянные изделия.

Современный этнический состав населения Прибалтики. Субэтнические группы эстонцев, латышей и литовцев.

Народы Восточной и Западной Сибири

Народы Восточной и Западной Сибири. Историко-этнографическое изучение Сибири. Проблема «палеоазиатов» и «циркумполярной» культуры. Этнический состав. Антропологический состав народов Сибири. Языковая классификация. Этногенез и этническая история коренного населения Восточной и западной Сибири. «Тунгусская проблема» в этногенезе Восточносибирских и амурских народов. «Самодийская проблема» и «Угорская проблема» в этногенезе народов Западной Сибири. Татары Западной Сибири. Арктические охотники на морского зверя. Оседлые рыболовы в Западной Сибири. Обьские ханты. Нанайцы, нивхи, ительмены и др. Хакасы. Алтайцы и др. Палеоазиатские народы (юкагиры, эскимосы, чукчи, коряки, ительмены и др.). Якуты (саха). Комплексное хозяйство эвенков и эвенов, северных якутов-оленьеводов, хозяйство и быт юкагирских групп. Материальная культура. Поселение. Жилища. Юрта. Традиционная одежда. Пища. Духовная культура. Религия. Традиционное мировоззрение народов Восточной и Западной Сибири: анимистические представления, промысловые культы, пантеон и демонология. Социальная организация. Родовой строй народов Сибири. Семья и семейный быт. Общественные отношения.

Народы Южной Сибири

Этнический состав населения Южной Сибири. Языки и антропологические группы коренного населения. Проблема этногенеза и этнической истории. Природно-климатические зоны и сочетание скотоводства, земледелия, охоты и ремесел в жизни бурятского, тувинского, тофаларского, хакасского, шорского, алтайских обществ. Историко-этнографические области и хозяйственно-культурные типы. Скотоводы и земледельцы Южной Сибири и бассейна Лены, оседлые охотники, рыболовы и охотники-оленоводы тайги и тундры. Материальная и духовная культура. Особенности семейных и социальных отношений. Народы Южной Сибири. Тувинцы. Буряты. Материальная культура. Поселение. Жилища. Юрта. Традиционная одежда. Пища. Духовная культура. Религия. Тенгрианство. Буддизм и ламаизм. Традиционное мировоззрение народов Южной Сибири. Социальная организация. Родовой строй народов Южной Сибири. Семья и семейный быт. Общественные отношения.

Народы Закавказья

Народы Закавказья. Формирование этнического состава населения Грузии, Азербайджана и Армении. Антропологический и лингвистический состав населения Грузии, Азербайджана и Армении. Южная ветвь европеоидной расы: кавкасионский, понтийский, переднеазиатский и каспийский типы. Лингвистическая классификация: индоевропейская, алтайская, картвельская, северокавказская семьи.

Этнорелигиозная карта Грузии, Азербайджана и Армении. Этническая и этнополитическая история Грузии, Азербайджана и Армении. Этногенез и этническая история армян. Этногенез и этническая история грузин. Этногенез и этническая история азербайджанцев. Особенности социальной стратификации у народов Закавказья. Традиционно-бытовая культура народов Закавказья. Традиционные отрасли хозяйства. Основные системы земледелия у народов региона (локальные и этнические особенности). Горное земледелие (естественные и искусственные террасы). Характеристика культивируемых растений. Орудия труда земледельцев. Формы скотоводства. Распространение видов и пород скота. Овцеводство как одна из ведущих товарных отраслей хозяйства. Народные промыслы и ремесла. Ковроделие и ковроткачество, металлообработка, керамическое производство и др.

Типы поселений и жилище. Факторы, определяющие выбор места для поселения. Историческая эволюция жилища. Этнографическая характеристика комплексов традиционной одежды. Головные уборы и обувь. Традиционные украшения. Цветовая гамма одежды и ее этническое своеобразие. Традиционная пища народов региона Закавказья. Взаимосвязь системы питания с хозяйственно-культурным типом населения. Общественный и семейный быт. Обычай гостеприимства. Обычай кровной мести. Обычай избегания. Религиозные верования. Фольклор.

Этнотерриториальные конфликты в Закавказье в конце XX - начале XXI века. Причины и последствия интенсивности межэтнического напряжения. Современные этносоциальные и этнокультурные процессы в Закавказье.

Народы Северного Кавказа

Особенности социальной стратификации у народов Северного Кавказа и Дагестана. Формы землевладения и землепользования. Типы общины и характер общинных отношений. Характеристика соционормативной культуры народов Северного Кавказа. Традиционные социальные институты (аталычество, гостеприимство, куначество, обычаи взаимопомощи и др.). Взаимодействие адата и шариата в мусульманских регионах. Основные системы земледелия у народов региона. Горное земледелие. Характеристика культивируемых растений. Орудия труда земледельцев. Формы скотоводства у народов Северного Кавказа. Взаимодополняющие хозяйственные системы горных и равнинных территорий. Народные промыслы и ремесла. Металлообработка, керамическое производство, ковроделие и др. «Аулы мастеров». Горные аулы и равнинные селения. Материальная и бытовая культура города. Типы жилища, особенности внутренней планировки, функциональное членение пространства. Убранство интерьера. Боевые и жилые башни. Культовая архитектура. Этнографическая характеристика традиционной одежды народов Северного Кавказа и Дагестана: общее и особенное. Традиционные украшения. Особенности костюма в различных возрастных и этносоциальных группах. Традиционная пища народов Северного Кавказа и Дагестана. Общекавказские черты, локальные варианты и заимствования в культуре питания народов Кавказа. Традиционные календарные системы и календарная обрядность народов Северного Кавказа и Дагестана. Обычаи и обряды жизненного цикла. Формы заключения брака. Родильные обряды. Погребально-поминальный цикл обычаев и обрядов.

Этнополитическая ситуация на Северном Кавказе в конце XX - начале XXI века. Рост интенсивности межэтнического напряжения, его причины и последствия.

Возрождение интереса к исламским культурно-бытовым традициям. Современные этносоциальные и этнокультурные процессы на Северном Кавказе.

Народы Северной и Восточной Африки

Историко-культурная и географическая характеристика Африки — общий обзор. Этногенез и этническая история народов Африки. Языковая классификация народов Африки. Конфессии и верования африканских народов.

Народы Северной и восточной Африки. Очаги производящего хозяйства Северной Африки. Народы Северной Африки: Алжир, Египет, Западная Сахара, Ливия, Мавритания, Марокко, Судан и Тунис. Арабские завоевания и языковая классификация. Хозяйство и материальная культура. Плужное и ручное земледелие. Арабы-скотоводы. Духовная культура и народное творчество. Семья и семейные отношения. Брак у нилотов. Кровная месть. Религия.

Народы Восточной Африки. Население Бурунди, Джибути, Замбии,

Зимбабве, Кении, Коморских островов, Мадагаскара, Малави, Мозамбика, Руанды, Сейшельских островов, Сомали, Танзании, Уганды и Эфиопии. Этнолингвистическая классификация народов Восточной Африки. Хозяйство и материальная культура. Земледелие и скотоводство. Африканская форма номадизма. Подсобное занятие. Ткачество. Духовная культура и народное творчество. Семья и семейные отношения.

Южной и Западной Африки

Народы Южной Африки. Ботсвана, Лесото, Намибия, Свазиленд, Южно-Африканская Республика. Языковая и антропологическая характеристика региона. Тропическое мотыжное земледелие и кочевое, отгонно-пастбищное скотоводство. Жилище. Одежда. Социальная организация, верования. Семья и семейные отношения. Бушмены и готтентоты. Хозяйственно-культурные типы. Пигмеи.

Народы Западной Африки. Население Бенина, Буркина-Фасо, Гамбии, Ганы, Гвинеи, Гвинеи-Бисау, Либерии, Мали, Нигера, Нигерии, Сенегала, и др. Языковые семьи и антропологические группы. Формы хозяйственной деятельности и религиозных представлений. Жилище. Традиционная одежда. Пища. Ремесло. Памятники культуры. Архитектурная традиция. Народное творчество.

Народы Центральной Африки. Население Анголы, Габона, Заира, Камеруна, Конго, и др. Центрально-Африканской Республики. Чадский и сахарский антропологический типы. Этнолингвистическая характеристика. Традиционное хозяйство. Жилище. Пища. Одежда. Социальные отношения. Семья и семейные отношения. Духовная культура. Религия.

Этнические процессы в современной Африке. Трайбализм. Последствия колониализма. Интеграционные и консолидационные процессы. Англо-африканцы (потомки английских колонистов) и африканеры (потомки голландских колонистов).

Народы Северной Америки

Первоначальное заселение континента. Палеоиндейцы и их хозяйство. Субарктические и арктические районы. Адаптация человека к различным экологическим средам. Классификация коренного населения Америки в зависимости от хозяйственных занятий.

Северная Америка и Мезоамерика. Арктическая область Северной Америки (эскимосы). Основное занятие. Орудие труда. Традиционная культура. Северная лесная область (алгонкины и атапаски). Жилище. Одежда. Северо-Западное (тихоокеанское) побережье Северной Америки (тлинкиты, хайда, сэлиш, вакаши и др.). Калифорния (хока, пенути, алгонкины, шошоны, атапаски, лутуами и др.). Материальная культура. Религия. Лесные области востока Северной Америки (делавары, могиканы, ирокезские племена, мусгокская группа). Прерии (сиу-дакота, ассинибойн, айова, омаха и алгонкины). Юго-Запад США и север Мексики (пима, папаго, навахи, хоппи).

Народы Центральной и Южной Америки

Мезоамерика. Культура майя. Основы экономики. Письменность майя. Юта-ацтекская языковая семья. Майя-киче, михе-соке и др. языковые семьи. Хозяйство. Обработка камня. Торговля у ацтеков. Большесемейная группа. Религия.

Южная Америка. Леса и степи Южной Америки (охотники, собиратели восточной Бразилии, Аргентины, Боливии и Парагвая). Языковые семьи. Тропические леса Южной Америки (араваки, тупи-гуарани). Центральные Анды (Эквадор, Перу, Боливия, Чили). Инки. Земледелие. Охота и рыболовство. Инкское государство. Общественные отношения. Религия. Огненная Земля (алакалуфы и ягана). Экзогамные группы. Религиозные представления.

Хозяйство и материальная культура, духовная культура народов Америки до европейской колонизации. Завоевание и колонизация Америки европейцами. Последствия колониационной политики. Насильственная иммиграция из Африки. Эпоха рабства. Трансформация этнического самосознания. Этнические группы разного происхождения. Содержание категории «негр», «метисы». Культуры и этносы Америки в постколониальный период.

Этнические процессы в современной Америке. Миграция внутри континента. Межкультурное взаимодействие народов Американского континента.

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ СЕМИНАРСКИХ ЗАНЯТИЙ

1. Проникновение европейцев в Австралию и Океанию и ее последствия
2. Народы Папуа-Новой Гвинеи и Новой Зеландии
3. Материальная и духовная культура народов Ближнего Востока
4. Семейные отношения и духовная культура народов Индии
5. Религиозные представления и верования народов Южной Азии
6. Хозяйство и материальная культура народов Юго-Восточной Азии
7. Духовная культура народов Юго-Восточной Азии
8. Народы Китая
9. Материальная и духовная культура монгольских народов
10. Семья и семейные отношения народов Индии
11. Народы Шри-Ланки
12. Материальная культура вьетнамцев
13. Народы Камбоджи
14. Традиционный соционормативный этикет японцев
15. Историко-культурные особенности Северной Африки
16. Народы Восточной Африки
17. Историко-этнографические особенности народов Северной Америки
18. Народы Прибалтики

19. Народы Кавказа
20. Особенности культурной истории народов Сибири

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ

1. Народы Австралии
2. Народы Полинезии
3. Тюркские народы
4. Религия народов Передней Азии
5. Семья и семейные отношения народов Индии
6. Народы Шри-Ланки
7. Материальная культура вьетнамцев
8. Народы Камбоджи
9. Традиционный соционормативный этикет японцев
10. Традиционная система питания корейцев
11. Традиционная охота у монгол
12. Народы Южной Африки
13. Народы Центральной Африки
14. Завоевание и колонизация Америки европейцами
15. Народы Западной Европы
16. Особенности культуры народа маори (Новая Зеландия)
17. Общее и особенное у народов Поволжья
18. Классификация народов Кавказа
19. Антропологическая классификация народов Африки
20. Антропологическая классификация народов Америки

СПИСОК РЕКОМЕНДУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Основная:

1. Пивоев В. М. Этнос и нация: проблемы идентификации М: Директ-Медиа, 2013.- 111 с.
2. Арутюнов С. А., Сергеев Д. А. Древние культуры азиатских эскимосов. – М: Директ-Медиа, 2014. - 210 с.
3. Этнология (Этнография). –М., 2015. – 580 с.
4. Артыкбаев, Ж.О. Этнология: учебник для вузов. – Алматы, 2006.
5. Лурье С.В. Историческая этнология. – М., 2003.
6. Садохин А.П., Грушевицкая Т.Г. Этнология. – М., 2012.
7. Қалшабаева Б.К. Теориялық этнология. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 236 б.

Дополнительная:

1. Тавадов Г.Т. Этнология. Современный словарь-справочник. – М., 2007.

2. Энциклопедический справочник «Весь мир». Расы, народы, нации и народности. Минск, Москва, 2013.
3. Коренные малочисленные народы Севера и Сибири в условиях глобальных трансформаций. - Сибирский федеральный университет, 2012.- 643с.
4. Арутюнов С. А., Абдушелишвили М. Г., Калоев Б. А. Народы Кавказа. Антропология, лингвистика, хозяйство. – М: Директ-Медиа, 2014.- 198 с.
5. Армяне / отв. ред. Л.М. Варданян, Г.Г. Саркисян, А.Е. Тер-Саркисянц; Ин-т этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН; Ин-т археологии и этнографии НАН РА. - М. : Наука, 2012. - 648 с. (Народы и культуры).
6. Башкиры / отв. ред. Р.Г. Кузеев, Е.С. Данилко; Ин-т этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН; Ин-т этнологических исследований им. Р.Г. Кузеева Уфимского научного центра РАН; Ин-т истории, языка и литературы Уфимского научного центра РАН. - М.: Наука, 2015. - 662 с. - (Народы и культуры).
7. Грузины / отв. ред. Л.К. Бериашвили, Л.Ш. Меликишвили, Л.Т. Соловьева; Ин-т этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН; Национальная академия наук Грузии; Комиссия по истории, археологии и этнологии НАН Грузии. - М.: Наука, 2015. - 813 с. - (Народы и культуры).
8. Ингуши / отв. ред. М.С.-Г. Албогачиева, А.М. Мартазанов, Л.Т. Соловьева ; Ин-т этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН ; Ингушский государственный университет. - М.: Наука, 2013. - 509 с. - (Народы и культуры).
9. Осетины - М.: Наука, 2012. - 605 с.
10. Узбеки / отв. ред. З. Х. Арифханова, С. Н. Абашин, Д.А. Алимова; Ин-т этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая РАН; Ин-т истории АН Республики Узбекистан.— М.: Наука, 2011.— 688 с.— (Народы и культуры).
11. Чеченцы / отв. ред. Л.Т. Соловьева, З.И. Хасбулатова, В.А. Тишков; Ин-т этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН; Комплексный научно-исследовательский ин-т им. Х.И. Ибрагимова РАН. – М.: Наука, 2012. – (Народы и культуры).
12. Якуты (Саха) / Отв. ред. А.Н. Алексеев, Е.Н. Романова, З.П. Соколова. М.: Наука, 2012. 599 с. - Серия «Народы и культуры».

VI 1207 ВСЕМИРНАЯ ИСТОРИЯ

Объем - 2 кредита

Авторы:

Мийманбаева Ф.Н.- кандидат исторических наук, доцент кафедры археологии, этнологии и музеологии

Мырзабекова Р.С.- кандидат исторических наук, доцент кафедры археологии, этнологии и музеологии

Рецензенты:

Ахметова Ж. - кандидат исторических наук, доцент Казахского государственного женского педагогического университета

Кокебаева Г.К. - доктор исторических наук, профессор Казахского национального университета им. аль-Фараби

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Учебный курс «Всемирная история» является базовой дисциплиной университетского курса и изучается студентами I курса, обучающихся по специальности 5В020800-Археология и этнология. Традиционно дисциплина «Всемирная история» состоит из следующих разделов: «История древнего мира», «История средних веков», «Новая и новейшая история».

Предметом дисциплины «Всемирная история» является история человечества со времени появления первых государств до наших дней, ее узловые проблемы. На основе сравнительно-исторического анализа дается представление о периодизации мировой истории, ее важнейших этапах, об особенностях древних и новых цивилизаций и их месте в истории человечества. Понимание глобальных процессов развития человечества дает возможность более уверенно ориентироваться в сложных и многообразных явлениях окружающего мира. В курсе рассматриваются проблемы внутренней политики ведущих стран каждой исторической эпохи, социальных отношений, идеологии и международных отношений. Знакомство с ними позволит студентам составить достаточно целостное представление об основных вехах исторического процесса, предопределивших ее устойчивость и эффективность.

Преподавание данной дисциплины имеет большое значение в подготовке конкурентоспособных кадров по профилю обучения, проведении междисциплинарных связей профессиональной образовательной программы. Поэтому изучение всемирной истории является необходимой частью современной системы высшего образования.

Перечень предшествующих дисциплин: для качественного усвоения университетского данного курса необходимо знание школьного курса всемирной истории.

Перечень дисциплин, содержащих знания, умения и навыки, необходимых для освоения изучаемой дисциплины: «Всемирная история» логически и содержательно связана с другими дисциплинами: историей первобытного общества, историей древнего мира, историей средних веков, новой и новейшей историей, историей Казахстана, историей искусства, историей мировых религий, историей мировых цивилизаций, историей международных отношений, философией, создавая определенную фактологическую и методологическую базу для их изучения. В основе данных дисциплин лежит знание важных исторических проблем: политические и властные институты, социальные структуры общества, элементы международной политики и дипломатии, а также культурное наследие народов.

В результате освоения курса «Всемирная история» студент должен

знать:

- основные этапы развития различных цивилизаций, а также ключевые события мировой истории; выдающихся деятелей истории;
- движущие силы и закономерности исторического процесса; место человека в нем и в политической организации общества;
- традиционные и современные подходы к оценке и периодизации всемирной истории;
- важнейшие достижения культуры и системы ценностей, сформировавшиеся в ходе исторического развития обществ и государств.

уметь:

- осуществлять эффективный поиск информации и работу с различными типами источников;
- критически анализировать источники информации;
- реферировать и аннотировать тексты;
- логически верно, ясно и аргументировано строить свою речь;
- публично отстаивать свою точку зрения в социально приемлемых формах;
- выявлять существенные черты исторических процессов и событий;
- видеть последствия и уроки исторических событий, принимать с их учетом осознанные решения.

владеть:

- представлениями о событиях мировой истории, основных исторических деятелях и достижениях мировой культуры;
- навыками поиска и работы с исторической литературой (исследованиями) и источниками;
- пониманием многовариантности исторического процесса и правомочностью существования различных точек зрения на научные проблемы;
- представлением о базовой ценности культуры, свободы, гражданственности и гуманизма;
- потребностью в постоянном продолжении своего образования.

ТЕМАТИЧЕСКИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛИНЫ

№	Наименование темы
1	Введение
2	История Древнего мира
3	История средних веков
4	Новая история
5	Образование США. Принятие конституции
6	Французская буржуазная революция XVIII в.
7	Борьба за объединение Германии в XIX веке
8	Франция в эпоху Наполеона I
9	Международные отношения в конце XIX – начале XX вв.
10	Новейшая история
11	Вторая мировая война: причины, характер, итоги.
12	Международные отношения в годы «холодной войны»
13	Особенности социально-экономического и политического развития Франции после Второй мировой войны
14	Особенности социально-экономического и политического развития ФРГ
15	Особенности социально-экономического и политического развития Великобритании после Второй мировой войны

СОДЕРЖАНИЕ ДИСЦИПЛИНЫ

Введение

Целью курса «Всемирная история» является синхронное рассмотрение истории стран Европы, Америки и Востока, что создает предпосылки для построения обобщающих выводов, выявление общего и особенного в истории отдельных стран как части единого взаимообусловленного исторического процесса.

Задачи преподавания дисциплины: дать студентам целостное представление исторического пути человеческого общества, показать единство и многообразие этого процесса; помочь выработать многомерное видение истории цивилизаций; дать общее представление о линиях исторического развития.

Объектом изучения данной дисциплины выступает история человечества с древнейших времен до наших дней.

Методы изучения данной дисциплины: лекции, семинарские занятия, анализ источников, доклады, обсуждение рефератов.

Изучение Всемирной истории, уяснение закономерностей исторического процесса, изучение исторических источников – необходимая предпосылка осмысленной работы специалиста. Без серьезного знания прошлого невозможно формирование мировоззрения, идейных убеждений, кругозора, полное овладение профессиональными навыками и мастерством.

Роль и место данной дисциплины среди других наук. В отличие от других исторических дисциплин «Всемирная история» рассматривает как причины зарождения первых цивилизаций и особенности их развития, новые формы экономических отношений, социальной и сословной структуры, государственной организации, идеологической и религиозной жизни, так и процесс развития общества в целом, анализирует всю совокупность явлений общественной жизни, все ее стороны (экономику, политику, культуру, быт и т.д.) и их взаимосвязи и взаимообусловленности.

Краткий исторический очерк развития дисциплины, отражающий ее основные этапы.

Понятие о всемирной истории. Возникновение понятий «Восток» и «Запад». Научные принципы исторического познания: принцип историзма, принцип объективности, принцип социального подхода, принцип альтернативности, обеспечивающие строгую научность и достоверность в изучении истории. Древние философы, историки и географы о роли географического фактора в истории человеческих сообществ. Становление и развитие античной историографии. Геродот. Фукидид. Античная философская мысль и историография. Римская историография. Тацит. Особенности исторического мышления античности. Циклизм.

Обоснование решающей роли природно-климатических условий на особенности материального и духовного развития различных народов и формы их государственности и права в работе «О духе законов» Шарля Монтескье. Отрицание марксизмом роли географического фактора в развитии общества. Две формы детерминизма – географический и политэкономический.

Современные типологии обществ и всемирная история. Формационный, культурологический, цивилизационный и другие подходы и проблема их соотношения в изучении всемирной истории. Возникновение теории общественно-экономических формаций К.Маркса и Ф.Энгельса. Европоцентричность формационной модели исторического процесса, ее эвристическая ограниченность применительно к истории восточных обществ.

Теория локальных цивилизаций Н. Данилевского (Россия), О. Шпенглера (Германия) и А. Тойнби (Англия). Теория стадийного развития каждой цивилизации. Рациональное сочетание формационного, цивилизационного и стадийно-технологического подходов к изучению всемирной истории. Вклад Данилевского, Тойнби, Тоффлера, Л. Гумилева в науку о прошлом.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

История древнего мира

Появление государственных форм на Востоке. Географическая среда, население, источники и историография древнего Египта. Образование общеегипетского государства. Египет в эпоху Древнего и Среднего царства. Великая египетская держава в период Нового царства (XVI-XII века до н.э.). Египет в период Позднего царства. Древняя Месопотамия. Формирование в Месопотамии стратифицированного общества и государства. Месопотамия в

II – I тыс. до н.э. Малая Азия и Закавказье в древности: Хеттское царство, Ванское царство (Урарту). Сирия, Финикия и Палестина в древности. "Мировая" Персидская держава в VI – IV вв. до н.э. Кушанская держава и Парфия. Индская цивилизация. Древний Китай. Общее и особенное в развитии цивилизаций Древнего Востока. Важнейшие достижения культуры народов Древнего Востока. Вклад Востока в мировую культуру.

История Древней Греции. Место Древней Греции в истории. Зарождение раннеклассовых обществ и государств в районе Средиземноморья. Значение архаического периода в формировании греческой цивилизации. Гражданская война как результат общественного противостояния. Раннегреческая тирания и путь к демократии. Роль полиса в жизни Греции. Афины. Спарта. Борьба между родовой и новой знатью. Компромиссный характер реформ Солона.

Классический период: завершение оформления афинской рабовладельческой демократии и ее расцвет в период «золотого пятидесятилетия». Перикл. Кризис общества и государства. Завоевательные походы Александра Македонского, создание крупнейшей мировой империи и ее судьба.

Страны Восточного Средиземноморья, Передней Азии, Причерноморья в период образования эллинистических монархий. Победа римлян над греками.

История Древнего Рима. Основные закономерности и особенности экономического, социального, политического развития рабовладельческого общества в период ранней истории Древнего Рима. Установление республики, ее расцвет. Восстание Спартака. Пунические войны. Поиск адекватной формы власти в период стремительного территориального роста римского государства. Военная диктатура Суллы. Реформы Цезаря, их результаты и историческое значение.

Гай Октавиан Август. Эпоха ранней римской империи – принципата. Кризис империи. Гражданские войны. Возникновение неограниченной монархии – домината. Образование Восточной и Западной Римской империи. Гибель Западной Римской империи.

История средних веков

Дезорганизация административного устройства Западной Европы после крушения Западной Римской империи. Ухудшение демографической ситуации в районе Средиземноморья в V–VI вв. Ранние формы государственности в Европе. Каролингское возрождение. Локальный подъем при Карле Великом. Христианизация Европы и усиление роли католической церкви. Исламизация Востока. Начало упадка Византии. Создание Османской империи.

Западная Европа в период классического Средневековья. «Коммунальные революции» в западноевропейских городах в период классического Средневековья. Укрепление экономического и политического положения бюргерства. Особенности феодальной экономики Англии, Франции, Германии в XI–XIII вв. Кризис Европы в XIV в. Столетняя война

между Англией и Францией. Жакерия во Франции, восстание Уота Тайлера в Англии как реакция на попытку полного закрепощения крестьян.

Позднее Средневековье. Усиление территориальных государств - Англии, Швеции, Дании, Польши, Австрии. Завершение объединения Франции. Священная Римская империя. Образование Испанской империи. Реформация: религиозные войны в Англии и Франции. Великая крестьянская война в Германии.

Борьба за экономическое лидерство в Европе территориальных государств и крупнейших городов: Лиссабона, Антверпена, Амстердама. Генезис капитализма. Нидерланды - первая страна победившего капитализма. Особенности первоначального накопления капитала в Англии, ее гегемония в мировом хозяйстве и торговле как следствие буржуазной революции. Раздел мира между Великими державами.

Новая история

Особенности реформации в Англии. Пуритантизм, его роль в идеологической подготовке революции; основные течения: индепенденты и пресвитериане. Основные этапы Английской буржуазной революции. Законодательство Долгого парламента, его классовый характер. Индепендентская республика. Протекторат Кромвеля. Реставрация Стюартов, ее причины. Государственный переворот 1688 г. «Билль о правах». Историческое значение Английской революции. Основные направления внешней политики Англии. Историография Английской революции.

Образование США. Принятие конституции

Социально-экономические отношения в североамериканских колониях Англии. Формирование североамериканской нации. Американское Просвещение. Б. Франклин. Т. Джефферсон. Причины усиления противоречий между колониями и метрополией. Подъем массового освободительного движения. Расстановка классовых сил: патриоты и лоялисты. Начало вооруженной борьбы и провозглашение независимости. «Декларация независимости», ее историческое значение. Основные этапы военных действий в 1775-1781 гг. Версальский мир и признание независимости США. Становление государственного строя США. От «Статей конфедерации» к конституции 1787 г. Характер и особенности Американской буржуазной революции. Основные итоги и историческое значение. Историография войны за независимость.

Великая Французская буржуазная революция XVIII в.

Причины революции. Основные этапы революции. Созыв генеральных штатов. Национальное учредительное собрание, его законодательство и социальная направленность. Варенский кризис. Законодательное собрание. Начало войны, ее характер. Свержение монархии и установление республики Жирондисты у власти. Созыв Национального Конвента, его состав. Характер Французской революции и ее исторические итоги. Историография.

Якобинская диктатура. Приход Якобинцев к власти. Решение аграрного вопроса. Конституция 1793 г. Выступление «бешеных». Правительственные учреждения якобинской диктатуры. Роль демократических организаций. Секции и Коммуна Парижа. Политика террора. Социально-экономическая политика якобинцев. Антикатолическое движение. Дехристианизация. Организация обороны республики. Характер якобинской диктатуры, ее внутренние противоречия. Обострение борьбы внутри якобинского блока, ее причины. Кризис и падение якобинской диктатуры. Проблема якобинской диктатуры в современной историографии.

Борьба за объединение Германии в XIX веке

Успехи промышленного переворота в 50-60-х гг. XIX в. Причины быстрого экономического подъема. Прусский путь развития капитализма в сельском хозяйстве. Борьба Австрии и Пруссии за гегемонию в Германии. Подъем буржуазно-либерального движения. Конституционный конфликт в Пруссии и приход О. Бисмарка к власти. Рабочее движение в Германии в 50-60 годы XIX века. Создание Всеобщего германского рабочего союза. Образование Социал-демократической рабочей партии. Начало объединения Германии под главенством Пруссии. Создание Северогерманского союза. Провозглашение Германской империи. Характер и значение объединения Германии «сверху».

Франция в эпоху Наполеона I

Переворот 18 брюмера. Конституция 1799 г. Режим Консульства. Провозглашение империи. Административная централизация. Ликвидация демократических свобод. «Кодексы Наполеона». Конкордат с папой римским. Социально-экономическое развитие Франции в период Консульства и империи. Характер и цели наполеоновских войн. Войны Франции с 3-й и 4-й коалициями. Континентальная блокада. Тильзитский мир. Причины военных успехов наполеоновской армии. Назревание внутреннего кризиса наполеоновской империи. Нашествие наполеоновской армии на Россию. Освободительный характер войны 1812-1814 г. и ее противоречивые тенденции. Первая реставрация Бурбонов. Сто дней. Вторая реставрация Бурбонов. Итоги и значение наполеоновских войн. Историография.

Международные отношения в конце XIX – начале XX вв.

Франко-германские противоречия. «Союз трех императоров». Русско-турецкая война 1877-1878 гг. и ее последствия. Обострение Австро-русских и Русско-германских отношений, образование Тройственного союза. Франко-русский союз. Англо-французские и Англо-русские противоречия. Английская политика блестящей изоляции. Завершение территориального раздела мира. Англо-германские противоречия. Первые империалистические войны за передел мира. Англо-французская Антанта. Англо-русское соглашение. Военно-стратегические планы блоков. Предвоенные конфликты 1910-1914 гг. Начало Первой мировой войны.

Новейшая история

Исторические корни фашизма. Зарождение фашизма и его социальная база. Приход фашистов к власти в Италии. Установление фашистской диктатуры в Германии. Причины победы фашизма в Италии и Германии. Взаимоотношения фашистской партии с крупным монополистическим капиталом. Экономическая доктрина. «Корпоративизм». Механизм контроля над обществом со стороны фашистского государства. Основные элементы идеологии. Агрессивная внешняя политика фашистских государств. Образование очага войны в Европе.

Вторая мировая война: причины, характер, итоги

Причины и характер Второй мировой войны. Мюнхенское соглашение. Германо-советский договор о ненападении. Историография. Начало Второй мировой войны. «Странная» война. Основные этапы военных действий. Берлинский пакт трех держав, его эволюция. Японская экспансия в бассейне Тихого океана. Нападение фашистской Германии на СССР. Создание антигитлеровской коалиции: основные этапы. Движение Сопротивления. Открытие второго фронта в Европе. Распад гитлеровского блока. Капитуляция фашистской Германии. Капитуляция Японии. Окончание и итоги Второй мировой войны. Историография Второй мировой войны.

Международные отношения в годы «холодной войны»

Итоги Второй мировой войны. Образование мировой социалистической системы. Германский вопрос. «Доктрина сдерживания», «Доктрина Трумэна», «План Маршалла». Создание Североатлантического блока. Раскол Германии. Образование ФРГ. Начало «холодной войны», проблема «виновника». Основные этапы «холодной войны»: периоды разрядки и напряженности. Образование ОВД. Война в Корее. Берлинский и Карибский кризисы. Война во Вьетнаме. Совещание по вопросам безопасности и подписания Заключительного акта в Хельсинки. Ввод советских войск в Афганистан. Изменение внешнеполитического курса в конце 80-х гг. Распад СССР. Окончание «холодной войны».

Особенности экономическое и политическое положение Франции после Второй мировой войны

«Временный режим» во Франции. 4-ая Республика во Франции и ее особенности. Франция и «План Маршалла». Распад Французской колониальной империи. Алжирский кризис. Ш. де Голь. 5-ая Республика, ее особенности. События 1968 г. Отставка Ш. де Голля. Франция в 60-70 гг. президентские выборы 1971 года. Внутренняя политика Франсуа Миттерана. Современное социально-экономическое и политическое положение во Франции. Внутренняя и внешняя политика правительства Н.Саркози.

Особенности социально-экономического и политического развития ФРГ

Политика оккупационных властей в Германии после Второй мировой войны. Образование ФРГ. Экономическая реформа 1948 г. и доктрина «социального рыночного хозяйства». Основные политические партии и движения в ФРГ. Внешняя и внутренняя политика ХДС/ХСС в 50-60 годы. Поворот в политике: образование «большой коалиции». Приход к власти правительства «малой коалиции» и «восточная политика». Эволюция в экономике и политике Германии в 70-80-е гг. Объединение Германии и современное социально-экономическое и политическое положение. Внутренняя и внешняя политика правительства А.Меркель.

Особенности социально-экономического и политического развития Великобритании после Второй мировой войны

Экономическое и политическое положение Англии в послевоенные годы. Внутренняя политика лейбористов. Распад Британской колониальной системы. Англия и «План Маршалла». Приход к власти консерваторов. Внутренняя и внешняя политика консерваторов. Проблема европейской экономической интеграции. Лейбористская политика в 60-70 гг. Ирландский вопрос: история и современность. Политика правительства М. Тэтчер. Современное социально-экономическое и политическое положение в Великобритании. Внутренняя и внешняя политика правительства Гордона Брауна.

Особенности социально-экономического и политического развития США после Второй мировой войны. Экономическое развитие США после Второй мировой войны. Усиление внешнеполитических позиций США. «Доктрина Трумэна». «План Маршалла». Североатлантический пакт. Проблемы «холодной войны». Участие в войне в Корее. Берлинский и Карибский кризисы. Внутренняя и внешняя политика Дж. Кеннеди и Л. Джонсона. Президентство Р. Никсона и Дж. Форда. «Рейгономика» и сдвиг во внутренней политике США. Внешняя политика Р. Рейгана и Д. Буша. Президентство Б. Клинтона. Президентство Дж. Буша–мл. США и война в Ираке. Современное социально-экономическое и политическое положение в США. Внутренняя и внешняя политика администрации Б. Обамы.

Основные этапы современной научно-технической революции, ее роль в развитии мировой цивилизации. Вступление передовых стран в постиндустриальную эпоху. Глобализация современного мира.

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ СЕМИНАРСКИХ ЗАНЯТИЙ

1. Социально-экономические и политические отношения в Древнем Египте.
2. Хозяйственные отношения в Древней Греции по данным «Илиады» и «Одиссеи» Гомера.
3. Древнегреческий полис, его происхождение и сущность.

4. Общественные отношения в Риме по законам XII таблиц.
5. Хозяйственная жизнь и общественные отношения древних германцев по данным Цезаря и Тацита.
6. Средневековый город.
7. Английская буржуазная революция XVII века.
8. Великая французская буржуазная революция
9. Борьба за независимость Северной Америки. Образование США.
10. Международные отношения в Европе в конце XIX века.
11. Первая мировая война.
12. Версальско-Вашингтонская система.
13. Веймарская республика в Германии.
14. Вторая мировая война.
15. Образование ЕС.

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ РАБОТ СТУДЕНТОВ

1. Великая французская революция.
2. Империя Наполеона I.
3. Война североамериканских колоний за независимость. Образование США.
4. Внешняя и внутренняя политика Людовика XIV.
5. Внешняя политика США в первой половине XIX века.
6. Гражданские войны в Англии в 40-е годы XVII века.
7. Промышленный переворот в Англии и его последствия.
8. Революция 1848-1849 гг. во Франции.
9. Разделы Польши (XVIII в.) и их международные последствия.
10. Завоевание независимости латиноамериканскими колониями Испании.
11. Объединение Германии в середине XIX века.
12. Международные отношения перед первой мировой войной
13. Крымская война.
14. Гражданская война в США 1861-1865 гг.
15. Франция перед первой мировой войной.
16. Веймарская республика в Германии.
17. Франция между первой и второй мировой войной.
18. Версальско-Вашингтонская система.
19. «Новый курс» Ф.Д. Рузвельта.
20. Первый этап второй мировой войны (1939-1941 гг.)

СПИСОК РЕКОМЕНДУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Основная:

1. История Древнего Востока. /Под ред. В.В.Кузищина. – М: МГУ, 2007.
2. История Древней Греции. /Под ред. В.В.Кузищина. – М: МГУ, 2008

3. История Древнего Рима. /Под ред. В.В.Кузищина. – М: МГУ, 2009.
4. История средних веков./ Под ред. С.П.Карпова.- М: МГУ, 2005.
5. Н.А.Иванов. Всемирная история. М., 2004
6. Новейшая история стран Европы и Америки. XX век. В 3 ч. Под ред. Родригеса А.М. - М.: Ч.1 - 2005, 463с.; Ч.2 - 2001, 336с.; Ч.3 - 2004, 256с.

Дополнительная:

1. Белоусов Л.С. Режим Муссолини и массы. М., 2000.
2. Лундестада Г. Восток, Запад, Юг. Основные направления международной политики. 1945-1996. М., 2002.
3. Попов В.И. Маргарет Тэтчер: человек и политик. М., 2000.
4. Смирнов В.К. Франция в XX веке. М., 2001.
5. Согрин В.В. Политическая история США. М., 2002.
6. Тарле Е.В. Европа в эпоху империализма//Тарле Е.В. Политика. М., 2000.
7. Уткин А.И. Уинстон Черчилль. М., 2000.
8. Фест И. Адольф Гитлер. Пермь. 1993. Т. 1-3
9. Хеншелл Н. Миф абсолютизма. Перемены и преемственность в развитии западноевропейской монархии раннего Нового времени. М., 2003.
10. Ширер У. Взлет и падение Третьего Рейха. М., 1991. Т. 1-2
11. Шоню П. Цивилизация классической Европы. Екатеринбург, 2005.
12. Мырзабекова Р.С. Кейінгі орта ғасырлар тарихы. Алматы, «Қазақ университеті» 2007.
13. Жұмағұлов Қ.Т., Мырзабекова Р.С. Орта ғасырлар тарихы. Алматы, «Қазақ университеті», 2016.
14. Мырзабекова Р.С. Орта ғасырлар тарихының терминдері. Алматы, «Қазақ университеті», 2016.

VA 1301 ВВЕДЕНИЕ В АРХЕОЛОГИЮ

Объем - 3 кредита

Авторы:

Омаров Г.К. - кандидат исторических наук, доцент кафедры археологии, этнологии и музеологии
Бексеитов Г.Т. - кандидат исторических наук, доцент кафедры археологии, этнологии и музеологии

Рецензенты:

Нуржанов А.А. – кандидат исторических наук, ведущий сотрудник Института археологии им. А.Х.Маргулана
Омарбеков Т.О. - доктор исторических наук, профессор Казахского национального университета им. аль-Фараби

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Археология как единая наука со своим специфическим набором средств и методом сложилось сравнительно недавно. Археология отдел истории, имеющий с ней общую методологию, единые цели и приемы исследования, но отличающийся характером основных источников. Базой археологических исследований служат вещественные источники, т.е. изготовленные человеком в древности предметы, сооружения или древние погребения. Изучаемый курс дисциплины во многом поможет специалистам, обучающимся по данной специальности, познать, получить знания в области ведения и исследования археологических раскопок.

Археология в силу специфики своих источников вынуждена сотрудничать с целым рядом наук, казалось бы ничего общего с ней не имеющих. В первую очередь это обусловлено тем, что археология изучает предметный мир, который является объектом изучения и множества других наук. Кроме того, раскопки дают такие материалы, которые археология только своими методами исследовать не может. Это кости человека и животных, разного рода растительные остатки, минералы и прочее. Специальная лекция, посвященная взаимодействию археологии с другими науками, дает представление о практически неограниченных возможностях такого сотрудничества.

В результате прохождения курса студент должен:

знать:

-информационно – археологическое – насыщение фактами археологии исторической науки.

-методологически – археологическая – передача опыта научного исторического познания и знания по методологии археологии зарубежных исследователей.

-археологически – прикладная – выработка навыков самостоятельного археологического исследования.

уметь:

-развить навыки и повысить качество самостоятельной работы студентов.

-разобраться в предшествовавших и современных трактовках важнейших археологических проблем.

иметь навыки:

-применять полученные знания в исследовательской и экспертной работе;

-оперировать знаниями в практике государственной службы и в научно исследовательской работе.

ТЕМАТИЧЕСКИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛИНЫ

№	Наименование темы
1	Введение
2	Зарождение археологии и развитие основных ее направлений
3	История археологии в Европе
4	Развитие классической археологии в России. Восточная археология
5	Начало археологических исследований в Месопотамии
6	Первобытная археология
7	Средневековая археология, ее зарождение и развитие
8	Предмет археологии
9	Археологические источники
10	Классификация археологических источников
11	Теоретическая археология
12	Археология в системе гуманитарных и естественных наук
13	Развитие археологической науки в Казахстане
14	Археологические раскопки в Казахстане в XIX - начале XX веков
15	Археологические исследования в Казахстане с 40-х по 90-е годы XX века

СОДЕРЖАНИЕ ДИСЦИПЛИНЫ

Введение

Целью курса «Введение археология» является знакомство студентов с основными особенностями археологического изучения истории и возможностями использования археологического материала в реконструкции истории человеческой цивилизации. Учебная дисциплина «Введение в археологию» предлагается студентам, обучающимся на ступени бакалавриата

по специальности «Археология и этнология». Современный уровень информации о древних культурах позволяет проследить возникновение и развитие уникальных технологий и способов природопользования, оригинальных форм производящего и присваивающего хозяйства, своеобразных политических образований, ярких религиозно-мифологических систем, неповторимых художественных стилей.

Задачи археологии:

1. ознакомить студентов с приемами и методами полевой археологической работы с требованиями к полевой документации.
2. дать знания о типах и видах древних памятников, их хронологической и культурной классификации, способах учета и обработки археологического материала.
3. привить навыки научного мышления для экспериментального и теоретического моделирования.
4. ознакомить студентов с основами археологических методов и раскопок.
5. показать отличительные признаки выделения археологических памятников и культур.

Роль и место. Курса в структуре учебного плана состоит в том, что он, предшествуя общему курсу «Археология», подготавливает студентов к восприятию совершенно нового для них курса лекций. Программа полностью соответствует Государственному образовательному стандарту.

Предмет и задачи археологии. Роль и место археологии в системе исторического образования. Археологические источники, объекты, культуры в трудах зарубежных исследователей. Связь археологии как учебной дисциплины с научным поиском его результатами.

Практическое значение археологии. Место зарубежной археологии по подготовке археологов. Общая характеристика смежных дисциплин. Всемирная история. Антропология. Этнология. История первобытного общества и др.

Полевая археология. Археологические разведки: основные виды, задачи и организация. Аэрофоторазведка и спектрональные съемки. Геофизические методы. Археологические раскопки. Культурный слой и стратиграфия. Раскопки поселений. Полевая фиксация и документация. Курганы и другие погребальные памятники. Раскопки могильников. Полевая консервация, анализы и реконструкции. Музеефикация археологических памятников: задачи, методы, проблемы.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Зарождение археологии и развитие основных ее направлений

Предмет, источники, цели и методы археологии. Археология и ее место в исторической науке. Основные источники. Виды археологических памятников. Методы археологических исследований. Археологические

памятники и их классификация. Стоянки, курганы, город, могильники и др. археологическое разделение предметов по видам и периодам.

Археологическая культура. Использование лингвистических и антропологических источников в археологии. Аэроразведка археологических памятников. Использование дендрохронологии, радиоуглеродного анализа, спектрографии, металлографии и других методов естественных наук. Ведение археологических раскопок, охрана и использование памятников.

Появления и распространения термина «археология». Становление археологии как науки. Необходимость археологии. Археология и история.

Предмет, источники, цели и методы археологии. Археология и ее место в исторической науке. Основные источники. Виды археологических памятников. Методы археологических исследований. Археологические памятники и их классификация. Стоянки, курганы, город, могильники и др. археологическое разделение предметов по видам и периодам.

Археологическая культура. Использование лингвистических и антропологических источников в археологии. Аэроразведка археологических памятников. Использование дендрохронологии, радиоуглеродного анализа, спектрографии, металлографии и других методов естественных наук. Ведение археологических раскопок, охрана и использование памятников.

Археологические раскопки XIX –середины XX века. Памятники древних цивилизаций: Шумер, Египет, Хетты, древнеиндийская археология (Мохенджодаро, Хараппа др.). Археология и цивилизация, цивилизация ацтеков, майя, инков. И.И. Винкельман, Г. Шлиман и А.Эванс. Говард Картер и памятник Тутанхамона. Генри Лэйярд и Джордж Смит и др. Э.Томпсон-цивилизация майя. Тур Хейердал и остров Пасхи. Настоящее и будущее археологии. Превращение археологии из вспомогательной дисциплины в фундаментальную науку. ЮНЕСКО и охрана всемирных археологических памятников.

Классическая археология. Археологические знания в эпоху античности. Проявление интереса к античной истории в эпоху Возрождения. Первые раскопки античных памятников. Геркуланум, Помпеи. Появление трудов по классической археологии. Раскопки на территории Греции. Исследования в Олимпии, Афинах, Дельфах. Деятельность Э. Курциуса. Открытие эгейской цивилизации. Раскопки Г. Шлимана. Троя, Микены, Аргос. Раскопки А. Эванса на Крите.

История археологии в Европе

Термин «археология». Вавилонский царь Набонид. Египетские пирамиды и свайные поселения в трудах Геродота. «Археология» Фукидида. Перизгесис. Павсаний (II век н.э.) и его труд «Описание Элиады». Страбон, Лукреций и другие мыслители о древностях. Увлечения античностью в эпоху Возрождения. Ватиканский специальный двор для античных статуй. Декрет Льва X. Коллекционирование древностей в Венеции, Париже, Мадриде, Мюнхене, Праге. Первые попытки систематизации археологических материалов. Раскопки Геркуланума (1711), Помпеи (1748).

«Отец археологии» Винкельман (1717-1768). Первые экспедиции в Грецию, Малую Азию, Сирию, Палестину. Создание первых научных обществ. Британский музей (1753-1756). Кельтская академия (1804). Датский национальный музей древностей (1807). Королевское общество для изучения северных древностей в Дании (1825). Национальные музеи в Нюрнберге, Римско - Германский центральный музей в Майнце (1852), Музей национальных древностей в Сен-Жермен-ан-Ле (1862) и др. Первые шаги интерпретации археологических данных. Система трех веков. Периодизации Томсена, Ворсо и Нильсона. Культурно-историческая периодизация Моргана.

Открытие палеолита. Вклад геологии в развитие археологии. Совместные находки человеческих костей и каменных орудий с останками вымерших животных в пещерах Павиленд, Льеж, Кент. Открытие верхнего палеолита. Археологические изыскания палеонтолога Э.Ларте. Раскопки Ларте пещер Ле-Мустье, Ла-Мадлен и обнаружение им первых памятников палеолитического искусства.

Начало исследования неолита, бронзового и железного веков. Термины «палеолит» и «неолит», «ранний неолит» в книге «Доисторическое время» Д. Леббока. Свайные поселения. Террамары. Кранноги. Памятники Галынтат, Ла-Тен. Кельты. Латенская культура. Раскопки галльских городов - Бибракте и Алезия. Скифы. Археологические раскопки скифских курганов в России. А. П. Мельгунов. Исследование древне-греческих городов в Крыму П.И.Сумароковым. И.А. Стемпковский и археологические исследования на территории Боспорского государства. Этруски. Гробницы и поселения этруск. Этруская стенная роспись. Памятники - Чиусти, Вейни, Орвието и другие.

Открытие пещерного искусства. Раскопки Савтуола пещеры Альтамир (Испания) и обнаружение первобытного искусства. Дискуссия среди археологов. Взгляды Арлэ, Пьетт, Мортилье и других по поводу подлинности полихромных рисунков Альтамир. Костяная женская статуэтка Брассемпуи. Рисунки на стенах пещер Ла-Мут, Тейяк, Камбарель, Фон-де-Гом, Тюк д'Одубер, «Трех братьев» и др.

Античная археология в последней четверти XIX века. Раскопки в Пергаме, Дельфах, Афинах, Олимпии, Самофракии. Раскопки Г.Шлимана древней Трои, в Микенах, на Итаке, в Орхомне и Тиринфе. Мировое значение результатов раскопок. Эгейская цивилизация. Исследования крито-микенской культуры.

Развитие классической археологии в России.

Восточная археология

Открытие музеев и деятельность научных обществ в первой половине XIX века в Николаеве, Феодосии, Одессе, Керчи. Деятельность И.А. Стемпковского, Дюбрюкса, А.Б. Ашика. Раскопки в Ольвии и Херсонесе. К.Н. Костюшко-Волюжинич, Б.Ф. Фармаковский. Исследования Боспорской экспедиции. В.Д. Блаватский, В.Ф. Гайдукевич.

Зарождение египтологии. Военная экспедиция Франции в Египет в конце XVIII в. Денон, Ф. Шампольон, К. Лепсиус. Деятельность О. Мариетта и Г. Масперо. Основание Каирского музея. Ф. Петри и его методика археологических исследований. Великие открытия XX века.

Начало археологических исследований в Месопотамии

Раскопки П. Ботты, Г. Лейярда, Р. Колдевея, Э. Андрэ, Л. Вулли и других. Исследования в Урарту и Средней Азии.

Первые раскопки на территории Индии. Открытие индской цивилизации. Раскопки Р. Банерджи, Э. Маккея, Д. Маршалла, М. Уилера.

Археологические исследования в Китае. Культура Яншао. Памятники эпохи Шан Инь и Чжоу. Гробницы циньской и ханьской династий.

Первобытная археология

Разработка периодизации в трудах К. Томсена, Й.-Я. Ворсо, Г. Мортилье. Открытие палеолитических памятников во Франции. Исследования Буше де Перта, Э. Лартэ, А. Брейля. Изучение палеолитических памятников Средней Европы. Исследования Г. Чайльда.

Развитие первобытной археологии в России. Открытие и начало изучения памятников каменного века в России. Исследования К.С. Мережковского, А.С. Уварова, А.А. Спицына, В.А. Городцова.

Средневековая археология, ее зарождение и развитие

Роль археологии в изучении средневековой истории европейских городов. Археологические исследования в Скандинавии. Изучение русских городов. Исследование средневековых памятников евразийской степи. Археология древних государств Евразии. Археология Античных городов Причерноморья и земледельческих районов Средней Азии и Казахстана в I –м тысячелетии до н.э. в I-м тысячелетии н.э. Города Боспора. Ольвия, Херсонес, Хорезм, Торпак – кала, Пенджикент, Бухара, Самарканд, Тараз, Отрар, Яссы, Сауран, Сайрам, Талхиз, Баласагун, Великий шелковый путь.

Предмет археологии

Общее представление о понятии «предмет науки». Определение понятий «объект» и «предмет» в философии. Дискуссия об объекте и предмете археологии. Археология в системе исторических знаний. Роль археологии в изучении истории человечества. Археологические памятники. Археологическая периодизация истории человечества. Концепции В.Ф. Генинга, Ю.Н. Захарука, Л.С. Клейна. Современное состояние проблемы.

Археологические источники

Теория отражения. Историческое познание как особый вид отражения. Специфика посредника между прошлой объективной реальностью и познающим субъектом. Археологическое отражение. История формирования

понятия «археологический источник». Артефакты и неартефактные материалы.

Различие между археологическими материалами и письменными документами. Природа археологического источника. Соотношение понятий «живая» и «мертвая» культуры. Историческая информация в археологических источниках. Пределы компетенции археологии.

Формирование представления о необходимости критики археологических источников. Их внешняя и внутренняя критика.

От археологических источников к историческим. Полевая и кабинетная работа археолога. Deskриптивная археология. Основные процедуры археологического исследования. Археологическая герменевтика.

Классификация археологических источников

Необходимость классификации археологических источников. Основные критерии классификации. Отражение в археологической классификации разнообразия практической деятельности людей прошлого. Виды археологизации результатов их жизнедеятельности. «Нормальное» и «аномальное» выпадение культурных остатков из живой культуры в мертвую. Типы археологических источников.

Теоретическая археология

Deskриптивная археология. Основные понятия и методы. Что такое археологические источники. Описание и обработка археологических материалов. Математические методы. Аналитическая археология. Основные понятия и методы. Три «века». Культурный слой и стратиграфия. Культурные связи и их археологическое изучение. Типологический метод. Абсолютные и относительные даты. Датировка археологических памятников (по письменным источникам, по монетам, по художественным особенностям древних вещей, по аналогиям). Метод домино. Метод шнуровки. Радиоизотопные методы абсолютного датирования и дендрохронология. Явление радиоактивности. Открытие У.Ч. Либби. Построение первой шкалы датировок. Расхождения между археологическими и радиоуглеродными датировками. Дискуссия между археологами и физиками о достоверности радиоизотопных дат – первый случай реального взаимодействия между гуманитарной и естественной наукой, оказавшегося полезным для обеих наук. Обнаружение фоновых эффектов. Уточнение исходных допущений Либби. Калиброванная шкала. Датировки ископаемых гоминид. Технология AMS. Анализ древних материалов по веществу и по структуре. Спектральный анализ и металлография. Экспериментальное моделирование древних технологий. «Археометрия». Анализ древних материалов по веществу. Анализ древних материалов по структуре. Экспериментальное моделирование древних технологий. Историческая археология. Первобытная археология и история первобытного общества. Палеолит, неолит, эпоха бронзы, железный век. Основные открытия, памятники и проблемы. Роль знаковых систем в формировании сознания человека.

Античная археология и история мировых цивилизаций. Основные памятники и проблемы. Рабовладельческий строй. Древние цивилизации и варварская периферия. Общие принципы научной реконструкции истории на основе археологических данных. Факты и интерпретация. Уровни интерпретации. Факт и гипотеза. Не однозначность исторической интерпретации.

Археология в системе гуманитарных и естественных наук

Необходимость сотрудничества археологии с другими науками. Традиционная связь археологии с этнографией, антропологией, геологией, палеозоологией, палеоботаникой, палеопочвоведением. Использование физических и химических методов исследования в археологии. Математика и археология. Использование компьютерных технологий. Космическая археология. Специфика археологического факта. Отличие исторической действительности от действительности ископаемой. Соотношение понятий «факты ископаемой действительности», «эмпирические факты археологии» и «реконструируемые факты археологии».

Развитие археологической науки в Казахстане

Ученые востоковеды и историки, внесшие первый вклад в развитие археологической науки: В.В. Бартольд, В.В. Радлов, П.И. Лерх и др. Первые археологи Казахстана: М.Е. Массон, А.Х. Маргулан, С.П. Толстов, А.Н. Бернштам, М.П. Грязнов. Организация крупных экспедиций в 1960-е годы и исследователи этого времени: А.Г. Максимова, Е.И. Агеева, Т.Н. Сенигова, К.А. Акишев, М.К. Кадырбаев, А.М. Оразбаев, Х.А. Алпысбаев, К.М. Байпаков и др. Уровень современного исследования каменного века. Место, занимаемое казахстанской наукой в мировой археологии каменного века. Исследования культуры древних кочевников и городской культуры, и их преемственность. Археологические раскопки последнего десятилетия и их значение для современного изучения казахской истории.

Археологические раскопки в Казахстане в XIX - начале XX веков

Географическая и природно-климатическая характеристика Казахстана. Общие проблемы древней истории.

Характеристика археологических памятников Казахстана в трудах Миллера, С.Г. Гмелина, П.С. Палласа, В.В. Радлова и др. Раскопки в середине XIX века. Поступление сведений об археологических находках во второй половине XIX века. Раскопки оград и курганов в Казахстане В.В. Радловым. Деятельность любителей Туркестанского археологического кружка. Раскопки в начале XX века.

Археологические исследования в Казахстане с 40-х по 90-е годы XX века

Ученые востоковеды и историки, внесшие первый вклад в развитие археологической науки: В.В. Бартольд, В.В. Радлов, П.И. Лерх и др. Первые

археологи Казахстана: М.Е. Массон, А.Х. Маргулан, С.П. Толстов, А.Н. Бернштам, М.П. Грязнов. Организация крупных экспедиций в 1960-е годы и исследователи этого времени: А.М. Оразбаев, К.А. Акишев, А.Г. Максимова, Е.И. Агеева, Т.Н. Сенигова, М.К. Кадырбаев, Х.А. Алпысбаев, К.М. Байпаков и др. Уровень современного исследования каменного века. Место, занимаемое казахстанской науки в мировой археологии каменного века. Исследования культуры древних кочевников и городской культуры, и их преемственность. Археологические раскопки последнего десятилетия и их значение для современного изучения казахской истории.

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ СЕМИНАРСКИХ ЗАНЯТИЙ

1. Место археологии в общем историческом источниковедении (три вида источников).
2. Основные разновидности археологических памятников.
3. Краткая история археологии в Западной Европе.
4. Краткая история археологии в России.
5. Законодательство об охране и использовании археологических памятников.
6. Культурный слой и стратиграфия.
7. Методы датирования археологических памятников. Абсолютные и относительные даты.
8. Типологический метод Монтелиуса и Городцова.
9. Радиоизотопные методы абсолютного датирования и дендрохронология.
10. Культурные связи и их археологическое изучение.
11. Первобытная археология и история первобытного общества.
12. Археология и история Древнего Востока.
13. История средних веков и археология.
14. Музеефикация археологических памятников: задачи, методы, проблемы.
15. Зарождение археологии, ее основные направления.

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ РАБОТ СТУДЕНТОВ

1. Развитие античной археологии.
2. Возникновение и развитие восточной археологии.
3. Первобытная археология.
4. Средневековая археология.
5. Определение предмета археологии.
6. Специфика археологического отражения.
7. История появления понятия «археологический источник».
8. Формирование археологического источника.

9. Наличие и особенность исторической информации в археологических источниках.
 10. Внешняя и внутренняя критика археологических источников.
 11. Дескриптивная археология.
 12. Основные процедуры археологического исследования.
- Археологическая герменевтика.
13. Классификация археологических источников.
 14. Археологических факт. Место археологических памятников в общем историческом источниковедении (три вида источников).
 15. Основные разновидности археологических памятников.
 16. Краткая история археологии. Западная Европа: Монфокон, Томсен, Монтелиус, Брейль.
 17. Краткая история археологии. Россия: Мессершмидт, Городцов, Ростовцев, Ефименко, Арциховский, Пиотровский, Руденко, Грязнов.

СПИСОК РЕКОМЕНДУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Основная:

1. Археология: Учебник / Под редакцией академика РАН В.Л. Янина. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 2006. – 608 с.
2. Археология Зарубежной Азии. – М., 1986.
3. Васильев С. А. Древнейшие культуры Северной Америки. – СПб: Петербургское востоковедение, 2004.
4. Гальперина Г.А., Доброва Е.В. Популярная история археологии. – М., 2002.
5. Гуляев В. И. Древние цивилизации Америки. – М.: «Вече», 2008.
6. Древние цивилизации Евразии: История и культура. – М., 2001.
7. Клейн Л.С. История археологической мысли. В 2 т. Т. 1. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2011. – 688 с.
8. Клейн Л.С. История археологической мысли. В 2 т. Т. 2. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2011. – 624 с.
9. Мелларт Дж., Древнейшие цивилизации Ближнего Востока М., 1986
10. Петров Н.И. Археология. – СПб.: Издательство «СПбКО», 2008. – 232 с.

Дополнительная:

1. Каменецкий И.С. Археология (I. Введение. II. Археология и другие науки): Учебное пособие. – М., 1999.
2. Клейн Л.С. Археологическая типология. – Л., 1991.
3. Клейн Л.С. Археологические источники. Издание 2. – СПб., 1995.
4. Ковалевская В.Б. Археологическая культура – практика, теория, компьютер. – М., 1995.
5. Массон В.М. Исторические реконструкции в археологии. – Самара, 1996.

6. Байгунаков, Д.С.. Қазақстан тас ғасыры дәуірі: зерттелу тарихы мен негізгі мәселелері. – Алматы, 2003.
7. Байпақов, К.М.. Қазақстан археологиясы.- Алматы, 2011.
8. Ставиский Б. А., Яценко С. А. Искусство и культура древних иранцев. –М., 2002.
9. Табарев А. В. Древние ольмеки. – Новосибирск: Изд-во ИАиЭт СО РАН, 2005.
10. Табарев А. В. Введение в археологию Южной Америки. – Новосибирск: Сибирская научная книга, 2006.
11. Уайт Д. М. Индейцы Северной Америки. – М.: Центрполиграф, 2006.
12. Фаган Б., Де Корс К. Археология. В начале. – Москва: Техносфера, 2007. – 592 с.
13. Шер Я.А. Археология изнутри. Кемерово, 2009.
14. Щукин М.Б. На рубеже эр. СПб., 1994.

VE 1302 ВВЕДЕНИЕ В ЭТНОЛОГИЮ

Объем - 2 кредита

Авторы:

Калшабаева Б.К. - доктор исторических наук, профессор кафедры археологии, этнологии и музеологии

Кульсариева С.П. - кандидат исторических наук, доцент кафедры археологии, этнологии и музеологии

Рецензенты:

Токтабай А.У. - доктор исторических наук, ведущий специалист Института истории и этнологии им. Ч. Ч. Валиханова

Карибаев Б.Б. - доктор исторических наук, профессор Казахского национального университета им. аль-Фараби

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Дисциплина «Введение в этнологию» охватывает терминологический справочный аппарат этнологической науки, этнографические источники и методы исследования, историю формирования этнологической науки, этнологические школы и направления, принципы классификации народов мира, а также теорию этноса, теоретические аспекты этногенеза и этнической истории, основы культуры и этнической психологии, концепции межэтнических коммуникаций, этнические конфликты и их урегулирование и пути предотвращения.

В курсе теоретической этнологии содержатся вопросы, касающиеся общих закономерностей развития этносов, межэтнических отношений, теории этноса и этнической культуры. Значительное внимание в курсе уделено межэтническим коммуникациям, межэтническим конфликтам и теории этнокультурного взаимодействия.

Во время прохождения курса студенты знакомятся с ролью этнических групп в развитии современного общества, с этническими и культурными процессами, межэтническими отношениями, этнополитической ситуацией в мире.

Пререквизитами дисциплины «Введение в этнологию» являются: «Доисторическая эволюция человечества», «Введение в археологию», «История Казахстана». В соблюдении этой последовательности дисциплин отражается принцип и требование комплексного подхода к преподаванию дисциплин «археология» и «этнология» и непрерывность их изучения, а также внутренняя логика исторического процесса. Данная дисциплина тесно связана с такими научными направлениями как социальная и культурная антропология, этнография, социология, культурология, этническая психология. Смежными дисциплинами являются «История», «Культурология», и «Социология» и другие.

Студент в результате прохождения курса данной дисциплины должен **знать:**

- терминологию, связанную с теоретическими и прикладными аспектами теории этноса;
- основные теоретические школы и направления в процессе развития науки;
- особенности межэтнической коммуникации, этнической картины мира, этнического самосознания и этнической идентичности, межэтнических конфликтов и т.д.

владеть:

- знаниями в области отечественной и зарубежной концепций теоретической этнологии;
- навыками применения новых методологических и теоретических знаний в изучении проблем народов мира в условиях глобализации;
- методами осмысления и анализа этнополитической ситуации и этнической культуры в различных регионах.

Студент должен овладеть навыками:

- объяснений общих закономерностей, конкретно-исторических особенностей специфики этнокультурных и этнополитических процессов в различных регионах земного шара;
- применения полученных знаний в исследовательской и экспертной работе;
- оперирование знаниями в практике государственной службы, а также научно-исследовательской работе.

ТЕМАТИЧЕСКИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛИНЫ

№	Наименование темы
1	Введение
2	История этнологической науки
3	Этнографические источники и методы исследования
4	Классификация народов мира
5	Этногенез и теории этноса
6	Методы исследования этничности
7	Этническая культура
8	Традиционная культура и современность
9	Межэтнические коммуникации
10	Этнические конфликты: возникновение, пути решение и методы предотвращения

СОДЕРЖАНИЕ ДИСЦИПЛИНЫ

Введение

Объектом изучения дисциплины «Введение в этнологию» являются теоретические знания в области этнологии, история формирования различных школ и направлений в этнологической науке, а также принципы классификации народов мира, различные теории этноса и т.д.

Основной целью дисциплины «Введение в этнологию» является ознакомление студентов специальности «Археология и этнология» с теоретическими и прикладными проблемами классической и современной этнологической науки, с аналитическим обзором основных направлений научного исследования в данной области.

В задачи дисциплины входит, помимо изучения теоретических основ этнологической науки, ознакомление студентов специальности «Археология и этнология» с этническими процессами, происходящими с этносами в мировом пространстве, а также с межэтническими, культурными и межконфессиональными коммуникациями этносов в эпоху глобализации.

Изучение дисциплины «Введение в этнологию» имеет фундаментальное значение в подготовке специалистов, поскольку в этом курсе рассматриваются базовые понятия и термины теории этноса, главные теоретические вопросы этноконфликтологии.

При изучении дисциплины «Введение в этнологию» используется сравнительно-исторический метод, кроме того, этнология широко опирается на методы смежных дисциплин – археологии, социологии, антропологии, культурологии и др.

Основная роль дисциплины «Введение в этнологию» заключается в формировании у студентов специальности «Археология и этнология» профессиональных знаний и навыков работы с этнографическим материалом, умения правильно интерпретировать различные процессы, происходящие в обществе с участием одного или нескольких этносов, а также умения применять при необходимости на практике знания в области межэтнической коммуникации и этноконфликтологии.

Место дисциплины «Введение в этнологию» расположено в ряду гуманитарных дисциплин, а также логически занимает одно из ведущих при подготовке профессионалов-этнологов.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

История этнологической науки

Появление и становление науки этнологии. Накопление этнографических материалов в Древнем мире. Этнография периода Средневековья и Возрождения. Формирование современной этнологии. «Этнография», «Этнология», «Социальная/культурная антропология».

Формирование и развитие этнологии в зарубежных странах. Особенности развития этнологии во Франции, Германии, Соединенном Королевстве. Развитие этнологии в США. Становление и развитие этнологии в Казахстане и России.

Основные этнологические школы и направления. Эволюционное учение. Классики эволюционистской этнологии. А. Бастиан, И. Бахофен, Эд. Тейлор, Л.Г. Морган, Дж. Фрезер, Н.Н. Харузин и др. Концепция культурной диффузии. Ф. Ратцель, Лео Фробениус, Ф. Гребнер и др. Функционализм. Р. Турнвальд, Б. Малиновский, А.Р. Рэдклифф-Браун и др. "Социологическая школа" Э. Дюркгейма. Этнопсихологическая школа. Р. Турнвальд. Зигмунд Фрейд. Рут Бенедикт, Маргарет Мид и др. Исследование психологических и биологических закономерностей управления обществом.

Культурный релятивизм и структурализм. М. Херсковиц, Клод Леви-Стросс и др. Неозволюционизм. Лесли Уайт, Дж. Стюарт, Дж. Мердок.

Российская и советская этнологическая школа. Д.Н. Анучин, В.Г. Богораз, В. И. Иохельсон, Л.Я. Штернберг, Н.Н. Миклухо-Маклай и др. С.А. Токарев, Ю.В. Бромлей, Г.Е. Марков, В.В. Пименов, Л.Н. Гумилев и др.

Формирование и развитие этнологической школы в Казахстане. А.Х. Маргулан, М.С. Муқанов, Х.А. Аргынбаев, У.Х. Шалекенов, А.Т. Төлеубаев, С.Е. Ажигали, Ж. Артыкбаев и др.

Этнографические источники и методы исследования

Понятие этнографических источников. Нарративные памятники и этнология. Эпиграфические материалы. Письменные документы. Эпистолярные материалы и личные архивы. Музейные коллекции. Архивные материалы как этнографический источник.

Параметры определения источников. Навыки поиска, анализа и обнаружения этнографических источников. Вещественные источники и этнография. Источники аналитической информации по этнологии. Справочная литература, тематические указатели литературы.

Классификация этнографических источников и сфера применения материалов. Полевые этнографические материалы. Аудиовизуальные этнографические материалы. Археологические данные в этнологии. Современные технологии и сбор этнографических материалов. Антропологические материалы в этнологии. Лингвистические этнографические материалы. Фольклорные собрания. Междисциплинарные данные.

Этнографические методы исследования. Объект исследования, предмет исследования, метод исследования. Методы исследования этнической ментальности и этнических процессов. Методы исследования: аналитический подход или сравнительно-исторический метод, исторический и структурно-функциональный подход. Полевые методы сбора этнографического материала. Этносоциологические методы сбора и обработки полевого материала: анкетирование, опрос.

Классификация народов мира

Основные виды классификации народов мира, применяемые в этнологии. Расселение этносов в границах основных материков, основные

языковые семьи, антропологические типы, конфессиональная классификация, классификация по хозяйственно-культурному типу.

Географическая классификация. Принципы географической классификации народов мира. Народы Австралии и Океании. Народы Азии. Народы Европы. Народы Америки и Африки. Народы в странах постсоветского пространства.

Языковая классификация Индоевропейская языковая семья: славянская, германская, романская, иранская и др. группы. Алтайская языковая семья: тюркская, монгольская и тунгусо-маньчжурская группы. Сино-тибетская семья: китайские, тибетские, бирманские и др. языки. Картвельская семья: картвельские, мегрело-чанские и сванские языки. Североавказская семья: нахо-дагестанская, абхазо-адыгской группы. Австронезийская семья: западноавстронезийская, восточноавстронезийская, центральноавстронезийская и тайваньская. Афразийская (семито-хамитская) семья: семитская, кушитская, берберская, чадская языковые группы. Нигеро-кордофонская семья: нигер-конго и кордофанская группы. Нило-сахарская семья. Койсанская семья. Эскимосско-алеутская семья. Андо-экваториальная семья. Изолированные языки. Японский и корейские языки.

Хозяйственно-культурная классификация. Присваивающее хозяйство. Охотничество, рыболовство, собирательство. Типы производящего хозяйства. Тропическое и субтропическое ручное земледелие. Мотыжное ручное земледелие. Кочевое скотоводство и полукочевое хозяйство. Плужное земледелие.

Антропологическая классификация. Расогенез. Определение параметров и признаков расы. Расовая классификация в XVII-XX вв. Российская антропологическая классификация. Современные концепции о расах. Большие расы в мире: европеоиды, монголоиды, негроиды, австролоиды. Смешанные типы. Географические ареалы распространения рас.

Этногенез и теории этноса

Понятие этногенеза. Первоначальный этногенез. Взаимосвязь этноса и этнонима. Этногенез и его основные факторы. Субстрат (местное население). Суперстрат (пришлые население). Типы этногенетических процессов. Формы этнического объединения и разделения. Методы исследования этногенеза. Этногенез и антропогенез. Концепция этногенеза Л.Н. Гумилева.

Миграционизм и автохтонизм. Роль этнических миграций в процессе этногенеза.

Понятия «этнос» и «этничность». Проблема этноса в современной науке. Пассионарная теория этноса Л.Н. Гумилева. Понятие этносферы как формы жизнедеятельности человека на Земле. Социобиологическое и эволюционно-историческое направления теории этноса.

Дуалистическая теория этноса Ю.В. Бромлея. Информационные теории этноса. Системно-статистическая или компонентная теория. Структура этноса. Термины «этнос», «этничность», «этническая общность». Субэтнос.

Методы исследования этничности

Примордиализм. Природное направление примордиализма. Эволюционно-историческое направление примордиализма.

Конструктивистский и инструменталистский подходы к исследованию этничности. Социально-психологическая теория в инструменталистской концепции. Концепция этнической солидарности в трудах Д. Хоровиц, Дж. Ротшильда, С. Олзан, и др. Методологические параметры инструментализма.

Особенности конструктивистских методов исследования этничности. Конструктивистский подход этничности. Теоретическое обоснование конструктивистского подхода в трудах Дж. Камароффа, Ф. Барта.

Изучение этничности в современной науке. Неравномерность развития этносов. Формы этнических общностей. Иммигрантские этносы. Этнический процесс. Межэтнические взаимодействия и их различные уровни. Две тенденции в развитии нации. Аккультурация. Ассимиляция.

Роль экономических и социальных факторов в этническом процессе. Системный характер детерминации этнического процесса. Теории экономического, демографического и географического детерминизма.

Этническая культура

Понятия "этническая культура" и "культура этноса". Культура и ее этнические функции. Этническая культура. Этнический стереотип и этнический образ. Этнические образы народов мира. Этнический менталитет.

Народный этикет (этноэтикет) как система норм. Этикет и ритуал: общее и особенное. Традиционные модели общения и поведения в хозяйственной деятельности, в семье, в застольном этикете, в молодежной среде и др.

Культура общения в оппозициях «мужчина-женщина», «старший-младший», «родители-дети», «свой-чужой».

Представления о времени, пространстве, причинности. Религия. Соотношение веры, знания, магии и ритуала. Колдуны, шаманы и жрецы в культовой практике традиционных обществ. Мифология. Формы проявления мифологических сюжетов.

Традиционная культура и современность

Понятия "традиционная культура" и "современность". Эволюционистские теории культуры. Конструктивистская концепция культуры. Культура и ее этнические функции. Функциональный аспект культуры: нормативная, сигнификативная, познавательная, коммуникативная функции культуры; функция инкультурации. Этнические стереотипы и этнический образ.

Культурное направление аккультурации и мобилизации, структурная концепция интегрированности и внутреннего колониализма. Р. Редфилд, Р. Линтон, М. Херсковиц.

Традиционная культура и современность. Понятия "традиционная культура"; "архаическая культура"; "модернизированная культура". Основные черты традиционной культуры. Специфика восприятия и мышления в

традиционной культуре. Обычаи и ритуалы в традиционной культуре, их функции. Проблема модернизации традиционных обществ. Основные положения теории модернизации.

Межэтнические коммуникации

Формы этнических контактов. Основные типы этнических контактов: межэтническая ассимиляция и межэтническая интеграция. Этническая ассимиляция как категория этнотрансформационных процессов. Межэтническая интеграция. Статус этноса в межэтнических коммуникациях. Типология этнических общностей. Титульный народ, этническое (национальное) меньшинство. Понятия "геноцид", "апартеид", "сегрегация".

Разновидность этноконсолидационных процессов: этнотрансформационные и этноэволюционные.

Теория этнокультурного взаимодействия. Культурное направление аккультурации и мобилизации. Теория Р. Редфилда, Р. Линтона, М. Херсковица об интеграции и структурная концепция внутренней колонизации. Современные этнические процессы и факторы, определяющие их динамику. Современная этническая картина мира.

Этнические конфликты: природа, способы их предотвращения и разрешения

Понятие "межэтническая напряженность". Специфика этнических конфликтов и их причины. Причины этнических конфликтов. Территориальные споры. Борьба за ресурсы и собственность. Стремление к изменению статуса местных элит. Изменение системы разделения труда. Споры с исторической памятью. Причины межэтнической напряженности в ближних и дальних зарубежных странах.

Динамика и типология этнических конфликтов. Стадии этнического конфликта. Классификация этнических конфликтов: латентные и актуализированные, насильственные, невооруженные. Этнотерриториальный, культурно-языковой, религиозный и другие виды напряжений и конфликтов. Формы и способы регулирования этнических конфликтов. Специфика регулирования конфликтов на разных стадиях их развития. Роль международных организаций в урегулировании этнических конфликтов

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ СЕМИНАРСКИХ ЗАНЯТИЙ

1. История формирования этнологической науки
2. Диффузионизм и этнопсихологическая школа в этнологии.
3. Развитие этнологии в Казахстане.
4. Принципы классификации народов мира
5. Отечественные и зарубежные концепции теории этноса.
6. Методы исследования этничности: инструменталистский и конструктивистский
7. Факторы этногенеза. Структура этноса

8. Типологизация этнических процессов
9. Основные термины и категории теории этноса
10. Проблемы модернизации традиционной культуры.
11. Теории межэтнических взаимодействий
12. Типология межэтнических отношений
13. Процессы этнической ассимиляции и межэтнической интеграции
14. Типология и динамика этнических конфликтов
15. Пути регулирования этнических конфликтов

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ТЕМ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ РАБОТ СТУДЕНТОВ

1. Этнологическая школа в Казахстане
2. Теория этноса Л.Н.Гумилева
3. Теория этноса Ю.В. Бромлея
4. Хозяйственно-культурные типы
5. Эволюционистская теория культуры
6. Проблемы модернизации традиционного общества
7. Межэтническая интеграция
8. Теория этнокультурного взаимодействия
9. Современные этнические процессы
10. Динамика и типология этнических конфликтов
11. Современные этнокультурные процессы.
12. Роль международных организаций в урегулировании этнических конфликтов
13. К. Леви-Стросс о первобытной культуре
14. Этническая культура и этнический менталитет
15. Этнические функции культуры
16. Структура этнического самосознания
17. Система жизнеобеспечения этноса
18. Этнос и язык

СПИСОК РЕКОМЕНДУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Основная:

1. Этнология (Этнография) / под ред. В.А. Козьмина, В.С. Бузина. – М.: Юрайт, 2015. - 580с.
2. Пивоев В. М. Этнос и нация: проблемы идентификации М: Директ-Медиа, 2013. - 111 с.
3. Арутюнов С. А., Сергеев Д. А. Древние культуры азиатских эскимосов. – М: Директ-Медиа, 2014. - 210 с.
4. Садохин А.П., Грушевицкая Т.Г. Этнология. – М., 2012.
5. Лурье С.В. Историческая этнология. – М., 2003.
6. Артыкбаев, Ж.О. Этнология: учебник для вузов. – Алматы, 2006.

7. Қалшабаева Б.К. Теориялық этнология (оқу құралы). – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 236 б.

Дополнительная:

1. Малинин Г.В., Дунаев В.Ю., Курганская В.Д., Нысанбаев А.Н. Теория и практика межэтнического и межкультурного взаимодействия в современном Казахстане. Учебное пособие. – Алматы, 2002.

2. Ачкасов В.А. Этнополитология. – СПб., 2012.

3. Баландые Ж. Политическая антропология. – М., 2012.

4. Белик А.А. Историко-теоретические проблемы психологической антропологии. – М., 2005.

5. Кравченко А.И. Социальная антропология. – М., 2003.

6. Тавадов Г.Т. Этнология. Современный словарь-справочник. – М., 2007.

7. Энциклопедический справочник «Весь мир». Расы, народы, нации и народности. – Москва, 2013.

МАЗМҰНЫ

КӘСІБИ ҚАЗАҚ ТІЛІ	4
КӘСІБИ-БАҒЫТТАЛҒАН ШЕТ ТІЛІ	13
ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ОРТАҒАСЫРЛАРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН	24
ТАРИХИЛЫҚҚА ДЕЙІНГІ АДАМЗАТ ЭВОЛЮЦИЯСЫ.....	35
ШЕТЕЛ АРХЕОЛОГИЯСЫ	44
ӘЛЕМ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ЭТНОГРАФИЯСЫ (ЕУРАЗИЯ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ЭТНОГРАФИЯСЫ, АМЕРИКА, АФРИКА ЖӘНЕ АВСТРАЛИЯ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ЭТНОГРАФИЯСЫ)	61
ДҮНИЕЖҮЗІ ТАРИХЫ	76
АРХЕОЛОГИЯҒА КІРІСПЕ	86
ЭТНОЛОГИЯҒА КІРІСПЕ	97
ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ РУССКИЙ ЯЗЫК	106
ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ИНОСТРАННЫЙ ЯЗЫК	114
ДРЕВНЯЯ И СРЕДНЕВЕКОВАЯ ИСТОРИЯ КАЗАХСТАНА	126
ДОИСТОРИЧЕСКАЯ ЭВОЛЮЦИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА	137
ЗАРУБЕЖНАЯ АРХЕОЛОГИЯ	146
ЭТНОГРАФИЯ НАРОДОВ МИРА (ЭТНОГРАФИЯ НАРОДОВ ЕВРАЗИИ, ЭТНОГРАФИЯ НАРОДОВ АВСТРАЛИИ, АФРИКИ И АМЕРИКИ)	164
ВСЕМИРНАЯ ИСТОРИЯ	179
ВВЕДЕНИЕ В АРХЕОЛОГИЮ	190
ВВЕДЕНИЕ В ЭТНОЛОГИЮ	201